

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

Patkósné Hanesz Andrea

Kovács Máté művelődés- és könyvtárpolitikusi tevékenysége az Országos
Könyvtárügyi Tanács és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács
tükrében

2013

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

Patkósné Hanesz Andrea

Kovács Máté művelődés- és könyvtárpolitikusi tevékenysége az Országos
Könyvtárügyi Tanács és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács
tükrében

Irodalomtudományi Doktori Iskola
Prof. Dr. Kállay Géza PhD egyetemi tanár

Könyvtártudományi Program
Dr. habil. Kiszl Péter PhD intézetigazgató, tanszékvezető
doktori programvezető egyetemi docens

A bizottság tagjai
Elnök
Prof. habil. Dr. Sebestyén György PhD egyetemi tanár

Tag
Dr. habil. Kiszl Péter PhD intézetigazgató, tanszékvezető
doktori programvezető egyetemi docens

Póttagok
Dr. Iván Géza CSc ny. tudományos főmunkatárs

Opponensek
Dr. Bényei Miklós PhD c. egyetemi tanár
Dr. Senkei-Kis Zoltán PhD egyetemi tanársegéd

Titkár
Dr. Nagyné dr. Madl Erika PhD egyetemi docens

Témavezető
Barátné dr. habil. Hajdu Ágnes PhD főiskolai tanár

Budapest, 2013

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	5
1. A kor könyvtárpolitikai jellemzői	10
1.1 A könyvtárügy általános helyzete.....	13
1.2 Az egyes könyvtártípusok és feladataik a könyvtári rendszerben.....	17
1.3 A könyvtárügy országos irányítása	27
1.4 Nemzetközi könyvtári szervezetek.....	36
1.5 Konferenciák, könyvtárosképzés, szaksajtó	39
2. Kovács Máté és a hazai könyvtárügy fejlesztése	45
2.1 Kovács Máté életpályájának meghatározó eseményei	45
2.2 A Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatójaként (1949-1956)	47
2.3 Kovács Máté további tevékenységei, írásai, gondolatai.....	49
2.4 Kovács Máté könyvtárelméleti koncepciója.....	53
3. Kovács Máté munkássága az Országos Könyvtárügyi Tanács és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tükrében.....	57
3.1 Az Országos Könyvtárügyi Tanács elődje	57
3.2 Az Országos Könyvtárügyi Tanács létrejötte	58
3.3 Az Országos Könyvtárügyi Tanács tevékenysége Kovács Máté elnöklétéig	61
3.4 Kovács Máté az Országos Könyvtárügyi Tanács élén	75
3.5 Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tevékenysége Kovács Máté elnöklete alatt.....	100
3.6 Az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszékének élén (1956-1972).....	124
4. A lokalizáció és a globalizáció kettőssége Kovács Máté életútján.....	132
4.1 Kovács Máté nemzeti identitásának meghatározói	132
4.2 A helyismereti tevékenység alakulása a 20. század második felében	135
4.3 Kovács Máté helyismereti, helytörténeti, honismereti tevékenysége.....	137
5. Kovács Máté kultúra elméletének és gyakorlatának hatása a közművelődésre....	151
5.1 Kovács Máté kultúr- és művelődéspolitikája	151
5.2 Az oktatási reform	157
5.3 Népművelés – Közművelődés	158
6. Kovács Máté és a tehetség gondozás	163
6.1 A tehetség és a tehetség gondozás	163
6.2 A tehetség gondozás hazai története röviden	166
6.3 A tehetség gondozás könyvtárügyi vonatkozásai.....	171
7. Összegzés	174
Köszönetnyilvánítás.....	177
Bibliográfia.....	178
Mellékletek	229
1. számú melléklet: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtártudományi [Fő]Bizottsága, az OKT és az OSZK KMK Könyvtártudományi Osztálya együttműködésének irányelvei.	230
2. számú melléklet: Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványaival kapcsolatos teendőkről.	232
3. számú melléklet: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és szakbizottságainak 1961/62. évi programja, főbb feladatok.....	233
4. számú melléklet: Az Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet : Gödöllő : 1961. szeptember 18-20. képeiből.....	235
5. számú melléklet: Tájékoztató az OKDT 1966. október 19-i könyvtárlátogatásához.	236

6. számú melléklet: Katsányi Sándor: Kisközségek könyvtári ellátása. Előterjesztés az OKDT Közművelődési Könyvtári Tagozatához.	237
7. számú melléklet: Meghívó az OKDT Közművelődési Tagozata 1969. március 31-i ülésére.	238
8. számú melléklet: Kovács Máté levele Kovács [sic] Zoltánnak a veszprémi kihelyezett üléssel kapcsolatban.	239
9. számú melléklet: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1971-1972. évi munkaterve.	240
Függelék.....	241

Bevezetés

A témakör bemutatása, jelentősége

Doktori dolgozatom témájaként Kovács Máté művelődés- és könyvtárpolitikusi pályájának bemutatását választottam. Célom az, hogy a magyar könyvtárügy, valamint a közművelődés- és közoktatásügy egyik legkiemelkedőbb 20. századi személyiségéről összefoglaló, mélyreható kutatásra alapozott, tudományos munkát készítsek el, kiemelten az Országos Könyvtárügyi Tanács (OKT), majd az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács (OKDT) élén végzett és azzal szoros összefüggésben lévő tevékenységéről.

Kovács Máté (1906-1972), a tudós professzor nagyhatású alakjának, pályájának ismertetése a 21. században mindenképpen fontos és megkerülhetetlenül szükséges, hiszen az 1990-es években megindult és azóta folyamatos, a könyvtárügyet érintő változásokban az ő személyiségének hatása, gondolatainak továbbélése kimutatható, kora könyvtárügyi helyzete párhuzamba állítható jelenünkkel.

Az elmúlt években, évtizedekben a könyvtárügy szabályozása jelentős változáson ment keresztül. Megtörtént a mai könyvtárosképzés céljainak, tananyagának elméleti és gyakorlati rögzítése, kredit alapúvá tétele, a könyvtáros szakma felértékelődése, a tudós könyvtáros szerepének megerősítése. Az informatikai kihívások mellett a könyv és az olvasás megmaradásának igénye, a felhasználóképzés, a hatékony információáramlás megteremtése olyan célok, melyek mindegyike ma is aktuális feladatot jelöl ki a könyvtárügyet, könyvtárat, könyvtárosképző helyet vezetőik, és a könyvtárosok számára egyaránt. A könyvtárak szerepének felismerése során hasonló igényeket fogalmazott meg Kovács Máté is, akinek a könyvtárügyért kifejtett áldozatos munkájának megismerése tanulságos és hasznos lehet a jelen és a jövő könyvtári szakemberei számára is.

Mindemellett fontos bemutatni Kovács Máté közművelődésben vállalt szerepét is, hiszen maga is egy összetett, egységes kulturális koncepcióban gondolkodott, melyben a könyvtárak ügyével párhuzamosan más, azzal szorosan összefüggő szakterületekre is nagy

hangsúlyt fektetett. Saját korában a kultúra elméleti szinten történő megfogalmazását reálisan és hatékonyan ültette át a gyakorlatba. Művelődéspolitikusként szerepet vállalt a köznevelés korszerűsítésében, a tudomány és művészetek fejlesztésében, a szabadművelődésben, a könyvtárügy egységének kialakításában. Tette mindezt országgyűlési képviselőként, miniszteri osztálytanácsosként, közoktatásügyi államtitkárként, könyvtárigazgatóként, tanszékvezetőként, valamint különböző szakmai testületek tagjaként, vezetőjeként egyaránt. Szemlélete, tevékenysége az egész társadalom számára a kulturális felemelkedést, a különböző társadalmi rétegek részére pedig az esélyegyenlőség megteremtését szolgálta.

A kutatás kiterjed a még fel nem dolgozott nagyszámú forrásokra: kéziratokra, művekre, a kigondolt és megvalósult gondolatok elemzésére, a róla szóló tanulmányok megismerésére, az elődök (pl. Szabó Ervin) Kovács Mátéra tett hatására, a kortársakkal, munkatársakkal való hatékony szakmai kapcsolatok bemutatására (pl. Sebestyén Géza, Fülöp Géza). Vizsgálom még, hogy hogyan él tovább e kiváló személyiség tisztelete, szellemisége az utódokban és a tanítványok cselekedeteiben (Kovács Máté Városi Könyvtár, Hajdúszoboszló; Kovács Máté Kör; Kovács Máté Alapítvány).

Kutatásaimban arra keresem a választ – a jelenre gyakorolt hatás fontos elemeként –, hogy Kovács Máté – az adott kor politikai, gazdasági, technikai, kulturális helyzetét figyelembe véve – hogyan valósíthatta meg elképzeléseit, valamint hogy a szakmai tevékenységéhez kötődő, fentebb részletezett könyvtárügyet érintő lépések hogyan folytatódtak, milyen hatással voltak később e szakterületre, kiemelve az 1957-1972 közötti időszakot. Célom elérésében nagy segítséget jelentettek a témához kötődően megjelent, alább részletezett írások, kiadványok.

A kutatási téma előzményeinek rövid összefoglalása, történeti áttekintése

Kovács Mátéről több tanulmánykötet, könyvfejezet, cikk, szakdolgozat készült el az utóbbi évtizedekben. Ezek közül kiemelten említendő a Kovács Máté emlékkönyv (1983)¹, a Debreceni Egyetemi Könyvtár 18. Könyv és könyvtár kötete (1997)² és a 2007-ben

¹ Kovács Máté emlékkönyv. Szerk. Szelle Béla. Budapest : Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 1983. 261 p.

² Könyv és könyvtár. XVIII. Kovács Máté emlékének. Szerk. Suppné Tarnay Györgyi. Debrecen : Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 1997. 309 p.

megjelent Emlékkötet Kovács Máté tiszteletére³. Mindegyik kötetben a kollégák, pályatársak, tanítványok, Kovács Máté-kutatók írásai olvashatóak.

A Bényei Miklós által írt, a Tudós tanárok – tanár tudósok sorozatban megjelent Kovács Mátéről szóló kötet áttekintést ad a professzor életének főbb állomásairól, illetve válogatást nyújt írásaiból.⁴

Sebestyén Györgynek az egyetemi könyvtárosképzésről megjelent kötetéből külön fejezetben kapunk a témához is szorosan illeszkedő, részletgazdag képet Kovács Máté tanszékvezetői tevékenységről, a hallgatók akkori képzési lehetőségeiről.⁵

A Kovács Máté Alapítvány működése – az évenkénti pályázatok kiírásával, az emlékülések szervezésével, a díjazással, valamint az informatív honlap segítségével – nagymértékben hozzájárul a Kovács Máté életmű megismeréséhez, megismertetéséhez.⁶

Az anyaggyűjtés módszerei, forrásai

A professzor életéhez kötődő korábbi kutatásoktól eltérően igyekeztem más időszakokat is áttekinteni, és az eredményeket összefüggésbe hozni a kiemelten vizsgált szakterülettel.

A téma nagysága, a kéziratok mennyisége, áttekinthetőbbé, értelmezhetőbbé tétele miatt az egyes témakörök megismeréséhez a Kovács Mátéről készült bibliográfiákban lejegyzett cikkeket használtam fel elsődleges forrásként. Ezt követően az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Kézirattárában illetve a Magyar Országos Levéltárban (MOL) található ide vonatkozó anyagokat tekintetem át. A további információk gyűjtéséhez könyveket, szaklapokat, tanulmányokat, kronológiákat, évkönyveket, interneten elérhető különböző forrásokat dolgoztam fel. Ezen kívül több könyvtárral, és levéltárral sikerült hatékony kapcsolatot felvennem az OKT és OKDT vidéki, kihelyezett üléseivel kapcsolatosan is.

³ A jövő a múlt és a jelen egységére épül : emlékkötet a száz esztendeje született Kovács Máté tiszteletére. A kötetet szerk. Hangodi Ágnes. Debrecen : Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, 2007. 274 p.

⁴ Bényei Miklós: Kovács Máté. Budapest : Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2005. 199 p. (Tudós tanárok - tanár tudósok)

⁵ Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. [Budapest] : ELTE Eötvös Kiadó, cop., 2001. 198 p.

⁶ Kovács Máté Alapítvány < <http://kovacsmatealapitvany.hu/> > [2013. 04. 18.]

Megismerve a feltárható anyag mennyiségét, a doktori dolgozatom elkészítéséhez a témán belül szűkebb területet kellett kijelölnöm. Ezért az 1957-1972 közötti időszak mélyebb elemzését a professzor OKT és OKDT munkásságának bemutatásával kezdtem, majd – a dolgozat terjedelmét figyelembe véve – az ezzel szoros összefüggésben lévő közművelődési, népművelési, könyvtárügyi, honismereti tevékenységének, munkásságának ismertetésével folytattam.

A hivatkozási technika alapjául a terjedelem miatt, az APA Style Essentials irányelveit alkalmaztam, ennek megfelelően a szerzőt, címet, oldalszámot jelöltem.⁷ A levéltári dokumentumok esetében tettem kivételt az adatok forrásának áttekinthetősége miatt.

A kutatás nehézségei

Az OKT, OKDT munkásságának bemutatásához a kronológiai szempontot érvényesítettem. Az ülések, események közül azokra helyeztem nagyobb hangsúlyt, amelyek összefüggésbe hozhatóak Kovács Máté tevékenységével, gondolataival. Ezen túlmenően több a könyvtárügy alakulásában jelentős, a Tanács által megvitatott témákat, rendezvényeket szintén kiemeltem.

Nehézséget jelentő – de a további kutatásra motiváló – tények a következők:

A rendelkezésre álló szakmai lapokban megjelenő cikkekben több olyan beszámoló olvasható az ülésekről, amelyek nem adnak meg pontos adatokat, például hiányzik az előadó, a kellő ismertetés, a dátum nem pontosítható évre, hónapra, napra lebontva. Azonban segítettek és a téma későbbi kutatóinak majd segíthetnek egyrészt a Kovács Máté kéziratos hagyatékban (OSZK Fond 210), másrészt a MOL-ban (XIX–I–25) található jegyzőkönyvek, meghívók, tájékoztatók, határozatok, tervezetek, javaslatok, melyek alapján pontosíthatók az adatok a Tanács működésével kapcsolatban.

⁷ APA Style Essentials. <<http://psychology.vanguard.edu/faculty/douglas-degelman/apa-style/>> [The Publication Manual of the American Psychological Association (6th ed., 2010) and the APA Style web site (<http://www.apastyle.org/>) provide a comprehensive reference guide to writing using APA style, organization, and content.] [2013. 04. 05.]

Hipotézisek

A kezdeti tájékozódás után a következő hipotézisek megfogalmazásával indítottam a kutatásomat:

I. tézis

Kovács Máté a magyar könyvtárügy történetének egyik kiemelkedő alakja.

II. tézis

Kovács Máté országos könyvtárpolitikát is meghatározó tevékenységet végzett az Országos Könyvtárügyi Tanács és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács élén.

III. tézis

Kovács Máté egész életpályáját végig kísérte, hogy kiemelt figyelmet szentelt a tehetséggondozás kérdéseinek.

IV. tézis

Kovács Máté kultúraelméleti és gyakorlati munkássága hatással volt a közművelődés ügyére is.

V. tézis

A lokalizáció és a globalizáció kettőssége végig követhető Kovács Máté életútján.

A hipotézisek vizsgálata az egyes fejezeteken belül történik.

1. A kor könyvtárpolitikai jellemzői

A könyvtárpolitika legalapvetőbb jellemzője az egységes rendszerben történő gondolkodás. Kovács Máté legnagyobb szakmai érdeme szintén ez az egységes elvek mentén való látásmód és a következetes, tudatos megvalósítás volt, mely akkor is fennállt, amikor a könyvtárakról fogalmazta meg elképzelését.

„...valamennyi könyvtár csak úgy töltheti be igazán eredményesen a maga feladatait, ha nem magára maradtan végzi a munkáját, hanem megtermékenyítő kettős kötöttségben működik. Egyfelől szorosan kapcsolódik a társadalmi életgyakorlat általa ellátandó területéhez, másfelől pedig tudatos és tevékeny tagként benne él és munkálkodik a könyvtárak országos rendszerében.”⁸

A vizsgált időszakban (1957-1972) a Kádár-korszak adta politikai keretek között a magyar könyvtárügy fejlődésében meghatározó volt a gazdaságban alkalmazott tervgazdálkodás, mely a különböző időtartamú tervidőszakokra vonatkozóan megfogalmazott célok által hatással volt a könyvtárügyi tervezésre, illetve a gazdasági mechanizmus, mely egy új gazdasági környezet megteremtésével többek között az információáramlás tudományos megszervezését, a könyvtári gépesítés alkalmazását igényelte. A külpolitika alakulása is jelentősen hatott a könyvtári rendszerre; a külkapcsolatokban, nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatban és együttműködésben, az utazási lehetőségek alakulásában bekövetkezett változások eredményeit többek között az OKT által megjelentetett Külföldi Tanulmányutak című sorozat kötetei, valamint például a szaklapokban olvasható úti beszámolók is jól tükrözik.

A társadalom művelődési lehetőségeinek bővülése ebben az időszakban folyamatos, melyet a könyvtár társadalmasítása, az olvasás népszerűsítése, a mozi, televízió stb. tettek lehetővé. Az MSZMP művelődés- és tudománypolitikai irányelveinek, az oktatási reformnak könyvtárügyre gyakorolt hatása bár megjelent Kovács Máté és a szakma több képviselőjének írásaiban, ugyanakkor az általuk felvázolt irányvonal és szakmai fejlesztési terv több eleme is beépült a művelődéspolitikai központi koncepciójába.

⁸ Kovács Máté: Közművelődés és könyvtári kultúra a szocialista társadalom viszonyai között : gondolatok az Országos Népművelési Konferencia alkalmából. 384. p.

A könyvtári rendszer fejlődésének két évtizedes értékelése során így összegezte annak jelentőségét: „Könyvtári kultúránk új rendszere nem valami öncélú vagy önkényes szervezeti keret. [...] Alapja a szocialista társadalom könyvtári, bibliográfiai és dokumentációs szükségleteiből fakadó feladatok elvszerű megosztása. Azzal a kifejezett céllal, hogy könyvtáraink egyenként és együttesen az ország bárhol, bármilyen formában és szinten jelentkező könyvtári, bibliográfiai és dokumentációs szükségleteit tervszerűen kielégíthessék.”⁹

A könyvtári rendszert meghatározó tényezők

A könyvtári rendszer hatékony működése érdekében szükséges a könyvtárak együttműködése és rendszerszerű összekapcsolódása útján mind a megjelent dokumentumok létéről és hollétéről nyújtott tájékoztatás (országos és nemzetközi szinten), mind pedig az olvasónak a szükséges ismeretekhez, azaz dokumentumokhoz való hozzáféréseinek garantálása, megoldása. Ennek megvalósulásához nélkülözhetetlen a gyűjteményrendszer, infrastruktúra (technikai eszközök, szabványok), a megfelelő szakmai szemlélet, ezen belül az egységes és innovatív könyvtárpolitikai gondolkodásmód, valamint a korszerű könyvtárosi szakképzés. De alapvetően fontos, hogy a középpontban az olvasók igényei álljanak, ehhez mérten kell a könyvtárak képességeit, erőforrásait mozgósítani.¹⁰

„Könyvtári rendszerről akkor beszélhetünk, ha a könyvtárak és a könyvtárosok maguk teremtik meg az együttes cselekvés formáját, mindenkori rendszerüket.”¹¹

A 20. század második felétől a számítástechnika könyvtári alkalmazása új szakmai helyzetet idézett elő, új kihívásokat állított a felhasználók és a szakma képviselői elé. Ezzel a könyvtárak együttese, rendszerszerű együttműködése vált a felgyorsuló szükségletek kiszolgálásának egyik meghatározó feltételévé.

A szakmai elmélet és gyakorlat folyamatosan gyarapodó elemei megteremtették a könyvtári rendszer szükségletét, fogalmát, a részelemek, alrendszerek egyre gazdagodó körét. Az ennek alapját képező könyvtári rendszer elemei és feladatai a következők:

⁹ Kovács Máté: A magyar könyvtárak országos rendszere. XXI-XXII. p.

¹⁰ Sonnevend Péter: A könyvtári rendszer. 243-244. p.

¹¹ Sonnevend Péter: A könyvtári rendszer. 244. p.

Gyűjtemény (teljessége, feltártsága, megőrzése)

- Kötelespéldányok, kiadványcsere, fölöspéldány-hasznosítás,
- Országos gyűjteményfejlesztési és tárolási együttműködés,
- Állományvédelmi rendszer,
- Egyetemes bibliográfiai számbavétel,
- Országos általános és szakterületi lelőhely-nyilvántartás.

Felhasználók

- Hozzáférés biztosítása a dokumentumokhoz országos és nemzetközi szinten,
- Tájékoztatás a szolgáltatásokról,
- Az olvasói igények vizsgálata a szolgáltatásfejlesztés érdekében.

Könyvtárosok

- Könyvtárosképzés, továbbképzés,
- Könyvtáros szakmai szolgáltatások,
- Szakmai egyesületek, könyvtári közélet.

A könyvtári tevékenység információs és irányítási alapjai

- Könyvtári statisztika, szabványosítás,
- Fejlesztési stratégiák, könyvtárpolitikai szabályozás,
- Könyvtári marketing.¹²

„A könyvtárpolitika olyan folyamat, amelyben meghatározott elvárások és ehhez rendelt eszközök találkoznak a végrehajtásban felelősek törekvéseivel. Az országos – makroszintű- könyvtárpolitika hatóköre olyan tág, mint maga a könyvtári világ.”¹³

A fenti célok megvalósításához a rendszer hatékony működtetéséhez szükséges könyvtárpolitikai koncepciónak az alábbi szempontokkal kell kiemelten foglalkoznia:

- Intézményi szempontok (mely könyvtártípus milyen prioritást kap, milyen célok elérését mekkora eszközökkel kívánják megcélozni)

¹² Sonnevend Péter: A könyvtári rendszer. 244-246. p.

¹³ Sonnevend Péter: A könyvtári rendszer. 280. p.

- Szolgáltatási szempontok (új szolgáltatások létrehozásának vagy elterjesztésének támogatása)
- Személyi szempontok (személyi-vezetési feltételek erősítése)
- Infrastrukturális szempontok (gyűjtemények, épületek és technikai eszközök fejlesztése).¹⁴

1.1 A könyvtárügy általános helyzete

Kovács Máté könyvtárpolitikai tevékenységének megismeréséhez, megértéséhez, értelmezéséhez, szükséges a könyvtárügy alakulásának bemutatása.

A második világháború nagy károkat okozott a könyvtárak életében. Falusi népkönyvtárak, szakszervezeti és iskolai könyvtárak szóródtak szét vagy tűntek el tömegesen és nyomtalanul. Jelentős veszteség érte a tudományos- és szakkönyvtárakat is. Az új könyvtári kultúra kialakulását, fejlődésének ütemét és színvonalát jelentős mértékben meghatározta, hogy a második világháborút követően a könyvtárak újjászervezése, korszerűsítése későn indult meg, mert az 1945-1948-as időszakban a háború okozta károk helyreállítása és a politikai hatalmi harc lassította az eseményeket. Ezért csupán a korábbi állapotok helyreállítását, némi átalakítást, és kis számú könyvtárpolitikai változtatást lehetett megvalósítani.¹⁵

1949-1951 között elkezdődött a könyvtárpolitikai reformok kidolgozása, majd megerősödött a könyvkiadás, és megnőtt a könyvtárak száma, ezzel együtt társadalmi hatásuk foka is. Míg 1938-ban 8152 kiadványból közel 17,3 millió példány jelent meg, addig 1953-ban már 18767 kiadványból több mint 51 millió példány készült. A könyvtárak száma az 1938. évi 1008-ról 1952-re 11930-ra emelkedett, állományuk pedig közel 31 millió darabra nőtt. Ezzel létrejött az esélye annak, hogy a könyvtárak a társadalom művelődésének jelentős eszközeivé váljanak.

¹⁴ Sonnevend Péter: A könyvtári rendszer. 280. p. Lásd még Zircz Péter: A magyar könyvtárpolitika alapjai : vázlat. 219-233. p. A könyvtárpolitikát így definiálta: „A könyvtárpolitika az állami politika része: céltudatos, állami tevékenység, mely a pártpolitika által determinált állami politikának azokat az elemeit közvetíti a könyvtárakhoz, amelyek az egyes könyvtárak által szolgált társadalmi tevékenységgel és a sajátos könyvtári tevékenység típusával függenek össze. A könyvtárpolitika tehát két fő irányban befolyásolja a könyvtárakat: a) a szolgált társadalmi tevékenységhez, annak várható fejlődéséhez való igazodás, b) a könyvtárügy általános fejlődésén belül az adott könyvtártípus vonatkozásában.” 220-221. p.

¹⁵ Kovács Máté: A magyar könyv- és könyvtárkultúra a szocializmus kezdeti szakaszában 3. 11. p.

Az ötvenes évek elején a könyvtárak elhelyezésükkel, felszereltségükkel, könyvállományukkal, munkaerő létszámukkal azonban csak a társadalmi igények felét voltak képesek kielégíteni. Az évi ötmillió olvasó és a 100 millió használt könyvtári könyv olyan fejlesztési lehetőséget rejtett magában, amely az akkori könyvtár és könyvtárügy művelődéspolitikai jelentőségét nagyban felerősítette.

Ennek megfelelően a könyvtárpolitika célkitűzései határozottan kialakultak, ezek elemei a következők voltak:

- a könyvtárügy tárgyi, szervezeti, módszertani, és személyi feltételének kialakítása,
- a könyvtártípusok felszerelésének, elhelyezésének, a könyvállomány összetételének, gyarapítási módjainak, a könyvtárosok képzésének, a különböző könyvtártípusok szervezeti felépítésének, hálózati kialakításának, a könyvtártudományi, bibliográfiai és módszertani munka időszerű témáinak és formáinak megteremtése.

Az akkori helyzetben azonban ezek a felsorolt elemek nem együttesen, szerves egységgé fonódva jelentek meg, hanem egyenetlenül és aránytalanul, melynek fő oka az volt, hogy a könyvtáraknak eltérő fenntartói politikájuk volt, így sorsuk nem egyszer véletlenszerűen alakult. Nehezítette a helyzetet, hogy nem volt megfelelő, országosan összeegyeztetett fejlesztési terv sem.

Kovács Máté ezt felismerve – a már korábban elsajátított elméleti és gyakorlati könyvtáros szakmai ismeretei, tevékenysége alapján – a társadalmi igényekben bekövetkezett változások alakulásának következményeként sürgette egy határozott koncepció kialakítását.¹⁶

E változás első konkrét dokumentuma az 1952-es minisztertanácsi határozat volt.¹⁷ Ez meghatározott szervezeti, anyagi, személyi feltételekkel rögzítette a könyvtárpolitikai törekvéseket. Hozzájárult a magyar könyvtárügy egységének megteremtéséhez, valamint a felsőbb irányítás, felügyelet és szakfelügyelet fokozatos rendszeresítéséhez.

¹⁶ Kovács Máté: Könyvtáraink jelentősége művelődéspolitikánkban. 109-112. p. Lásd még Varjas Béla: Beszámoló a magyar könyvtárügy fejlődéséről, jelenlegi helyzetéről és feladatairól. 3-7. p. Mint a későbbiekben jelentősége lesz, itt emelem ki, hogy Varjas Béla is hangsúlyozza a könyvtártudományi munka továbbfejlesztésének szükségességét. 7. p.

¹⁷ A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 2042-13/1952. számú határozata a könyvtárügy fejlesztéséről. 58-59. p.

A határozat legfontosabb elemei a következők:

- létrehozta a megyei és járási könyvtárakat, valamint ezek hálózatát is,
- kiemelte az általános és középiskolai könyvtárak, valamint az üzemi és intézeti szakkönyvtárak fejlesztésének fontosságát,
- előírta a könyvtári létszámnormák kidolgozását, valamint elrendelte a könyvtárellátó felállítását az Állami Könyvterjesztő Vállalat keretében,
- továbbá módszertani útmutatással segítette a kisebb, újonnan szervezett városi, községi, szakszervezeti és szövetkezeti könyvtárak munkáját.

A fejlődést azonban jelentősen befolyásolták az akkori politikai és gazdasági nehézségek, ellentmondások. Ennek következményeként jelentkezett, pl. a létszámcsökkentés, a korszerűsítések elmaradása, a könyvtári állomány fejlesztésének korlátozása.¹⁸

A második ötéves terv kapcsán szükségessé vált a művelődéspolitikai szerves részévé váló könyvtárpolitika eredményeinek összegzése. A könyvtári elvárásokat és ezeknek megfelelően a könyvtárak, könyvtártípusok személyi és tárgyi szükségleteit országosan négy mutató alapján határozták meg:

- az olvasók aránya,
- az olvasási átlag,
- az olvasók számának csökkenése vagy növekedése,
- olvasónként hány könyvre, mennyi munkaidőre, mekkora férőhelyre van szükség.

Az adott kulturális viszonyokon belül a könyvtárügy fejlettsége, fejlődése, a könyvtártípusok alakulása, valamint használatának mértéke kétféle forrásból eredeztethető:

- az egyik az elmúlt évtizedek művelődéspolitikája következtében halmozódott fel,
- a másik az a jelenből fakadó kíváncsi, mely a gazdasági és társadalmi rendszer átalakulásának –, pl. a jobb iskoláztatás, a népművelési munka, rendezett munkaidő, szabadidő – következménye volt.¹⁹

¹⁸ Kovács Máté: A magyar könyv- és könyvtárkultúra a szocializmus kezdeti szakaszában 3. 12-13. p.

¹⁹ Kovács Máté: Könyvtáraink jelentősége művelődéspolitikánkban. 113-114. p.

„A társadalmi igény és könyvtárügyünk kölcsönös kapcsolatának, egymásra hatásának felmérése, elemzése és körvonalazása lehet az egész könyvtárpolitikánk és könyvtári tervezésünk kiindulópontja, alapja” – állapította meg Kovács Máté.²⁰

Ennek szellemében készült el 1950-1954 között az a társadalom könyvtári igényeit bemutató részletes felmérés, melynek eredményeként Kovács Máté abban jelölte meg a könyvtárpolitika feladatát, hogy annak a könyvtárügy egészében a mennyiség és minőség követelményeinek megfelelő belső egyensúlyt kell teremtenie. A művelődéspolitikai feladata pedig, hogy a könyvtárügyet a közművelődés mellett a kultúrpolitika másik sarkpontjává tegye.²¹

A megindult fejlődés 1954-1956 között politikai és gazdasági okok miatt lelassult, majd a forradalom utáni válság a könyvtárügy számára további kedvezőtlen folyamatokat idézett elő.

Összegezve a korszak könyvtárügyi eredményeit megállapítható, hogy elsősorban az akkorra már szükségessé vált egység megteremtése miatt:

- kialakult a közművelődési, tudományos és szakkönyvtári ellátás hálózata,
- megszervezték az állami irányítást, a főfelügyeletet, szakfelügyeletet is,
- megerősítették a szakmai szervezetet, igazgatást, ezen belül kiemelten az OKT vezető szerepét,
- megszilárdították és továbbfejlesztették a könyvtárosképzést és továbbképzést,
- előmozdították a könyvtárak tudományos szolgáltatásainak fejlesztését,
- kellő hangsúlyt kapott a könyvtártudományi kutatómunka, valamint szakmai publikációk készítése is.

Mindezeket a korábban már ismertetett 1952-es minisztertanácsi határozat,²² majd az 1956-os törvényerejű rendelet²³ és ennek végrehajtásáról szóló minisztertanácsi határozat²⁴

²⁰ Kovács Máté: Könyvtáraink jelentősége művelődéspolitikánkban. 114. p.

²¹ Kovács Máté: Könyvtáraink jelentősége művelődéspolitikánkban. 113-141. p. A korszak könyvtárügyéhez kötdően Lásd még Haraszthy Gyula: A magyar könyvtárügy tíz éve. 97-104. p. Lásd még Szentmihályi János: A magyar könyvtárügy 25 éves fejlődésének főbb irányai. 183-202. p.

²² A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 2042-13/1952. számú határozata a könyvtárügy fejlesztéséről. 58-59. p.

²³ 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet a könyvtárügy szabályozásáról. 33-34. p.

alapján lehetett megvalósítani. E szabályozások során létrejött a magyar könyvtárak egységes korszerű rendszere, és a könyvtártípusok fogalma és szerepe is letisztult.

Legjelentősebb fejlődés a különböző könyvtártípusok esetében volt tapasztalható. A területi könyvtárakra vonatkozóan az 1952-es minisztertanácsi határozat szabta meg a szervezeti kereteket és a működési feltételeket. Létrejöttek a megyei és járási könyvtárak, kialakult az egyes megyék területén lévő tanácsi könyvtárak egységes hálózata. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) új fiókjainak nagy részét a főváros külső, munkáslakta kerületeiben létesítette.

A szakszervezeti könyvtárak a munkahelyeken gondoskodtak a dolgozók és családtagjaik olvasmány-szükségeiről. Megkezdődött a sok, apró kis könyvtár hálózatba szervezése, a megyei székhelyeken pedig olyan területi központokat alakítottak ki, melyek a megyében működő szakszervezeti könyvtárak irányítását végezték, és egyben – a tanácsi könyvtárakhoz hasonlóan – módszertani segítséget is nyújtottak.

Az iskolai könyvtárak fejlődése nagyon lassan kezdődött el, fejlesztésük az Országos Pedagógiai Könyvtár (OPK) irányításával történt. Feladatuk elsősorban a rendszeres olvasás elsajátíttatása volt.

Fentiekén túl további két jelentősebb könyvtártípus alakult ki: a tudományos- és a szakkönyvtár. Minden nagyobb tudományágnak meg volt a saját könyvtára illetve könyvtári hálózata, a gyűjtőkörök világosan elhatárolódtak. Feladatuk a tudományos kutatás, szakemberképzés, továbbképzés feltételeinek biztosítása volt.²⁵

1.2 Az egyes könyvtártípusok és feladataik a könyvtári rendszerben

A fenti intézkedések következményeként a könyvtári struktúrában betöltött szerepük és feladatuk alapján az alább részletezett tevékenységet végző főbb könyvtári intézmények és könyvtártípusok működtek:

- a nemzeti könyvtár,
- a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK),

²⁴ 1.018/1956. (III. 9.) számú minisztertanácsi határozat a könyvtárügyről szóló 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról. 138-141. p.

²⁵ Kovács Máté: Könyvtáraink fejlődése az elmúlt másfél évtizedben. 10-13. p.

- az akadémiai könyvtári hálózat,
- a szakkönyvtárak,
- az egyetemi könyvtárak,
- az iskolai könyvtárak,
- a közművelődési könyvtárak,
- az egyházi könyvtárak.

A nemzeti könyvtár

A nemzeti könyvtár, az OSZK feladatait ebben az időszakban kettősség jellemezte. Ez az országos könyvtárügyi funkciók ellátásából, valamint a hungarica gyűjtemény teljességének megőrzési kötelezettségéből következett. Ennek gondozása mellett, további gyűjteményszervezési feladatai közé tartozott még a külföldi szomszédos és rokon népek standard műveinek, kézikönyveinek, valamint könyvtártudományi szakirodalmának beszerzése is.

A könyvtár állománya ekkor több mint másfél millió könyv; több mint százötvenezer folyóirat, hírlap; több mint kétmillió kisnyomtatvány; nagyszámú egyéb egység, összesen kb. 4,5 milliós darabszámban. Állományát a felhasználók helyben használat útján vehették igénybe.

Saját kötelezettségein túlmenően az OSZK más könyvtárak számára is szolgáltatásokat nyújtott. Ezek közé tartozott, pl. a nemzetközi kiadványcsere, a könyvtárközi kölcsönzés, a kötelezpéldányok gyűjtése,^{26 27} nemzeti bibliográfia készítése, a fölépéldányok gyűjtése és újra elosztása, valamint számos más szakmai feladatot jelöltek ki számára, melyek által a nemzeti könyvtár meghatározó, központi szerepe tovább erősödött az új magyar könyvtári rendszerben.²⁸

²⁶ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 757-758. p.

²⁷ 213/1951. (XII. 18.) M.T. számú rendelet tudományos célokra kötelezpéldányok beszołgáltatásáról. 370-371. p.

²⁸ Kovács Máté: A magyar könyv- és könyvtári kultúra a szocializmus kezdeti időszakában 3. 20-21. p. Lásd még Haraszthy Gyula: Központi könyvtárügyi szolgáltatások. 155-171. p.

A nemzeti könyvtár irányítása alá tartozott a három műemlékkönyvtár: a keszhelyi Helikon Könyvtár, a zirci Reguly Antal Könyvtár, és a gyöngyösi Bajza József Könyvtár is.²⁹

Szervezeti keretein belül működött a Könyvtártudományi és Módszertani Központ.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK)

1946-ban a kormányzat létrehozta az egész magyar könyvtárügy irányító, szervező intézményét, az Országos Könyvtári Központot, mely intézmény könyvtárszervezési és egyéb központi feladatai mellett könyvtártudományi, módszertani feladatokat látott el. A szakszervezetek és a tanácsok a közművelődési könyvtárak számára 1949-ben létrehozták a Népkönyvtári Központot, melynek elsődleges tevékenysége a közművelődési könyvtárak központi könyv- és katalóguscédula ellátása, a könyvtári bútorokról való gondoskodás, valamint a könyvtárak operatív és módszertani irányítása volt, ilyen módon 1952-ig működött. Az intézményt az 1952-es könyvtári rendelet szüntette meg, és a könyvtári központok funkcióinak többségét az OSZK vette át, továbbá itt került felállításra a Módszertani Osztály is. A minden könyvtártípusra kiterjedő szakmai központ létrehozásának szükségességét az 1956-os könyvtári rendelet fogalmazta meg. 1959. január 1-jén a Módszertani Osztályt átszervezték, melynek eredményeképpen létrejött az OSZK V. Főosztályaként működő Könyvtártudományi és Módszertani Központ. A KMK felettes hatósága a Művelődésügyi Minisztérium volt, ezen belül a Minisztérium Könyvtári Osztályának közvetlen irányítása alatt állt. A KMK a könyvtártudományi, módszertani, képzési és továbbképzési munka minden könyvtártípusra és hálózatra kiterjedő szakmai központja lett. Több munkaterülete (könyvtártudományi kutatások, módszertani segítség, dokumentáció, szakmai képzés és továbbképzés, vizsgálatok, elemzések készítése, munkaértekezletek, konferenciák szervezése stb.) közül kiemelendő, hogy javaslatokat dolgozott ki az adott kor művelődéspolitikájának megfelelő könyvtárpolitikai célkitűzésekre, a könyvtári szervezetre, a könyvtári gyakorlati munka egységes alapelveire és időszaki terveire vonatkozóan. A Központ publikációs tevékenységet is folytatott. Ezen belül feladatai közé tartozott az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, az OSZK, valamint saját kiadványainak előállítása. Feladatai közül külön kiemelést érdemel a

²⁹ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 759. p. Lásd még a Magyar közművelődési könyvtárak fölőspéldányainak központi rendezése. 240. p.

könyvtártudományi kutatási program, melynek keretén belül olyan előremutató témákban vizsgálódtak mint, pl. a könyvtárügyi távlati tervezés programja, a könyvtár és dokumentáció kapcsolata vagy a közművelődési könyvtárak elhelyezési és berendezési normái.³⁰

Az akadémiai könyvtári hálózat

Az addigi általános gyűjtőkörű tudományos könyvtár, a Magyar Tudományos Akadémia (később MTA) Könyvtára 1949-től, a tudánypolitika és a tudományos kutatómunka irányító szerve lett. Feladatai közé tartozott a tudományos kutatás támogatása szakirodalommal és szolgáltatásokkal, cseretevékenység a külföldi tudományos intézményekkel, valamint az akadémiai intézeti könyvtárak hálózata központi funkcióinak ellátása. Központként 40 akadémiai intézet könyvtári munkáját fogta össze. Önálló tudományos intézményként könyvtártudományi és szaktudományi munkát is folytatott.³¹

Az Akadémia a könyv- és könyvtártörténeti kutatások irányítására 1954-ben Könyvtártudományi Főbizottságot hozott létre, melynek elnöke Kőhalmi Béla lett,³² aki 1954. március 20-án tartotta programadó felolvasását, melyben a főbizottság feladatává az elméleti munka irányítását tette, és bejelentette az OKT munkaterületétől való elhatárolódást is. Konkrét feladatként a bibliográfiai, írás-, könyv-, nyomdászat-, sajtó- és könyvtártörténeti, könyvtártani és dokumentációs kutatás irányítását jelölte ki.³³ E bizottság tette lehetővé, hogy 1955-től újra meginduljon a Magyar Könyvszemle. 1961-ben a Főbizottság megszűnte után az MTA Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottsága vette át, majd folytatta többek között a könyvtörténet, valamint a bibliográfia szakmai kérdéseinek tárgyalását.³⁴

³⁰ Bereczky László: Könyvtártudományi és Módszertani Központ. 173-177. p. Lásd még „Kell egy műhely” : a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) negyven éve : 1959-1999. Tematikus szám. 605-862. p.

³¹ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 759-760. p.

³² Csapodi Csaba - Tóth András - Vértesy Miklós: Magyar könyvtártörténet. 445. p.

³³ Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 206. p.

³⁴ Csapodi Csaba - Tóth András - Vértesy Miklós: Magyar könyvtártörténet. 445-446. p. Lásd még Kőhalmi Béla: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottsága. 129-133. p.

Az MTA három alkalommal adott helyszínt - elsőként az OKT Bibliográfiai Szakbizottsága, majd az OKDT Képzési és Továbbképzési Szakbizottsága - kihelyezett ülései számára.³⁵

A szakkönyvtárak

E könyvtártípusba tartozó könyvtáraknak a kutatás és a gyakorlat segítése volt a feladatuk. Számuk meghaladta az ezres nagyságrendet. Hálózati rendszerben való működésüknek köszönhetően biztosított volt a könyvtárak együttműködése és a dokumentáció szervezettsége. A humán tudományok területén a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Könyvtára, az Országgyűlési Könyvtár (OGYK) nem tartoztak a hálózatba.

A hálózat szerveződése ekkor a következőképpen alakult:

- A társadalomtudomány országos szakkönyvtára a FSZEK.
- A pedagógia országos szakkönyvtára az OPK, amely az iskolai könyvtári hálózat központja volt.
- Kisebb hálózatba tartoztak a múzeumi, művészeti, levéltári könyvtárak.
- Három kiemelt szakkönyvtári hálózat működött: a műszaki (élén az Országos Műszaki Könyvtár, majd Jánszky Lajos főigazgató javaslatára 1962-től az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ), a mezőgazdasági (az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ irányítása alatt), és az orvostudományi (az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ vezetésével).

A szakkönyvtárakon belül működtek a különböző hatósági, hivatali könyvtárak (minisztériumok könyvtárai, bíróságok, ügyészségek, tanácsok szakkönyvtárai). Ezen felül különböző társadalmi egyesületek, szövetségek is tartottak fent könyvtárakat.

Szakkönyvtári funkciót láttak még el: az OSZK, az MTA Könyvtára, az egyetemi könyvtárak. Az önálló szakkönyvtárak, valamint a szakkönyvtári szerepet is betöltő könyvtárak együttesen alkották a szakkönyvtári rendszert.³⁶

³⁵ Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 249. p., 283. p., 292. p.

³⁶ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 760-765. p.

Az 1956. évi törvényerejű rendelet követő jogszabályaként erre a szakterületre vonatkozóan jelent meg a művelődési miniszter 164/1958 (M. K. 15) M. M. sz. utasítása az általános tudományos és a tudományos szakkönyvtárakról.³⁷

Az egyetemi könyvtárak

Funkciójuk alapján elsősorban az egyetemi oktató és kutatómunka segítői voltak. Tudományegyetemenkénti hálózatot alkottak a budapesti, debreceni, pécsi és szegedi egyetemi könyvtárak. A hálózatok központjai az egyetem központi könyvtárai voltak, a többi könyvtár tagkönyvtárként vett részt az együttműködésben. Kiemelendő, hogy a Debreceni Egyetemi Könyvtár (DEK) 1952-től teljes jogú kötelespéldányt kapott (Kovács Máté igazgatása alatt), így második nemzeti gyűjtőkörű könyvtárként is funkcionált.³⁸

Az iskolai könyvtárak

Könyvtári feladatuk három területre összpontosult:

- az iskola oktató-nevelő munkájához szükséges könyvek, folyóiratok és egyéb információs anyagok biztosítása,
- a tanulók olvasóvá nevelésének, könyvtári tájékozódásának elősegítése,
- a pedagógusok szakirodalmi igényeinek kiszolgálása.³⁹

Az általános iskolákban, középiskolákban, ipari tanulóintézetekben és felsőfokú pedagógusképző tanintézetekben levő könyvtárak tartoztak ide, melyek általában külön nevelői és külön ifjúsági könyvtári részleggel üzemeltek. Az iskolai könyvtárak hálózata több mint 6000 könyvtárat foglalt magába, élükön az OPK állt. A nevelésügy dolgozóinak

³⁷ A művelődési miniszter 164/1958 (M. K. 15) M. M. sz. utasítása az általános tudományos és a tudományos szakkönyvtárakról. 92-96. p. Lásd még Jánszky Lajos: Könyvtári törvény. 1 p. című írását, a műszaki könyvtárak és a könyvtári törvény összefüggéseiről. Lásd még Pap János: A könyvtári törvény nyomában. 1-5. p. kiemelte, hogy az Országos Műszaki Könyvtárügyi Tanács már tárgyalta a törvény végrehajtási utasítását szakkönyvtárosokkal, és javaslatokkal egészítették ki az OMK előterjesztését. 5. p. Lásd még A műszaki könyvtárakra vonatkozóan megjelent a művelődésügyi miniszter 103/1958. (M. K. 2.) M. M. sz. utasítása a műszaki termelési könyvtári hálózatról. 1-5. p. melyben kijelölték az OMK-t mint a műszaki termelési hálózat központját. E mellett Műszaki Könyvtárügyi Tanács működik, mely az OKT-vel végzi munkáját. Lásd még Darabos Pálné: A Műszaki Könyvtárügyi Tanácsról. 36-43. p.

Az OMK később OMKDK is több alkalommal helyszínt biztosított az OKT illetve, az OKDT Dokumentációs és Bibliográfiai Szakbizottsága ülései számára. Lásd még Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 250. p., 255. p., 284. p., 312. p., 344. p., 349. p.

³⁸ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 766. p.

³⁹ Csapodi Csaba - Tóth András - Vértessy Miklós: Magyar könyvtártörténet. 474. p.

szakkönyvtári ellátását, és az iskolai ifjúsági és nevelői könyvtárak egységes hálózatát biztosító szervezet a könyvtárügyi törvényerejű rendelet, majd annak végrehajtási utasítása alapján 1958-ban jött létre, az Oktatásügyi Minisztérium Pedagógiai Könyvtárának és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Pedagógia Könyvtárának egyesítéséből. Az iskolai és a közművelődési könyvtárak felügyeleti hatósága a járási, városi, megyei tanácsok művelődési osztályai voltak.⁴⁰

Kovács Máté a könyvtári rendszer „fontos láncszemeiként” emeli ki e könyvtártípust azért, mert az olvasóvá nevelésben kiemelt szerepük van a közművelődési könyvtárakkal együttesen, és így a könyv- és könyvtárkultúra további alakulására is nagy hatással vannak.⁴¹

A közművelődési könyvtárak

A hálózatba összefogott népkönyvtárak, körzeti és városi könyvtárak fejlődése már a háború utáni első években megkezdődött, majd az 1947-1949-es közti időszakban jelentősen tovább fejlődött. Az első ötéves terv (1950-1955) alatt az ellátottság folyamatosan kiszélesedett, 1950-ben és 1951-ben évenként 1200 falusi népkönyvtár létesült. 1953-ra minden községben működött a könyvtári ellátás.⁴²

1952-től a területi (tanácsi) közművelődési könyvtárakat a 19 megyei és a fővárosi hálózat fogta össze.

A könyvtárak számának öröndetes növekedése miatt a hálózatok fejlesztése továbbra is kiemelt feladat maradt. Ezen belül fő célként határozták meg a könyvtárak minőségének, felszereltségének javítását, az állomány nagyságának növelését, valamint a hiányosan ellátott vagy teljesen ellátatlan területek – így a városi, községi peremterületek és tanyaközpontok – könyvtári szolgáltatásokba történő bevonását fiókkönyvtárak, letéti könyvtárak, mozgókönyvtárak szervezése, létesítése által.⁴³

A közművelődési könyvtárak fenntartóik alapján lehetnek:

- tanácsi,
- szakszervezeti,

⁴⁰ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 769-770. p.

⁴¹ Kovács Máté: A magyar könyv- és könyvtárkultúra a szocializmus kezdeti szakaszában 3. 35. p.

⁴² Kovács Máté: Könyvtáraink másfél évtizede. 260. p.

⁴³ Kovács Máté: A magyar könyv- és könyvtárkultúra a szocializmus kezdeti szakaszában 3. 31. p.

- egyéb fenntartásúak.

A tanácsi fenntartású könyvtárak elsősorban a lakossági igényeket elégítették ki lakóhely szerint. A megyei könyvtárak egységes hálózati rendszerét a Minisztertanácsnak 1952 májusában, a könyvtárügy fejlesztésével kapcsolatban kibocsátott határozata⁴⁴ hozta létre. Minden megyében a megyei tanács intézményeként megyei könyvtárat kellett szervezni, s minden járási székhelyen a járási tanács intézményeként járási könyvtárat. A megyei könyvtár hálózati központja lett a hálózati alközpontként működő és a községi könyvtárak szakmai irányítását végző járási könyvtáraknak, valamint a megyei vagy járási székhelyként nem szereplő városok városi könyvtárainak. Egyes helyeken a megyei könyvtárak módszertani irányító munkája kiterjedt a megye területén működő szövetkezeti, szakszervezeti könyvtárakra is.

Az egy területen levő, különböző hálózatokhoz tartozó, egymástól elszigetelten tevékenykedő könyvtárak szolgáltatásainak bizonyos fokú integrálása könyvtárpolitikai feladat volt. E szerep miatt a megyei könyvtárak egyre inkább irányító szerepet töltöttek be a könyvtárügyben.

Ki kell emelni, hogy ezek az intézmények a népművelés terén is jelentős szolgáltatásokat nyújtottak, mint, pl. irodalomjegyzék készítése előadásokhoz, tanfolyamokhoz, vagy speciális gyűjtemények építése.

Tudományos feladatot elsősorban a helyismereti gyűjtemény kialakításával és gondozásával végeztek, bár voltak olyan közkönyvtárak, amelyek gyűjteményük, céljaik és szolgáltatásaik révén már korábban is elnyerték a tudományos könyvtári minősítést, mely kritériumoknak természetesen az 1945-ös időszak után is eleget tettek mint, pl. az FSZEK vagy a szegedi Somogyi-könyvtár.

A könyvtárral nem rendelkező helyek (pl. az Alföld tanyavilága, vagy a Dunántúl apró falvai) ellátására művelődési autókat tartottak fenn. (Számuk 1962-ben 48 volt, melyek által 378 kölcsönzőhelyet láttak el.) Nemcsak könyvkölcsönzést, a letéti állomány biztosítását tették lehetővé, hanem a megyei tanácsok művelődési osztályának irányításával népművelési funkciókat is betöltöttek. Berendezésükben keskenyfilm-, diavetítő, magnó is

⁴⁴ A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 2042-13/1952. számú határozata a könyvtárügy fejlesztéséről. 58. p.

volt. Filmvetítéseket tartottak, előadókat, gyakran kisebb előadó- vagy művészegyütteseket vittek magukkal.

A kisebb településeken úgynevezett könyvkölcsönzők működtek. Azon könyvtárakat nevezték így, amelyekben alacsony volt a kötetszám, jellemzően nem rendelkeztek önálló helyiséggel és nem volt rendszeres nyitva tartásuk sem.

A szakszervezeti fenntartású könyvtárak a dolgozók munkahelye szerint szerveződtek, és elsősorban ipari üzemekben jöttek létre. Az 1956-os törvényerejű rendelet számukra a közkönyvtárakat megillető jogokat biztosított. Főfelügyeletüket a Szakszervezetek Országos Tanácsának (SZOT) elnöksége gyakorolta, míg munkájukat e Tanács Kulturális Osztálya irányította. A könyvtárak fenntartói a szakszervezeti üzemi bizottságok voltak.

Hálózati rendszerük a SZOT 1955-ös határozata⁴⁵ nyomán alakult ki. Vidéken a hálózatok kialakításában a területi elv érvényesült, ott a hálózatok központjai szakmaközi alapon jöttek létre. Élükön a Szakszervezetek Megyei Tanácsai (SZMT) által fenntartott központi könyvtárak, az SZMT megyei könyvtárai álltak.

Budapesten egy-egy szakszervezethez számos üzem, intézmény, hivatal tartozott, ezért a hálózatok szakmánként alakultak. Hálózati központok voltak az egyes szakszervezetek kulturális osztályainak irányítása alatt működő központi könyvtárak is. Ezeket a Szakszervezetek Budapesti Tanácsa fogta össze.

Az egyes hálózatokhoz a központi könyvtárakon túl további – letéti, körzeti és önálló – könyvtárak tartoztak.

A letéti könyvtárak a szakszervezeti könyvtárak vidéki központjaiként letétet adó és szakmai irányító központként funkcionáltak. Hálózatukba bekapcsolták a különféle szakszervezetekhez tartozó üzemi és hivatali könyvtárakat.

Ahol az ellátandó letéti könyvtárak száma nagy volt, körzeti könyvtár elnevezéssel alközpontok is működtek.

Önálló könyvtárak jellemzően nagyüzemekben vagy művelődési otthonokban szolgáltattak.

⁴⁵A SZOT Elnökségének határozata az üzemi, szakszervezeti könyvtárak munkájáról. 189-191. p.

A SZOT és a Művelődésügyi Minisztérium között 1959-ben kötött együttműködési szerződés értelmében a közművelődési hálózatok két nagy csoportja – tanácsai és szakszervezeti könyvtárak – együttműködve végezte munkáját, így a kisebb településeken, gyakran városrészekben is vagy csak tanácsai, vagy csak szakszervezeti könyvtárak működtek.

Az egyéb fenntartású kategóriába sorolhatóak:

- az Állami Gorkij Könyvtár, amely az idegen nyelvű irodalom könyvtáraként működött,
- pártmunkás könyvtárak – pártszervezetek könyvtárai,
- fegyveres testületek könyvtárai,
- termelőszövetkezeti könyvtárak,
- kisipari szövetkezetek könyvtárai,
- kórházi betegek könyvtárai, a Vakok és Csökkentlátók Országos Szövetsége könyvtára,
- büntető intézetek könyvtárai.⁴⁶

1960-ban a tanácsai könyvtárakban a fejlesztésnek köszönhetően 6,2 millió, a szakszervezeti könyvtárakban közel 4,9 millió kötet állt a lakosság rendelkezésére. Ebben az időszakban alapozódtak meg a könyvtárak helyismereti gyűjteményei, valamint több helyen zenei gyűjteményt is létesítettek. Kiemelendő még, hogy különböző könyvtár és olvasás népszerűsítő programokkal is fokozni próbálták a lakosság könyvek és könyvtárak felé való fordulását. Ilyen volt többek között a Könyvbarát, az Olvasó népért, vagy az Olvasó ifjúság mozgalom. A művelődési rendszerek, mint például a művelődési otthonok, Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT), sajtó, rádió, televízió tovább szélesítették a könyvtárak népszerűsítési lehetőségeit.⁴⁷

Egyházi könyvtárak

Ezek az intézmények nagy értékű, régi állományt kezeltek, főleg a vallás, az irodalomtörténet és történelem szakterületén.

⁴⁶ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 771-777. p.

⁴⁷ Kovács Máté: A közművelődési könyvtárak helyzete. 215-218. p. Lásd még Tóth Gyula: A megyei-járásai könyvtári hálózatok kialakítása. 1. r. 217-239. p., 2. r. 437-461. p., 3. r. 671-690. p.

Fenntartójuk a különféle egyházi hatóságok, főfelügyeleti szervük az Állami Egyházügyi Hivatalon keresztül a Művelődésügyi Minisztérium volt. Az egyházi könyvtárak felekezeti alapon szerveződtek, legfontosabbak közülük:

- katolikus – Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár,
- református – Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára,
- evangélikus – Országos Evangélikus Könyvtár,
- izraelita – Izraeliták Országos Könyvtára.⁴⁸

1.3 A könyvtárügy országos irányítása

A szakma vezetői az országos könyvtárügyi feladatok irányítását, megoldását egymásra épülve, az intézmények minden szintjét bevonva igyekeztek egységes rendszerbe foglalni. Az országos központi gondoskodást igénylő feladatok ebben az időszakban a következő területekre oszthatók fel: a magyar könyvtárügy felügyelete, irányítása; fejlesztése; országos bibliográfiai tervek elkészítése; a hálózatok központjainak módszertani irányítása; a nemzetközi kölcsönzés lebonyolítása.

Az állami irányítás könyvtárakkal foglalkozó központi szervei ekkor négy fontosabb csoportba sorolhatóak:

- minisztériumok,
- önálló könyvtári hivatalok,
- országos tanácsadó testületek, tanácsok,
- országos irányító feladatokat ellátó könyvtárak.

Az állami irányítás elsődleges funkciója a jogalkotás, míg a további szervezetek feladata a kor művelődés- és könyvtárpolitikai céljainak, feladatainak meghatározása volt, azok hatékony végrehajtását pedig az alábbi országos szervek működtetése biztosította:

- a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztálya,
- az Országos Könyvtárügyi Tanács, majd az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács,
- a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottsága,

⁴⁸ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 777-778. p.

- az Országos Széchényi Könyvtár, a Könyvtártudományi és Módszertani Központon keresztül,
- a Szakszervezetek Országos Tanácsának Kulturális Osztálya.

A könyvtárak társadalmi szerepének megnövekedésével együttesen fokozódott az egységes, jogi szabályozás szükségessége. A korábban említett, 1952-ben kiadott minisztertanácsi határozat megteremtette a tanácsi közművelődési könyvtárak egységes rendszerét, irányítását, felügyeletét. E rendelet alapján jöttek létre a megyei és a járási könyvtárak, az OSZK pedig a többi könyvtár módszertani központja lett.

Az 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet és annak végrehajtási utasítása a magyar könyvtári szolgálatot egységes szervezetben fogta össze.

A jogi szabályozás kialakítása mellett a másik kiemelt terület az országos tervezés megvalósítása volt. A könyvtárak fejlesztése, tervezése, a gazdasági és politikai főfeladatokkal összhangban történt. A könyvtárak számára országos szinten éves tervek nem készültek, de a távlati tervek részeként évente meghatározták a könyvtárak beruházására és felújítására szánt hiteleket, valamint a könyvtárak működéséhez szükséges költségvetési összegeket.⁴⁹

A hazai könyvtárügy irányelveinek kijelölésében jelentősek voltak a – később még tovább részletezett – országos értekezletek, konferenciák, kongresszusok. Például az I. Országos Könyvtáros Konferencia, 1952-ben (november 28-29., helye: MTA díszterem, Budapest) javaslatot tett az OKT megalakítására, a módszertani munka kiépítésére és a könyvtári szaksajtó megteremtésére. A II. Országos Könyvtáros Konferencia, 1955-ben (május 26-27., helye: Közalkalmazottak Szakszervezetének székháza, Budapest) a könyvtárügy szervezetének további fejlesztését, a korszerű hálózat kialakítását jelölte meg célként, feladatként.⁵⁰ Ezen a Könyvtáros Konferencián került sor a Kovács Máté által ismertetett

⁴⁹ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 778-780. p.

⁵⁰ Társadalmi szükségletek, igények és hatásuk a könyvtári ellátásra és szakirodalmi tájékoztatásra. 11. p. Lásd még I. Országos Könyvtáros Konferencia határozata. 24-27. p. „Az első országos könyvtároskonferencia [sic] javasolja egy általános Könyvtárügyi Tanács szervezését a Népművelési Minisztérium mellett, mely tanácskozó testületként segítséget nyújt a tudományos és tömegkönyvtárak irányításában.” 27. p. Lásd még Gerő Gyula: Eredmények, gondok, feladatok : a decemberi könyvtáros-értekezlet tanulságai című cikkét, amelyben a megyei, városi és járási könyvtárosok – 1954. december 14-én és 15-én tartott – országos értekezletéről számolt be. 2-6. p. Összegzésében megállapította, hogy „A könyvtárügy egészében való gondolkodás, az egész magyar könyvtárügyért érzett felelősség pedig már nemcsak a vezetőszervek: a Népművelési Minisztérium, a Könyvtárügyi Tanács, az Akadémia Könyvtári

könyvtárügyi alaprendelet-tervezet megvitatására.⁵¹ A magyar könyvtáros-társadalom, a tájékoztatásügy, az oktatás, a kulturális és tudományos élet képviselőinek részvételével megtartott III. Országos Könyvtárügyi Konferencián (1970. december 15-17., helye: Bocskay úti TIT-stúdió, Budapest) megteremtette a magyar könyvtár- és tájékoztatásügy alapjait, és hangsúlyt fektetett az új könyvtári törvény szükségességére is.⁵² Továbbá feladatául jelölte meg a magyar könyvtárügy társadalmi vonatkozásainak feltárását, és annak megállapítását, hogy mit vár a könyvtáraktól és a szakirodalmi tájékoztatási intézményektől a magyar társadalom. Kovács Máté – Mátrai László, Jóború Magda, Bíró Vera mellett – a konferencia elnöki tisztét látta el.⁵³

Kiss Jenő a három konferenciát a könyvtárügy fejlődésében egy-egy szakaszhatárként összegzi. Az I. konferencia a szocialista könyvtári fejlesztés kezdetét jelentette, a II. konferencia –, miközben folyt a könyvtári törvény előkészítése –, lezárta az előző nyitott kérdéseit, a III. konferencia pedig összegezte a másfél évtized alatt bekövetkezett változásokat, eredményeket, hiányokat, s ezek alapján kijelölte – figyelembe véve a könyvtárosok elképzeléseit, valamint a felhasználók igényeit – a jövő feladatait minden könyvtártípusra és a könyvtári munka valamennyi területére vonatkozóan.⁵⁴

A célok és feladatok meghatározásában, megvalósításában és ellenőrzésében egyaránt fontos szerep jutott az országos szerveknek, az operatív feladatok kidolgozóinak, a statisztikák és helyzetjelentések elkészítőinek, a felügyeleti rendszernek, valamint a könyvtárosoknak. Az egyes – országos és egyéb hatáskörű – szervezetek, továbbá azok képviselőinek részvétele a gyakorlatban a következők szerint alakult.

Főbizottsága munkájára jellemző, hanem a december 14-15-i értekezleten részt vett könyvtárosok magatartására is. És mert rajtuk, a könyvtárosokon áll vagy bukik a végrehajtás, ez a magatartás a legszebb remény a jövőre vonatkozóan.” 6. p.

⁵¹ A II. Országos Könyvtáros Konferencia. 244. p.

⁵² Sipos Anna Magdolna: Törvényről, törvényre. 754. p.

⁵³ Szentmihályi János: A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia. 73-74. p. Lásd még Szepesváry Tamás: Néhány gondolat a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia munkájáról. 251-258. p.

⁵⁴ Kiss Jenő: A magyar könyvtárak. 11., 15. p.

Az országos szervek és szerepük a könyvtári rendszerben

A Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztálya

A magyar könyvtárügy elvi irányításának, legfelsőbb szakfelügyeletének, érdekeinek védelme, fejlesztési irányelveinek meghatározója, egységének biztosítója a művelődésügyi miniszter volt. Az e szakterülettel összefüggő feladatokat a Minisztérium Könyvtári Osztálya végezte el.

A Könyvtári Osztály munkáját összetettség jellemezte: közvetlen felügyeletet gyakorolt az OSZK, az Országgyűlési Könyvtár és az Állami Gorkij Könyvtár felett; a Fővárosi Tanács útján a FSZEK, és a fővárosi kerületi könyvtárak felett; a megyei tanácsok, illetőleg a megyei jogú városok tanácsai útján pedig a vidéki közművelődési könyvtárak felett.

A közvetlen felügyelet azt jelentette, hogy elvi és szakmai irányításukon kívül közvetlenül gondoskodott e könyvtárak országos fejlesztési tervének elkészítéséről, beruházásairól és dologi kiadásairól is.

A főfelügyelete alá nem tartozó könyvtárak (egyéb tárcák alá eső könyvtárak, társadalmi és tömegszervezetek, szövetkezetek könyvtárai) szakfelügyeletét a főfelügyeletet gyakorló szervvel egyetértésben látta el.⁵⁵

Az Országos Könyvtárügyi Tanács majd Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács – működése és tevékenysége a következő fejezetekben részletesen kifejtésre kerül.

Az MTA Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottsága

A könyvtárak gyakorlati munkája a könyvtártudomány eredményeire támaszkodik, az elméleti kérdések gondozására pedig az MTA 1954-ben létrehozta a Könyvtártudományi Főbizottságot, mely 1961 után Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottságként működött. Elsődleges feladata volt, hogy az Akadémia tudományszervező tevékenységében aktívan vegyen részt, de gondoskodjon a címében foglalt tudományterület megfelelő képviseléről és a kutatások koordinálásáról is.

⁵⁵ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 786. p.

A munkabizottság közreműködött a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztálya, az OSZK és a KMK kutatás szervező tevékenységében, valamint szerkesztette a Magyar Könyvszemlét.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ

1959-ben az OSZK Módszertani Osztályának átszervezésével jött létre.

Feladatai:

- a művelődéspolitikai alapján a könyvtári területen alapelvek, célok kidolgozása,
- könyvtártudományi kutatómunka végzése, a könyvtártudományi kutatómunka országos tervbe történő összefogása,
- könyvtártudományi dokumentáció,
- a feladatokhoz kapcsolódó célszerű eljárások kikísérletezése, a helyes gyakorlati módszerek elterjesztése,
- oktatási, továbbképzési feladatok ellátása.

Az 1960. évi Országos Anket keretén belül tisztázták a könyvtári kutatások kereteit, célját, tematikáját. Valamennyi könyvtár évente ide jelentette be kutatási terveit, eredményeit.

Havi dokumentációs folyóirata a Könyvtári Figyelő volt. További kiadványai voltak: a Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom (KDSZ), a KMK fordításgyűjteménye, Külföldi Könyvtári Szakirodalom, Könyvtári Tájékoztató.

A társadalmi irányítás

Egy társadalom részvétele az államigazgatás támogatásában kétféle formában nyilvánulhat meg: tömegkapcsolati formák révén, amikor a társadalom a maga szervezeteivel segítséget nyújt az irányításban és az ellenőrzésben, vagy a társadalmi öngazgatás formái révén, amikor a társadalmi szervek az államigazgatási szervek helyére lépnek. Néhány példa ezen társadalmi szervezetek könyvtárügyi kérdésekben történő szerepvállalására:

- a párt és a tömegszervezetek szerepe a különböző bizottságokban, szervezetekben,
- a Népkönyvtárakat Szervező Országos Bizottság tevékenysége,
- a Magyar Szocialista Munkáspárt művelődéspolitikai irányelvei,

- a Hazafias Népfront, a Nőszövetség és a Szövetkezetek Országos Szövetsége (SZÖVOSZ) által közösen meghirdetett Könyvbarát mozgalom,
- a szakszervezetek könyvtárak fenntartásában vállalt szerepe.

Az érdekvédelmi, szakmai irányítás, képzés terén a könyvtáros egyesület szerepét a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre töltötte be, mely 1956-ban alakult (Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1965. június 11-től), elődje a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete volt. Nemzetközi kapcsolatokat ápolt, tudományos vitákat, ankétokat, előadásokat rendezett, segítette a könyvtárosok továbbképzését. 1965-től Magyar Könyvtárosok Egyesületeként (MKE) működik tovább.

Tevékenységei közül jelentősek az általa szervezett vándorgyűlések, amelyek az ország több pontján kerültek megrendezésre.⁵⁶ Az első Tatán 1969 júniusában, témája Az olvasó népert; a második 1970 júniusában Miskolcon, A könyvtáros pályakép, a képzés- és továbbképzés témakörben; míg a harmadik Szombathelyen 1971 júliusában, A könyvtáros képzésről és továbbképzésről címmel került megszervezésre.⁵⁷ Kovács Máté mindhárom alkalommal tartott előadást.⁵⁸

A társadalmi irányításon belül kiemelendő még a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) szerepe az olvasás kultúrájának fejlesztésében az ifjúság tömegmozgalmain keresztül, valamint a fiatalok könyvtárakba irányításában seregszemlék, olvasómozgalmak által.

A SZÖVOSZ erőfeszítései a könyvtári olvasómozgalmakban való részvételben, a falusi könyvtárak anyagi támogatásában is megnyilvánultak.⁵⁹

⁵⁶ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 787-791. p. Lásd még Parányi Györgyné tanulmányát, melynek címe: Legyen-e Magyar Könyvtárosok Egyesülete? 64-69. p. A szakmai szervezetek feladatait, funkcióit, együttműködéseit mutatta be, keresve a műszaki könyvtárügy megfelelő képviselőjét, és ezek alapján javasolta a Magyar Könyvtárosok Egyesületének létrejöttét, amelynek szervezeti szabályzatát is felvázolta. Lásd még Székely Sándor: A Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre. 135-139. p. Az 1964 januárjában lezajlott vezetőségválasztó küldöttgyűlésen választották meg Kovács Mátét a választmány tagjául. 139. p.

⁵⁷ Tóth Gyula: A Magyar Könyvtárosok Egyesületének III. Vándorgyűlése. 318-319. p.

⁵⁸ Magyar Könyvtárosok Egyesülete : ötven évének kronológiája : 1935-1985. Lásd még Bényei Miklós: Kovács Máté és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete. 781-790. p. Lásd még A Magyar Könyvtárosok Egyesületének története : 1935-2009 : jubileumi kiadvány. [Szerk. Bényei Miklós]. 758 p.

⁵⁹ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 791. p.

Operatív feladatok

A központi operatív rendelkezéseknek és feladatoknak alapvetően három típusát lehetett megkülönböztetni:

- Egyrészt – hatósági természetű, kötelező rendelkezések.
Pl. az OSZK hatósági feladatai között szerepelt a bibliográfiai tevékenység központi nyilvántartása, a kötelespéldány-szolgáltatás, a nyomdák ellenőrzése.
Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ országosan nyilvántartotta a fordításokat.
- Másrészt – önkéntes igénybevételen alapuló szolgáltatások.
Ilyenek voltak, pl. a Könyvtárellátó által előállított katalóguscédulák, melyek igénybevétele önkéntes alapon történt.
Az OSZK által nyújtott szolgáltatások közül említést érdemel a Központi Katalógus fenntartása, mely a könyvtárközi kölcsönzés lebonyolítását, más könyvtárak állományának elérését tette lehetővé.
- Harmadrészt – oktató, útmutató jellegű szolgáltatások. Ide többek között a módszertani tevékenység kapcsolódott.⁶⁰

Felügyeleti rendszer

1952 után a könyvtári szervezeteket illetően két típusú felügyelet működött.

- Általános főfelügyelet
A főfelügyelet az a főhatóság, amelyhez a könyvtár fenntartó szerve tartozik, ez volt a főfelügyeleti szerv. (Pl. minisztériumok, országos hatáskörű szervek, MTA, KSH, nem állami szervként a SZOT). A fenntartó szerv szervezetén belül azt a szervezeti egységet, ahová irányítás szempontjából a könyvtárak közvetlenül tartoztak, szakigazgatási szervnek nevezték. (Pl. a megyei tanácsok által fenntartott megyei könyvtárak szakigazgatási szerve a megyei tanácsok végrehajtó bizottságainak művelődési osztálya).
- Szakfelügyelet
A főfelügyelet mellett párhuzamosan működött. Az államhatalmi jellegű felügyeletet szakfelügyeletnek nevezték. A magyar könyvtárak felett a

⁶⁰ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 785. p.

szakfelügyeletet a Művelődésügyi Minisztérium a fenntartó szerv főfelügyeleti hatóságával együttesen gyakorolta. Az egyes elvi és gyakorlati teendőket a minisztérium maga végezte. Szakfelügyelők által tudott ellenőriztetni, akik szakmai útmutatást adtak és ellenőrzéseket tartottak. A szakfelügyeleti rendszer mellett a minisztérium országos intézmény útján keresztül gondoskodott arról, hogy szakmai irányelvei érvényesüljenek a könyvtári rendszerben. Az OSZK-t, pontosabban a KMK-t bízta meg az ország összes könyvtárainak szakmai irányításával.

A könyvtárak tevékenységének ellenőrzése módszertani vizsgálatokon keresztül történt, melynek során nemcsak az ellenőrzés, hanem a segítségnyújtás is fontos szempontként jelent meg.⁶¹ Nem túlzás azt állítanunk, hogy ez utóbbi szempont, vagyis a tanácsadás, a módszertani segítség volt — a mai vizsgálatokhoz hasonlóan — az elsődleges szerepe ezeknek a látogatásoknak.

Kovács Mátét Bíró Vera, a Művelődésügyi Minisztérium főosztályvezetője megbízta a közművelődési könyvtárhálózatok szakfelügyeletével, azon belül felkérte Fejér megye állami felügyeletére is 1959. november 25-én.⁶²

Statisztika, helyzetjelentések

Az országos irányítás feladataihoz szorosan hozzátartozott a könyvtárak számával, méretével, hatásával, használatával kapcsolatos számadatok, statisztikák gyűjtése, feldolgozása. Az ezen keresztül kapott adatok kifejezték a könyvtárügy állapotát, fejlődési folyamatát, valamint kijelölték annak irányát.

A vizsgált időszakban két kiemelendő statisztikai adatfelvétel történt, 1952-ben és 1957-ben. Később kialakult az éves országos adatszolgáltatás rendszere, melyet a könyvtárak hálózatos működése segített elő. Az összesítés a hálózati központokban történt, mely munkában a tanácsai közművelődési könyvtárak jártak élen. 1952-től kezdődően a hálózatukba tartozó könyvtárak adatait a járási könyvtárak összesítették, majd az adatokat

⁶¹ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 782-783. p.

⁶² Kovács Máté szakfelügyeleti megbízása. Budapest, 1959. november 25. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/73/42. 1 p. Lásd még Tájékoztató a könyvtári szakfelügyelők tevékenységéhez. Budapest, 1960. január 12. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/73/46. 3 p.

a megyei könyvtárakhoz juttatták. A megye tanácsi könyvtárainak összesített statisztikája került a Művelődésügyi Minisztérium Statisztikai Osztályára.

A szakszervezeti könyvtárak adatait Budapesten a szakszervezeti központi könyvtárak, a megyékben az SZMT megyei könyvtárak szolgáltatták a SZOT Statisztikai Osztályára.

Az iskolai könyvtárak adatait az iskola egyéb statisztikáival közösen, annak részeként gyűjtötték össze.

A tudományos és szakkönyvtárak rendszeres, hálózati rendszeren alapuló, országosan egyesíthető statisztikai adatszolgáltatása csak 1961-ben kezdődött meg.

A statisztikai adatok nehéz összegyűjthetősége miatt öt alapadat országos összegyűjtését tűzték ki célul:

- a könyvtárak száma,
- a könyvtárak állománya kötetben,
- a könyvtárakba beiratkozott olvasók száma,
- a könyvtárat látogatók száma,
- a könyvtárak által kölcsönzött könyvek száma.⁶³

A statisztikai adatokon túl szükség volt szöveges jelentésekre, beszámolókra is. Ezeket a könyvtárügy vezető szervei az országos statisztika adatai, a szakfelügyelői beszámolók, a vizsgálatok, a szakirányítást végző országos, illetve hálózati központok időszaki jelentései, a közvetlen tapasztalatok, a hivatali ügyiratok, a rokonterületek – pl. népművelésügy – vizsgálati eredményei alapján állították össze.

Ezek a helyzetjelentések vonatkozhattak az egész könyvtárügyre, egy-egy ágazatra, vagy valamely időszerű problémára.

⁶³ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 783-784. p. Ennek példája a Balázs Sándor - Szabolcska Ferenc: A műszaki termelési könyvtári hálózat : a statisztikai adatfelmérés tükrében című tanulmány 1. és 2. része. Lásd még Beszélő számok. 257-258. p. A Könyvtáros szerkesztőségéhez fordultak a könyvtárosok a statisztikai adatok közlésének igényével, ezért a szaklap közölte az 1955-1957-1959-es évi adatok alakulását. Lásd még Az általános tudományos és szakkönyvtárak 1961. évi adatai. 217-232. p. Lásd még A nemzetközi kiadványcsere 1960. évi adatai. 17-20. p. Az UNESCO 1960. szeptember 13-19-én, Budapesten tartotta nemzetközi kiadványcsere tárgyában konferenciáját, 16 állam – köztük Magyarország – adatai is összesítve lettek. Lásd még Könyvtári munka elemzése tíz községben. (Kaposfü, Somogyszob, Tépe, Sáp, Alsóörs, Badacsonytördemic, Nagyvisnyó, Méra, Ujpetre, Vokány) 1-2. r. 35-57. p., 3-4. r. 147-168. p. Lásd még Szabó-András Endre: Könyvtári adatok : 1884-1962. 230 p.

Céljuk:

- a felsőbb vezetés, kormányzati és pártszervek tájékoztatása,
- adalékként szolgálni a művelődéspolitikai egészének összefoglalóihoz,
- a további tervezés segítése,
- a könyvtárügy dolgozóinak tájékoztatása,
- a könyvtárügy iránti érdeklődés felkeltése.⁶⁴

Könyvtárosok

A könyvtári statisztikák, valamint a könyvtárügy országos távlati tervei alapján kiszámítható volt, hogy évenként mennyi, és milyen képzettségű könyvtári dolgozóra volt szükség. Ennek alapján alakult ki a könyvtárosképzés és továbbképzés rendszere. Az egyes munkakörök megfelelő ellátása érdekében szükséges volt a megfelelő képesítés megszerzése, ehhez képesítési rendeletek kellettek. Elmaradhatatlan volt még a bérezés megfelelő szabályozása is.⁶⁵

1.4 Nemzetközi könyvtári szervezetek

Az egyre szervezettebbé váló magyar könyvtári rendszer és a benne dolgozók számára – különböző okok miatt – fontossá vált, hogy tevékenységüket nemzetközi könyvtári rendszerekbe ágyazva is értékelni tudják, illetve, hogy a külföldi tapasztalatokat és eredményeket minél gyorsabban és hatékonyabban tudják a hazai gyakorlatba átültetni. Ezekben a folyamatokban hathatós segítséget nyújtottak tekintélyes nemzetközi szakmai szervezetek és egyéb nemzetközi szervezetek könyvtárüggyel foglalkozó szervei, melyek közül többek tevékenységében Kovács Máté is közvetlenül vagy közvetve vállalt szerepet.

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation – az Egyesült Nemzetek Oktatásügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete, székhelye: Párizs)

Feladata: a gondolatok szabad cseréjének elősegítése, a könyvekben őrzött szellemi értékek megőrzése, valamint a műemlékek, a történelmi és tudományos érdekű emlékek védelme. E célok érdekében nemzetközi megegyezéseket kezdeményez, támogatja a

⁶⁴ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 785. p.

⁶⁵ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 781. p.

nemzetek együttműködését a szellemi élet minden területén, a könyvek, oktatási eszközök, a kutatás segédeszközeinek cseréjét.

Könyvtári tevékenysége három fő területe:

- A könyvtárügy általános fejlesztése, elsősorban az elmaradt országok irányába. E tevékenység alapvető törekvése, hogy minden országban működjön erős nemzeti könyvtár. Ezen felül a közművelődési könyvtárak hálózatának kiépülése is nagyon fontos volt számára, hiszen ez a könyvtártípus az, amelyik a felnőttoktatás érdekében a legtöbbet tette.

Könyvtárügyi szempontból fontos kiadványai: UNESCO Library Manuals, UNESCO Bulletin for Libraries.

- A nemzetközi kiadványcsere, mely kérdés elsőként a háborús károk miatt került előtérbe. Ebben a témában 1958-ban két nemzetközi egyezmény is született, majd 1960-ban Budapesten folyt le a kiadványcsere nemzetközi konferenciája. Ide vonatkozó kiadványa a Handbook on the International Exchange of Publications.
- Bibliográfiai tevékenység vonatkozásában kiemelhető az 1950. évi párizsi konferencia, és ennek nyomán egy nemzetközi tanácsadó bizottság szervezése. Céljai: a bibliográfiai tevékenység nemzetközi összehangolása, szakmai tanácsadás nemzetközi bibliográfiák szerkesztésében, azoknak a tudományágaknak a számbavétele, amelyeknek nincsen megfelelő nemzetközi bibliográfiája, helyzetjelentések közreadása (Bibliographical services throughout the world), bibliográfiák közvetlen kiadása és támogatása.

A szakmai kérdések feldolgozásának eredményeit az UNESCO Bibliographical Handbooks című kiadványában tette közzé.⁶⁶

Az UNESCO-n belül külön bizottságok működtek, könyvtári területen például a Nemzetközi Bibliográfiai, Dokumentációs és Terminológiai Bizottság, mely az UNESCO főigazgatójának tanácsadó testülete könyvtári - bibliográfiai - dokumentációs témákban. Tagjai a különböző országok könyvtári és bibliográfiai szakemberei. Nemzeti csoportjai az egyes tagállamok nemzeti bibliográfiai bizottságai vagy intézetei. A magyar tag a Magyar UNESCO Bizottság Könyvtári és Bibliográfiai Albizottsága. A nemzetközi bizottság

⁶⁶ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 791-792. p. Lásd még Az UNESCO 1961-1962. évi könyvtári és dokumentációs programja. 439-443. p.

levelező tagja a magyar albizottság elnöke, Kovács Máté⁶⁷, aki az UNESCO 1966. évi XVI. Közgyűléséről beszámolót készített, melyben elemezte több ország népművelésének helyzetét is.⁶⁸

IFLA (International Federation of Library Associations – a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége)

Célja a könyvtárak közötti együttműködés előmozdítása. Tagjai azok az államok, amelyekben országos könyvtáros egyesület működik. Munkáját elsősorban bizottságokon keresztül végzi. Évente rendez nemzetközi könyvtáros kongresszusokat. Az 1972-es magyarországi IFLA konferencia egyik főszervezője Kovács Máté volt, akinek sajnálatos halála a rendezvény alatt következett be.

FID (Fédération Internationale de Documentation – a Dokumentáció Nemzetközi Szövetsége)

Célja a dokumentáció országokénti megszervezésének előmozdítása, a dokumentáció módszereinek tanulmányozása, együttműködések kialakítása, az osztályozási kérdések gondozása. Folyóirata a Journal of Documentation.

ISO (International Organisation for Standardisation – Nemzetközi Szabványügyi Szervezet)

A szabványügy nemzetközi szervezete. Célja a különböző országokban folyó szabványosító tevékenység egybehangolása és egységesítése, nemzetközi érvényű szabványok alkotása a résztvevő tagok közös megegyezése alapján.⁶⁹

⁶⁷ Gombocz István: Tagságunk nemzetközi könyvtári szervezetekben. 144-145. p.

⁶⁸ Kovács Máté: Az UNESCO budapesti népművelési tanácskozása : a résztvevő országok kulturális helyzete. 3-7. p. Lásd még Gombocz István: Az UNESCO bibliográfiai munkája. Budapest : Országos Könyvtárügyi Tanács, 1958, 62 p. (Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai ; 1.)

⁶⁹ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 793. p. A témához kötődően nagyon alapos áttekintést adott a nemzetközi szervezetekről Gombocz István: Tagságunk nemzetközi könyvtári szervezetekben című írásában. Részletezte a szervezeteket, pl. elnevezésük, címük, céljuk, költségvetésük, tevékenységük magyar vonatkozásai kapcsán. 141-153. p.

1.5 Konferenciák, könyvtárosképzés, szaksajtó

A könyvtárügy hazai fejlődésével párhuzamosan egyre nagyobb igény jelentkezett a célok, feladatok, eredmények közös meghatározására, értékelésére. Ennek kiváló fórumai lettek a különböző hazai és nemzetközi tanácskozások. A nemzetközi konferenciák remek lehetőséget kínáltak a hazai szakmai munka nemzetközi viszonylatban történő értékelésére, valamint mások tapasztalatainak, eredményeinek megismerésén keresztül külföldi minták adoptálására.

A szakmai munka megerősödésével együtt a szaksajtó is fejlődésnek indult. Az új kihívások, feladatok természetes velejárójaként, a könyvtárosok szakmai képzése is megújításra szorult.

Konferenciák

Kovács Máté számos szerepet töltött be a tudományos közéletben, és rendszeresen előadott hazai és nemzetközi konferenciákon, melyek által nyert tapasztalatai maradéktalanul tudtak hasznosulni egész életpályája, könyvtárpolitikai nézeteinek alakulása során.

Néhány példa:

- 1958, Prága, téma: az egyetemi könyvtárosképzés,⁷⁰
- 1960, Országos Könyvtártudományi Ankét, téma: könyvtárügy,
- 1962, Berlin, téma: az egyetemi könyvtárosképzés,⁷¹
- 1970, Moszkva, IFLA közgyűlés⁷² Az ülés 1970. aug. 29-től szeptember 5-ig tartott. A vendéglátó szervezet a Szovjetunió Kulturális Minisztériuma, illetve a Szovjet Könyvtári Tanács volt. Az IFLA magyar delegációjának tagjai: az MKE elnöke: Mátrai László, a Művelődésügyi Minisztérium által küldött delegátusok: Jóború Magda, Kovács Máté, Papp István, Gombocz István voltak. Rajtuk kívül a gyűlésen még számos magyar könyvtári szakember vett részt, az általuk benyújtott referátumok száma – 4 – is több volt az eddigieknél. A téma: a könyvtárak szerepe az oktatásban.⁷³

⁷⁰ Kovács Máté: Nemzetközi konferencia az egyetemi és főiskolai könyvtárosképzés időszerű kérdéseiről. 403-406. p.

⁷¹ Kovács Máté: Szocialista könyvtárosképzés. 74-80. p.

⁷² Gombocz István: Az IFLA 1970. évi moszkvai közgyűlése. 348-352. p.

⁷³ Gombocz István: Az IFLA 36. Közgyűlése. 214-215. p.

A könyvtári munkaköröket a 148/1962. M. M. számú utasítás szabályozta.⁷⁴ Ez felsőfokú és középfokú munkaköröket különböztetett meg. A felsőfokú munkakörök ellátásához egyetemi vagy főiskolai végzettség, a többi munkakör betöltéséhez érettségi és szakképesítést igazoló bizonyítvány volt szükséges. Nem főfoglalkozású könyvtárosok esetén az utasítás alacsonyabb fokú szakképesítés megszerzését írta elő. Ezzel összhangban a könyvtáros szakmai képzés területén három fő képzési szintet különítettek el: felsőszintű, középszintű és alapszintű képzéseket. Mindhárom szint közös jellemzője volt a szinten belüli alapképzés után a továbbképzés lehetősége.

1. Felsőszintű képzés

- A képzés 1949-ben indult az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Bölcsészettudományi Karán (BTK). Előbb négy, majd 1956-tól öt éves lett a képzés. Az oktatás nappali, esti és levelező tagozaton folyt. A levelező tagozaton hat éves volt a képzés. Az egyetemi képzés az 1951-1953 közötti időszakot kivéve kétszakos volt, előbb bölcsész, majd természettudományos szakokkal lett párosítható.
- A könyvtári, és közművelődési hálózatok gyors fejlődésének következtében fellépő könyvtároshiány miatt 1951-1955 között a budapesti Pedagógiai Főiskolán könyvtáros főiskolai képzés működött először két, majd három éves tanulmányi időszakkal.
- Felsőfokú, de nem könyvtáros diplomával rendelkezők számára is lehetőség nyílt könyvtári területen szakmai képzéseken való részvételre, képesítés megszerzésére.
- 1959-1962 között a KMK kétéves felsőfokú tanfolyamot szervezett a főiskolát nem könyvtárszakon végzett könyvtárosok részére.

Az ELTE Bölcsészettudományi Karán egyetemet nem könyvtárszakon végzett könyvtárosok hároméves oktatási időtartammal könyvtáros kiegészítő szakot végezhettek.

- Az ELTE-n 1963-ban egyéves tanulmányi időtartamú felsőfokú dokumentációs tanfolyamot indítottak.

⁷⁴ A művelődési miniszter 148/1962. (M. K. 15.) M. M. számú utasítása a közkönyvtári munkakörök képesítéshez kötéséről és a könyvtáros szakoktatásról. 86-88. p.

- Az egyetem a könyvtártudományi doktorátus megszerzésének lehetőségével biztosította ugyan a könyvtárosok valamilyen szakmai témában való elmélyedését, de ezzel együtt a felsőfokú továbbképzés ügye rendezetlen volt.

2. Középszintű képzés

- A szakszervezeti és a tanácsi közművelődési könyvtárak számára a Népművelési Minisztérium 1952-1953 között Újpesten öthónapos könyvtárosképző iskolát szervezett.
- A tanfolyam elődei az 1957-1959 között szervezett egyéves könyvtárosképző tanfolyamok voltak. A képzés 1959-től az OSZK KMK által megindított Könyvtárosképző Szaktanfolyam megszervezésével oldódott meg. A tanfolyam érettségire épült. A képzés ideje két év majd két és fél év lett.
- A képzésen való részvételre nappali, esti, és levelező tagozaton is volt lehetőség, azonban a nappali tagozat 1962-ben megszűnt. A képzés a KMK-ban, és oktatási szempontból alá tartozó, kiválasztott könyvtárakban, az úgynevezett tankönyvtárakban folyt, a könyvtár-típusonkénti egységes képzés biztosítása érdekében.⁷⁵ Ilyen képzőhelyek voltak az OSZK mellett öt megyei könyvtár (Baranya, Borsod, Csongrád, Hajdu, Veszprém) a FSZEK, Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ, valamint az Országos Műszaki Könyvtár.⁷⁶ A tanfolyam jegyzetei „A könyvtárosképző füzetek” című sorozatban jelentek meg.
- 1962-ben Szombathelyen, 1963-ban Debrecenben a Tanítóképző Intézetben indult meg hároméves képzési időtartammal a népművelő és könyvtáros szak. Csak közművelődési könyvtárosokat képeztek. A tervek szerint a továbbiakban a tanítóképzők veszik át a közművelődési könyvtárosok képzését, míg a KMK ötféléves tanfolyamán csak szakkönyvtárosokat fognak tanítani.⁷⁷
- Az Országos Műszaki Könyvtár 1954-ben indított először és további három alkalommal tartott négyhónapos műszaki könyvtáros tanfolyamot. A növekvő igények miatt szükségessé vált a végzett könyvtárosok továbbképzésének megszervezése, mely megvalósításához az OMK az általa kidolgozott tematikát

⁷⁵ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 794-796. p.

⁷⁶ Bártfai Imréné: A magyarországi műszaki könyvtárosképzés kialakulása és fejlődése napjainkig. 885. p.

⁷⁷ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 796. p.

beterjesztette a Műszaki Könyvtári Tanács, majd az OKT Oktatási Bizottsága elé, amit az 1956 nyarán elfogadott.⁷⁸

3. Alapfokú képzés

- Alapfokú tanfolyamokat elsősorban a tiszteletdíjas és társadalmi munkás könyvtárosok számára szerveztek, először 1960-ban, egyhetes időtartammal. Ezeket a képzéseket a hálózati központok indították. Az alapfokú tanfolyam elvégzése után alapfokú továbbképzésen való részvételre nyílt lehetőség.
- Az alapfokú továbbképzés célja az alapfokú tanfolyamot végzett könyvtárosok könyvismereti tudásának növelése volt. Ezeket a továbbképzéseket szintén a hálózati központok szervezték.⁷⁹

Könyvtári szaksajtó

Kovács Máté a szaksajtónak kiemelt szerepet szánt, azt fokozott figyelemmel kísérte, közreműködött szerkesztésében is, hiszen abban a kutatási eredmények, helyzetelemzések közzététele, a könyvtáros szakmai információk szétsugárzása vált lehetővé. Ezekben a szakmai lapokban a könyvtárpolitika ismertetésének egyik eszközét is látta, rendszeresen publikált általuk. A szakfolyóiratok betekintést nyújtottak a könyvtárügy, könyvkultúra különböző területeire.^{80 81 82}

⁷⁸ Jánszky Lajos: Műszaki könyvtárosok képzése és továbbképzése című tanulmánya áttekintette az 1952-1956 között létrejött műszaki termelési hálózathoz kötődő könyvtárosok képzését. 15-21. p. 15., 17. p. A műszaki könyvtárosképzés további tanulmányozásához Lásd még Szepesváry Tamás: A műszaki könyvtárosképzés helyzete Magyarországon. 805-811. p.; és Bártfai Imréné: A magyarországi műszaki könyvtárosképzés kialakulása és fejlődése napjainkig. 880-893. p. cikkét. Lásd még Fülöp Géza: A könyvtárosképzés rendszere : a felsőfokú könyvtárosképzés. 179-191. p. A képzés történetéről adott áttekintést, statisztikai adatokkal, illetve bemutatja az egyetemi könyvtárosképzés 1963-as reformtervezését is. Lásd még Vadász Ferencné: A könyvtárosképzés rendszere : egyéb képzési formák. 192-206. p. Bemutatta a könyvtárosképzés alakulását a közművelődési könyvtárakban, szakkönyvtárakban, a középfokú könyvtárosi munkakörökre való szakképzést, alapfokú könyvtárosképzést adatokkal, tantárgyakkal, statisztikákkal, rendeletekkel. Utal arra, hogy az általános tudományos és tudományos szakkönyvtári munkakörök képesítéshez kötését 1957-ben tárgyalja az OKT. Lásd még Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. 198 p. Lásd még Voit Krisztina: Az egyetemi könyvtárosképzés jubileumán című írását, melyben arról olvashatunk, hogy 1969. május 12-én tartották a magyar könyvtárosképzés megindulásának 20 éves évfordulóját, illetve megemlékeztek a Magyar Tanácsköztársaság ideje alatt az egyetemen tartott könyvtárosképző szaktanfolyam ötvenedik évfordulójáról. A téma az egyetemi könyvtárszak új tantervének megvitatása volt. Kovács Máté bevezető és ismertető referátumot tartott. 145. p.

⁷⁹ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 796. p.

⁸⁰ Kovács Máté: Tizenöt éves a Könyvtáros : közreműködés a korszerű könyvtárosi közgondolkodás kialakításában. 307-308. p. Lásd még Kovács Máté: A Könyvtáros másfél évtizedes évfordulója. Fogalmazvány. Budapest, 1966. április 30. In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/37. 4 p. Idézet: „A Könyvtáros közleményei mindenkor segítették a Tanács munkáját. Bővebben

Jelentősek az OSZK, a FSZEK, a DEK, az OMKDK, OPK, és a megyei könyvtárak által kiadott évkönyvek. Sorozatok terén kiemelendők az OKT, OKDT, a Budapesti Egyetemi Könyvtár kiadványai. Önálló könyvtári szakmunkák többek között a Gondolat Kiadó által jelentek meg. Szakkönyvek általában az OKT, majd OKDT, KMK kiadásában születtek.

A korszak fontosabb szakfolyóiratai ekkor a Magyar Könyvszemle (Kovács Máté a szerkesztőbizottság tagja volt), A Könyvtáros különböző névváltozatai, a Könyvtári Figyelő, a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás voltak.⁸³

Pogány György érdekes áttekintést ad az 1954 őszén induló, az Országos Műszaki Könyvtár (1962-től Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ) által kiadott Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója (majd 1963-tól Tudományos és Műszaki Tájékoztatás) szerepéről, formálódásáról, melyen keresztül megismerhetjük a korszaksajtójának jellemzőit. A lap szerkesztője Jánszky Lajos volt (1954-1966 között). A cikk szerzője így összegzi a lap profilját: „elsősorban könyvtári lap volt, alapvetően gyakorlatias, módszertani jellegű, a konkrét könyvtári munkát segítő írások jelentek meg hasábjain”.⁸⁴

A téma szempontjából kiemelendő, hogy a Könyvtári Figyelő, melynek szerkesztőbizottsági tagja volt Kovács Máté, 1969-től az OKDT és a KMK közös

vagy szűkebben tájékoztatták a könyvtárosok közvéleményét a Tanács tevékenységéről. A felmerülő fontos problémákról és a velük kapcsolatos állásfoglalásokról. Így a szakma tudomást szerzett a Tanács munkájáról. Jó lenne bővebbé tenni a tájékoztatást. Jó lenne a legjobb referátumokat tanulmányként rendszeresen közölni. Ez a Tanács és a Könyvtáros együttműködését tovább fejlesztené és különösen előnyös lenne, mert növelhetné a könyvtáros olvasók tevékeny részvételét közös ügyeinek elvi tisztázásában és a gyakorlati megvalósítás támogatásában.” 3-4. p.

⁸¹ Kovács Máté: Az OSZK Híradóról könyvtárügyünk szemszögéből. 1-2. p.

⁸² Kovács Máté: A Magyar Könyvszemle új évfolyamai a korszerű igények tükrében. 399-404. p.

⁸³ Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. 797-800. p. Lásd még Bereczky László: Könyvtári vonatkozású időszaki kiadványok. 207-218. p. Írásában az alábbi időszaki kiadványok adatait (pl. cím, címváltozatok, indulási év, periodicitás, kiadó, tartalmi bemutatás) részletezte: Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár Tájékoztatója, Borsodi Könyvtáros, Egészségügyi Könyvtáros, Eseménynaptár, Hálózati Híradó, Iskolai Könyvtárosok Tájékoztatója, A Könyvtárépítés és Berendezés Füzetek, Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom, Könyvtári Figyelő, Könyvtári Híradó (Az Építők Budapesti Bizottsága Körzeti Könyvtárainak Tájékoztatója), Könyvtári Híradó (Fejér Megye közművelődési könyvtárosainak tájékoztatója), Könyvtári Híradó (Kiadja a FSZEK Kerületi Könyvtárak Osztálya), Könyvtári Híradó (Kiadja a Szakszervezetek Somogy Megyei Tanácsa Központi Könyvtára a megye szakszervezeti könyvtárainak számára.), Könyvtári Tájékoztató a magyar hírlapok cikkeiről, A Könyvtáros (1956-tól, 1964-től Könyvtáros), Magyar Könyvszemle, Magyar Könyvtártudományi Bibliográfia, Mezőgazdasági Könyvtárosok Tájékoztatója, Műszaki Egyetemi Könyvtáros, Az Orvosi Könyvtáros, OSZK Híradó, Pest Megyei Könyvtáros, Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, Új Könyvek, Járási Könyvtári Híradók, Könyvtári Évkönyvek. A rokonterületek folyóiratai: Felsőoktatási Szemle, A Könyv (Kiadja az Állami Könyvterjesztő Vállalat), Népművelés, Népművelési Értesítő, Munka. Lásd még Pogány György: A magyar könyvtári szaksajtó vázlatos története. 2. r. 13-25. p.

⁸⁴ Pogány György: Egy folyóirat két címéről – szakmai és politikai háttérrel, a TMT ötvenedik évfolyama kapcsán. 7-8. p.

kiadványaként jelent meg évente négyszer.⁸⁵ „A szerkesztőség egy érezhető hiányt is szeretne pótolni: a hazai jelentősebb könyvtári dokumentumokat szeretné olvasói elé tárni, részben tájékoztatás részben azonban az okos polémia, a vita kiszélesítése, a döntések demokratikusabb előkészítése érdekében.”⁸⁶

Összegzés

Az eddigiek alapján tehát összegezőképpen elmondható, hogy a háború utáni első évtizedben a hazai könyvtárügy komoly átalakuláson és fejlődésen ment keresztül. Megszülettek az egységes működéshez szükséges központi szabályozó rendelkezések, jogszabályok, létrejöttek és felálltak a működtetéshez szükséges szervezetek és intézmények, az infrastruktúra fejlődésnek indult. A gyakorlati feladatok mellett egyre nagyobb hangsúlyt kapott a megfelelő szakmai képzés is. Mindezen tevékenységek, feladatok megszervezésében és lebonyolításában Kovács Máté igen nagy szerepet vállalt.

⁸⁵ Barabási Rezső: Az 1969. évfolyam elé. 3. p.

⁸⁶ Barabási Rezső: Az 1969. évfolyam elé. 3. p.

2. Kovács Máté és a hazai könyvtárügy fejlesztése

*„A világrend egyetlen normális állapota: a változás. A megcsontosodás: erőhiány.
A megállás, a nyugalom: maga a halál. S igazi ember csak az, aki, az örök elmúlás,
örök változás gondolatától lelke mélyéig elszomorodva, még mindig hittel, reménnyel
s kiapadhatatlan szeretettel indul a holnap kiszámíthatatlan újulása felé.”*

/Debrecen, 1927. március 10./⁸⁷

2.1 Kovács Máté életpályájának meghatározó eseményei

1906. november 11-én született Hajdúszoboszlón, 1972. augusztus 29-én 66 éves korában halt meg Budapesten. Szegényparaszti származású családban nevelkedett, mely egész életpályájára nézve meghatározó volt.

Gimnáziumi (Fazekas Mihály Főreáliskola) és egyetemi (Tisza István Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar) tanulmányait Debrecenben végezte. Az egyetemen magyar - francia szakos hallgató volt. Itt Hankiss János debreceni professzor segítségével lehetővé vált számára, hogy a párizsi Sorbonne-on ösztöndíjasként tanuljon az 1927/1928-as – és 1929/1930-as tanévekben, s a magyar irodalom alkotásai mellett testközelből is megismerkedhessen annak a nyugat-európai országnak a kultúrájával, irodalmával, amelynek vívmányai mindenképpen példát jelentettek a keleti, különösképpen a közép-kelet európai országok számára. Franciaország, a francia kultúra által képviselt demokratikus eszmeiség Magyarországon többek között Adyra, Illyésre, valamint a két világháború közti baloldali értelmiség többségére nagy hatással volt. Kovács Máté, mint francia-magyar szakos hallgató majd tanár, szintén ehhez az értelmiségi körhöz tartozott.

Az egyetem befejezése után hosszabb európai (francia-, olasz-, és németországi, valamint ausztriai és angliai) tanulmányúton vett részt, ahol további elméleti ismereteket és gyakorlati tapasztalatokat szerezve bővítette tudását, melyet önzetlenül adott tovább a magyarországi lakosság műveltségének emeléséhez.⁸⁸

„Mert Kovács Máté számára fiatal korától élete végéig belső szükséglet volt a másokért, a társadalom egészéért végzett áldozatos munka, erre adott ösztönző példát kollégáinak,

⁸⁷ Kovács Máté: Gondolat-szilánkok : egy emberjelölt életkönyvének a margójáról : 1927. Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/6/1. 1. p.

⁸⁸ Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. 5-6. p. Lásd még Korompai Gáborné: Kovács Máté. 133-135. p. Lásd még Tóth Gyula: Kovács Máté : 1906-1972. 489-493. p.

beosztottjainak és tanítványainak minden poszton, amelyet tevékeny élete, változatos pályafutása során betöltött. De ő maga is hajlandó volt tanulni, jó és hasznos tanácsokat elfogadni mindenütt és mindenkitől, felettől, kollégáktól, vagy akár a hivatali ranglistán alatta állóktól egyaránt.”- írja róla Fülöp Géza.⁸⁹

Könyvtárosi pályája gyakornokként kezdődött a Debreceni Egyetemi Könyvtárban (DEK). Ezután 1931-től a nyíregyházi gimnázium (Evangélikus Reálgimnázium) magyar és francia szakos tanára volt, ezt követően 1935 februárjától a debreceni Fazekas Mihály Főreáliskola, majd 1938-tól az egyetem gyakorló iskolájában helyezkedett el, ugyanakkor az egyetem Francia Tanszékén lektor és tanársegéd lett. Ez idő alatt megszerzett oktatási és pedagógiai tapasztalatait oly módon hasznosította, hogy 1943-tól a Debreceni Tankerületi Főigazgatóságon, majd Budapesten az Országos Köznevelési Tanács ügyvezető igazgatójaként dolgozott.⁹⁰ Oktatói tevékenységét Fülöp Géza a következő módon jellemezte: „közvetlen emberi, baráti kapcsolat fűzte hallgatóságához, az érvek útján – s nem tekintélyi alapon – történő meggyőzés, s csak a legvégső esetben, ha elkerülhetetlen volt, a szigor, de akkor is: az atyai szigor.”⁹¹

Szervezője volt a Hankiss János francia professzor és Milleker Rezső földrajz professzor által kezdeményezett Debrecenben megrendezésre kerülő első magyar Nyári Egyetemnek.⁹² Hankiss János, Hankiss János professzor idősebb fia így emlékszik vissza: „A munka dandárja természetesen itt folyt Debrecenben, kitűnő tanítványai segítségével. Mert ez a nagy munka csakis így, lelkes és fiatal erők összefogásából születhetett meg. Hadd említsek néhány nevet, akikre mint gyermek emlékszem: Kovács Máté, Kiss Árpád, Tárnok János, Gerlótei Jenő, Lengyel Imre.”⁹³

⁸⁹ Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. 6. p.

⁹⁰ Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. 6. p.

⁹¹ Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. 6. p. Lásd még Tóth Gyula: Kovács Máté útja a könyvtárügybe. 46-56. p.

⁹² Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. 6. p.

⁹³ Hankiss János (ifj.): A 75 éves jubileumi nyári nyelvtanfolyam megnyitó ünnepsége. 1. p. Lásd még Dobi Edit: A legrégibb szerveződiák című cikkét, melyben Bodnár Imre Kovács Máté kapcsán így emlékezik meg a Nyári Egyetemről. „Egy nap, amikor mentem az egyetemre, hogy beiratkozzam francia szakra, egy férfival találkoztam a vonaton, és beszédbe elegyedtünk. [...] Kérdezte, milyen szakra. Mondtam franciára. Aztán később találkoztunk a Francia Tanszék folyosóján, és rögtön kérdezte, van-e kedvem dolgozni a Nyári Egyetemen, lenne egy kis tennivaló. Ez a férfi Kovács Máté volt. [...] Kovács Máté és Hankiss intézték az előadók felkérését, mert nagyon gyakran miniszteri szintű előadóink voltak.” 7. p.

A Nyári Egyetem célja az volt, hogy a külföldi hallgatókat megismertessék a magyar nyelvvel, irodalommal, művelődéssel és történelemmel, s így módon az ország népszerűsítését szolgálták.

Tagja volt a Csokonai Körnek, az Ady-Társaságnak, s így a debreceni irodalmi és tudományos élet olyan jeles egyéniségeivel tevékenykedett együtt, mint, pl. Oláh Gábor, Gulyás Pál, Kardos László, Kardos Pál vagy Juhász Géza. Első publikációi irodalomtörténeti vonatkozású tanulmányok és kiadványok voltak.⁹⁴

1945-öt követően érdeklődése és tevékenysége a művelődéspolitikára fordult. A Nemzeti Parasztpárt tagjaként országgyűlési képviselő és a Közoktatási Minisztériumban a pedagógiai, majd az elnöki főosztály vezetője, később államtitkár. Legkiemelkedőbb eredményének a nyolcosztályos általános iskolai oktatás megszervezésében és a dolgozók iskolájának létrehozásában való közreműködését, valamint a népkönyvtárak szervezésének megindítását vallotta.⁹⁵

2.2 A Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatójaként (1949-1956)

A második világháborút követő időkben a DEK legfontosabb teendőjének a háborús károk felmérését, lehetőség szerinti helyreállítását, az állagmegóvást, s kisebb részben a katalógizáló és olvasószolgálati tevékenységet tekintette. Könyvtári költségvetés nem volt, az egyetemi beiratkozási díjakból befolyt összeg kevés volt a könyvtár hatékony működtetéséhez.

Az Egyetemi Könyvtári Bizottság mindenképpen szakmailag felkészült személyt keresett a könyvtár vezetésére. Kovács Máté ekkor a Nemzeti Parasztpárt képviselőjeként államtitkár volt a Kultuszminisztériumban (Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium - VKM). A háborút követő politikai helyzet következtében szóba került Kovács Máté kinevezése, aki végül 1949 áprilisában került a DEK igazgatói székébe, s e tisztséget 1956. október 1-ig töltötte be. Az intézmény az ő keze nyomán fejlődött az egyetemi oktatást és a tudományos kutatást szolgáló korszerű egyetemi könyvtárrá. Az ötvenes évek első felében az ország más településein és a fővárosban működő nagykönyvtárak vezetői gyakran felkeresték őt

⁹⁴ Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. 7. p.

⁹⁵ Babiczky Béla: Kovács Máté : 1906-1972. 90. p.

tapasztaltszerzés céljából. Kinevezését követően legfontosabb feladatának azt tartotta, hogy megfelelő számú és képzettségű szakember dolgozzon a könyvtárban. Közben folytatódott a már korábban megkezdett szakkatalógus szerkesztése, valamint a feldolgozatlan állomány katalógizálása. Megtervezték a tanszéki könyvtárak állományának feldolgozását, a beszerzések folyamatát, a teljes gyűjtemény több szempontú felülvizsgálatát, a könyvtártechnikai eszközök beszerzését. 1950-ben jelentést készítettek a minisztérium számára a Debreceni Egyetemi Könyvtár építési és felszerelési hiányosságairól. Ennek eredményeként átalakították a raktárszintet, raktári liftet szereltek be, könyvkölcsönzőt építettek ki, bebútorozták az olvasótermet, könyvhordó kocsikat, könyvkötészeti eszközöket szereztek be. Kiemelendő, hogy az olvasókat folyamatosan tájékoztatták arról, hogy a könyvtár milyen szolgáltatásokat tud számukra nyújtani. Kovács Máté gondoskodott a könyvtárosok szakmai felkészültségéről is, hiszen előadásokat, szaktanfolyamokat szervezett az egyetemi könyvtárosok, tanszéki könyvtárosok és más intézmények könyvtárosai számára.

Az Egyetemi Könyvtár rangjának emelkedéséhez hozzájárult az is, hogy folyamatosan elismert szakemberekkel nőtt a dolgozók létszáma, pl. Kónya Károly könyvkötő mester teljes műhelyfelszereléssel állt a könyvtár szolgálatába, de többek között Péterffy László, Hankiss János is itt kapott állást. A könyvtár munkájának elismerését jelentette, hogy Kovács Máté megbízást kapott számos értékes gyűjtemény átvételére a tiszántúli régió területén. A második kötelezpéldánysort is ideirányították, így Kovács Máté tevékenysége az OSZK mellett második teljes körű kötelezpéldány gyűjtőhellyé emelte az intézményt, ami ezzel második nemzeti könyvtárrá lett.

Kovács Máté vezetése alatt a kutatómunka hangsúlyosabbá vált, mind az egyetemi oktatók, mind a könyvtárban dolgozó könyvtárosok tekintetében. A tudományos kutatásokkal is foglalkozó könyvtárosok munkái egy évente megjelenő kiadványban – A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve címmel – 1953-tól kerültek publikálásra.

Kovács Máté munkája során előtérbe került a könyvtárak közötti együttműködés szükségessége, továbbá a közművelődési könyvtárak támogatása. A hazai könyvtári hálózat funkcióinak elméleti megalapozásában, a központi nyilvántartások megszervezésében, a könyvtárak cserekapcsolatainak, a könyvtárközi kölcsönzés

rendszerének kibővítésében is meghatározó szerepe volt. Ennek a munkának köszönhetően megújult az egyetemi könyvtár belső munkája, és jelentős kapcsolat alakult ki Debrecen más könyvtáraival és az ország más egyetemi, felsőoktatási könyvtáraival is.⁹⁶

Az Egyetem és könyvtár együttműködése Debrecenben című írásában⁹⁷ beszámolt arról, miszerint az egyetem a könyvtár működéséhez megfelelő könyvtári környezetet biztosított, és az oktatók segítettek a számukra is fontos külföldi szakirodalom kiválasztásában. Az egyetem rektorának javaslatára megkezdődött az egyetemi tudományos dolgozók műveinek könyvtári különgyűjteménybe való összegyűjtése. A könyvtár a szakirodalmi ellátást is biztosította. Az egyetemistákat már első éves korukban megismertették a könyvtárral, a könyvtár minél szélesebb körben történő használatának érdekében. A hallgatókat segítették a szépirodalmi és szakmai olvasmányok kiválasztásában. A kutatás hatékonnyá válása érdekében folyóirat- és kutatószobát nyitottak. Külön hangsúly helyeződött a könyvtárosok szakmai képzésére, ezért alapfokú könyvtári szaktanfolyamokat tartottak az intézeti könyvtárak kezelői számára. A katalogizálás terén érdemes megemlíteni a Tiszántúli Tájékoztató Katalógus építését, amely a Tiszántúllal kapcsolatos teljes szakirodalmat gyűjtötte össze oly módon, hogy az önálló műveken kívül tartalmazta a folyóiratokban és hírlapokban megjelenő cikkeket is.

2.3 Kovács Máté további tevékenységei, írásai, gondolatai

A könyvtárkultúra ebből a nehéz időszakból 1957-től kezdődően tudott kellően kiemelkedni. Mint ahogy az korábban már részletezésre került, ebben a folyamatban nagyon nagy szerepe volt az 1956-ban megjelent könyvtári törvénynek,⁹⁸ melynek hatására létrejött a magyar könyvtári rendszer. Kialakultak a könyvtártípusok (nemzeti, általános tudományos és tudományos szakkönyvtár, közművelődési, iskolai könyvtár), ezzel együtt megtörtént a könyvtári hálózatok megszervezése, könyvtári gyűjtőkörök elhatárolása. Hangsúlyossá váltak az alábbi munkafolyamatok: az állománygyarapítás, állományvédelem, feldolgozás, olvasószolgálat, a tájékoztató-, bibliográfiai- és dokumentációs tevékenység is. Létrejött a felsőbb irányítás rendszere is, a felügyelet és főfelügyelet ellátása a fenntartó szerv, míg a szakfelügyelet ellátása a művelődésügyi

⁹⁶ Korompai Gáborné: Kovács Máté, mint a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója. 53-60. p. Lásd még Bényei Miklós: Kovács Máté és a Debreceni Egyetemi Könyvtár Évkönyve. 277-284. p.

⁹⁷ Kovács Máté: Egyetem és könyvtár együttműködése Debrecenben. 38-40. p.

⁹⁸ 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet a könyvtárügy szabályozásáról. 33-34. p.

miniszter feladata volt. A szakmai önigazgatás egy új testület, az OKT és szakbizottságai, a hálózati tanácsok, területi bizottságok munkájában valósult meg.⁹⁹

1952-ben látva Kovács Máté szervezőképességét, felkészültségét, eredményeit, felkérték a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának átmeneti igazgatására is. Ezt a feladatot 1954-ig látta el. Kialakította a könyvtár új szervezeti struktúráját, új osztályokat hozott létre (bibliográfiai, tájékoztatási, hálózati osztály). E könyvtár munkája során az ország legfelsőbb szintű tudományos és tudományszervező intézményének a tevékenységét segítő, s az akadémiai kutatóintézetek könyvtárait módszertanilag irányító szervvé alakította.¹⁰⁰

1954-1957 között a Magyar Enciklopédia főszerkesztője volt, s megteremtette az Akadémiai Kiadónál a magyar lexikonkiadás alapjait is. Kovács Máté a Magyar Enciklopédia főszerkesztőjeként a könyvtártudományi szakterület kidolgozására Csúry Istvánt és Fülöp Gézárt kérte fel. Mint több területen tapasztalható, itt is gondosan elemzi a hazai és nemzetközi viszonyokat, előzményeket és eredményeket az enciklopédiával kapcsolatosan, amelyből felépíti koncepcióját.^{101 102}

Gyakorlati tevékenysége mellett nagy hangsúlyt fektetett a könyvtáros munka elméleti megalapozására is. Tanulmányaiban a könyvtárak művelődéspolitikai jelentőségéről írt, vizsgálta egy olyan eredményesen működő könyvtári rendszer kialakításának feltételeit, feladatkörét, amely mindenkor a tudomány, oktatás, közművelődés és a gyakorlati élet szolgáltatója. 1953-ban *A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszerű kérdései*¹⁰³ című munkájában arra tett javaslatot, hogy az ország könyvtárügyének hatékony viteléhez mindenképpen célszerű törvényi kereteket kialakítani. *A könyvtári törvény előkészítése* című áttekintő írásában¹⁰⁴ az alábbi megállapítást teszi: „Egész művelődéspolitikánk szempontjából komoly hiba, ha a könyvtárügy az élet versenyében művelődéspolitikánk fő tényezői között és mögött lemarad, ha törvényes szabályozás híján a könyvtár ki van

⁹⁹ Kovács Máté: A magyar könyv- és könyvtárkultúra a szocializmus kezdeti szakaszában 3. 14. p.

¹⁰⁰ A kérdéshez alapvetően új adalékokkal szolgált a Kovács Máté Alapítvány szervezésében, Budapesten a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában 2012. november 12-én megtartott ülés keretében Hay Diana, az MTA Akadémiai Levéltára osztályvezetőjének Kovács Máté Akadémiai Könyvtári tevékenysége címmel megtartott előadása.

¹⁰¹ Kovács Máté: Beszámoló a nagy szovjet enciklopédia szerkesztőségében szerzett tapasztalatokról. 264-280. p.

¹⁰² Kovács Máté: A Magyar Enciklopédia előkészítése. 148-150. p. Lásd még Pogány György: Kovács Máté és a Magyar Enciklopédia. 757-780. p.

¹⁰³ Kovács Máté: A magyar könyvtárügy szervezetének időszerű kérdései. 59-136. p.

¹⁰⁴ Kovács Máté: A könyvtári törvény előkészítése. 150-152. p.

szolgáltatva a helyi szervek esetleges meg nem értésének, ha széttagoltsága miatt művelődéspolitikai jelentősége nem megy át köztudatunkba.”¹⁰⁵

E törvényről, annak céljáról ír Kovács Máté *A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége* című írásában.¹⁰⁶ A rendelkezés megalkotásának igénye már 1953-ban felmerült, s a kezdeményezés a könyvtárpolitikát irányítók, a könyvtári dolgozók támogatását egyaránt bírta, így a Népművelési Minisztérium, illetve az Országos Könyvtárügyi Tanács 1954. évi áprilisi ülésén mérlegelte az előkészítés körülményeit. Kovács Máté 1955-ben felkérést kapott a könyvtári törvény kidolgozásával foglalkozó, neves könyvtári és jogi szakemberekből álló előkészítő bizottság (további tagjai: Barabási Rezső, Berza László, Irányi Lujza, Sebestyén Géza, Takács József) munkájának irányítására. A törvénytervezet nyersanyagát a DEK általa vezetett munkaközössége állította elő (Bertók Lajos, Csűry István, Ember Ernő, Futala Tibor, Módis László, Maller Sándor, Varga Zoltánné, Várady-Szabó László). 1955 áprilisában az Országos Könyvtárügyi Tanács, illetve a Műszaki Könyvtárügyi Tanács, majd 1955. május 27-én a II. Országos Könyvtáros Konferencia tárgyalta meg a tervezetet.¹⁰⁷ Kovács Máté sürgősnek tartotta a rendelet mielőbbi megalkotását, hiszen „az alapvető könyvtárpolitikai kérdések országos érvényű, egységes szabályozásának hiánya a további tervszerű fejlődés legfőbb akadályává válik.”¹⁰⁸ Úgy látta, hogy a kultúra fejlődésével, a termelés tudományos könyvtári szükségleteinek megsokszorozódásával, a könyv és könyvtár a művelődéspolitikában ugyanolyan kiemelt szerepet kell, hogy kapjon, mint az iskolai oktatás, a film és színház, a sajtó, rádió. Ez a könyvtárügy átfogó, alapvető, egységes szabályozásával valósulhat meg.¹⁰⁹

Kovács Máté 1956-ban lett az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtártudományi Tanszékének tanszékvezetője. Vezetői tevékenysége alatt a

¹⁰⁵ Kovács Máté: A könyvtári törvény előkészítése. 152. p.

¹⁰⁶ Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. 181-201. p.

¹⁰⁷ Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. 181-182. p.

¹⁰⁸ Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. 183. p.

¹⁰⁹ Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. 183-184. p. Lásd még Fodor Zoltán: Törvény a könyvtárügy szabályozásáról. 161-163. p. Lásd még Sipos Anna Magdolna: A magyar könyvtárjog története 1867-től napjainkig. 263 p.

Tanszék képzési rendszerét jelentősen megújította, melynek részletes ismertetésére a későbbiekben külön kitérek.

Kovács Máté későbbi életútjából és írásaiból következő eseményeket és gondolatokat érdemes kiemelni, melyeken keresztül még inkább megérthetjük szakmai koncepcióját.

1965 decemberében a magyar - francia kulturális csereegyezmény tette lehetővé Kovács Máté számára a kéthetes francia tanulmányutat, melyről részletes beszámolót is közölt.¹¹⁰

Kovács Máté a könyvtárpolitikai örökség rá tett hatásában különösen a Tanácsköztársaság időszakának jelentőségét emelte ki. Jól tükrözi ezt 1969-ben megjelent írása.¹¹¹ Ebben erőforrásaként jellemzi a kor társadalmi alapjait, művelődéspolitikai, könyvtárpolitikai elveit, terveit, eredményeit, hiszen a forradalom alapelvei az olvasási-, könyv-, sajtó- és könyvtári kultúra területére konkretizálódtak. Kiemeli Szabó Ervin alakját, akinek szemlélete, szociológiai tudása, politikai, művelődés- és könyvtárpolitikai nézetei, tevékenysége a hazai társadalmi, kulturális fejlődés egyik irányítójává tette, új könyvtárpolitikai tervei és eredményei példát mutattak. Felismerte, képviselte az emberek művelődési szükségleteit, és azt a dolgozók gazdasági-politikai érdekeivel egybekapcsolta. A fő alapelv – akkor is és ma is –, hogy mindenki az egész ország területén könnyen és gyorsan könyvhöz juthasson.

A korszak könyvtárpolitikai célkitűzéseinek legfontosabb eleme a könyvtárügy egészének egységes országos rendszerbe történő fejlesztése, amelyben minden olyan könyvtár megvan, ami a társadalom számára szükséges. További cél, hogy jöjjenek létre azok a központi könyvtári szervek – így az Országos Könyvtárügyi Tanács is, mint szakmai öngazgatási csúcsszerv, illetve az ahhoz kapcsolódó Országos Könyvtárügyi és Bibliográfiai Intézet –, amelyek segítik a könyvtárak munkáját. Kiemeli az utódok jelentőségét is, akik Szabó Ervin örökségén a szocialista könyvtári kultúra kialakítását teremtették meg, így Dienes Lászlót és Köhalmi Bélát.¹¹²

¹¹⁰ Kovács Máté: Francia könyvtárügy-francia könyvtárak : beszámoló az 1965 novemberében tett franciaországi tanulmányútról. 387-404. p.

¹¹¹ Kovács Máté: A Tanácsköztársaság könyvtári öröksége. 123-132. p.

¹¹² Kovács Máté: A Tanácsköztársaság könyvtári öröksége. 126-130. p.

Kovács Máté Szabó Ervin halálának ötvenedik évfordulója alkalmából megjelent írása is jól tükrözi az előd rá gyakorolt nagy hatását. Ebben többek között hangsúlyozta, hogy művelődéspolitikai terveiben a központi helyet a könyv és könyvtár világa foglalta el. A könyvtárosi pályára élethivatásként, nem foglalkozásként tekintett. Munkásságában a politikai, szociológiai, közgazdasági, történeti, kulturális és a bibliológiai vizsgálódások párhuzamosan haladtak, összefonódtak egymással.¹¹³

„Amit Szabó Ervin a – 20. század első két évtizedének lehetőségei között – Budapest, azaz a fővárosi könyvtárügy vonatkozásában kezdeményezett, azt tette, folytatta Kovács Máté, kiszélesítve a könyvtárszervezési elméleti és gyakorlati tevékenységet az ország egész könyvtárügyére és minden könyvtártípusára”- jellemzi Fülöp Géza Kovács Máté alakját.¹¹⁴

Összefoglalásként elmondható:

Kovács Máté könyvtárpolitikai gondolkodását a következő gondolatok vezérelhették:

- A könyvtár a társadalmi, a tudományos és a közműveltség terén való haladás alapintézménye, eszköze.
- A társadalom előtt álló politikai, gazdasági, művelődési, gyakorlati feladatokat mélyen, és sokoldalúan elemezve kell kialakítani az ezek megvalósítását szolgáló, erre alkalmas könyvtárakat, könyvtári rendszert.

Mint azt a következőkben láthatjuk, Kovács Máté – végezze munkáját akár könyvtárigazgatóként, akár szakmai testület elnökeként vagy tanszékvezető egyetemi tanárként – mindig ennek a szellemiségnek megfelelően igyekezett könyvtárpolitikai elgondolásait megvalósítani.

2.4 Kovács Máté könyvtárelméleti koncepciója

A könyvtártudomány fogalmának értelmezése a 18-19. század óta napjainkig kétféle módon történik. Az egyik Martin Schrettingerhez a bajor udvari könyvtár könyvtárosához kötődik. Ő a „*Versuch eines vollstandigen Lehrbuches der Bibliothek Wissenschaft*” című kézikönyvében először említi a könyvtártudomány kifejezést, mely alatt a könyvtári

¹¹³ Kovács Máté: Szabó Ervin a magyar szocialista művelődéspolitikában és könyvtári kultúrában : 1877-1918. 508., 510. p.

¹¹⁴ Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. 10-11. p.

szervező és feldolgozó tevékenységet, azaz a könyvtártant helyezi a könyvtártudomány tárgyául. A másik nézet Michael Denis nevéhez fűződik, aki a bécsi udvari könyvtár könyvtárosa volt. Szerinte a könyvtáros feladata a könyvtártörténeti, könyvismereti, bibliográfiai ismeretek elsajátítása. A két nézet abban különbözik, hogy míg Schrettinger a könyv útját a könyvtárban, Denis a társadalomban vizsgálja. E két felfogás élt együtt a 19. században.

A 19-20. században a nyomdatechnikai fejlődés nyomán óriási könyv- és sajtótermelés bontakozott ki, a könyv és könyvtárhasználók, az olvasóközönség száma megnövekedett. Ezzel együtt a könyvtárak száma is nőtt, és különböző típusai alakultak ki. A 20. századra a könyvtártudomány két egyenrangú fő alkotóeleme a könyvtörténet és a könyvtártani ismeretek lettek.

Kétféle koncepció élt tovább a könyvtártudomány értelmezésében, az egyik a könyvtárra mint intézményre korlátozódott, a másik a könyvet és annak társadalmi hatását vizsgálta: alakját, anyagát, előállítását, terjesztését, számbavételét és azt a társadalmi hatást, amelyet az a könyvtáron keresztül tölt be.

Kovács Máté önálló könyvtárelméleti nézeteit a KMK 1960. június 13-án és 14-én A könyvtártudományi kutatás kérdéseiről címmel rendezett ankétján ismertette, majd nyomtatásban is megjelent *A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában* címmel.¹¹⁵ Modern szociológiai és rendszerelméleti alapon, továbbá kommunikációelméleti szempontok szerint vizsgálta az írással és az olvasással, a könyvvel és a könyvtárral összefüggő társadalmi folyamatokat. Továbbá abból a szempontból tanulmányozta, e folyamatok intézményeit és eredményeit, hogy az írás, a könyv és a könyvtári kultúra hogyan tölti be ezeken keresztül társadalmilag meghatározott funkcióját

¹¹⁵ Kovács Máté: A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában. 7-34. p. Lásd még Kovács Máté: A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/23-210/158/31. Fogalmazványok. Az ankétan elhangzó előadás vázlata. 210/158/59. 4 p. Lásd még Sebestyén Géza levele Kovács Máténak az 1960. június 13-14-i Könyvtártudományi Ankét anyagának megküldése. Budapest, 1960. május 31. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Fond 210/158/57. 1 p. Ebben kérte Kovács Mátét, hogy tanulmányozza a megküldött anyagokat, és észrevételeit fejtsse ki.

- Kovács Máté: A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában. Előadás-vázlat.
- Lázár Péter: A hazai könyvtártudományi kutatás helyzete. Előadás-vázlat.
- Sebestyén Géza: A könyvtártudományi kutatás távlati tematikai terve. Előadás-vázlat.
- A könyvtáros tudományos tevékenysége. Bibliográfiai jegyzék. Összeállította: Futala Tibor.
- A könyvtárakban folyó tudományos kutatótevékenység helyzete. Budapest, 1959.
- Kiegészítés az 5. alatti dokumentumhoz. 1. p.

a különböző társadalmi tevékenységi területeken; hogyan juttatja el különböző területekre – tudomány, kutatás, művelődés, oktatás, nevelés stb. – a szükséges információkat, ismereteket.

Kovács Máté a különböző kommunikációs rendszerek közül az írásos-nyomtatásos kommunikációt helyezte középpontba.

E rendszer tárgykörei:

- az írásos-nyomtatásos kommunikáció: az írás és az olvasás,
- az írásos-nyomtatásos kommunikáció megjelenési formái: írásművek, kiadványok, nyomtatványok,
- az írásos-nyomtatásos kommunikáció tevékenységi körei: a szerzői és szerkesztői tevékenység, a könyvkiadás, a könyvnyomtatás, sokszorosítás, könyvkereskedelem és könyvterjesztés, könyvgyűjtés és bibliofília, könyvtári munkafolyamatok, bibliográfiai és dokumentációs tevékenység,
- az írásos-nyomtatásos kommunikáció intézményei: kiadó, nyomda, könyvkereskedés, könyvtárak.

Mindezeket azonban az adott korban élő társadalom szükségletei határozzák meg.

Ennek megfelelően Kovács Máté kidolgozta a könyvtártudományi tárgyköröket, úgymint:

- az írás és olvasáskultúra, a könyv- és könyvtári kultúra társadalmi alapjai és összefüggései, társadalmi szükségletek és igények, társadalmi hatás,
- írásos-nyomtatásos közlésmód és más kommunikációs rendszerek kapcsolata; az olvasás és olvastatás pedagógiai, pszichológiai és szociológiai problémái,
- könyvkultúra, melyen belül könyvkiadás, időszaki sajtó és kiadványszerkesztés, nyomdászat, tipográfia és könyvművészet, papírismeret, könyv- és lapterjesztés, a kiadványok rendszerezése és tartalmi feltárása: bibliográfia, dokumentáció,
- a könyvtári kultúra: magán- és közkönyvtárak, a könyvtárban lévő információk társadalmi felhasználása, könyvtárügy, könyvtári munkafolyamatok, könyvtártan.¹¹⁶

Miért is volt fontos ennek az elméletnek a felvázolása?

¹¹⁶ Fülöp Géza: Könyvtártudomány és bibliológia : Kovács Máté könyvtárelméleti koncepciója. 41-47. p. Lásd még Pogányné Rózsa Gabriella: Tudomány vagy gyakorlat? : korabeli könyvtárszakmai gondolatok Kovács Máté és Mátrai László párhuzamos életrajz-vázlata kapcsán. 525-548. p.

Ez az új koncepciója lett az alapja, meghatározója az egyetemi könyvtárosképzés tantervének, tantárgyainak Kovács Máté tanszékvezetősége alatt.

Kovács Máté nemcsak a bibliológia, hanem a bibliofília fogalmát és feladatait is megfogalmazta az 1960-as években, több ok miatt. Egyrészt 1962-től lett a Magyar Bibliofil Társaság elnöke, másrészt a bibliológián belül szükségessé vált a bibliofília fogalmának értelmezése is, valamint az 1968/1969-es tanévtől kezdődően bevezetésre került az egyetemi tantervben a mai könyvművészet és bibliofília nevű tárgy, melyhez szükség volt annak tanulmányozására is.

1961-ben Szij Rezső főtitkár és Darvas József felkérte Kovács Mátét a Könyvészeti Bizottság tagjának. Feladata volt, hogy könyvészeti kérdésekben segítse a társaságot. Kovács Máté álláspontja az volt, hogy nem az anyagi értékei teszik becsessé a könyvet, hanem elsősorban annak tartalmi és művészi értéke.

Kovács Máté a Magyar Bibliofil Társaság tevékenységével kapcsolatban kifejtette, hogy annak nem sikerült a társadalmi bázist szélesítenie, pedig a Társaság alapvető feladata éppen az lenne, hogy a gyűjtők, és az olvasók minél nagyobb hányada ne csak fogyasztója legyen az új magyar könyvnek, hanem tartalmában, anyagában, technikai és művészi színvonalában is egyaránt értőjévé, megbecsülőjévé, gyűjtőjévé, megőrzőjévé és eredményes használójává nevelődjék.

Politikai okok miatt a Társaság működését 1964-ben beszüntették, de 1966-ban Kovács Máté elnökletével a TIT felügyelete alatt újjá alakult.¹¹⁷

E koncepció, könyvtárügyi háttér ismertetése azért is volt fontos, mert ez határozta meg Kovács Máté professzornak az országos könyvtárügyért, a könyvtárpolitika alakításáért, elismertetéséért vállalt tevékenységét, melyet az Országos Könyvtárügyi Tanács keretein belül nyílt lehetősége megvalósítani.

¹¹⁷ Pogány György: Kovács Máté és a bibliofília. 67-68. p. „Kovács Máté a könyvtártudomány (bibliológia) feladataként az írásos-nyomtatásos közlésmódon alapuló, az azzal összefüggő társadalmi gyakorlat különféle jelenségeinek, folyamatainak, termékeinek és intézményeinek kutatását jelölte meg.” 67. p.; Bibliofília fogalma: „A gyűjtők és az olvasók minél nagyobb hányada ne csak fogyasztója legyen az új magyar könyvnek, hanem tartalmában, anyagában, technikai és művészi színvonalában is egyaránt értőjévé, megbecsülőjévé, gyűjtőjévé, megőrzőjévé és eredményes használójává nevelődjék.” 74. p. Lásd még Pogány György: A magyar könyvgyűjtő kalauza. 317 p.

3. Kovács Máté munkássága az Országos Könyvtárügyi Tanács és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tükrében

3.1 Az Országos Könyvtárügyi Tanács elődje

Az OKT elődje az 1951-1952 között működő Országos Népművelési Bizottság Könyvtárügyi Albizottsága volt, mely abban az időszakban jött létre, amikor a könyvtárügy több szervezet irányítása alá tartozott. A tudományos könyvtárak irányítását az Országos Könyvtári Központ, a legfelsőbb irányítást a Köznevelési Minisztérium, a népkönyvtárak ügyének gondozását a Népművelési Minisztérium Népművelési Főosztályának kis létszámú osztálya látta el. Az Országos Műszaki Könyvtár a Tervhivatal intézményeként működött. A szakszervezeti könyvtárak hálózata magában funkcionált, nem volt szerves kapcsolata az állami könyvtárakkal. A könyvtárügy irányítása megoszlott több szerv között, és ezek között nem volt rendszeres, szakmai együttműködés. Égetővé vált egy olyan bizottság létrehozása, melynek segítségével a könyvtárügy vezető szerveinek képviselői együttesen fejthetik ki tevékenységüket. E feladat megoldását a Népművelési Minisztérium kezdeményezte, és így létrehozta az előbb ideiglenesen, majd később állandó bizottságként a könyvtárügy csúcsszerveinek képviselőiből álló Könyvtárügyi Albizottságot. Ennek feladata a könyvtárügy közös kérdéseinek, együttesen történő megoldása. Kezdeményezésükre indult meg a Pedagógiai Főiskolán a könyvtárosképzés. Állást foglalt továbbá az egyetemi könyvtárosképzéssel kapcsolatban a gyakorlati munkára való felkészítés és a bibliográfiai szakemberek képzése mellett. Helytelenítette az olvasókkal kapcsolatos munka háttérbe szorítását, és a tömegkönyvtári munka elhanyagolását az egyetemi képzésben.

Határozatot készítettek a főiskolai és egyetemi képzés perspektivikus egyesítésére, az egyetemi hallgatók rendszeres könyvtári gyakorlatára.

Rövid működése ellenére jelentősen hozzájárult a hazai könyvtárügy fejlesztéséhez. Az Albizottság dolgozta ki például a korábban már említett 1952-es minisztertanácsi határozat tervezetét, az állami könyvtárhálózat felépítésének elveit és irányát, vagyis a körzeti könyvtárak rendszeréről a megyei és járási könyvtárak rendszerére történő átalakulást is.¹¹⁸

¹¹⁸ Barabási Rezső: Az Országos Könyvtárügyi Tanács munkája és feladatai. 224-225. p.

3. 2 Az Országos Könyvtárügyi Tanács létrejötte

Az I. Országos Könyvtáros Konferencia, 1952. novemberi határozatában javasolta egy általános Könyvtárügyi Tanács szervezését a Népművelési Minisztérium mellett, mely tanácsadó szereppel bírt a tudományos- és tömegkönyvtárak irányításában.

Ennek az új szervezetnek a konferencia által kijelölt feladatait a következő pontokban határozták meg:

- könyvpropaganda,
- az olvasás megszerettetése,
- könyvtárosképzés, továbbképzés fejlesztése.¹¹⁹

E Tanácsnak már megalakulásakor, 1953-ban tagja lett Kovács Máté, aki ekkor a Debreceni Egyetemi Könyvtár vezetője volt. A további tagok áttekintése során nyilvánvalóvá válik, hogy az eredeti céloknak megfelelően ténylegesen egy széleskörű, szakmai összetételű Tanács állt fel. A tagok: Mátrai László, akadémikus, az Egyetemi Könyvtár vezetője; Haraszthy Gyula, a Közgazdaságtudományi Könyvtár vezetője; Faragó László, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár vezetője; Gábor Viktor, százados; Ubornyák Lajos, a Könyvtárellátó vezetője; Szij Ferencné, a SZOT Kultúrnevelési Osztálya részéről; Asztalos Györgyné, a Rákosi Mátyás Művek Könyvtárának vezetője; Gerő Zsoltné, a Textilmunkások szakszervezetének könyvtárfelelőse; Varjas Béla, az Országos Széchényi Könyvtár vezetője; Waldapfel Eszter, az OSZK helyettes vezetője; Sallai István, az OSZK Módszertani Osztályának vezetője; Dienes László, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vezetője; Lipták Pál, a Békés Megyei Könyvtár vezetője; Varga Antal, a Jászberényi Járási Könyvtár vezetője; Barabási Rezső, a Népművelési Minisztérium Könyvtár Osztályának vezetője; Zolnay Vilmos A Könyvtáros című folyóirat felelős szerkesztője. Az első ülést ezen év március 31-én tartották, ahol megvitatták a Pedagógiai Főiskolán végző hallgatók egyetemi továbbtanulásának kérdését, valamint a könyvtárak állományvédelméről szóló rendelettervezetet is. A Tanács üléseit havonta tartotta.¹²⁰ és munkáját több síkon végezte:

¹¹⁹ Megalakult a Könyvtári Tanács. 22. p. Lásd még 1953. március 31-én az Országos Könyvtárügyi Tanács elnöke Mátrai László lett. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 199. p. Lásd még Mátrai László 1953. december 5-én mondott le elnöki posztjáról, ekkor Varjas Bélát nevezte ki a népművelési miniszter az OKT elnökévé. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 204. p.

¹²⁰ Megalakult a Könyvtári Tanács. 22. p. Lásd még Kovács Máté: A magyar könyvtárügy szervezetének időszaki kérdései. 59-136. p. című írását, melyben kiemelte egy együttműködést lehetővé tevő Tanács létrejöttét. Lásd még Faragó Lászlóné: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács : OKDT. 121-128. p. című cikkét, melyben így összegezte a Tanács 1956 előtti tevékenységét: „Az Országos Népművelési Bizottság Könyvtárügyi Albizottsága munkájának folytatója az 1953-ban létrejött OKT, segítséget nyújtott a

- egyrészt tanácsokat nyújtott az akkori Népművelési Minisztérium, illetve annak Könyvtári Főosztálya számára,
- másrészt tárgyalások és viták útján egyeztette a különféle főfelügyeleti hatóságokhoz tartozó könyvtárak érintkező problémáit, közös ügyeit,
- harmadrészt országos koordináló feladatokat látott el.

Mivel tagjai a különféle tudományos- és közművelődési könyvtárak, illetve könyvtárhálózatok legjobb vezető szakemberei közül kerültek ki, ez biztosította a testület szakmai tekintélyét.¹²¹

A Tanács 1953-ban kiemelten foglalkozott az iskolai könyvtárak helyzetével, hiszen e könyvtártípus fejlődésében jelentős lemaradás volt tapasztalható. Javaslatukra az Oktatásügyi Minisztérium kétszer is megvitatta az iskolai könyvtárak ügyét, melynek eredményeképpen 1953-tól függetlenített könyvtárosokat biztosított működésük segítésére, míg 1954-ben a könyvbeszerzési keretet emelte meg.

E jelentős lépések azonban még nem voltak elégségesek a kívánt hatás eléréséhez, így további beavatkozásokat kellett megtenni a későbbiekben is.

Ebben az évben – 1953-ban – a könyvvédelem ügye is napirendre került. A Népművelési Minisztérium kidolgozta, míg a Tanács megvitatta az ehhez kötődő rendeletet – 11-2-49/1953. /X. 17. / Np. M. sz. utasítás A könyvtárak könyvállományának védelméről –, amely ezután meg is jelent. A Tanács kiemelten tárgyalta a könyvtárosképzés, a szakmai továbbképzés és a Központi Címjegyzék kérdését is.

A Tanács az 1954-es évben a könyvtárügy egészét érintő kérdéseket vitatta meg. Ennek keretében kiemelten *Az új kormányprogramból következő könyvtárügyi feladatok* című előterjesztésről tárgyaltak, és annak alapján szükségesnek tartották a könyvforgalom kérdésének, a szakkönyvtárügy helyzetének és az 1954-es évi könyvkiadási tervnek a megbeszélését is.

könyvtárügy egészének. Programjában többek között számos fontos könyvtártípus helyzetének vitája szerepelt, általánosan jelentős könyvtári gyakorlati és elvi problémákkal foglalkozott, pl. a képzéssel, a központi katalógussal, az iskolai könyvtárakkal. Alapot nyújtott munkájával az 1956. évi könyvtári törvény előkészítéséhez. Az OKT 1954. áprilisi ülésén mérlegelte a törvény kiadásának időszerűségét, majd munkatervébe iktatta az előkészítést és bizottságot hozott létre, erre a célra. Az OKT működése során egyes speciális kérdések kidolgozására albizottságokat alakított. Figyelemmel kísérte a könyvtári életet, közreműködött az egységes könyvtári rendszer kialakításában. A könyvtárosok legjobbjai működtek közre munkájában.” 121-122. p.

¹²¹ Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszerű kérdései. 311. p.

Ekkor kapott megbízást Kovács Máté a könyvtárügy törvényerejű alaprendelet-tervezetének előkészítésére. A munka támogatására 1955-ben előkészítő bizottság alakult.

További üléseiken a *Megyei könyvtári hálózat helyzete és problémái* című beszámolót vitatták meg. Felhívták a figyelmet arra, hogy a kormányprogram helytelen értelmezése miatt becsülik le a politikai és ismeretterjesztő művek propagandáját.

Üléseiken a szakszervezeti könyvtárak helyzetével és működésük javításával foglalkozó anyagot is megtárgyalták, melyet az átdolgozások után a Minisztérium kollégiuma, majd 1955 elején a SZOT elnöksége vitatott tovább. A szakszervezeti könyvtárak működésének javítására vonatkozó SZOT elnökségi határozat létrejöttét az OKT tevékenysége is elősegítette.

A Tanács elé került még a könyvforgalom ügye is, melynek keretében létrehozták a Könyvforgalmi Albizottságot, amely a könyvtárakban feleslegessé váló könyvek összegyűjtésével és antikváriumi beszerzéssel is foglalkozott.

Ezen kívül a szakkönyvtárak helyzetéről szóló jelentést, és a könyvtárügy második öt éves tervének irányelveit is napirendre vették.

1955-ben a középpontba a könyvtárügyi alaprendelet, illetve a könyvtárak második öt éves tervének kidolgozása, összehangolása került.

Ugyanebben az évben megkezdődött az albizottságok – így az Oktatási, a Könyvalap, a Könyvforgalmi és a Dokumentációs Albizottság – létrehozása is. Legeredményesebben a Könyvalap Bizottság működött. A Tanács munkájának hatékonyságát fokozta a bizottságokban történő működés.

A tapasztaltak alapján szükségszerűvé vált a Tanács addigi szakmai lehetőségeinek kiszélesítése, fejlesztése, szerepének megerősítése, melyeket a törvényi keret tett lehetővé.

¹²² Kondor Istvánné az alábbi főbb pontokban összegzi a Tanács 1955. évi tevékenységét: A Tanács jelentős szerepet vállalt a könyvtári alaprendeletnek és a könyvtárak második öt éves tervének könyvtártípusonkénti – műszaki, mezőgazdasági, orvostudományi

¹²² Barabási Rezső: Az Országos Könyvtárügyi Tanács munkája és feladatai. 225-226. p. Lásd még Tervezet az Országos Könyvtáros Értekezlet megtartására. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/153/2. 2 p. 1954 végén befejeződött az első öt éves terv, amely a tömegkönyvtári hálózatot létrehozta. A konferencia alapvető célja: az eddig megtett út, az elmúlt 3 év munkájának értékelése, és az új gazdasági politikából következő feladatok kitűzése, a könyvtárügyi törvényerejű alaprendelet létrehozása volt. Ennek megfelelően két napirendi pontot javasoltak: 1. A könyvtárügy helyzete és feladatai. Előadó: Újhelyi Szilárd, a Könyvtári Főosztály vezetője. 2. A könyvtárügyi alaprendelet. Előadó: Kovács Máté, a DEK vezetője. Ezen kívül két szervezett, hosszabb felszólalást is elő kellett készíteni a konferenciára, a) a könyvtárképzés kérdéséről, tekintve a képzés jelenlegi megoldatlan állapotára, előadó: Sebestyén Géza és b) a könyvtártudományos munkáról, előadó: Köhalmi Béla. Budapest, 1955. február 21. 1-2. p. Lásd még Az Országos Könyvtáros Értekezlet határozata. 15. p. Lásd még Zolnay Vilmos: Beszámoló a Könyvtárosok Országos Értekezletéről. 1-14. p.

könyvtárak – kidolgozásában, valamint további eredményeket ért el a nemzetközi kiadványcsere területén is. A Tanács 1955-ös tevékenysége elősegítője volt annak a fordulatnak, amely a könyvtárügyet ebben az időszakban meghatározta. A könyvtári rendelet az ország könyvtárainak szakfelügyeletét a népművelési miniszter hatáskörébe utalta, így az OKT-nak mint szakmai tanácsadó szervnek nagyobb és fontosabb feladatokat kellett elvégeznie.¹²³

3. 3 Az Országos Könyvtárügyi Tanács tevékenysége Kovács Máté elnökletéig

1956-ban a könyvtári törvény rendezte a Tanács jogi helyzetét, feladatkörét, szervezetét. Kovács Máté a könyvtári törvény értékelése során számba vette az előkészítő bizottság számára szakmai segítséget nyújtó szervezeteket, vizsgálatokat, hazai és külföldi szakirodalmakat is, de mindezek közül első helyen emeli ki az OKT emelkedő színvonalú munkáját, mely 1953-1954-ben több fontos könyvtártípus helyzetét, és több általános könyvtári szakmai problémát vitatott meg. Az OKT-ban a törvény kidolgozásával párhuzamosan folyt az egyes könyvtártípusok és azok összesítésével az egész könyvtárügy második ötéves tervének előkészítése.¹²⁴ Ennek során az OKT szerepét illetően több álláspont is ütközött, de végül a Népművelési Minisztérium mellett működő olyan szakmai tanácsadó testületnek szánták, amelynek feladata „a könyvtárügy eszmei-politikai irányvonalának, könyvtárpolitikai célkitűzéseinek, fejlesztési terveinek, szervezeti alapkérdéseinek, gyűjtőkörének és állománygyarapításának, korszerű munkaszervezetének és módszereinek, a szakirodalmi dokumentációs munka problémáinak, a könyvtárosképzés és továbbképzés, valamint a könyvtárközi együttműködés elvi szakmai szempontból való megtárgyalása, a legkorszerűbb és a mi viszonyaink között legcélravezetőbb megoldások kidolgozása és a szükséges szakmai tervek, javaslatok és bírálatok elkészítése.”¹²⁵ Elnökét és titkárát a művelődésügyi miniszter nevezte ki.

¹²³ Kondor Istvánné - Pajkossy György - Takács József: Mit végzett az elmúlt évben? 532. p.

¹²⁴ Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. 184-185. p.

¹²⁵ Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége. 190-191. p. Kovács Máté az OKT 1956. május 16-án tartott értekezletén előadást tartott: Tervezet az általános tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőkörének megállapítására és feladatkör szerinti besorolására címmel. Varjas Béla által küldött meghívó a Könyvtárügyi Tanács 1956. május 19-i ülésére. Helye: Népművelési Minisztérium. Budapest, 1956. május 16. In: Kovács Máté kéziratosa. OSZK Kézirattár Fond 210/154/10. 1. p. Lásd még Waldapfel Eszter által küldött meghívó, amelyben a Könyvalap Bizottság 1956. május 31-i napirendjén a május 19-i OKT ülés anyagát megbeszélték, szövegezték. Meghívó a Könyvalap Bizottság 1956. május 31-i ülésére. Helye: OSZK. Budapest, 1956. május 24. In: Kovács Máté kéziratosa. OSZK Kézirattár Fond 210/154/11. 1. p. Lásd még Kovács Máté: Tervezet az általános

Az OKT 25 tagból állt, akiket a könyvtári hálózatok, a hálózatokon kívüli jelentősebb könyvtárak, valamint az OKT feladatköre szempontjából számottevő intézmények képviselőinek figyelembevételével kellett kinevezni.¹²⁶ A Tanács tagjai: elnök Varjas Béla, az Országos Széchényi Könyvtár igazgatója; Asztalos Györgyné, a Rákosi Mátyás Vas- és Féművek Szakszervezeti Könyvtárának vezetője; Barabási Rezső, a Népművelési Minisztérium megbízott főosztályvezetője; Haraszthy Gyula, a Magyar Tudományos Akadémia Központi Könyvtára igazgatója; Irányi Lujza, a VI. kerületi Tanács Szabó Ervin Könyvtára vezetője; Kerekes András, a Kaposvári Megyei Könyvtár vezetője; Kiss István, a Szakszervezetek Országos Tanácsa munkatársa; Kondor Imre, a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának igazgatója; Kondor Istvánné, a Népművelési Minisztérium osztályvezetője; Kovács Máté, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtára igazgatója; Kóhalmi Béla, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtartudományi Főbizottsága elnöke; Köpeczi Béla, a Kiadói Főigazgatóság főigazgatója; Lányi Ottó, az Országos Mezőgazdasági Könyvtár helyettes igazgatója; Mátrai László, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Központi Könyvtára igazgatója; Mihályi Imre, a Népművelési Minisztérium osztályvezetője; Mód Péter, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár igazgatója; Povárny Jenő, az Országos Műszaki Könyvtár igazgatója; Sallai István, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; Sebestyén Géza, a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára osztályvezetője; Szőnyi László, a miskolci Megyei Könyvtár vezetője; Vértés György, az Országgyűlési Könyvtár igazgatója; Waldapfel Eszter, az Országos Széchényi Könyvtár helyettes igazgatója; Zolnay Vilmos, A Könyvtáros című folyóirat felelős szerkesztője.¹²⁷

tudományos és tudományos szakkönyvtárak gyűjtőkörének megállapítására és feladatkör szerinti besorolására. Budapest, 1956. május 2. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/154/12. 6 p. A hat oldalas tervezet elején Kovács Máté arra hívta fel a figyelmet, hogy e kérdés könyvtárpolitikai és népgazdasági szempontból egyaránt fontos. Részletezi többek között a tudományos tájkönyvtárak kijelölését is. Megállapította, hogy a tudományos tájkönyvtárak kijelöléséről is a szakkönyvtárak besorolásakor kell gondoskodni. Feladatuk, hogy a teljesség igényével gyűjtsék az ország egy-egy nagyobb tájegységének (Budapest és környéke, Dunántúl, Dél-Alföld, Tiszántúl, Északi hegyvidék, Kisalföld) tájismereti anyagát. A tudományos tájkönyvtár a megfelelő tájegységet illetően tudományos szakkönyvtári feladatkört tölt be: a táj egész életére és megismerésére jellemző könyvtári dokumentumok gyűjtő, megőrző és feltáró helye. Általános tudományos könyvtárnak, országos illetve tudományági szakkönyvtárnak, tudományos tájkönyvtárnak csak olyan könyvtárat lehet minősíteni, amely nyilvános közkönyvtárként működik, vagy amelyet fenntartója 1957. december 31-ig közkönyvtárrá fejleszt. 1-6. p. Lásd még Utasítás-tervezet, tárgya: a művelődésügyi miniszter utasítása az általános tudományos és tudományos szakkönyvtárak gyűjtőkörük és feladataik szerinti csoportosításáról. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/154/4. 5 p.

¹²⁶ Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszerű kérdései. 311-312. p.

¹²⁷ Kinevezések az Országos Könyvtárügyi Tanácsba. 404. p.

Az OKT irányító munkáját három tényező biztosította:

- a könyvtárügy fejlődésének akkori szakasza és a fejlődés támasztotta igények,
- a törvényerejű rendelet,
- a Tanács szakmai és könyvtárpolitikai tekintélye, széleskörű elismertsége.

Az OKT 1956-ban 11 pontban kidolgozta a könyvtárügyi törvényben is előírt szervezeti szabályzatát, valamint ügyrendjét 13 pontban. Az OKT legalább havonta egyszer tartott ülést, melyeken szótöbbséggel határoztak az egyes ügyeket illetően.

A tagok megbízatása személyre szóló, és tanácstagi funkciókban nem helyettesíthető volt. Az OKT a feladatok ellátására állandó vagy esetenként összeállított bizottságokat szervezett. A gyűlésekre olyan szakembereket is bevonhattak, akik nem voltak tagjai a Tanácsnak. Az állandó bizottságok elnökei legalább évenként egyszer, az esetenként kiküldött bizottságok elnökei pedig a bizottság működésének befejezése után 30 napon belül voltak kötelesek beszámolni munkájukról.¹²⁸

Az OKT-n belül szükségessé vált a szakbizottsági rendszer kiépítése, mely munka összefogására a későbbiekben megalakuló elnökséget jelölték ki.

A szakbizottságok elnökének általában tanácstagot javasoltak, titkárként kívánatos volt az OSZK Módszertani Osztályának munkatársát választani, megteremtve ezzel a szerves kapcsolatot az átfogó operatív munkával.

Az OKT 1957-ben kezdte meg tevékenységének második korszakát. Az ekkor létrejövő Művelődésügyi Minisztérium megalakulása növelte a Tanács fontosságát. Ebben az időszakban indult meg a munka érdemi kibontakozása, melynek következtében a Tanács tevékenysége szorosan kapcsolódott össze a könyvtárügy fejlesztésével.¹²⁹

A Tanács elnökségét 1957-ben hozták létre, melynek tagjai az elnök, alelnök, titkár és három további tanácstag. A Tanácsban a következő könyvtárak, hálózati központok és könyvtári szervezetek voltak képviselve: Országos Széchényi Könyvtár, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapesti Egyetemi Könyvtár, Egyetemi Könyvtártudományi Tanszék, Országos Műszaki Könyvtár, Budapesti Műszaki Egyetem

¹²⁸ Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszaki kérdései. 312-313. p. Lásd még Az Országos Könyvtárügyi Tanács Szervezeti Szabályzata. 219-221. p. Lásd még Az Országos Könyvtárügyi Tanács Ügyrendje. 221-224. p.

¹²⁹ Faragó Lászlóné: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács : OKDT. 122-123. p. Lásd még Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és szakbizottságai. 328-330. p.

Könyvtára, Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára, Agrártudományi Egyetem Könyvtára, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Országgyűlési Könyvtár, Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára, Gorkij Könyvtár, Budapesti Orvostudományi Egyetem Könyvtára, megyei könyvtárak, Szakszervezetek Országos Tanácsa Kulturális Osztálya, A Könyvtáros című folyóirat szerkesztősége, a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztálya.

A Tanács fő célja a társadalom könyvtári igényeinek korszerű kiszolgálása volt. A professzor úr korábban ismertetett felismerése, megállapítása a közös munka szükségességéről tehát már itt alakot kezdett öltetni, hiszen a meglévő és 20 különféle országos hatáskörű szervhez tartozó 18 000 könyvtár, s ennek egységbe szervezése kiemelt feladattá vált.

Az 1957-es év eseményei közül említést érdemel a Tanács tagjai által maguk elé állított konkrét cselekvési terv kidolgozása. Nagyon nagy munkabíráson, széles látókörön, szakmai tapasztalaton nyugvó, átgondolt koncepció tükröződik ebben a tervben, melynek vezéralakja természetesen Kovács Máté volt.

A cselekvési terv legfontosabb és egyben legátfogóbb két feladata:

1. Az 1956-ban kiadott könyvtárügyi törvény kerete mellett szükség volt további utasítások megfogalmazására is a könyvtárak működésére vonatkozóan.
2. Sürgető feladattá vált az ország legfontosabb könyvtárainak, illetve könyvtárhálózatainak helyzetét, feladatait, gyűjtőkörét, szervezetét, szakproblémáit, és működésük anyagi-személyi feltételeit feltáró elemzés elkészítése, mely segítséget nyújtott azok fejlődéséhez.¹³⁰

E helyen kell megemlíteni, hogy ezek a vizsgálatok nem voltak előzmény nélküliek, hiszen hasonlóakra már 1951 őszén is sor került. Az elsőt, a Népművelési Minisztérium Kovács Máté elnökletével, egy tíztagú bizottság keretében végezte a FSZEK vonatkozásában, majd ugyancsak az ő vezetésével a Közoktatásügyi Minisztérium megbízása alapján a Szegedi Tudományegyetem Könyvtárát is megvizsgálták. Az első szakasz így 1952 közepéig tartott, mely során öt egyetemi könyvtárát (Budapest, Debrecen, Pécs, Műszaki és Közgazdaságtudományi), valamint a nemzeti könyvtárát ellenőrizték.

1953-ban zajlott az MTA Könyvtárának felülvizsgálata, 1954 októberétől pedig további hét nagykönyvtár került vizsgálat alá (Budapesti Orvostudományi Egyetem Könyvtára,

¹³⁰ Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszzerű kérdései. 312-315. p.

Agrártudományi Egyetem Könyvtára, FSZEK, Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Könyvtára, OSZK szerzeményezési vizsgálata, a KSH Könyvtára és Szeged könyvtárügye). Az eljárásokat időnként nehéz volt lefolytatni, mert a könyvtári törvény még nem jelent meg, és a könyvtáraknak különböző fenntartóiuk voltak.

Az ellenőrzéseket folyamatosan végezték a könyvtári törvény 1956-os megjelenését követő években, évtizedekben is, melyekben Kovács Máté professzor is aktívan részt vett. Ezekről rendszeresen publikáltak a könyvtári szaksajtó hasábjain, valamint a Tanács üléseiről kiadott közleményekben is.

A vizsgálatok alkalmat adtak a könyvtárak életének megismerésére. Érdekes feleleveníteni ezek menetét, mert ezen keresztül jól érzékeltethető, hogy mi célból, kinek, milyen módszerrel készültek ezek a felmérések, melyek alapján a könyvtárpolitikai irányvonal meghatározható lett.

Első lépésben a vizsgálat elrendelése és az azt végző személyek kijelölése történt meg. A vizsgálatot mindig a felettes szerv rendelte el, hogy betekintést tudjon kapni a könyvtárak munkájába, felmérje eredményeiket, valamint azt, hogy hogyan valósulnak meg a gyakorlatban az általa kiadott könyvtárpolitikai, módszertani, szervezeti, ügyviteli irányelvek.

A felülvizsgálatra kiküldött bizottság elnökét és javaslatára annak tagjait a felettes hatóság, illetőleg a szakfelügyeleti szerv jelölte ki a könyvtár nagyságának arányában (6-12 fő). Mindig jelen volt a bizottságot elrendelő hatóság képviselője is.

Az elnök és a tagok megválasztásánál arra törekedtek, hogy a megvizsgálandó működési területeket megfelelő számú szakember végezze. A vizsgálatról tájékoztatták a könyvtár munkatársait.

A második lépésben történt a konkrét vizsgálat, melynek menete így zajlott:

- Általános megbeszélés a könyvtár vezetőjével.
- Ezt követően a részterületek tanulmányozása, referátum elkészítése következett, mely alapján összeállították a felülvizsgálati jelentést, majd megvitatták a könyvtár vezetőjével, és ha kellett módosították.
- A jelentést az összes könyvtári dolgozóval megismertették, megbeszélték.

A vizsgált területek jellemzően a következők voltak:

- a könyvtár feladatai, története, mai helyzete, további perspektívái,
- vezetés, ügyintézés, munkaszervezet, tervezés, ellenőrzés,

- hálózati munka, központ és fiókok,
- személyzet,
- gyűjtőkör, könyvállomány, gyarapítás,
- feldolgozás, katalógusok,
- olvasószolgálat,
- bibliográfiai és tudományos munka, szakmai képzés,
- a könyvtár kapcsolata más szervekkel.

Mint megállapítható, a vizsgálat a könyvtáros munka szinte valamennyi részterületét érintette –, beleértve az intézményvezetést, gazdálkodást, képzést is –, és optimális esetben a következő eredmények voltak várhatók:

- a kívülálló szakemberek objektív véleményt tudtak formálni,
- a felkért szakemberek ösztönzőleg hatottak a könyvtárosokra,
- megtörtént a kijelölt irányelvek, módszerek ismertetése szakember által a helyi igényekre vonatkozóan,
- élményszerűbbé vált az egyes könyvtárak munkájának értékelése,
- valamint a bizottság a problémás feladatok megvalósítására is ösztönzőleg hatott.

Az 1950-es években végzett eljárások tapasztalatait felhasználva a 60-as évek elejére tovább finomították a módszereket, és már nemcsak a felettes szervek, hanem maguk az intézmények is kezdeményezhették a vizsgálatot. A módszerek változásával együtt változott annak tárgya is: már nem terjedt ki szükségszerűen az intézmény működésének egészére, vonatkozhatott egy részterületére is, így például:

- a könyvtár életének egy problémájára,
- valamely szűkebb munkaterületre (pl. gyarapítás, olvasószolgálat),
- egy nap munkájára,
- az egész szervezet működésére,
- a könyvtár állapotára, teljesítményére, munkaeredményeire.

Mindez még hangsúlyosabbá tette az egységes szabályozás fontosságát a Népművelési Minisztérium részéről, valamint a személyi és anyagi feltételek rendezését is.¹³¹

¹³¹ Csűry István: A hazai könyvtárvizsgálatok időszerű kérdései. 1-11. p. Lásd még Az Országos Könyvtárügyi Tanács elé. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/6. 1 p. Az

A könyvtári törvény alapján kialakított műszaki felsőoktatási könyvtárhálózatban a felülvizsgálatok 1960 után kezdődtek társadalmi igény hatására, hiszen a műszaki fejlesztés és az oktatási reform egyre növekvő feladataival összhangban kellett a könyvtári környezetet is kiépíteni. 1961-ben a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárának, 1963-ban a hálózati központként működő Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának, 1964-ben a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtárának felmérése történt meg. E három könyvtár vizsgálati eredményei alapján a műszaki felsőoktatás könyvtárainak helyzete áttekinthetővé vált.¹³²

Kovács Máté a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának (BMEK) felülvizsgálatát vezette. A vizsgálat 1963. március 26. és április 6. között zajlott, majd összegzésül 100 oldalas jelentés készült róla. 21 kiemelt pontban foglalták össze a BMEK fejlesztésére és munkája javítására tett indítványait. A javaslatokat három részre osztották:

1. A műszaki felsőoktatási könyvtári hálózat korszerű továbbfejlesztése.
2. A Központi Könyvtár és a hálózat munkaszervezetének fejlesztése.
3. A BMEK kapcsolatainak fejlesztése.¹³³

Látható tehát, hogy a jelentés nem csupán a vizsgált intézményre tért ki, hanem azon keresztül más könyvtárak számára is hasznosítható, átfogó javaslatokat igyekezett megfogalmazni.

OSZK módszertani felülvizsgálásának részletes terve, a felülvizsgálás időpontja: 1957. május 27-31. A bizottság elnöke Kőhalmi Béla. Az OKT tagjai közül a bizottságban való közreműködésre javasolták: Mátrai Lászlót, Haraszthy Gyulát, Sebestyén Gézát, Kovács Mátét, Domanovszky Ákost, Vértés Györgyöt, Kosáry Domokost, Szekeres Pált. A felülvizsgálatról szóló jelentést 1957. június 29-ig kellett elkészíteni. A felülvizsgálat tapasztalatai és tanulságai alapján a szükséges intézkedéseket 1957. szeptember 1-jéig kellett megtenni.

¹³² Héberger Károly - Móra László: Felülvizsgálatok a műszaki egyetemi könyvtárakban. 446. p. A vizsgálatokat a műszaki egyetemi könyvtárak főfelügyeleti hatósága a Művelődésügyi Minisztérium Felsőoktatási Főosztálya és Könyvtári Osztálya rendelte el, hogy a helyszíni vizsgálatok alapján tegyenek javaslatokat a könyvtárak fejlesztésére, különös tekintettel, az oktatási reformmal kapcsolatban felmerülő szakkönyvtári funkciókra. Az alábbi három szempont alapján vizsgálták a könyvtárak állapotát: 1. a könyvtár vezetése, munkaszervezete, teljesítménye sajátos feladataihoz viszonyítva, 2. a könyvtár helye és szerepe az egyetem és a hazai műszaki felsőoktatás rendszerében, 3. a könyvtár feladatai a szocialista könyvtárügy és dokumentáció országos szervezetében. A bizottságok személyi összetétele a vizsgált könyvtár nagyságához és feladataihoz igazodott. Miskolcon Havasi Zoltán könyvtárigazgató elnökletével 6 tagú, Budapesten Kovács Máté tanszékvezető professzor vezetésével 12 tagú, míg Héberger Károly könyvtárigazgatóval 5 tagú bizottság működött. A vizsgálatot követően a vizsgálati jelentést az elnöknek meg kellett küldenie a könyvtár felettes szerveinek (rektor, minisztérium) és a szakfelügyeletet ellátó személyeknek (Könyvtári Osztálynak, OKDT-nek, illetve megőrzésre a Könyvtártudományi és Módszertani Központnak.) 447-448. p.

¹³³ Héberger Károly - Móra László: Felülvizsgálatok a műszaki egyetemi könyvtárakban. 450-452. p.

Az OKDT júniusi ülésén Kovács Máté beszámolt a felülvizsgálatról, megállapítást tett arra vonatkozóan, hogy az oktatási reform következtében növekedni fog a könyvtári igénybevétel, ezért hézagmentesen kell kiépíteni a műszaki felsőoktatási könyvtári hálózat rendszerét, szorosan együttműködésben más érdekelt hálózatokkal.¹³⁴

A Tanácsban 1957 folyamán a következő témák kerültek tárgyalásra:

- a közművelődési könyvtárak állomány-összetételének elemzése, eredmények értékelése,
- a dokumentáció elvi kérdései és az országban folyó dokumentációs munka felmérése, értékelése,
- a könyvtárközi kölcsönzés helyzete, valamint
- javaslat könyvtári kiadványokra.

A hazai könyvtárak helyzetének, működésének elemzése mellett művelődés- és könyvtárpolitikai vonatkozásban felmerült egy átfogó vizsgálat szükségessége a lakosság könyvtári ellátottságával kapcsolatban, amit nemzetközi összehasonlításban kellett elkészíteni. Indokoltá vált továbbá a szakbibliográfiai munka serkentése, összehangolása, valamint állományvédelem terén a nemzeti értékek reprodukcióinak elkészítése (mikrofilm, mikrokártya).

A könyvtárüggyel kapcsolatos bizottságok – OKT, Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztálya, az OSZK Módszertani Osztálya, Akadémiai Könyvtári Bizottság – sokszor párhuzamos munkájának kiküszöbölésére 1957-ben a Tanács keretein belül létrejött a szakbizottsági rendszer. A szakbizottságok az OKT szervei lettek, így irányításuk egységessé, munkaprogramjuk tervszerűvé vált.¹³⁵

„...a szakbizottságok egyszerre legyenek a könyvtárügy állami vezetése és módszertani irányítása számára legfőbb szakmai tanácsadó szervek és az egyes szakproblémákat tudományos színvonalon kidolgozó munkaközösségek” – foglalta össze Haraszthy Gyula a szakbizottsági tevékenységet.¹³⁶

¹³⁴ Faragó Lászlóné: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács ülése. 472. p.

¹³⁵ Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszerű kérdései. 317-319. p.

¹³⁶ Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszerű kérdései. 320. p. Lásd még A könyvtárközi kölcsönzés megszervezése. 28-29. p.

Az OKT-n belül a szakemberek 12 szakbizottságba tömörültek, melyek egyenként 8-12 tagból álltak. A felállított bizottságok:

1. Könyvtárigazgatási,
2. Szerzeményezési,
3. Katalógizálási,
4. Országos Osztályozó Szakbizottság,
5. Olvasószolgálati,
6. Gyermek és Ifjúság Olvasmányaival Foglalkozó,
7. Bibliográfiai,
8. Dokumentációs,
9. Raktározási, Állományvédelmi és Mikrofilm,
10. Könyvtárépítési és Berendezési,
11. Képzési és Továbbképzési Szakbizottság, valamint a
12. Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szakbizottság.

Ez utóbbi elnöke Kovács Máté, titkára Fodor Zoltán lett.

Ebben a bizottságban a következő témákat vitatták meg: közművelődési könyvtárak fejlesztése, könyvtárpolitikai irányelvek kidolgozása, könyvtári szaksajtó, könyvtári állomány alapelveinek kidolgozása, az ifjúság olvasási szokásainak problémái, propaganda tevékenység, nemzetközi könyvtári kapcsolatok, módszertan, könyvtári szakkiadványok megjelenítése.

A szakbizottságok elnökei tanácsi tagok lettek, a titkári feladatok ellátását az OSZK Módszertani Osztályának megfelelő munkatársaira bízták, tagjainak az ország legjobb szakkönyvtárosait hívták meg. A bizottság munkájában a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztályának munkatársai is részt vettek.

A szakbizottságok munkatervüket önállóan készítették el, de munkájukért a Tanácsnak tartoztak felelősséggel. A munkatervek felülvizsgálatát, egyeztetését és jóváhagyását a Tanács elnöksége végezte. A bizottságok munkájának összefogása, a kiadványok színvonalas gondozása miatt kis létszámú szaktitkárság létrehozásáról is gondoskodni kellett.¹³⁷

¹³⁷ Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszerű kérdései. 321-322. p. Lásd még A szakbizottságok kialakulásának folyamatát több forrás is jól szemlélteti. Az OKT 1957. május 18-án ült össze a Művelődésügyi Minisztériumban, ekkor történt meg a javaslattétel többek között az

Az 1957. május 4-én összeülő Tanács ülésén beszámoltak arról, hogy Varjas Béla elnök lemondott, az új elnök megválasztásáig Haraszthy Gyula elnökhelyettes és Kondor Istvánné titkár irányítják a szervezet munkáját. Külön programbizottságot alakítottak – melynek tagjai a Tanács elnökhelyettesén és titkárán kívül Jánszky Lajos, Kiss István, Kovács Máté, Sallai István, Szekeres Pál –, hogy a Tanács 1957. évi munkatervét, valamint a legsürgősebb személyi és tárgyi javaslatait állítsák össze. Kovács Máté ezen az ülésen két fontos javaslatot is beterjesztett, mely alapján a Tanácsnak foglalkoznia kellett a könyvtárügy fejlesztésével, így a 3 éves tervvel, valamint az egyházi könyvtárak válságos helyzetével, mert tapasztalatai szerint, tőlük az egyes helyi pénzügyi szervek csaknem minden személyzeti és dologi támogatást megvontak. Példának a Debreceni Református Kollégium Könyvtárát hozta fel.¹³⁸

Az év második ülésére 1957. május 18-án került sor a Művelődésügyi Minisztériumban, melynek során a Tanács tagjai elfogadták az 1957. évi második félévi munkatervet, ennek fő témakörei:

- a könyvtárosképzés, továbbképzés,
- a hároméves könyvtárfejlesztési terv,
- rendelettervezet az általános tudományos és tudományos szakkönyvtári munkakörök képesítéshez kötéséről,
- rendelet a nemzetközi kiadványcseréről,
- az OPK szervezete és működésének irányelvei,
- Budapesti Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtárának létrehozása,

OKT szakbizottságaira, melynek előadója Haraszthy Gyula volt. Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1957. május 18-i ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1957. május 14. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/6. 1. p. Lásd még A javaslat mellékletként tartalmazta, hogy a Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szakbizottság elnöke Kovács Máté, mint az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének vezetője. Titkár: Fodor Zoltán, a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztályának főelőadója. Javaslat az Országos Könyvtárügyi Tanács Szakbizottságaira. Budapest, 1957. május 14. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/6. 1. p. Lásd még Javaslat az Országos Könyvtárügyi Tanács 1957. évi munkatervére : június-december. Budapest, 1957. május 14. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/6. 2 p. E munkatervben július hónapra tervezik Kovács Máté előadását az Általános tudományos és tudományos szakkönyvtárak gyűjtőköri besorolásáról, amelyet 1956-ban már tárgyaltak, de függőben maradt. Novemberre napirendi javaslat az 1958. évben készített könyvtári kiadványok ügye, előkészítője: a Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szakbizottság. Javaslat a könyvtárhálózatok továbbfejlesztésére, előkészítője a Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szakbizottság. Decemberi napirend: az OKT 1958. évi munkaterve és költségvetése, valamint beszámoló a szakbizottságok munkájáról. 1-2. p.

¹³⁸ Haraszthy Gyula: Könyvtárügyünk néhány fontos kérdése az Országos Könyvtárügyi Tanács 1957. évi munkájának tükrében. 5-6. p.

- a közművelődési könyvtárak állomány-összetételének problémái,
- a könyvtárközi kölcsönzés kérdései,
- a dokumentáció általános elvi kérdései.¹³⁹

A Kovács Máté által vezetett Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szakbizottság 1957. június 12-én tartotta első ülését.

A szakbizottság tagjai: Kovács Máté elnök, Fodor Zoltán titkár, valamint Szekeres Pál, Sallai István, Páldy Róbert, Kiss István, Kosáry Domokos, Nagy Endre vagy Gerő Zsoltné, továbbá az OSZK és a FSZEK kijelölt munkatársa.

Ezen az értekezleten került sor a szakbizottság feladatköreinek ismertetésére, ezek:

- a magyar szocialista könyvtárpolitika alapelveinek, célkitűzéseinek megvitatása és további tisztázása,
- a magyar könyvtárügy általános jellegű, a könyvtártípusok, illetve könyvtári hálózatok egészét vagy azok jelentős részét érintő közös problémáinak megtárgyalása, és a korszerű megoldások előkészítése,
- a magyar könyvtárügy egységének biztosításával és a könyvtári hálózatok, könyvtártípusok korszerű továbbfejlesztésével összefüggő kérdések,
- az egyes könyvtártípusok és könyvtári hálózatok távlati fejlesztési terve és a fejlesztési terv súlypontjainak megjelölése, a könyvtárak, és könyvtári hálózatok hazai és nemzetközi együttműködése, tapasztalatcserék, munkatársak cseréje,
- hazai és külföldi tanulmányutak, szakmai konferenciák, szakkiadványok cseréje, s tervszerű munkamegosztás biztosítása a szükséges területeken,
- a könyvtárak, könyvtári hálózatok módszertani felülvizsgálatának terve, módszereinek továbbfejlesztése, tanulságainak összesítése és megismertetése, a könyvtárak szaktudományi kutató munkájának megszervezése, a nemzetközi szakmai kapcsolatok fejlesztése és tervszerű kiépítése.

A szakbizottság feladatainak ellátására a következő munkamódszert tartotta célravezetőnek:

- egyes tagjain vagy felkért munkatársakon keresztül rendszeresen figyelemmel kíséri a magyar könyvtárügy tényleges fejlődését, igényeit, szükségleteit, a magyar

¹³⁹ Az Országos Könyvtárügyi Tanács második üléséről. 7. p. Lásd még Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1957. június 17-i ülése. 95. p.

művelődéspolitikai alakulását és benne a magyar könyvtárügy lehetőségeit, a külföldi, főként a szocialista országok könyvtárügye fejlődésének fontosabb jelenségeit, a magyar és külföldi szakirodalomnak fenti feladatkörét érintő részét,

- a feladatkörébe tartozó kérdéseket sürgősségük és fontosságuk szerint az OKT munkatervének megfelelően munkatervébe iktatja,
- az egyes kérdések tanulmányozására és kidolgozására a megbízásokat egyes munkatársaknak vagy kisebb munkaközösségeknek kiadja,
- az elkészített referátumot megvitatja és a megfelelő javaslatokat kidolgozza,
- javaslatait az OKT elnöksége elé terjeszti,
- a szakbizottság üléseit a szükség szerint, általában havonta egyszer tartja.¹⁴⁰

A szakbizottság fentebb ismertetett feladatkörei és munkamódszere alapján elmondható, hogy tevékenységét az OKT fő célkitűzéseivel szoros összhangban kívánta végezni.

Az OKT első kihelyezett tanácskozására 1957. július 12-13-án Gödöllőn, az Agrártudományi Egyetem Könyvtárában került sor, ahol a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár feladatainak és gyűjtőkörének meghatározásáról, az Országos Széchényi Könyvtár szervezetéről, gyűjtőköréről és elhelyezéséről, valamint továbbképzési, távlati tervezési és

¹⁴⁰ A Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szakbizottság : 1957. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/14. 1-2. p. Lásd még a meghívót az első szakbizottsági ülésre. Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szakbizottsága 1957. június 12-i ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1957. június. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/15. 1 p. A meghívó egyben felkérést is tartalmazott az Országos Könyvtárügyi Tanács Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szakbizottsága munkájában való rendes tagként való részvételre. A meghívó az időpontot túl tartalmazta a napirendet:

- A Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szakbizottság feladatköre. Előadója: Kovács Máté.
- A szakbizottság 1957. évi munkaterve. Előadója: Fodor Zoltán.
- A közeljövőben tartandó különféle külföldi szakmai tanácskozásokon való részvétel. Szakmai elaborátumok, kiküldendő küldöttségek összeállítása. Előadója: Fodor Zoltán. 1. p.

Lásd még Fodor Zoltán: Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács Könyvtárügyi és Könyvtárpolitikai Szakbizottságának 1957. június 12-i első üléséről. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/20. 4 p. Kovács Máté összefoglalja a megoldásra váró legfontosabb problémákat:

- A közművelődési könyvtárak továbbfejlesztésének problémái.
- A könyvtárosok bérezési, képzettségi és státuszkérdései.
- A könyvtári állománnyal kapcsolatos egyes alapelvek kidolgozása (zárt anyag és egyéb jellegű szolgáltatási korlátozások).
- Az ifjúság olvastatásának kérdései (Kovács Máté, Szentmihályi János, Kéki Béla, Durzsa Sándor).
- A törvényerejű rendelet és minisztertanácsi határozat intézkedései alapján kiadandó további rendelkezések, utasítások sorrendjének megállapítása, állásfoglalás az egyes alapelvek tekintetében (Kovács Máté, Fodor Zoltán).
- A könyvtárak közös propagandájának ügye (Sallai István, Rácz Aranka).
- Nemzetközi kapcsolatok kérdései, kooperáció a szocialista országok könyvtáraival és könyvtárügyi szerveivel.

Az elnök megbízta Fodor Zoltánt, hogy a szükséges egyeztetést az OKT titkárával végezze el, majd szervezze meg a munkacsoportok megalakulását. 1-4. p.

szervezeti kérdésekről folytattak eszmecserét.¹⁴¹ Ezt az eseményt a könyvtár történetében kiemelkedő jelentőségű eseménynek tartják. „1957-ben több ízben volt intézményünk a szakmai körök érdeklődésének középpontjában. Július 2-án [sic] az Országos Könyvtárügyi Tanács és a könyvtárosok szakszervezeti csúcsszerve, a Könyvtári Szakbizottság is itt rendezte összejövetelét. A tanácskozásokon résztvevő könyvtárvezetők bepillanthattak vendéglátóik életébe és munkájába.”¹⁴²

Az OKT az 1957-es októberi tanácskozása során is több fontos témával foglalkozott, így többek között az OSZK módszertani felülvizsgálatával, valamint Kovács Máté tájékoztatójával a Központi Orvostudományi Könyvtár létesítésének előkészítéséről. Az eredmények ismertetése mellett külön elemezte azon okokat, amelyek akadályozták a könyvtári törvény végrehajtását, illetve a Központi Orvostudományi Könyvtár létrehozását. Az ülésen a fenti témák mellett az Országos Pedagógiai Könyvtár létrehozásával is foglalkoztak. A Könyvtárpolitikai Szakbizottság előterjesztésében a vidéki állami közművelődési könyvtárak helyzetét ismertette a közművelődési könyvtárügy továbbfejlesztése céljából.¹⁴³

1957. november 23-án Kovács Mátét, aki ekkor már az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének tanszékvezetői posztját is betöltötte, felkérték az Országos Könyvtárügyi Tanács Képzési és Továbbképzési Szakbizottságának munkájában való részvételre.¹⁴⁴

¹⁴¹ Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 233. p. További részletes beszámolót olvashatunk Az Országos Könyvtárügyi Tanács legutóbbi üléséről címen. 177. p. Ekkor a FSZEK feladat- és gyűjtőkörének meghatározásáról egységes állásfoglalás született, 1. az ország legnagyobb közművelődési könyvtára, 2. a társadalomtudományok egyes ágazataiban tudományági szakkönyvtár, 3. a főváros tájkönyvtára, ennek megfelelően került megállapításra gyűjtőkör is. Állást foglalt a Tanács az OSZK szervezete, gyűjtőkör és elhelyezése kérdésében. Megvitatták a Tanács Képzési és Továbbképzési Szakbizottságának javaslatát, az 1957/1958. évi országos szakmai továbbképzésről. Két nagy kérdés is napirenden volt, Kovács Máté javaslata alapján: A közkönyvtárak távlati terve, mely esetében ki kellett dolgozni a legfontosabb könyvtárpolitikai célkitűzéseket, illetve az általános tudományos és tudományos szakkönyvtárak feladatkör és gyűjtőkör szerinti csoportosítása. A Tanács által elfogadott javaslat felsorolta a) az általános gyűjtőkörű, országos jellegű tudományos könyvtárakat, b) az országos jellegű tudományos szakkönyvtárakat, c) a tudományági szakkönyvtárakat, d) a helyi jellegű szakkönyvtárakat, valamint a tudományos jellegű tájkönyvtárakat. 177. p.

¹⁴² A Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár Könyvtárának története : (1920) 1945 – 2000. A gödöllői könyvtár kialakítása. <<http://lib.szie.hu/page/213-a-godolloi-konyvtar-kialakitasa>> [2013. 05. 06.]

¹⁴³ Az Orsz[ágos] Könyvtárügyi Tanács október havi ülése. 428. p.

¹⁴⁴ Kovács Máté felkérése az Országos Könyvtárügyi Tanács Képzési és Továbbképzési Szakbizottság munkájába. Budapest, 1957. november 23. A felkérést Waldapfel Eszter, elnök és Kondor Istvánné, titkár küldte. In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/35. 1 p.

Több, a könyvtárügy további fejlődését célzó téma is napirendre került az 1958. év első ülésén, mely január 20-án a Művelődésügyi Minisztériumban került megrendezésre.

Elsőként a műszaki irodalmi tájékoztatás fejlesztésére vonatkozó minisztertanácsi előterjesztés tervezetének megvitatására és elfogadására került sor. Az ülésen felvetődött, hogy az OKT szaktanácsokként hozták létre az Országos Dokumentációs Bizottságot, mely javaslatot szintén elfogadtak, hiszen a dokumentáció széleskörű ügyét szükséges volt egy országos központi szervhez utalni.

Waldapfel Eszter, a Képzési és Továbbképzési Szaktanács elnöke ismertette a könyvtárosok továbbképzésének helyzetét. Ezzel összefüggésben a Tanács még további megoldásra váró feladatokat látott, amelyek megvitatását későbbi időpontokra halasztotta. Az ülés végén került sor az 1958. évi munkaterv tárgyalására.¹⁴⁵ Ennek kiemelt fontosságú feladatai:

- a könyvtárügyi törvényerejű rendelet előírásainak gyakorlati megvalósítása,
- a könyvtárügy továbbfejlesztése,
- a könyvtárpolitika tudományos megalapozása,
- a könyvtárügy művelődéspolitikai jelentőségének hangsúlyozása.

A könyvtárpolitikai programot a Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szaktanács készítette el, de megvitatásában részt vett az összes szaktanács is.

További tervek között szerepelt a Központi Orvostudományi Könyvtár és az Országos Pedagógiai Könyvtár létrehozása, a mezőgazdasági könyvtárhálózat működésére vonatkozó miniszteri végrehajtási utasítás megvitatása, továbbá a könyvtári törvény végrehajtásának értékelése. Ezen kívül a munkaterv foglalkozott az egyes könyvtárhálózatokkal, könyvtártípusokkal, a könyvkiadás és a könyvtárak kapcsolataival, a Könyvtárellátó és a könyvtárosképzés kérdéseivel is.¹⁴⁶

A könyvtárak munkájának nemzetközi mércével végzett elemzése, a munkafolyamatok ilyen fokú rendszerezése, valamint a kiváló szakembergárda közös irányítás alá vonása olyan előremutató gondolatok voltak, amelyek segítségével a hazai könyvtárügy hosszú távú, folyamatos fejlődése vált biztosítottá.

¹⁴⁵ Az Országos Könyvtárügyi Tanács januári üléséről. 88. p.

¹⁴⁶ Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958. évi munkaterve. 94. p.

3. 4 Kovács Máté az Országos Könyvtárügyi Tanács élén

Az OKT 1958. május 19-én tartott ülésén a több mint egy éve betöltetlen elnöki tisztségre – mely időszakban egy évig Haraszthy Gyula elnökhelyettesként irányította a Tanács munkáját – Mihályfi Ernő, a Művelődésügyi Minisztérium miniszterhelyettese, Kovács Mátét, az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének vezetőjét nevezte ki. Helyettese Haraszthy Gyula mellett Páldy Róbert, a Veszprémi Megyei Könyvtár vezetője lett. Kialakították továbbá az OKT állandó elnökségét is. A megbízottakról úgy tartották, hogy személyük kellő biztosíték lesz arra nézve, hogy a közművelődési könyvtárak ügye hangsúlyosan szerepeljen a könyvtárügyön belül. Az elnökség tagjai az elnökön, a két elnökhelyettesen és Kondor Istvánné titkáron kívül: Jóború Magda az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója, Kóhalmi Béla egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtártudományi Bizottsága elnöke, Mátrai László akadémikus, a Budapesti Egyetemi Könyvtár igazgatója, Sebestyén Géza az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatóhelyettese, Szekeres Pál, a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztályának vezetője, Vértés György az Országgyűlési Könyvtár igazgatója. A Tanács új tagja lett Csúry István, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának vezetője.

Ezen az ülésen megvitatták a Könyvtárügyi és Könyvtárpolitikai Szakbizottság által elkészített *Könyvtárpolitikánk alapproblémái* című tanulmányt, mely a hozzászólások, szakbizottságok tevékenysége nyomán a könyvtárügy hosszú távú fejlesztési terve lett.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Az Országos Könyvtárügyi Tanács májusi üléséről. 490. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szakbizottsága 1958. január 30-i ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1958. január 22. Küldte Kovács Máté, elnök. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/1. 1 p. Lásd még Kovács Máté: Könyvtárpolitikánk alapproblémái. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/2-210/156/13. Fogalmazványok. Lásd még Tájékoztató az OKT szakbizottságaiban elhangzott észrevételekről a „Könyvtárpolitikánk alapproblémái” című anyaggal kapcsolatosan. Budapest, 1958. április 11. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/14. 4 p. Ez alapján megállapítható, hogy az anyagot mindegyik szakbizottság megvitatta. 1-4. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958. május 19-i egész napos ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1958. május 13. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/20. 1 p. Az első napirendi pont Könyvtárpolitikánk alapproblémái című előterjesztés szakbizottsági megvitatásának összefoglalása. Előadó: Kovács Máté. 1. p. Lásd még Az OKT 1958. május 19-i ülésének határozatai. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/32. 2 p. Napirend: A Könyvtárpolitikánk alapproblémái című előterjesztés szakbizottsági megvitatásának összefoglalása volt. Előadó: Kovács Máté. Határozatok: Az OKT a tervezetet elfogadta. Felkérte az OKT szakbizottságait, hogy készítsék el a programtervezethez a szakbizottságok profiljának, feladatainak megfelelő kiegészítéseket és azokat szeptember 30-ig juttassák el a Könyvtárpolitikai Szakbizottság titkárának. A Könyvtárpolitikai Szakbizottság, figyelembe véve a szakbizottságok javaslatait, készítse el a könyvtárügy távlati fejlesztési tervét. 1. p.

A Tanács az 1958-as évben azonban olyan kihívásokkal találta magát szemben, amelyekre az új elnöknek konkrét megoldásokat kellett megfogalmaznia. A problémák a következők voltak:

- A szakbizottsági rendszer új, így a megjelölt témák alapos és mély ismerete még nem volt megfelelő.
- Egyes szakbizottságok személyi és vezetési problémákkal küszködtek.
- A Tanács még nem találta fel magát a szakbizottságok munkájának összefogására.
- E területen a munka módszerei és formái még kialakulatlanok voltak.

A problémák megoldására első lépésben a következő feladatok megoldását tűzték ki célul:

- A Tanács elnökségének foglalkoznia kellett a referátumok elkészítésének és összeállításának módszereivel.
- Szükségessé vált a Tanács kiadványsorozatának elindítása.
- Fel kellett állítani a tanácsi titkárságot, és szerkesztőbizottságot egy-két fővel.
- A szakbizottságokban végzett színvonalas munka anyagi megbecsülését is meg kellett oldani.^{148 149}

A feladatok közül a kiadványok megjelentetése különösen fontos volt, hiszen ezeken keresztül nyílt lehetőség a szélesebb szakmai közönséggel is megismertetni az eredményeket, tapasztalatokat, további célkitűzéseket.

Az OKT kiadványsorozatának első kötete Gombocz István: *Az UNESCO bibliográfiai munkája* címmel jelent meg 1958-ban.¹⁵⁰

¹⁴⁸ Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács szakbizottságainak munkája. 641-643. p.

¹⁴⁹ Az 1958-as évről az alábbi összegzést teszi Faragó Lászlóné: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács : OKDT. 121-128. p. című írásában: „Az 1958-ban a Tanács és a szakbizottságok munkájáról szóló beszámoló már komoly eredményeket regisztrálhatott: a 130 szakbizottsági tag biztosította, hogy a könyvtárosok legjobbjai működtek közre a Tanács munkájában. Tervszerű munkaprogram alapján a magyar könyvtárügy rendszeres gondozást nyert. Az egyes szakbizottságokban a könyvtárügy egészét érintő kérdések kerültek kidolgozásra: könyvtárpolitikánk alapvető problémái, mely a későbbi munkák alapja lett, az országos statisztikai felmérés módszere, melynek alapján készült el az országos könyvtári felmérés. Foglalkozott a Tanács a könyvtári szakfolyóiratokkal, vállalta az ETO gondozását és a nemzetközi kapcsolatokat, a FID nemzeti szerve a Dokumentációs Szakbizottság lett, ODB néven. A Tanács könyvtárkultúránk belső egységének megvalósításával igyekezett a szocialista építés minden területének gazdasági, politikai, kulturális téren megadni a könyvtárak által nyújtható sajátos támogatást. Célul tűzte ki a könyvtártudományi kutatómunka korszerű kifejllesztését is, az e téren folyó kutatások összehangolását.”123-124. p.

¹⁵⁰ A sorozat köteteiről Lásd még Tóth András: Az Országos Könyvtárügyi Tanács újabb kiadványairól. 411-412. p. című írását, aki kiemeli, hogy hiányt pótló a központi irányítás alatt álló, az egész szakmát érintő kiadványok megjelenése. 411. p. Lásd még Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai. 825-826. p. Az OKT az egyes szakbizottságok elnökeivel állapodott meg a készítendő kiadványokról, a papírt, nyomdaköltséget, szerzői tiszteletdíjat az OKT biztosította. 825. p.

Szintén 1958-tól folyamatosan jelentek meg a Gerő Gyula által szerkesztett *Külföldi tanulmányutak* című kötetek a Könyvtárosok tapasztalatcseréje című sorozatban. Az 1957-ről szóló összeállítás előszavában kiemeli, hogy a magyar könyvtárügy fejlődésében tetten érhetően érvényesültek a világ egyetemes könyvtárügyének hatásai is, melyek nemcsak a szakirodalom, hanem külföldi könyvtárosok látogatásai illetve a könyvtárügyi szakemberek külföldi tanulmányútjai által is gazdagodtak. Az OKT további célja, hogy a magyar könyvtárosok külföldi tanulmányútjainak tapasztalatai a könyvtárosok számára évről évre elérhetőek legyenek.¹⁵¹

Az OKT továbbra is különös hangsúlyt fektetett a szakmai szervezetek együttműködésének elősegítésére. Ennek keretében a népek barátsági hónapja alkalmából, 1958. január 24-én a Kossuth Klubban megrendezték a Könyvtárosok békegyülését, melynek szervezésében az OKT mellett a Közalkalmazottak Szakszervezetének Könyvtáros Szakosztálya, a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre, és a Művelődésügyi Minisztérium is aktív szerepet vállalt.¹⁵²

A könyvtári szakfolyóiratok, illetve a hazai gyermekkönyvtárak akkori helyzete és feladata volt a két fő napirendi pont az 1958. június 23-án tartott ülésen.

A vizsgált szaklapok közül négyről – Magyar Könyvszemle, A Könyvtáros, Könyvtári Figyelő, Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója – megállapítást nyert, hogy azok átfogják a könyvtárügy egészének elméleti, gyakorlati, történeti kérdéseit. Azonban terjesztésük, valamint az eladott példányszámuk alapján sajnos azt lehetett megállapítani, hogy nem töltik be kívánt szerepüket, a szakma képviselői nem értesülnek megfelelően a könyvtárügy aktuális kérdéseiről. A hatékonyság növelése érdekében a Tanács rögzítette a lapok profilját, így a Magyar Könyvszemle a magyar könyvtártudomány folyóirata, A Könyvtáros az egész magyar könyvtárügy folyóirata, a Könyvtári Figyelő a külföldi anyag

¹⁵¹ Külföldi tanulmányutak : 1957. Szerk. Gerő Gyula. 3. p. Lásd még Külföldi tanulmányutak. 377-378. p. A sorozatban öt kötet jelent meg, 1958-1962 között, majd 1962-től a beszámolókat a Könyvtári Figyelő és több az országos könyvtári hálózathoz kötődő lap is közölte. 377. p. Lásd még, pl. Jánszky Lajos - Láng Imre: A FID 28. konferenciája : Hága, 1962. szeptember 24-29. 386-396. p. Lásd még Külföldi könyvtári tanulmányúti beszámolók bibliográfiája. 1. r. Összeáll. Zsembery Anikó. 159-167. p. Lásd még Kovács Ilona: Angliai mozaik. 225-226. p. Lásd még Kovács Máté: Jelentés az 1968. október 28. - november 6. közötti bulgáriai tanulmányútról. 30-32. p. Lásd még Külföldi könyvtári tanulmányúti beszámolók bibliográfiája. Összeáll. Zsembery Anikó. 235-245. p.

¹⁵² Könyvtárosok békegyűlése. 492. p.

referáló szemléje, a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója pedig a műszaki termelési könyvtárhálózat helyi és általánosítható kérdéseinek közvetítője lett.

A gyermekkönyvtárak helyzetéről megállapítást nyert, hogy azok többsége aggasztó állapotban van. Ehhez kötődően a Tanács javasolta, hogy indítsanak társadalmi mozgalmat a gyermekkönyvtárak fejlesztésére, szülessen rendelet gyermekkönyvtárak szervezéséről, a gyermekkönyvtárosok képzéséről és képzettségéről, a Kiadói Főigazgatóság pedig gondoskodjon arról, hogy a gyermekkönyvkiadás változatosabb legyen, és a közművelődési könyvtárak költségvetésükben a gyerekolvasók arányához mértén biztosítsák a gyermekkönyvek beszerzési keretét.¹⁵³

Az Országos Könyvtárügyi Tanács, első debreceni kihelyezett ülését 1958. július 8-9-én tartotta a KLTE (Kossuth Lajos Tudományegyetem) épületében, ahol többek között a községi könyvtárak és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárainak állománykérdéseiről, a könyvtárosok képzéséről és továbbképzéséről, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén megye közművelődési könyvtárainak helyzetéről tanácskoztak.¹⁵⁴

A könyvtárosok képzéséről és továbbképzéséről a Képzési és Továbbképzési Szakbizottság készítette elő az anyagot, amely a hazai könyvtárosképzés történetében először szoros egységben tárgyalta e két – formájában, módszereiben eltérő, de funkciójában egységet alkotó – képzési formát. A megbeszélés során a jelen és a jövő könyvtárosainak oktatásával kapcsolatos kérdések egyaránt megvitatásra kerültek. Négy szakképzési típust különböztettek meg: a felsőfokú képzést (ELTE), középfokú képzést, a tiszteletdíjas könyvtárosok képzését, valamint a könyvtári munkaerők képzését. Továbbképzési lehetőségként a gyakorlati, elméleti továbbképzéseket és a nyelvtanfolyamokat különítették el. Hangsúlyt kapott a könyvtári hivatástudatra való nevelés is, miszerint a könyvtárosok büszkén és öntudatosan vallják és vállalják pályájukat élethivatásuknak.¹⁵⁵

¹⁵³ Az Országos Könyvtárügyi Tanács június 23-i ülése. 646. p.

¹⁵⁴ Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 241. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958. július 7-9. között tartandó ülésére. Helye: KLTE, Debrecen. Budapest, 1958. június 30. Küldte Kovács Máté, elnök. In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/28. 1 p. Napirend: július 8-án a Könyvtári dolgozók képzése és továbbképzése címmel tartott előadást: Kovács Máté, Waldapfel Eszter. 1. p. Lásd még Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958. július 7-9. között Debrecenben tartott ülésének jegyzőkönyve. In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/29. 24 p.

¹⁵⁵ Waldapfel Eszter, V.: A könyvtárosképzés és továbbképzés jövő feladatai : a kérdés vitája a Könyvtárügyi Tanács debreceni ülésén. 732., 734. p.

Az 1958. év utolsó ülésén, november 24-én került sor a megyei könyvtárak szervezeti szabályzatának megvitatására, és a szakszervezeti könyvtárak munkájáról szóló tájékoztató ismertetésére.¹⁵⁶

1959-ben jelent meg a professzor *Az Országos Könyvtárügyi Tanács a mai magyar könyvtárpolitikában című* írása. Ebben – az OKT-ban betöltött funkciói során szerzett addigi tapasztalatait is felhasználva – újra megfogalmazta könyvtárpolitikai koncepcióját, melyhez az OKT feladatait rendelte.

„A társadalom egyetemes érdeke és a könyvtárkultúra alapvető követelménye az, hogy minden könyvtár egységesen átgondolt könyvtárpolitikai elvek szerint korszerű szervezeti keretek között és munkamódszerrel végezze feladatát”- vallotta Kovács Máté.¹⁵⁷

Az OKT fontos feladatának tekintette a könyvtárkultúra ezen egységének kialakítását a társadalom fejlődésének minél hatékonyabb előmozdítása érdekében, szoros összhangban az adott kor politikai, gazdasági, kulturális életével, lehetőségeivel.

Ezek az általános elvek és célkitűzések azonban nem valósulhattak meg konkrét cselekvési terv nélkül.

Az OKT szakbizottságainak 1959. évi programjában – a hároméves terv megvalósítása kapcsán – 76 téma szerepelt. Például:

- az országos könyvtári statisztikai felmérés eredményeinek és tanulságainak értékelése,
- a módszertani munka korszerű célkitűzéseinek, formájának és tartalmának megfogalmazása,
- az OSZK Módszertani Osztályának feladatterve és munkaterve,
- a könyvtárak működésének vizsgálata gazdaságosság szempontjából,
- eredmények és tanulságok értékelése a községi könyvtáraknak a helyi tanács kezelésébe való átadásával kapcsolatban,
- rendelettervezet a gyermek- és ifjúsági könyvtárak szervezéséről, fejlesztéséről, működéséről,
- az általános iskolai könyvtárak helyzete és főbb kérdései.

¹⁵⁶ Az Országos Könyvtárügyi Tanács múlt évi utolsó üléséről. 108. p.

¹⁵⁷ Kovács Máté: Az Országos Könyvtárügyi Tanács a mai magyar könyvtárpolitikában. 90. p.

A felsorolt feladatokon túl az OKT igyekezett hosszú távú célokat is kijelölni. Az ennek eredményeként született, 1961-1975 közötti időszakra vonatkozó, 15 éves távlati fejlesztési terv kapcsán általános témaköröket is meg kellett vizsgálni, valamint az általános könyvtárpolitikai irányelvek alapján az egyes könyvtártípusok, könyvtári hálózatok és könyvtárak terveinek meghatározása is szükségessé vált.

Ehhez kapcsolódóan a Tanács és szakbizottságai hét fő általános irányelvet fogalmaztak meg:

1. Az elmúlt 15 év (1945-1960) könyvtárpolitikai tevékenységének összegzése, a következő időszak feladatainak összefoglalása (könyvtár iránti igények és szükségletek előirányzása, a mai és az elérendő ellátottság meghatározása).
2. A könyvtártudományi kutatómunka korszerű kifejlesztése.
3. A magyar könyvtárügy rendszerének továbbfejlesztése, az egyes könyvtártípusok megerősítése, a könyvtári hálózat kifejlesztése, az elmaradt könyvtártípusok fejlesztése, a könyvtári szakfelügyelet intézményes kiépítése, az irányítás és ellenőrzés folyamatossága, hatékonysága.
4. A könyvtári munkamenet korszerűsítése, az állomány gyarapítása, védelme, raktározása, feltárása, gépesítési lehetőségek és technikai berendezések által.
5. Bibliográfiai és dokumentációs szolgáltatások kifejlesztése.
6. Könyvtári dolgozók szakképzése és továbbképzése.
7. Külföldi kapcsolatok kiépítése.

Az egyes könyvtári hálózatok illetve könyvtárak egyedi távlati fejlesztési terve jellegüknek megfelelően vagy közvetlenül, vagy pedig összefoglaló előzetes tervek alapján készült el. Így a közművelődési könyvtárak, iskolai könyvtárak esetében is ez tűnt a járható útnak. Az általános tudományos és tudományos könyvtárak, valamint az OSZK esetében azonban – jellegüknél fogva – az egyedi tervezés célravezetőbbnek látszott. Feladatul tűzték ki, hogy az azonos vagy rokon feladatkörű könyvtárak fejlesztési terveiket egymás között egyeztessék, s csak ezután rögzítsék véglegesen.¹⁵⁸

¹⁵⁸ Kovács Máté: Az Országos Könyvtárügyi Tanács a mai magyar könyvtárpolitikában. 90-92. p. Lásd még Kovács Máté: Az Országos Könyvtárügyi Tanács a mai magyar könyvtárpolitikában. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/52 8 p. Fogalmazvány. Lásd még Sallai István: Célok és tervek. 481-482. p. című írását. A távlati terv szerepét azért hangsúlyozta, mert így a magyar könyvtárügy tervezése beilleszkeszhetett az országos távlati tervezés egészébe. 481. p.

Az 1959. évi tanácskozások a könyvtárügy további fejlesztési terveihez illeszkedve, illetve a fentebb vázolt célok, tennivalók tükrében folytatódtak.

1959. január 3-án Kovács Máté és Szekeres Pál: *Tájékoztató a könyvtárügy és a könyvtárak távlati fejlesztési tervének elkészítéséhez* címmel jelentette meg tanulmányát, melyben az elkövetkező tervidőszakokhoz kötődő fő irányvonalakat jelölték meg a különböző könyvtártípusok, könyvtárhálózatok számára. Általános könyvtárügyi feladatként: a magyar könyvtárügy rendszerének továbbfejlesztését, a könyvtári munka korszerűsítését, a bibliográfiai és dokumentációs szolgáltatások fejlesztését, a könyvtárosok szakképzésének, továbbképzésének megszervezését, a könyvtártudományi kutatómunka egységesítését, valamint a külföldi kapcsolatok további bővítését tűzték ki célul.¹⁵⁹

Kovács Máté *Az Országos Könyvtárügyi Tanács ügyvitelének néhány kérdése* című írásában az OKT 1959. évi feladataival kapcsolatban a következő főbb megállapításokat tette:

- Az 1959. évi feladatokat meg kell határozni az elnökségre, a teljes tanácsülésre, és a szakbizottságokra vonatkozóan is.
- Szükséges a munkamenet rendszerességének fokozatos kiépítése, egyes határidők megállapítása, fontosabb ülések, tárgyalások idejének meghatározása az előadók, javaslat-készítők kijelölésével illetve felkérésével.
- Az 1959-es kiadványtervet a már elkészült munkák figyelembevételével kell összeállítani, az 1960-as évre vonatkozóan a témákat a legidősebb problémák köréből kell kijelölni, hogy azok időben elkészíthetők legyenek.
- A szakbizottságok munkája során felmerült problémák megoldása a szakbizottsági ügyvitel megszilárdítása, valamint a szakbizottsági munka felügyelete által.
- A távlati fejlesztési terv előkészítésére külön állandó bizottság alakuljon, ennek tagjai: Szekeres Pál, Kovács Máté, Sebestyén Géza legyenek.¹⁶⁰

A február 2-án, a Művelődésügyi Minisztériumban tartott ülésen Szekeres Pál szintén a 15 éves távlati fejlesztési terv jelentőségét emelte ki, melyben a közművelődésügy a

¹⁵⁹ Kovács Máté - Szekeres Pál: *Tájékoztató a könyvtárügy és a könyvtárak távlati fejlesztési tervének elkészítéséhez*. Budapest, 1959. január 3. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/4. 1-8. p.

¹⁶⁰ Kovács Máté: *Az Országos Könyvtárügyi Tanács ügyvitelének néhány kérdése*. Budapest, 1959. január 12. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/5. 1-3. p.

korábbiánál nagyobb szerepet kapott. Felsorolta a tervezést befolyásoló körülményeket, így a tudományok fejlődését, az iskolai reformot, a mezőgazdaság szocialista átszervezését stb.¹⁶¹ A távlati tervvel összefüggésben Kovács Máté is előadást tartott: *Tájékoztató a könyvtárügy és a könyvtárak készülő távlati fejlesztési tervének munkálatairól* címmel.¹⁶²

¹⁶¹ Az Országos Könyvtárügyi Tanács februári üléséről. 250. p.

¹⁶² Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1959. február 2-i ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1959. január 26. Küldte Kovács Máté, elnök. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/8. 1 p. Lásd még Kovács Máté: Tájékoztató a könyvtárügyi és a könyvtárak távlati fejlesztési tervének elkészítéséhez. Budapest, 1959. január 17. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/7. 7 p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1959. március 7-i elnökségi ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1959. február 28. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/16. 1 p. Ezen az ülésen Kovács Máté első napirendi pontként Tájékoztató a könyvtárügy 15 éves távlati fejlesztési tervének munkálatairól címmel tartott előadást. 1. p. Lásd még Kovács Máté elnöki feladatot kapott az egyetemi könyvtárak 15 éves távlati fejlesztési terveinek elbírálására alakult szakbizottságban. Tagok: Havasi Zoltán, Pajkossy György. Az egyetemi könyvtárak 15 éves távlati fejlesztési terveinek elbírálására alakult szakbizottság. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/19. 1. p. Lásd még A bizottság a tervvel kapcsolatos észrevételeit - az összesített tervtáblázatot jónak ítélték meg, erény a mértéktartás, realitás, hibája a célkitűzések és feladatok megjelölésében szűkszavú - Mátrai Lászlóval megtárgyalta, és egyetértettek a terv kiegészítendő, módosítandó, átdolgozandó részeiben. Kovács Máté: Jelentés az egyetemi könyvtárhálózatok tizenöt éves távlati tervének bírálatára alakult bizottság munkájáról. Budapest, 1959. április 18. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Fond 210/157/26. 2. p. Lásd még Kovács Máté: Tájékoztató az OKT szakbizottságainak néhány teendőjéről. Budapest, 1959. május 30. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/53. 2 p. Eszerint:

- A szakbizottságok munkatervüket vizsgálják felül, egészítsék ki az újabb követelményeknek megfelelően. 1959 júniusában az OKT titkárának küldjék meg.
- A 15 éves távlati fejlesztési terv összeállításához szükséges résztervezeteket 1959. július 31-ig az OKT titkárához eljuttatják.
- A közös témák kidolgozását az érdekelt szakbizottságok kölcsönösen mielőbb kezdeményezik, és tisztázásra bizottságonként 2-3 tagot delegálnak. Az ilyen munkabizottság elnökét és referátum készítőjét közösen jelölik ki.
- A szakbizottság, illetve munkabizottság minden ülésénél jegyzőkönyvet készít, s ennek első példányát az elnök és a titkár aláírásával az ülés után egy héten belül az OKT titkárának megküldi.
- A munkatervbe felvett témák kidolgozásához szükséges dokumentációs anyag gyűjtésében az OSZK KMK Könyvtári és Dokumentációs Csoportja készséggel nyújt segítséget.
- A szakbizottságok lehetőség szerint elősegítik azt, hogy az általános érdekű témák jól sikerült referátumai mielőbb tudományos igényű cikkekké, tanulmányokká érlelődjenek.
- A szakbizottság javaslatot tesz azokra a kiadványokra, amelyeknek elkészítését és megjelentetését szocialista könyvtárkultúránk fejlesztése érdekében szükségesnek tartja.
- A munkatervbe felvett legfontosabb témák kidolgozóit jutalmazhatják (5-800 vagy 1000 Ft.). A szakbizottság elnöke és titkára a referátum melléklésével és értékelésével együttesen tesz javaslatot.
- A szakbizottság mielőbb összeállítja azoknak a könyvtárosoknak a névsorát, akik a szakbizottság feladatkörébe vágó tudományos témákkal foglalkoznak.
- A szakbizottság figyelemmel kíséri a feladatkörébe tartozó szakmai publikációkat.
- Minden szakbizottság a Szabó Ervin Körrel együttműködve a Könyvtáros Klubban vagy másutt évente legalább egy nyilvános vitadélutánt rendez valamely feladatkörébe tartozó közérdeklődésre számot tartható témáról, az elért eredmények szélesebb körű megismertetése, vagy pedig a kérdés tisztázása céljából.
- A szakbizottság munkájáról az OKT számára félévenként jelentést készít. Az első jelentést 1959. június végéig küldi meg.
- A szakbizottság üléseire rendszeresen meghívja: Kovács Mátét, az OKT elnökét, Haraszthy Gyulát, Páldy Róbertet az OKT alelnökeit, Kondor Istvánnét, az OKT titkárát, Szekeres Pált, a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztály vezetőjét. Az írásos referátumokat a felsoroltakon kívül megküldi az OSZK KMK Könyvtári és Dokumentációs Csoportjának is.

Áprilisban a könyvtári állományvédelem és a könyvtárügy országos 15 éves távlati fejlesztési tervét vitatták meg, valamint sor került a terv elkészítésével kapcsolatos vélemények kialakításaira is. A Tanácsot Kovács Máté elnökként tájékoztatta a tervezésről, az addigi eredményekről és a további munkákról. Ezzel kapcsolatban összefoglalta, hogy a könyvtárak elkészítették a hálózatok fejlesztési tervét, ezt a Tanács felkért bizottságai elbírálták, egyeztették.

A Tanács a Raktározási, Állományvédelmi és Mikrofilm Szakbizottsága által készített tervét Domanovszky Ákos ismertette. Az előterjesztés alapján megállapították, hogy az időszak magyar könyvtárügyének legsúlyosabb gondjai közé tartozik a raktározás, a könyvkötés és a mikrofilmezés problémáinak megoldása. A Tanács javasolta, hogy folytassák a további munkát a technikai fejlődés figyelembe vétele alapján.

Júniusban az volt a központi kérdés, hogy hogyan valósítható meg az egyes kiadványok katalógizálása, osztályozása, mégpedig a központilag elkészített és magukon a kiadványokon feltüntetett címléírások és szakjelzetek segítségével. A Tanács üdvözölte a központi címléírás és osztályozás megszervezését, és jelentősnek ítélte a könyvtári feldolgozó munka egységesítésére és egyszerűsítésére irányuló elképzeléseket, azok megvalósítását. Ezen az ülésen került megvitatásra a Könyvtártudományi és Módszertani Központ működéséről szóló rendelet tervezete és munkaterve is. Kiemelték a KMK jelentős szakmai munkáját.

A szeptemberi tanácsülés Sebestyén Géza előterjesztésében a könyvtári munka korszerűsítésének az Állománygyarapítási, Katalógizálási, Osztályozási és Olvasószolgálati Szakbizottsága által összeállított 15 éves távlati tervét tárgyalta.

Az állománygyarapítási koncepció a közművelődési könyvtárak számára előirányozta, hogy 1975-re 2000 kötet könyv jusson 1000 lakosra. Ez évi 1 milliónál több könyv beszerzését tette szükségessé a könyvtárakban. A szakszervezeti könyvtárakban ugyanerre az évre az elérendő cél az volt, hogy 1000 dolgozóra 5000 kötet jusson. A számszerű tervezés mellett figyelni kellett a könyvek tartalmi összetételére is. Ezen túl a helyi anyagi erőforrások felhasználásáról, az élő és a holt könyvtári anyag kettéválasztásáról, az ifjúsági- és gyermekirodalom nagyobb számú kiadásáról, a könyvtárellátó fejlesztéséről, a

-
- A szakbizottság iratanyagát – tervezetek, referátumok, levelek kimutatások – a titkár gyűjti. Személyváltozás esetén az iratokat az elnök jelenlétében kell átadni. 1-2. p.

beszerzés aktív központi irányításáról és a központi tanácsadás megszervezéséről dolgoztak ki javaslatokat.

A tudományos és szakkönyvtárakra vonatkozóan – a párhuzamosságok elkerülése és a könyvbeszerzés elősegítése érdekében – a gyűjtőkörök pontos meghatározását, elhatárolását tartották kiemelt feladatnak. A nagy könyvtárak raktári zsúfoltságának enyhítése érdekében a holt anyag állományból történő kivonását és központi raktárban történő tárolását irányozták elő.

További fő feladat a könyvtárak még fel nem tárt anyagainak feldolgozása, a rekatalogizálási tevékenység ütemtervének elkészítése volt. Meghatározták, hogy 1961-re minden megyei könyvtárban fel kell tártatni a helytörténeti anyagot, ki kell adni az átdolgozott címleírási szabályzatot, katalogizálási kézikönyvet, és ki kell fejleszteni a központi katalógusokat is. A szakozás egységének megvalósítására egy osztályozó központot kell biztosítani.

Az olvasószolgálati távlati tervben az olvasótermi férőhelyek számának növelése, a gyermekkönyvtárak fejlesztése, a hatékonyabb könyv- és könyvtárpropaganda bevezetése, a közművelődési könyvtárak tájékoztató munkájának megszervezése lett a kiemelt cél. Felhívták a figyelmet a falusi és a városi könyvellátás közti aránytalanság folyamatos felszámolásának szükségességére, és a politechnikai nevelés könyvtári eszközökkel való elősegítésére.

Mindezek mellett – az OSZK új elhelyezésével kapcsolatban – javaslati terv született egy könyvmúzeum létesítéséről.

Az ülésen több előre mutató egyéni javaslat, észrevétel is elhangzott.

Szekeres Pál kiemelte, hogy az emberek növekvő olvasási igényét nem követi kellő hatékonysággal a könyvtári gépesítés folyamata. Ezért újabb felszerelések beszerzésére, további könyvtárak építésének megvalósítására van szükség, ugyanakkor a párhuzamosan működő könyvtárak összevonását is célszerűnek tartotta. Véleménye szerint külön gyermekkönyvtárakra van szükség, a 14 éven felüli ifjúság ellátását pedig nem külön könyvtárak szervezésével, hanem a velük való külön foglalkozással lehet megoldani.

Barabási Rezső szerint a közeljövőben sokkal több könyv és olvasó lesz, mely hatással lesz a könyvtáros foglalkozás arculatára. Javasolta, hogy a legfontosabb könyvtári fejlesztési problémák megoldására írjanak ki pályázatokat.

Páldy Róbert az olvasói létszámokat tartotta különösen meghatározónak a további tervezés kapcsán.

Vértes György a 15 éves távlati terv kapcsán kifejtette, hogy ezen időszak alatt várhatóan lényegesen megváltozik a könyvtári munka célja és az eszközök lehetőségei is.

Szőnyi László a 14 éven felüli ifjúsággal való foglalkozás megszervezését hangsúlyozta.

Haraszthy Gyula arra hívta fel a figyelmet, hogy minél előbb szükséges a gyűjtőköri kódex elkészítése.

Sallai István a könyvtári kiadványok előállításához központi nyomda létrehozására tett javaslatot.

Domanovszky Ákos teljesen elavultnak tartotta azokat a módszereket, amelyeket a könyvtárakban sokszorosításra használtak.

Kiss István további, korábban kevésbé részletezett kérdések tisztázását látta szükségesnek, így a technikai állomány esetében jól körülhatároltan kell meghatározni, hogy kinek, milyen célra, mit szereznek be.

Kovács Máté elnöki zárszavában kiemelte, hogy a kitűnő javaslatokat tartalmazó tárgyalás anyagát a Tanács eljuttatja az operatív bizottsághoz, amelyik az egész könyvtárügy távlati tervét fogja elkészíteni.¹⁶³

Ebben az évben november 12-13. között a Tanács Sztálinvárosban (Dunaújvárosban) ülésezett, ahol a találkozó programját kibővítették a Dunai Vasmű üzemének és a város művelődési intézményeinek meglátogatásával.

A megbeszélést három fő napirendi pont köré csoportosították.

Az első napirendi pont a magyar könyvtárügy rendszerének továbbfejlesztése volt, Csúry István előterjesztésében. Ehhez kapcsolódóan Szekeres Pál kiemelte, hogy a legfontosabb tennivalók a fejlődésben elmaradt orvosi és iskolai könyvtári hálózatok terén vannak. Vértes György a szakkönyvtári hálózatok kifejlesztését, ezek más könyvtári hálózatokhoz való viszonyának tisztázását tartotta fő feladatnak, Waldapfel Eszter pedig arra tett javaslatot, hogy a pedagógiai főiskolák könyvtárai ne az Országos Pedagógiai Könyvtár, hanem az egyetemi könyvtárak hálózatába tartozzanak.

Kovacsics József a szakfelügyeleti hatáskör megállapítását és a hálózatok együttműködésének szervezeti szabályozását, Szőnyi László pedig a termelőszövetkezeti könyvtárak fejlesztését tartotta szükségesnek. Jánszky Lajos utalt az üzemi szakkönyvtárak és a szakszervezeti könyvtárak hiányos együttműködésére.

¹⁶³ P. R.: Az Országos Könyvtárügyi Tanács legutóbbi tanácskozásairól. 802-803. p.

Révész Ferenc a szakkönyvtári együttműködést és munkamegosztást, ezen belül a feladatok összehangolását hangsúlyozta, valamint sürgette a történettudományi alapkönyvtár kijelölését.

Gortvay György az orvosi könyvtári hálózat kiépítésének nehézségeiről számolt be, és orvosi könyvtári tanács szervezését javasolta.

Sebestyén Géza a szakfelügyelet és a módszertani munka különbségeit fejtette ki. A szakfelügyelő a minisztérium kiküldött ellenőreként az intézmény működésének átfogó ellenőrzését végzi. A módszertani munka során a munkamódszerek elméleti ajánlása történik. E két területet jól el kell különíteni.

Kovács Máté szerint a mezőgazdasági könyvtári hálózat végleges kialakítása függ a termelési szervezetek kialakulásától.

Szekeres Pál úgy vélte, hogy a könyvtári szervezetet a könyvtárak feladataihoz kell igazítani. Ennek keretében elemezte a városi fiókkönyvtárak szervezeti helyzetét, melyek jelentőségük miatt meglátása szerint városi irányítást igényelnek. Csatlakozva a Sebestyén Géza által elmondottakhoz kifejtette, hogy a szakfelügyeleti és módszertani munkát országosan kell kialakítani, fejleszteni. A minisztérium munkájában az elvi irányító, ellenőrző és összehangoló tevékenységet tartotta a legfontosabbnak, ugyanakkor szükségesnek látta, hogy a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztálya a tanácsi könyvtárakon túl főfelügyeleti hatáskörét más hálózatokra is kiterjessze. A módszertani munkának a hálózati központokban kell érvényesülnie.

A második napirendi pont a könyvtári munkakörök megállapításáról és képzéshez kötéséről szólt. Az ezzel kapcsolatos tervezetet szintén Csűry István ismertette a Tanáccsal. A témához kapcsolódóan Kovács Máté javasolta, hogy az egyetemi oktatás követelményeihez hasonlóan ragaszkodjanak a két idegen nyelv ismeretéhez.

Sebestyén Géza szerint az alsó-, közép- és felsőfokú besorolás megfelelő a munkakörök hármas csoportosítására. Páldy Róbert és Kerekes András egyes közművelődési könyvtári munkakörökre magasabb besorolást kért. Kovács Máté és Sebestyén Géza javaslatára a Tanács elfogadta a könyvtáros – főkönyvtáros elnevezéseket. A tervezet kiegészített változatát az elnökségi tárgyalás után a Tanács a minisztériumhoz terjesztette fel.

A harmadik napirendi pont Sztálinváros művelődési helyzetének megvitatása volt.^{164 165}

¹⁶⁴ P. R.: Az Országos Könyvtárügyi Tanács sztálinvárosi ülése. 8. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács sztálinvárosi 1959. november 12-13-i ülésére. Helye: Városi Tanács épülete. Budapest, 1959. november 6. Küldte Kovács Máté, elnök. In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/68. 1 p.

Az OKT 1959. december 7-én tartott elnökségi ülésén Kovács Máté az *OKT szervezeti szabályzata és ügyrendje* című napirendi pont összegzéséeként az alábbi feladatokat jelölte ki. Az ügyrend állapítsa meg, hogy az OKT a következő formákban végzi a munkát: elnökségi ülések, teljes ülések keretében, valamint szaktanácsadóságokban. A hatékonyabb munkavégzés érdekében a szaktanácsadóságokkal szorosabb kapcsolatot kell kialakítani. Ennek érdekében évente egyszer össze kell hívni valamennyi szaktanácsadósági tagot. A távlati tervüknek kialakításán túl a szaktanácsadóságoknak félévenként jelentést kell készíteniük aktuális tevékenységükről is. A szakmai közösség tájékoztatása érdekében A Könyvtárosban meg kell jelentetni az OKT ülésekről szóló beszámolót.¹⁶⁶

A Tanács az év végén Szegeden tartott kihelyezett ülést, ahol 1959. december 10-12. között került megrendezésre az első egyetemi és könyvtári konferencia, melyet az OKT mellett az OSZK KMK rendezett.¹⁶⁷ A konferencia vezérmotívuma az egyetemi könyvtárak önálló egységként történő kezelésének kérdése volt. A konferencia rendezési elveit megújították: úgy készítették elő, hogy a tanácskozások egyaránt biztosítsák mind a hazai helyzet, mind a külföldi eredmények és vélemények ismertetését. Ehhez kötődően kérdőívek által begyűjtötték a hazai egyetemi és főiskolai könyvtárak adatait, statisztikát készítettek belőlük, a külföldi irodalomból pedig irodalmi szemlét állítottak össze a konferencia résztvevői számára.¹⁶⁸ Bevezető szavaiban Sebestyén Géza a konferencia megszervezésének körülményeit, azon keresztül megszerzett tapasztalatait ismertette. Elsőként az 1956-os könyvtári törvényből eredő teendőket foglalta össze. A törvény a könyvtári hálózatok között az egyetemi könyvtári hálózatot is létrehozta. Hangsúlyozta, hogy a könyvtárak (központi, intézeti, tanszéki) közötti funkciók megoszlását logikusan, világosan, egymással összefüggésben kell átgondolni, és hatékony együttműködést kell létrehozni a könyvtárak között. Az egyetemi könyvtárak helyzetével kapcsolatban

¹⁶⁵ Városunkban ülésezik a Könyvtárügyi Tanács. 5. p. Egy rövid hír az OKT 1959. november 12-13. között tartott üléséről, mely a Sztálinvárosi Hírlapban jelent meg: „Az Országos Könyvtárügyi Tanács tagjai csütörtökön kétnapos tanácskozásra érkeztek. A vendégek között ott van Köhalmi professzor könyvtártudós is, aki a proletárdiktatúra idején a magyar tanácskormány könyvtári rendeleteit szövegezte. A városlátogatás és a Vasmű megtekintése után a kétnapos tanácskozáson megvitatják a magyar könyvtárügy fejlődésének ütemét, az ifjúsági könyvtárak problémáit és megjelölik a könyvtárfejlesztés további útját.” 5. p. Lásd még Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács Sztálinvárosban, 1959. november 12-13-án a Városi Tanács épületében megtartott üléseiről. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/69. 19 p.

¹⁶⁶ Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1959. december 7-i elnökségi üléséről. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/73. 10. p.

¹⁶⁷ Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 252. p.

¹⁶⁸ Horváth Magda: Az egyetemi könyvtárak konferenciája. 338. p.

kiemelte, hogy az egyetemek fejlődése ugyan nagymértékű, de mivel különböző főhatóságok alá tartoznak, így a divergálás bizonyos jelenségeit mutatják, ezért szükséges lenne a főhatóságok közti egyeztetésre. Szintén az egyetemi könyvtárak működésével – ezen belül is az egyetemi és a tanszéki könyvtárak egymás mellett élésével kapcsolatban – tartotta szükségesnek az együttműködés modern formáinak meghatározását.¹⁶⁹

A konferencia célja kettős volt: egyrészt az egyetem és a könyvtár kapcsolatainak meghatározása, másrészt az egyetemen folyó oktató, kutató és nevelőmunka támogatására hivatott könyvtári szolgáltatások megfelelő szervezetének kialakítása. A rendezvényen 19 egyetem és főiskola küldöttsége volt jelen, melynek fő témái Az egyetem és könyvtára, valamint a Centralizáció és decentralizáció (a központi könyvtár és az intézeti könyvtárak viszonya) voltak.¹⁷⁰ Kovács Máté elnökként ez utóbbi témához kötődő előadás (Csűry István: Centralizáció és decentralizáció) és a korreferátumok, hozzászólások előtt megnyitót tartott, melyben kiemelte: „A könyvtáraknak azt kell vizsgálniuk, hogy az elkövetkező fejlődési szakaszban mi lesz az egyetemek fejlődési iránya és hol kell abban helyet foglalnia a könyvtárnak. A párt VII. kongresszusa és a második ötéves terv irányelvei konkrétan meghatározzák azokat a feladatokat, amiket teljesíteniük kell.”¹⁷¹

¹⁶⁹ Egyetemi Könyvtári Konferencia : Szeged, 1959. december 10-12. 14-17. p.

¹⁷⁰ Egyetemi Könyvtári Konferencia : Szeged, 1959. december 10-12. 5. p.

¹⁷¹ Egyetemi Könyvtári Konferencia : Szeged, 1959. december 10-12. 68-70. p. A konferencia eredményeinek feldolgozására alakult munkabizottság (Horváth Magda, Kéki Béla, Walleshausen Gyula, Tóth Sándor) az előadások, hozzászólások alapján javaslatait 9 csoportban, négy szintre bontva az intézkedésekre jogosult szervek szerint állította össze. Itt csak az OKT számára összeállított javaslatokat összegzem. 1. Általános elvi javaslatok: a konferencia anyagát az illetékes szakminisztériumokhoz el kell juttatni, a készülő egyetemi reformon belül a könyvtárügy megfelelő szerepet kapjon. 2. Költségvetés, pénzügy: gazdasági ügyekben nagyobb felelősség mellett több önállóságot kell kapniuk az igazgatóknak. A fiatal szakfőiskolák, szakegyetemek (orvosi, mezőgazdasági) dotációját fel kell emelni. A devizakeretek országos megoszlásának aránytalanságait meg kell szüntetni. 3. Szervezeti felépítés: az egyetemen belül működő különböző könyvtártípusok funkciójának, gyűjtőkörének és viszonyának pontosabb meghatározása szükséges, meg kell vizsgálni a könyvtári törvény könyvtári hálózatra gyakorolt hatását, ha indokolt módosítani kell. 4. Személyzet: Az OKT Könyvtárigazgatási Szakbizottsága tisztázza felmérés útján, hogy a jelenlegi feladatok ellátásához milyen jellegű könyvtárosokra van szükség. Szorosabb együttműködés kell a Könyvtári Osztály és más tárcák között a fontosabb könyvtári állások betöltése okán, a tanszéki könyvtárakban könyvtárosi állásokat szervezzenek. 5. Állománygyarapítás: az egyetemi és főiskolai könyvtárak összehangolt gyűjtőköri szabályzatát ki kell dolgozni. 6. Feldolgozás: nem érinti az OKT-t. 7. A használattal kapcsolatos javaslatok: intézményesen kell biztosítani a tanszéki könyvtárak állományának hozzáférhetőségét, az Akadémiai Könyvtártudományi Bizottság által megjelentetendő nyomtatott központi folyóirat-címjegyzéket ki kell adni. Az orvosegyetemi hálózati szervek kérdését az orvostanhallgatók ellátásának érdekében is sürgősen meg kell oldani. 8. A hálózat gondozása: A könyvtári törvény megvalósítása érdekében szükséges a hálózati központokban hálózati szervek osztály, csoport, felelős beállítás. 9. Technikai fejlesztés: nem érinti az OKT-t. 183-195. p. Lásd még Az Egyetemi Könyvtárosok Országos Konferenciájának – Szeged, 1959. december 10-12. – határozati javaslatai. Szeged, 1959. december 12. In: Kovács Máté kéziratot hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/74. 3 p.

Az egyetemi és főiskolai könyvtárak 2. országos konferenciáját, több évvel később 1975. szeptember 2-4. között Miskolcon rendezték, a Nehézipari Műszaki Egyetemen és az Egyetem Központi Könyvtárában.¹⁷²

A könyvtáros szakma képviselői és szereplői mellett az országos politikai vezetés is érdeklődéssel figyelte a könyvtárügyben bekövetkezett változásokat. Az MSZMP 1959-es VII. Pártkongresszusán Kovács Máté az OKT elnökeként a könyv- és könyvtárkultúra fejlődéséről tartott beszámolót. Ebben megállapította, hogy a kongresszus közvetlenül és közvetve is megerősítette és előre lendítette annak haladását. Közvetlenül a kongresszusi irányelvek és a második ötéves terv célkitűzései által, valamint azon keresztül, hogy a művelődés eredményeinek értékelése során a kongresszusi beszámoló és a hozzászólások is kiemelték a könyv- és könyvtárkultúra erősödő szerepét, és a társadalom kulturális életfolyamatainak fejlesztési előirányzata a könyvkiadás és a könyvtárak korszerű továbbfejlesztését is tartalmazta.

Közvetve pedig oly módon, hogy a második ötéves tervben a kongresszus meghatározta azokat a politikai, világnézeti, gazdasági, műszaki, szociális és kulturális célokat, amelyeket el kellett érni, és ezzel együttesen kijelölte azokat a feladatokat is, melyek a könyvtárakra, könyvkiadásra vonatkoztak.¹⁷³

Az 1959-es év zárásaként, az 1959. december 21-én tartott OKT ülésen került megvitatásra az iskolai könyvtárak helyzetéről szóló referátum, amelyet az OKT Iskolai és Gyermekkönyvtári Szakbizottsága állított össze, és Waldapfel Eszter, az OPK igazgatója ismertetett az általános és középiskolai könyvtárak helyzetével összefüggésben. A beszámoló első ízben mutatott rá azokra a problémákra, melyek az iskolai könyvtárak fejlesztése érdekében sürgős intézkedésre szorultak, többek között a hálózat kialakításának szükségességére, a könyvállomány tervszerű fejlesztésének hiányosságaira, valamint a könyvtári helyiségek biztosításának megoldatlanságára.

Az ülésen elfogadásra került a Tanács 1960. I. félévi munkaprogramja is. Szekeres Pál, a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztályának vezetője, az OKT tagjainak 1959-es évi munkáját megköszönő beszédében kiemelte, hogy az OKT jelentős segítséget nyújtott a Minisztériumnak a könyvtárpolitika alapelveinek kialakításában és azoknak a gyakorlatban

¹⁷² Lásd a tanulmánykötetet Könyvtártudományi tanulmányok : 1975 : az egyetemi és főiskolai könyvtárak 2. országos konferenciájának anyaga. Szerk. Csúry István [et al.]. Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1975, 251 p. (Könyvtártudományi tanulmányok ; 5. köt.) (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Kiadványa ; 30.)

¹⁷³ Céljaink és feladataink a VII. pártkongresszus tükrében. 2. p.

történő alkalmazását segítő módszerek kidolgozásában is. Emlékeztetett rá, hogy az MSZMP VII. Kongresszusának irányelvei és művelődéspolitikára vonatkozó megállapításai jelentős feladatot rónak a könyvtárosokra. A végrehajtás során a Minisztérium erősen támaszkodik majd az OKT munkájára, amit az elfogadott 1960. I. félévi munkaprogram is jól tükröz.¹⁷⁴

A következő év tanácskozásainak sora 1960. január 25-én kezdődött. Először a szakbizottságok 1959. évi munkáját értékelték, melynek során megállapították, hogy azok nagymértékben segítették ugyan a Tanács munkáját, de a későbbiekben még hatékonyabb együttműködésre van szükség egyes területeken, melyek közül kiemelték a kölcsönös tájékoztatást egymás munkájáról, valamint a szakbizottságok meghívását félévenként az OKT ülésére. Továbbá nagyobb hangsúlyt kívántak helyezni az írásos tájékoztatásra, melyben a szaksajtónak is jelentősebb szerepet szántak.

Az 1960. évi kiadványi program megvitatása után került sor a könyvtári kutatómunka szabályozásának tárgyalására. Fontos feladatul jelölték meg a könyvtárakban folyó könyvtártudományi kutatások összehangolását, mely által az a tudományos kutatás általános tervébe is beilleszthető lett.¹⁷⁵

Az OKT korábbi kihelyezett ülésein könyvtártechnológiai újítások bemutatásáról, bevezetéséről is szó esett. Ennek eredményeképpen 1960. február 15-én az Állami Gorkij Könyvtárban került bemutatásra Barabási Rezső két technikai újítása. Tárgya: a tömör raktározás első hazai kísérlete és a gyarapodási jegyzékek gazdaságos készítési módja a Hollerith - kártya és a fotó kombinációjával.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Budai Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács legutóbbi üléséről. 89. p.

¹⁷⁵ Budai Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács idejének első üléséről. 209. p. Lásd még Budai Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács februári ülése című írásában 1960. február 29-én az OKT által megvitatott két jelentős témáról is beszámolt. Az első A központi katalógusok helyzete és problémái Magyarországon, függeléke a külföldi könyvek katalógizálásának kérdései, amit Sz. Németh Mária, az MTA Központi Könyvtárának munkatársa terjesztett elő. A második amit Dezsényi Béla, az OSZK főosztályvezetője tartott a központi folyóirat címjegyzék előkészítő munkálatairól. 262. p.

¹⁷⁶ Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 254. p. Korábban 1957. november 5-én az OKT Olvasószolgálati Szakbizottságának szervezésében, az OSZK Módszertani Osztályának helyiségeiben (Múzeum u. 3.) bemutatták a Podonyi András által szerkesztett "félautomata osztályozó adatgyűjtő gépet és a hozzá tartozó kártyalyukasztógépet." Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 235. p. Lásd még Vértés György, mint az Olvasószolgálati Szakbizottság elnöke, meghívja Kovács Mátét az eseményre. Meghívó az Olvasószolgálati Szakbizottság 1957. november 5-i bemutatójára. Budapest, 1957. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/32. 1 p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. február 15-i szakmai bemutatójára az Állami Gorkij Könyvtárba. Tárgy: Tömör raktározás első kísérletei, a gyarapodási jegyzékek gazdaságos készítési módja a Hollerith és fotó kombinációjával. Budapest, 1959. február 6. Küldte: Kovács Máté, elnök. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/11. 1 p. További technikai bemutatás is volt, így 1961. április 11-

Az alap- és középfokú könyvtárosképzés helyzete volt napirenden az 1960. április 19-i OKT elnökségi ülésen. Még ugyanabban a hónapban, április 25-én kibővített ülésen vitatták meg a könyvtárügy második ötéves fejlesztési tervének irányelveit, melyet A Könyvtáros című folyóiratban vitára is bocsátottak.¹⁷⁷

Kovács Máté elnöki megnyitójában vázolta a könyvtárügy elmúlt 15 éves fejlődését, megállapította, hogy a magyar könyvtárügy nemzetközi összehasonlításban az elmaradottak közül az élvonalba került. „A következő tervidőszakban a szocialista államok mintájára azt kell célul kitűznünk, hogy az élen járó eredményeket általánosítsuk.”¹⁷⁸ Bejelenti, hogy a most tárgyalásra került tervezet két formában kap majd végleges alakot: az egyik bővebb lesz és a könyvtári hálózatok részletes tervét tartalmazza a szakmai testületek részére, a másik rövidebb ez kerül az intéző fórumok elé. Kritikaként megfogalmazta: sem a könyvtárakban folyó tudományos munka, sem a középfokú könyvtárosképzés nem szerepel kellő súllyal a tervezetben. Hiányolja továbbá egy fő cél meghatározását, mely szerint az minden rendű és rangú olvasó, aki a könyvtár iránt igényt támaszt. Legfontosabb feladat az általuk elvárt szolgáltatások megvalósítása, valamint az, hogy a könyvtárat közelebb kell vinni az olvasóhoz oly módon, hogy a meglévő és ezután létesítendő könyvtárakat több és jobb könyvekkel kell ellátni. Továbbá hangsúlyozni kell, hogy az iskolák fejlesztéséhez szervesen kapcsolódik azok könyvtárral való ellátása is. Mindezen fejlesztések megvalósítása nagy anyagi erőforrásokat igényel, ezért amíg azok realizálására lehetőség nyílik, az előkészítő munkára kell koncentrálni.¹⁷⁹

Az irányelvek tervezete A Könyvtáros 1960. évi júniusi számában jelent meg 9 fő pontban.¹⁸⁰ A könyvtártudományi kutatásokra vonatkozó irányelvek az ötödik pontban a következőképpen kerültek kifejtésre:

én, a Magyar Távirati Iroda hírközlő és hírvívő berendezéseit tekintették meg, az OKT Olvasószolgálati Szakbizottságának tagjai, akik számára a távgépíró és a xerox sokszorosító berendezés tanulmányozása volt hasznos. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 319. p.

¹⁷⁷ Az Országos Könyvtárügyi Tanács üléseiről. 495. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. április 25-i kibővített ülésére, az Országos Műszaki Könyvtár tanácstermébe. Egész napos ülés volt, melyen részt vettek az OKT szakbizottságainak elnökei és titkárai is. Napirend: A könyvtárügy második ötéves tervének irányelvei. Budapest, 1960. április 14. Küldte: Kovács Máté, elnök. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/36. 1. p.

¹⁷⁸ Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. április 25-én az Országos Műszaki Könyvtárban tartott kibővített üléséről. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/39. 1. p.

¹⁷⁹ Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. április 25-én az Országos Műszaki Könyvtárban tartott kibővített üléséről. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/39. 1-3. p.

¹⁸⁰ A könyvtárügy második ötéves tervének irányelvei. 401-408. p. A vitához kötődően Lásd még, pl. Gombos Károly: A könyvtárügy második ötéves tervének irányelveihez. 565-567. p. Lásd még Havasi Zoltán: Elvek és tervek : a könyvtárügy második ötéves tervének irányelveihez. 738-740. p.

„A könyvtártudományi kutatómunka feladata a könyv- és könyvtárkultúra társadalmi alapjainak és összefüggéseinek, a könyvtári gyakorlat elméleti problémáinak, valamint a könyv- és könyvtártörténeti fejlődésének vizsgálata. A szakkutatás különösen fontos feladata a könyvtár társadalmi funkciója által meghatározott tevékenység elméleti megalapozása és magának a társadalmi funkciónak beható vizsgálata.

- Biztosítani kell a könyvtárakban a kutatómunka tervszerűségét és összehangolását a távlati kutatási terv alapján. Ennek érdekében szorosabbá kell tenni a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztályának és az MTA illetékes osztályának, valamint az OKT-nak, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtártudományi Bizottságának, a KMK-nak, és az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének a kapcsolatát.
- A fontosabb történeti jellegű kutatások mellett biztosítani kell a könyvtári munka gyakorlatával, különösen az olvasószolgálattal kapcsolatos kutatómunka túlsúlyát.
- Meg kell teremteni a szocialista könyvtár fejlesztését szolgáló kutatások széleskörű publikációs lehetőségét. Gondoskodni kell a kutatási eredmények gyors közzétételéről és terjesztéséről.
- A KMK biztosítsa a könyvtári kutatómunka egységes rendszerének és szemléletének kialakítását. Szervezze meg a kutatókkal való személyes foglalkozást. [...] Segítse elő a vidéki és budapesti kutatók rendszeres kapcsolatát.”¹⁸¹

1960. május 24-én az OKT Gyermekkönyvtári Szakbizottságának az Országos Pedagógiai Könyvtárban tartott ülése a tervezett gyermekkönyvtári konferencia előadásvázlatait vitatta meg, és a gyermekkönyvtárügy ötéves fejlesztési tervével foglalkozott N. Rácz Aranka előterjesztésében.¹⁸² Az I. Országos Gyermekkönyvtárügyi Konferencia 1960. december 12-14-én az OSZK dísztermében került megrendezésre *A magyar gyermekkönyvtárügy helyzete és feladatai címmel*. Ezzel párhuzamosan gyermekkönyvtári kiállítást is rendeztek

¹⁸¹ A könyvtárügy második ötéves tervének irányelvei. 406. p.

¹⁸² Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 256. p. 1959-ben több ízben is ülésezett, július 7-én, majd szeptember 8-án és december 4-én az OKT Ifjúsági és Gyermekkönyvtári Szakbizottsága. Tárgyalt témái: az Iskolai könyvtárak helyzete és fejlődése; felmérés a 14-18 éves korú ifjúság olvasmányairól; a gyermekkönyvtárak ügyében kiadandó rendelet tervezete. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 249. p. Lásd még Az Országos Pedagógiai Könyvtár évkönyve : 1960. 36. p. Lásd még Tervezet az 1960. évben rendezendő gyermekkönyvtári és gyermekirodalmi konferenciához. Budapest, 1960. január 30. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/8. 4 p.

az Országos Könyvtárügyi Tanács és az Országos Pedagógiai Könyvtár szervezésében.¹⁸³ A konferencián Waldapfel Eszter A gyermekirodalom, mint a nevelőmunka eszköze, iskolai és gyermekkönyvtárak, N. Rácz Aranka A gyermekkönyvtárak helyzete, és Véber Károly A magyar gyermekkönyvkiadás fejlődése az elmúlt 15 évben címmel tartottak előadást, majd a tanácskozás résztvevői munkabizottságokban vitatták meg azokat, s teljes ülésen hozták meg a konferencia határozatait.¹⁸⁴

Az I. Gyermekkönyvtárügyi Konferencia határozati javaslatai a következő főbb pontokat tartalmazták: Az olvasási kultúra elmélyítése érdekében szükséges az iskolai könyvtári hálózatok kiépítése. Továbbá az OPK Módszertani Osztályán belül létre kell hozni egy tudományos kutatócsoportot, amely későbbiekben az ifjúsági és gyermekirodalom pedagógiai kérdéseivel foglalkozik. A pedagógusképzés során hangsúlyt kell fektetni az ifjúsági irodalom oktatására. Emelni kell a közművelődési könyvtárak gyermekolvasóinak számát. További célként fogalmazódott meg a gyermekkönyvtárak propagálása, új gyűjtemények alakítása, a szabadpolcos rendszerre való áttérés, és a kiadók, írók, könyvtárak kapcsolatának szorosabbá fűzése.¹⁸⁵

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ megalakulása okán, 1960 júniusában rendezték meg az Országos Könyvtártudományi Ankétot. Kovács Máté megnyitó beszédében a könyvtártudomány helyét vázolta fel a korabeli magyar tudánypolitikában, Lázár Péter a könyvtártudományi kutatás akkori magyarországi helyzetéről, Sebestyén Géza annak feladatairól készített tanulmányát olvasta fel.¹⁸⁶

Kovács Máté zárszavában a következőképpen foglalta össze az addigi évek tevékenységét: „Világos, hogy az eddigi szűk keretek közül ki kell lépni, mert új társadalmi formában új korszak kezdődik. Nem hiszem, hogy ez az új lehetőség megijesztene bennünket. Inkább fel fog lelkesíteni, hogy ezt a feladatot vállalhatjuk és végezhetjük. Az sem baj, hogy kissé soknak látszanak azok a feladatok, amelyek itt jelentkeztek. Előttünk több évtized

¹⁸³ Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 259. p.

¹⁸⁴ A magyar gyermekkönyvtárügy helyzetéről és feladatairól tárgyalt az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács. 40. p.

¹⁸⁵ Gyermekkönyvtárügyi Konferencia : határozati javaslatok. OPKM irattár. Igazgatói levelezés. Belföldi 1958-1960. 964/ 1960. 1-3. p. Lásd még Droppánné Debreczeni Éva: Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története : különös tekintettel a könyvtári gyűjtemény alakulására. 2. köt., 1958-1990. Írásában kiemeli, hogy a konferenciát a KMK kezdeményezte, és az OPK Rácz Aranka osztályvezetője irányításával szervezte meg. Jelentősége, hogy először került sor az iskolai és a közművelődési hálózat főbb kérdéseinek megvitatására. 90. p.

¹⁸⁶ Sebestyén György: Az egyetemi könyvtársképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. 78-79. p.

lehetősége és feladata csillant fel. Látjuk a tennivalókat, s ez értelmet ad munkánknak, megnöveli erőnket, megsokszorozza eredményeinket.”¹⁸⁷

Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960 júniusában tartotta az 1959-es, illetve az 1960-as év első félévi működésének értékelő ülését, amelyen a szakbizottságok elnökei és titkárai is jelen voltak.

Megállapításra került, hogy az OKT tevékenysége együtt haladt a könyvtárügy fejlődésével, és a megvitatott témái által a szükségletekhez igazodott. Sajnos, voltak olyan esetek is, amelyek során alapos szakmai vita nélkül, elhamarkodott könyvtárügyi állásfoglalások születtek. Az elnökség feladata ennek okán, hogy intenzívebben irányítsa és fogja össze a munkát, és a szakbizottságoknak is nagyobb mértékben kell kezdeményezniük az aktuális problémák, témák felvetésében.

Mindezek tükrében a következő évi munkaterv kialakításánál arra törekedtek, hogy csak a szakbizottságokban alaposan előkészített, legfontosabb könyvtárügyi kérdések kerüljenek az OKT elé, melyeknek összhangban kell lenniük a Minisztérium munkájával, és megfelelő alapot kell, hogy szolgáltatassanak a minisztériumi határozatok meghozatalához, továbbá a könyvtárpolitikai célok kijelöléséhez.

Szekeres Pál, a minisztérium osztályvezetője köszönetet mondott azoknak, akik az OKT-ban végzett munkájukkal tevékenyen hozzájárultak ahhoz, hogy a könyvtárügy fejlődjön. Kijelölte az OKT feladatait, majd a művelődéspolitikai irányelvek könyvtári vonatkozásait. Az OKT vezető szerepének szükségességét hangsúlyozta a különböző könyvtárak együttműködésének összehangolása érdekében, melyhez nélkülözhetetlen a könyvtárosok egységes szemléletének kialakítása is. Beszédében kiemelte, hogy a továbbiakban a Minisztérium egyre nagyobb mértékben támaszkodik majd az OKT munkájára.¹⁸⁸ Kovács Máté elnök a Tanács munkájának eredményeként megállapította, hogy az adminisztráció megszilárdult. Kifejtette, hogy az OKT idáig egyvonalban haladt a könyvtárügy fejlődésével, de már gyorsabban fejlődnek a könyvtárügy területei, mint ahogyan az OKT ehhez igazodni tud. A későbbi időszakra vonatkozóan szükséges a Művelődésügyi

¹⁸⁷ Országos Könyvtártudományi Ankét : 1960. június 13-14. 641-645. p.

¹⁸⁸ Budai Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács júniusi üléséről. 578. p. Lásd még Áttekintés az Országos Könyvtárügyi Tanács és a szakbizottságok 1960. I. félévi munkájáról. Budapest, 1960. június 22. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/67. 4 p.

Minisztériummal való szorosabb együttműködés, és meg kell határozni, hogy az OKT elnöksége mit vár el a szakbizottságoktól.¹⁸⁹

Az OKT 1960. december 20-án teljes ülést tartott, melyen Kovács Máté: *Az oktatási reform és a könyvtárak* címmel tartott előadást, majd az 1961. év munkaprogramját tárgyalták meg. Kovács Máté előadása után a tagok állást foglaltak amellett, hogy valamennyi könyvtárnak egyik legfontosabb feladata az oktatási reform fő célkitűzésének „A tanulás és az élet közötti válaszfal eltüntetésének könyvtári eszközökkel történő segítése.” Az előadás és a vita nagy segítséget nyújtott mind az oktatási reform előkészítésében résztvevőknek, mind a könyvtárügy irányítóinak.¹⁹⁰

Az OKT 1961. február 13-i ülésén a módszertani felülvizsgálatok és a könyvtárosképzés kérdéseinek megvitatása szerepelt napirenden. A jelenlévők a Csüry István és Sebestyén Géza által készített 1961. évi tervezethez kötődően megállapították, hogy a módszertani felülvizsgálatoknak a könyvtárak segítségét kell szolgálniuk, a jó tapasztalatokat terjeszteni kell. A határozat javasolta, hogy az ötéves terv során minden hálózat kerüljön vizsgálatra, mely folyamat irányítója a minisztérium, szervezője a KMK legyen. Ezt követően Budai Gyula képzéssel, továbbképzéssel kapcsolatos javaslatát tárgyalták meg. Az OKT tagok véleményezték a képzésformák tananyagát, a fokozatok elnevezését, kiemelték annak fontosságát, hogy állandó könyvtáros iskola létesüljön a középfokú könyvtárosképzés számára.¹⁹¹

Az OKT OKDT-vé alakításának megvitatása is szerepelt a márciusi elnökségi ülésen. Ekkor terjesztett be javaslatot az ODB átszervezésére Polzovits Iván és Lázár Péter.¹⁹² Kőhalmi Béla elmondta, „ha egy ilyen országos testület ily módon kibővül dokumentációs

¹⁸⁹ Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. június 27-én tartott évzáró üléséről. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/68. 1-2. p.

¹⁹⁰ Budai Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács legutóbbi üléséről. 82. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. december 20-i ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Napirend: Kovács Máté előadása Az oktatási reform és a könyvtárak címmel. Budapest, 1960. december 13. Küldte: Kovács Máté, elnök. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/88. 1 p. Lásd még Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. december 20-án tartott üléséről. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/96. 6 p.

¹⁹¹ Módszertani felülvizsgálatok és a könyvtárosképzés terve az Országos Könyvtárügyi Tanács előtt. 226. p.

¹⁹² Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1961. március 31-én tartott elnökségi üléséről. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/159/18. 1. p.

tanácsa is, megtalálja teendőit.”¹⁹³ Ugyanekkor Kovács Máté szerint: „A társadalmi valóságból kell kiindulni. Annak megfelelő szervezetet kialakítani. A szemléletben bizonyos öncélúság mutatkozik. Kevés szó esik, hogy a gyakorlattal milyen kapcsolatba kerül. Azt kell biztosítani, hogy dokumentáció, könyvtár, és egyéb tájékoztató szervek jól működjenek együtt. Közös feladatra kell vállalkozni, nem pedig szembeállítani az egyes területeket. [...] Nem döntő a külföldi gyakorlat követése. Ha jó a sajátunk, azt kell továbbfejleszteni. A dokumentáció egésze nem tévesztendő szem elől. A társadalomtudományok dokumentációja is fontos. Az országos csúcsszerv gyakorlatilag szükséges.”¹⁹⁴

Az OKT 1961. év áprilisi ülésén, a kiadványterveket és az Országos Dokumentációs Tanács szervezésére vonatkozó javaslatot vitatták meg.¹⁹⁵

1961 májusában az ülés központi kérdése a gyermekek és az ifjúság könyvellátásának 5 éves terve volt az OPK előterjesztésében. Kőhalmi Béla a járási könyvtárak megerősítését tartotta kiemelt feladatnak, mert így azok a területükön működő iskolai könyvtáraknak is segítséget tudtak nyújtani. Sallai István megjegyezte, hogy a tervezet nem mutat kellő összhangot a könyvtárügy távlati tervével, az azonnali és a távlati célok nem különülnek el kellőképpen egymástól. Ezen kívül az ifjúsági könyvtár közművelődési, míg a nevelői könyvtár szakkönyvtári - kézikönyvtári jellegének szükségességét emelte ki.

Székely Sándor az iskolai könyvtárak állományának kedvezőtlen mértékű kihasználására hívta fel a figyelmet. Páldy Róbert javaslata az volt, hogy az iskolai könyvtárak alkossanak megyénként hálózatot, módszertani irányításukat a megyei könyvtár lássa el, az OPK pedig országos módszertani központként működjön.

Vértés György társadalmi akció megszervezésében látta az iskolai könyvtárügy fejlesztésének lehetőségét. Szekeres Pál a közművelődési gyermekkönyvtárak szabadabb légkörének, otthonosságának előnyeit fejtette ki, és az iskolai könyvtárak kapcsán helyeselte, hogy jöjjön létre a megyei módszertani irányítás rendszere.

Révész Ferenc a nem olvasó gyermekek olvasóvá nevelésére hívta fel a figyelmet. Emiatt az iskolai és a közművelődési gyermekkönyvtárak együttműködését szorgalmazta.

¹⁹³ Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1961. március 31-én tartott elnökségi üléséről. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/159/18. 4. p.

¹⁹⁴ Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1961. március 31-én tartott elnökségi üléséről. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/159/18. 5. p.

¹⁹⁵ Az Országos Könyvtárügyi Tanács elnöksége az OKT kiadványtervét és az Országos Dokumentációs Tanács szervezésére vonatkozó javaslatot vitatta meg. 286. p.

Kondor Istvánné hozzászólásában az állományok összetételére helyezte a hangsúlyt. Kritikaként elhangzott, hogy a 6000 iskolai könyvtárból csak 240 nevezhető ténylegesen annak, ezek 600 köteten felüli állománnyal rendelkeznek.

Gábor Emil szerint az iskolai könyvtárak fejlődésében nagy lendületet adott az oktatási reform is.

Waldapfel Eszter azt javasolta, hogy a 14 év alattiak könyvtári ellátása az iskolai könyvtárakon keresztül, a 14-18 év közöttieké pedig a közművelődési könyvtárak által valósuljon meg.

Kovács Máté összegzésében megállapította, hogy a Tanács módosításokkal fogja elfogadni az előterjesztést. Kiemelte, hogy abban két szempontnak mindenképpen érvényesülnie kell; az egyik az oktatási reform célkitűzése, a másik a könyvtárügy egységes fejlesztése. A kérdés a Közművelődési Főosztály és a KMK, az Iskolai Főosztály és az OPK szempontjainak egyeztetése után döntésre a Művelődésügyi Minisztérium kollégiuma elé került.¹⁹⁶

Az OKT 1961. nyári ülésén ismét foglalkozott a gyűjtőköri problémákkal, a gyűjtőköri utasítás végrehajtásának eredményeivel, és megvitatták a könyvtári gyűjtőköri kódex előkészítését. Felmerült a párhuzamosságok megszüntetése és az esetleges gyűjtőköri átcsoportosítás szükségessége. Az OKT támogatta, hogy a gyűjtőköri kódex elkészítése előtt kérdőíveket küldjenek a könyvtáraknak, amelyek anyaga támpontot ad a kódex elkészítéséhez.¹⁹⁷

Az év kihelyezett ülésére Gödöllőn, 1961. szeptember 18-20. között került sor. Ezzel párhuzamosan zajlott az OKT és az OSZK KMK által rendezett I. Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet is.¹⁹⁸

„A Központi Könyvtár a hatvanas években élénk szerepet vállalt a szakmai közéletben, az igazgató és helyettese az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Bibliográfiai, az Osztályozási Bizottság mezőgazdasági szekciójának, a Közalkalmazottak Szakszervezete Könyvtáros Szakbizottságának, valamint az Országos Gyűjtőköri Kódexet

¹⁹⁶ A gyermekek és az ifjúság könyvellátásáról tárgyalt az Országos Könyvtárügyi Tanács. 476. p.

¹⁹⁷ Az Országos Könyvtárügyi Tanács gyűjtőköri kódex előkészítéséről tárgyalt. 576. p.

¹⁹⁸ Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 265. p. Lásd még Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet : Gödöllő : 1961. szeptember 18-20.

Fényképalbuma: <https://archivum.szie.hu/JaDoX_Portlets/flipdoc/index.html?id=6077> [2013. 06. 20]

A fényképek egyedileg: <<http://lib.szie.hu/category/galeria/orszagos-bibliografiai-ertekezlet-godollo1961-szeptember-18-20>> [2013. 06. 20.]

összeállító bizottságnak munkájában vett részt. Az intézmény gyakran adott helyet összejöveteleknek, országos tanácskozásoknak, pl. az Országos Könyvtárügyi Tanács keretén belül működő Bibliográfiai Szakbizottság 1961 őszén Gödöllőn tartotta munkaértekezletét.”¹⁹⁹

Az OKT 1961. november 2-i ülésén saját 1961/1962. évi munkatervét tárgyalta meg. A feladatok az elnökség, a tanácsülés és a szakbizottságok szintjén kerültek felosztásra. Az ülésen Sebestyén Géza javaslatára a Tanács határozatot hozott, mely szerint a Kiadványi Bizottság alakuljon át elméleti Kutatási és Kiadványi Szakbizottsággá. A minisztériumot képviselő Láng Imre bejelentette, hogy a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztálya az OKT és szakbizottságainak munkájára továbbra is fokozott mértékben kíván támaszkodni.²⁰⁰

Az OKT 1962 januárjában két témával foglalkozott: az egyik a Hámori Béla által a könyvtárközi kölcsönzés szabályozására készített tervezete, míg a másik Csűry István, a tudományos könyvtárak fejlesztése és fenntartása során alkalmazandó mérőszámok témájában írt tanulmánya volt.²⁰¹

Mindezen tevékenységek mellett az OKT OKDT-vé alakulásának korábban megindult folyamata sem állt le. Az erre vonatkozó javaslat 1962. február 28-án jelent meg. Ebben megállapították, hogy a hivatkozott jogszabályok létrejötte óta jelentős fejlődésen ment keresztül a hazai – elsősorban a termeléssel kapcsolatos – dokumentációs tevékenység. A

¹⁹⁹ A Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár Könyvtárának története : (1920) 1945 – 2000. A könyvtár feladatai az 1960-as években. <<http://lib.szie.hu/page/214-a-konyvtar-feladatai-az-1960-as-evekben>> [2013. 05. 06.] Lásd még Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet, Gödöllő, 1961 szeptember 18-19. 1. köt., VI, 92, 19, 19 p.; 2. köt., Társadalomtudományi szakbibliográfiai szekció ülése, 1961. szeptember 18-19. 93-284. p.; 3. köt., Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet anyagából. Budapest : OSZK, 1961, [85] p. Lásd még Haraszthy Gyula: Bibliográfiai problémák a gödöllői értekezlet után. 1-9. p. írásában a gödöllői értekezleten elfogadott ajánlásokhoz kötődően ismerteti az OKDT Bibliográfiai Szakbizottságának munkáját.

²⁰⁰ Az Országos Könyvtárügyi Tanács megtárgyalta az 1961/62. évi munkatervét. 724. p. Előzményként Lásd még Az Országos Könyvtárügyi Tanács munkaterve című írást, amelyben az 1961. évi munkaterv részletei ismerhetők meg. Így az is, hogy az adott évben havonta ülésezik a Tanács és a könyvtárügy egészének vagy egy-egy fontos területének elemző jellegű felmérését végzik el, majd pl. értékelik az 1960-as eredményeket, megtárgyalják az iskolai és gyermekkönyvtárügy helyzetét, az ajánló bibliográfiák kiadásának eredményeit, az olvasószolgálati és a dokumentációs munkát is. A helyzetfelmérések mellett irányelvek kidolgozása és megtárgyalása is tervbe volt véve, így az 1961/62. évi irányelvek, majd az országos bibliográfiai munka és a könyvtárak kiadványi tevékenységének irányelvei. Tervezetek is a Tanács elé kerülnek megvitatásra, pl. a módszertani felülvizsgálatok 1961. évi terve, a közművelődési könyvtári hálózatok továbbfejlesztésének terve, a könyvtárosképzés terve. Az elemzéseket, irányelveket, terveket az egyes szakbizottságok, a szakértő könyvtárosok munkaközösségekben készítik elő megvitatásra. 169. p.

²⁰¹ Az Országos Könyvtárügyi Tanács a könyvtárközi kölcsönzés szabályozásáról és a tudományos és szakkönyvtárak mérőszámairól tárgyalt. 184. p.

dokumentációval kapcsolatos elvi és módszerbeli kérdések ekkorra olyan mértékben differenciálódtak, hogy a velük való foglalkozás az OKT egyik szakbizottságának keretében nem oldható meg kellő eredményességgel. Ezért javasolták, hogy az OKT a jövőben OKDT nevet viselje, s legyen egy könyvtárügyi és egy dokumentációs tagozata. A könyvtári tagozaton belül működjenek a könyvtári kérdésekkel foglalkozó szakbizottságok, a dokumentációs tagozatot a jelenlegi Országos Dokumentációs Bizottságból kell létrehozni. A dokumentációs tagozat a szakterület igényeihez mérten munkabizottságokat hoz majd létre.

A javaslat alapján az OKT elnöke a továbbiakban az OKDT elnökeként működik. Az OKDT Dokumentációs Tagozatának titkárait a dokumentációt fejlett fokon művelő könyvtárak, illetve dokumentációs központok vezetői közül a művelődésügyi miniszter nevezi ki. A dokumentációs tagozat tevékenységéről éves munkaprogramot készít.

A javasolt megoldás az eddiginél tágabb keretet biztosít a dokumentáció országos jelentőségű kérdéseinek elvi megvitatására. A javaslat elfogadása után az átalakítás tényéről elnökségi ülésen fognak határozni.²⁰² Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1962. március 5-én tartott elnökségi ülése fogadta el a javaslatot, az OKT OKDT-vé alakulásáról, mely utóbbi a könyvtárügyi és dokumentációs tagozatból álljon.²⁰³

Az OKT 1962 márciusában Láng Imre előterjesztésében a kutatómunka 1962. évi tervezetével foglalkozott. A Tanács tagjai javasolták, hogy a következő évektől kezdődően a Művelődésügyi Minisztérium jelölje ki a kutatási feladattervet és írjon ki pályázatot a kutatási témákra. Ennek értelmében a könyvtárügy számára fontos kutatásokat munkatervi feladatként lenne célszerű kezelni, és arra ennek megfelelően kell időt biztosítani, míg a nem könyvtárüggyel kapcsolatos kutatási témákra vonatkozóan akkor ajánlatos munkaidőt engedélyezni, ha azt az illetékes tudományos intézmény igényli. Kiemelték a munkaközösségekben végzendő kutatómunka elfogadtatását.

Ugyanekkor tárgyalták az 1962/1963. évi könyvtári felülvizsgálatok tervét is, illetve javaslatot tettek a minisztériumnak a felülvizsgálandó könyvtárak körére.²⁰⁴

²⁰² Javaslat az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak Országos Könyvtárügyi Tanácsa történő átalakításáról. Budapest, 1962. február 28. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/160/5. 1. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1962. március 5-i elnökségi ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1962. február 28. Küldte: Kovács Máté, elnök. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/160/6. 1. p. Lásd még Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1962. március 5-én tartott elnökségi üléséről. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/160/7. 4 p.

²⁰³ Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 269. p.

²⁰⁴ Az Országos Könyvtárügyi Tanács a kutatómunka 1962. évi tervével foglalkozott. 312. p.

Az OKT Bibliográfiai Munkabizottságának Nemzeti Bibliográfiai Szekciója 1962. április 31-én ülésezett Haraszthy Gyula elnökletével. A gödöllői Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet ajánlásain alapuló program középpontjában a magyar könyvtárügy távlati tervéhez kapcsolódó ötéves országos bibliográfiai terv kialakítása, megvalósítása állt. A nemzeti bibliográfiához kötődő tervfeladatok elvégzése érdekében, az őszi ülésre az alábbi témákban javasolták referátumok elkészítését:

- éves sajtóbibliográfia,
- retrospektív nemzeti bibliográfiánk fehér foltjai,
- az egyetemi és főiskolai jegyzetek beillesztése a nemzeti bibliográfiai kiadványok rendszerébe,
- publikálatlan és félig publikált tudományos munkák (disszertációk, kutatói jelentések) nemzeti bibliográfiai feldolgozhatósága,
- kisebb jelentőségű, szekundér jellegű modern kiadványok bibliografizálási lehetőségei,
- a szakkönyvtári, szakdokumentációs kiadványok és a Magyar Folyóiratok Repertóriumának viszonya.

A készítendő referátumokkal kapcsolatban hangsúlyozták azok intézkedési terv jellegét, és az országos kutatási terv nemzeti jellegű témái és a nemzeti bibliográfiai kiadványok közti összefüggés szükségességét.²⁰⁵

3. 5 Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tevékenysége Kovács Máté elnöklete alatt

Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1962. május 17-én a Szervezeti és Működési Szabályzat elfogadásával Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsá alakult. A kibővülés előzményei a könyvtár és dokumentáció viszonyának meghatározásához kötődnek. A dokumentációs tevékenység központi irányítás alá vonása nem előzmények nélkül történt. 1949. január 1-jén alakult meg az Országos Találmányi Hivatal, annak egyik új szervezeti egysége lett a Dokumentációs Osztály. Ezáltal a dokumentáció és a szakirodalmi tájékoztatás állami feladattá vált. 1949. június 29-én megjelent a 4118/1949/136. sz. kormányrendelet az Országos Dokumentációs Központ és az irányítása

²⁰⁵ Fügedi Péterné: Az Országos Könyvtárügyi Tanács Bibliográfiai Munkabizottságának Nemzeti Bibliográfiai Szekciója. 235. p.

alá tartozó öt szakmai dokumentációs központ – műszaki, mezőgazdasági, könyvtári, orvostudományi és gazdasági központ - felállításáról. 1949. szeptember 1-jétől a Találmányi Hivatal Dokumentációs Osztályából Műszaki Dokumentációs Központ lett. Ehhez az intézményhez csatolták a Technológiai Könyvtárat, az egyesített intézmény későbbiekben Műszaki Dokumentációs Központ és Központi Technológiai Könyvtár néven látta el kettős feladatát. Az intézmény 1952. július 1-jétől jelentősen átalakult. Az Országos Tervhivatal helyett a Népművelési Minisztérium irányítása alá került, Országos Műszaki Könyvtárrá alakult, és a vállalati műszaki könyvtárak módszertani irányító központja lett.

Az OKT OKDT-vé alakulása jelzi a feladatainak kibővülését is, melynek következményeként ki kellett dolgozni a dokumentáció és a könyvtárügy fejlesztésének egységes irányait, és megoldást kellett találni a szakirodalmi tájékoztatás elvi és módszertani problémáira is.²⁰⁶ A dokumentáció fejlődése több problémát vetett fel, melyet országosan kellett megoldani. A szakdokumentáció a különböző szakterületek irányító szerveinek feladatkörébe tartozott, de a felmerülő elvi, módszertani jellegű általánosítható kérdések megvitatására, az OKT szakbizottságaként működő Országos Dokumentációs Bizottság kerete szűknek bizonyult, a megoldást a könyvtárüggyel egységben kellett kialakítani. Így az Országos Dokumentációs Bizottság a Tanács keretében tagozattá alakult.²⁰⁷ Munkája során a művelődésügyi miniszter felhívására, más hivatalos szervek felkérésére vagy saját kezdeményezésére véleményt mond és javaslatokat terjeszt elő a könyvtár- és bibliográfiaügy, valamint a dokumentáció országos jelentőségű elvi és módszertani kérdéseiben, továbbá a könyvtárosok részéről történő kezdeményezések szerve és gondozója lett.²⁰⁸ Az 1962 novemberében tartott ülésen²⁰⁹ méltatást nyert az OKDT Szervezeti és Működési Szabályzatának megjelenése is.²¹⁰

²⁰⁶ Pogány György: Egy folyóirat két címéről-szakmai és politikai háttérrel, a TMT ötvenedik évfolyama kapcsán. 5-7. p. Lásd még Györe Pál: A könyvtáros, mint kommunikátor című cikkét. 20- 24. p.

Ebben megfogalmazza: „A könyvtáros kommunikációs, gondolatközvetítő szerepének tehát az a végső értelme, hogy egyetlen megszületett gondolat el ne vesszen, hanem elérje, és megtermékenyítse mindazokat, akiknek éppen valamilyen gondolat - energiára van szükségük - szellemük megerősítésére, munkájuk folytatására.” 20-21. p. Lásd még Grétsy László: Kik foglalkoznak a dokumentációval? 37-39. p. című cikkében többféle elnevezés nyelvi elemzését követően, a dokumentációval foglalkozó szakembert elsődlegesen a dokumentációs (szakember) néven nevezi meg, második kifejezésként a dokumentáló-dokumentátor szót ajánlja. 39. p.

²⁰⁷ Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsá alakult át az OKT. 380. p.

²⁰⁸ Könyvtárosok zsebkönyve. Összeáll. Bereczky László, Kiss Jenő, Papp István. 9. p.

²⁰⁹ Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács munkája. 699-700. p.

²¹⁰ Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Szervezeti és Működési Szabályzata. 203-207. p. A szabályzat különlenyomatként is megjelent. Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Szervezeti és Működési Szabályzata. Budapest, 1962, [4] p. Klny. KI 2-1893. A dokumentumról Lásd még Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Szervezeti és Működési Szabályzata. 595-596. p. Lásd még Az

Az OKDT – az OKT utódaként – ekkor már több mint egy évtizede központi szerve az új magyar könyvtári, bibliográfiai és dokumentációs kultúrának. Kovács Máté a több mint tízéves távlatból a következőképpen értékelte a Tanács tevékenységét:

„Munkáját bátor kezdeményezőkedv, a szakterület szeretete és kölcsönös segítőkészség jellemezte. Tárgyalásait őszinte vitakészség, nyílt véleménycsere tette eredményessé. Nemcsak felismerte a könyvtárügy egységének, majd a könyvtári, bibliográfiai és dokumentációs kultúra egységének fontosságát, hanem elvileg és gyakorlatilag határozottan támogatta azt. Azon munkálkodott, hogy az egység világos elvi alapokon, korszerű felépítésben meg is valósuljon.”²¹¹

Így jött létre az a korszerű könyvtári rendszer, mely feladat- és munkamegosztás alapján egyetlen művelődési és tájékoztatási egységként fogta össze a könyvtári, bibliográfiai és dokumentációs kultúrát.

Kovács Máté az utóbbi két-három év tapasztalatai alapján nyíltan és őszintén állapította meg a Tanács munkájában felmerülő nehézségeket, melyek többek közt a következők: csökkent a kezdeményező kedv, nem volt mindig megfelelő a munkamódszer kiválasztása és alkalmazása, a hatékony vitakészség és a szakszerű hozzászólások sokasága is hiányzott.

Miből eredhetett mindez?

Elsősorban a Tanács feladatkörének értelmezési problémájából, mely a jogszabály szerint szakmai, tanácsadó testülete a művelődésügyi miniszternek, és a hazai könyvtár- és bibliográfiaügy, valamint dokumentáció ügyét hivatott előmozdítani. Ezeket a feladatköröket azonban kétféleképpen is értelmezték; egyesek széles hatáskörű, határozathozó kormányzati szervként, mások szűkebb hatáskörű tanácskozó testületként tekintettek a Tanácsra. Ennek megfelelően egyes javaslatok nagyobb horderejű, a könyvtárügy egészét érintő gyakorlati változtatásokat irányoztak elő, míg más javaslatok megrekedtek a csupán elvi szintű tervezetek, állásfoglalások szintjén. A szakmai tevékenység mellett tehát szükség volt annak mindenki számára egyértelmű tisztázására is, hogy meddig terjed a Tanács, az azon belül működő bizottságok, valamint a tagok hatás- és feladatköre. A könyvtári törvény természetesen egyértelművé tette a feladatkört, hiszen megfogalmazta, hogy az OKDT olyan országos szakmai szerv, amely a művelődésügyi

Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Szervezeti és Működési Szabályzata. 203-207. p. Lásd még Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács. 363. p.

²¹¹ Kovács Máté: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács eddigi munkája és további feladatai. 315. p.

miniszter vagy más hivatalos szervek felkérésére, vagy saját kezdeményezéséből véleményt nyilvánít, javaslatokat terjeszt elő a könyvtár- és bibliográfiaügy, valamint a dokumentáció országos jellegű és módszertani kérdéseiben. Ezzel együtt a pontosítás és egyértelműsítés szükséges volt, mert ezáltal lett biztosítható, hogy a Tanácsban folyó munka maximális hatékonysággal valósuljon meg anélkül, hogy a számára kijelölt kereteket túllépje. Ennek eredményeképpen a Tanács a társadalmi igényeknek, az információs szükségleteknek megfelelően alakította ki a könyvtári rendszert, mely egyben a szakmai önfejlesztésre is serkentőleg hatott.

A szervezet tevékenységének további alakulásában annak is szerepe volt, hogy a meglevő, egyéb szakmai testületek milyen feladatot vállaltak magukra, és hogyan tudták mások tevékenységeitől elhatárolni azt. Az OKDT mellett működő legfontosabb szakmai szervezetek ekkor: a KMK, az MTA Könyvtártörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottsága, a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre, a Közalkalmazottak Szakszervezetének Könyvtári Bizottsága, az Országos Népművelési Tanács, és a Népművelési Intézet. A további hatékony könyvtárpolitika alakulása érdekében Kovács Máté javasolta, hogy a feladat- és munkamegosztást újból tekintsék át, ezzel együtt törekedjenek a párhuzamosságok felszámolására és a tervszerű együttműködés kialakítására.

Az OKDT szervezeti felépítésében is nagyon sok probléma adódott, a szakbizottságok száma először 12 majd 15 lett. Ezt követően létrejött még több munkabizottság is. A tagok száma 250, majd – az összes tanácsi szervet is beleértve – 350 lett. Mindezek mellett azonban a központi apparátus, titkárság létszáma nem emelkedett. A feladatok és a szervezet jellege sem volt mindig összhangban egymással. Az egyes szervek munkaterületei nem határolódtak el kellőképpen egymástól. Kovács Máté kihangsúlyozta, hogy a korábbi években a Tanácson belül a közművelődési- és szakkönyvtárügy, a dokumentáció nem volt megfelelően képviselve. Az anyagi és személyi feltételek sem voltak mindig megfelelőek. A Tanács és az elnökség többször is megvitatta a problémákat, és igyekeztek fejlesztő megállapításokat, javaslatokat tenni.

Ennek eredményeképpen a következő feladatok végrehajtását jelölték ki célul:

- Kis létszámú ügyvezető elnökség létrehozása, melynek tagjai: elnök, alelnökök, titkár, a Könyvtári Osztály és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ vezetője. Feladata: a Tanács munkájának irányítása, az eredmények értékelése, a

javaslatok végső megformálása. Az adott szakterület tárgyalásakor bevonták azok képviselőit is.

- Meg kellett erősíteni a közművelődési és szakkönyvtári képviseletet.
- Mindenkit érintő probléma esetében teljes, egész vagy több napos üléseket tartottak, míg a csupán egy-egy szakterületre vonatkozó kérdések rendezésére tagozatban végezték munkájukat.

Három ilyen tagozat alakult: a Tudományos és Szakkönyvtári Tagozat, a Közművelődési Könyvtári Tagozat, valamint a Dokumentációs és Bibliográfiai tagozat. Ebben mindenki az érdeklődésének illetve szakterületének megfelelően vett részt.

- Szakbizottságok közül az általános feladatkörűek működtek tovább: Könyvtár-igazgatási-, Könyvtárépítési-, Osztályozási-, Könyvtártudományi és Kiadványi-, Képzési és Továbbképzési Szakbizottság.
- A referátumok munkabizottságok általi előkészítése.
- Konferenciák, ankétok szervezése.
- Kutatások végzése, publikációk megjelentetése annak érdekében, hogy nagyobb elismertséget vívjanak ki a könyvtáros szakma számára.²¹²

Kovács Máté különösen fontosnak tartotta a vidéki közművelődési könyvtárak fejlesztését. Irányt mutató kutatóspolitikai tanulmányaival s az országos könyvtártudományi kutatási terv kidolgozásával, a hagyományos történeti kutatások mellett, a könyvtárügy és könyvtári munka aktuális feladatainak elméleti vizsgálatára ösztönzött oly módon, hogy erre saját kutatómunkájával adott példát.²¹³

A Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztályának irányításával, a KMK közreműködésével 1962-ben kezdődtek meg az országos gyűjtőköri kódex munkálatai. Célja az volt, hogy kijelöljék a Magyarországon művelt tudományterületekkel kapcsolatos szakirodalom gyűjtésének alapkönyvtárait és kooperáló könyvtárait, s ez által biztosítsák a tervszerűen összehangolt állománygyarapítást minden szakterületen.

Az Országos Dokumentációs Tanács a műszaki gyűjtőköri kódex problémáit tűzte napirendre. A műszaki tudományok szakirodalmának gyűjtése a műszaki termelési és a

²¹² Kovács Máté: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács eddigi munkája és további feladatai. 315-320. p.

²¹³ Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. 10-11. p.

műszaki felsőoktatási hálózatokra hárult, de kisebb mértékben a tudományegyetemi és akadémiai hálózat könyvtárai is gyűjtötték azt.²¹⁴

Az OKDT Könyvtárpolitikai és Könyvtárigazgatási Szakbizottságának a Debreceni Egyetemi Könyvtárban 1962. május 29-30. között tartott együttes ülésén a könyvtárhálózatok (tudományos és közművelődési) közötti együttműködésről, a közművelődési könyvtárak működési normáiról, a szakkönyvtári funkciók meghatározásáról és a járási könyvtárak feladatairól tárgyaltak a résztvevők.²¹⁵

Rózsa György és Weger Imre a FID budapesti 6. ülészakáról készült tájékoztató anyagát tárgyalta az OKDT 1962. júniusi ülése, melyen a FID C/3 elnevezésű bizottsága az Egyetemes Tizedes Osztályozás társadalomtudományi főosztályának felülvizsgálatáról tanácskozott.

Ezen az ülésen – több más napirendi pont mellett – határozat született az elnökség kibővítéséről. Így Jánszky Lajost, az OMKDK főigazgatóját, Barabási Rezsőt, a KMK vezetőjét, Kiss Jenőt, a SZOT munkatársát, Láng Imrét, az OKDT titkárát, Révész Ferencet, a FSZEK igazgatóját, Rózsa Györgyöt az MTA Könyvtárának igazgatóját, Székely Sándort, az Országos Orvosi Könyvtár és Dokumentációs Központ főigazgatóját választották be az OKDT elnökségébe.²¹⁶

Haraszthy Gyula 1962-ben megjelent *Könyvtári utazás Vas megyében* címmel közölt úti beszámolót, melyben hangsúlyozta a könyvtári látogatás hasznosságát, melyre az OKDT korábbi javaslata alapján került sor, miszerint a Tanács tagjainak rendszeres és élő kapcsolatot kell tartaniuk a közművelődési könyvtárhálózatokkal, azok problémáival.²¹⁷ „Amikor az ülések napirendjére kerülnek az anyagok, élő-eleven valósággá válnak, s a

²¹⁴ Györe Pál - Parányi Györgyné: A műszaki gyűjtőkori kódex előkészítése. 552., 564. p. Lásd még 1961. június 19-én az OKT ülése meghallgatta Pajkossy György jelentését a 164-1958. (M. K. 15.) M. M. sz. miniszteri utasítás, az ún. gyűjtőkori utasítás végrehajtásáról és Tóth András előterjesztését a gyűjtőkori kódex munkálataihoz szükséges adatgyűjtés tervezetéről. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 263. p. Lásd még később 1965. július 30-án az OKDT Tudományos és Szakkönyvtári Tagozata első ülését tartotta a Művelődésügyi Minisztérium székházában, ahol a tagozat távlati munkaprogramjáról tárgyalt, és a gyűjtőkori kódex munkálatairól szóló tájékoztatót hallgatta meg. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 292. p.

²¹⁵ Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 270. p. Lásd még Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsa alakult át az OKT. 380. p.

²¹⁶ Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács ülése. 444. p.

²¹⁷ Haraszthy Gyula: *Könyvtári utazás Vas megyében*. 665-666. p.

budapesti nagykönyvtár munkatársa ismét bekerül a könyvtárosi munka egységének, életteljességének vonzó áramkörébe.”²¹⁸

A könyvtártudományi kutatásokra a Művelődésügyi Minisztérium 1962 decemberében írta ki pályázatát. A témajegyzék összeállítása alapjául Sebestyén Géza elaborátuma szolgált, amelyet 1960-ban az Országos Könyvtártudományi Értekezleten terjesztett elő. A témajegyzéket az MTA Könyvtörténeti és Bibliográfiai Munkabizottsága megvitatta és elfogadta, melynek eredményeképpen az OKT Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottsága javaslatot tett a pályázat kiírására, a pályázatokat 1963 novemberében bírálták el.²¹⁹

A könyvtártudományi kutatásokkal összefüggésben az OKDT 1962. év decemberi ülésén tárgyalta meg az 1963/1965. évi könyvtártudományi kutatások programját. Láng Imre bejelentette, hogy a pályadíjak összegét a minisztérium felemelte, az elfogadott pályamunkákat és tanulmányokat pedig publikálni fogják. A kutatási program a Művelődésügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó könyvtárakra vonatkozik (résztervként), a 77114/1960. sz. miniszteri utasítás szerint. A kutatások két csoportja:

1. a programban kidolgozott, központilag gondozott országos témák,
2. a helyi jellegű kérdések, melyeket nem kell központilag engedélyeztetni, azokat a felügyeleti szervek a munkatervek ellenőrzése során fogják figyelemmel kísérni.

A KMK összesítette a témákat, majd a Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottság tárgyalta meg azokat. Elkészült javaslatuk alapján a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztálya döntött a téma befogadásáról, és értesítést küldött arról az adott könyvtárigazgatónak, illetve a KMK-nak.

A pályázatokkal kapcsolatos koordinálás során a résztervvel kapcsolatban az OKDT-nek szorosabb együttműködést kellett kialakítani a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottságával, valamint az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság Dokumentációs Állandó Bizottságával.

²¹⁸ Haraszthy Gyula: Könyvtári utazás Vas megyében. 666. p. Lásd még Az 1962-es év egyik érdekessége, hogy az OKDT Oktatási Szakbizottsága foglalkozott a középfokú könyvtárosképző tanfolyam kérdésével, és figyelembe vette a hallgatói véleményben összefoglaltakat a vita során. Lásd még Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Oktatási Szakbizottsága a középfokú könyvtárosképző tanfolyam tantervéről tárgyalt. 401. p., valamint Magyar Józsefné: A középfokú könyvtárosképző tanfolyam egy hallgató szemével. 400-401. p. A hallgató a tanfolyam gyakorlati tananyag részének bővítését kéri, mert ha az elmélet marad a hangsúlyosabb, akkor tanulmányi szabadságot kell biztosítani. 401. p.

²¹⁹ Sz. J.: A könyvtártudományi kutatásokra kiírt pályázat eredménye és tanulságai. 272. p.

Áttekintették továbbá az 1962/1963. évi munkatervet, melyet a könnyebb átláthatóság érdekében elnökségi, plénumi és szakbizottsági ülési témákra javasoltak bontani.²²⁰

Az 1963 áprilisában megrendezett elnökségi ülésen az OKDT ügyrendjének megvitatására került sor. Az ügyrend meghatározta a Tanács tisztségeit és a tisztségviselők feladatkörét, elosztotta a plénum és az elnökség elé kerülő ügyeket. Az ügyrendet megvitták, és határoztak arról, hogy a jövőben az egyes szakbizottságok munkájának megvitatását a szakbizottságok jelentése és javaslatai alapján folyamatosan napirendre tűzik. Ezen az ülésen került sor a Könyvtári Minerva tervezetének jóváhagyására, és határozatot hoztak a munka mielőbbi elkezdésére vonatkozóan.²²¹

A feladat- és hatáskörök kijelöléseivel és az ezzel kapcsolatos problémák megoldásával a szervezeti felépítés átalakításával, hatékonyabbá szervezésével és megszilárdításával, a társszervezetekkel való együttműködési területek pontosításával megnyílt a lehetőség arra, hogy a Tanács a későbbiekben elsősorban szakmai kérdésekkel foglalkozzon tevékenysége során.

²²⁰ Faragó Lászlóné: A könyvtártudományi kutatások tervét tárgyalta az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács. 69. p. Lásd még A művelődési miniszter 77114/1960. sz. utasítása a könyvtári kutatómunka szabályozásáról. 222-224. p. Lásd még Tájékoztató a könyvtártudományi kutatások 1963/65. évi programjáról : pályázati felhívás könyvtártudományi témák kidolgozására. 70-71. p. Lásd még A könyvtártudományi kutatások 1963/65. évi programja : pályázati felhívás. 415-425. p. 8 fő téma köré csoportosították a témákat: 1. Társadalmi összefüggések, tervezés. 2. Gazdaságosság, hatékonyság. 3. Olvasók, olvasás. 4. Tájékoztató, bibliográfia, dokumentáció. 5. Az állomány kérdései. 6. Katalógusok, osztályozás. 7. Építés. 8. Könyv- és könyvtártörténet. 415-424. p. Lásd még A könyvtártudományi kutatási pályázat 1963. évi díjai. 3 díjazott volt. 207-208. p. Lásd még A könyvtártudományi kutatások 1963-65. évi programja. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/73/146. 5 p. Lásd még Tájékoztató az OKDT tagozati, szak és munkabizottsági munkatervéről. Budapest, 1963. március. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/161/6. 10 p. Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottság munkaterve: Az OKDT 1962. évi kiadványai pénzügyi helyzetének megvizsgálása: az 1963-ra áthúzódó kiadványok költségkihatásának megállapítása. Az 1963-ban megjelenő kiadványok ütemezése, a költségkeret és költségkihatások figyelembevételével. Az 1963. évi tervben szereplő kiadványok tematikáinak megtárgyalása-folyamatosan. A kiadványok szerkesztésével, megjelentetésével kapcsolatos teendők végzése, szervezése. Az 1963. évi könyvtártudományi kutatási programban szereplő pályázati témákra érkező tanulmányok elbírálása. Az 1964. évi könyvtártudományi kutatási tervbe esetlegesen további beiktatandó pályázati témák kijelölése, s az 1964. évi pályázati felhívás előkészítése. A könyvtártudományi kutatás helyzete és problémái. Számbavétel és értékelés 1964-ben. Az 1965. évi könyvtártudományi pályázatok terve. A könyvtártudományi kutatás távlati tervének előzetes vázlata. 6. p.

Képzési és Továbbképzési Szakbizottság:

- A középfokú könyvtárosképzés tananyagának folyamatos továbbfejlesztése.
- A könyvtárosok továbbképzésének problémái, a továbbképzés tervezete.
- Az egyetemi könyvtárosképzés jegyzeteinek és segédkönyveinek használatára vonatkozó tervezet.
- A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében az államalapítástól 1849-ig című tanulmánynak, mint szakoktatási segédkönyvnek megvitatása.
- A dokumentációs szaktanfolyam első évi tapasztalatainak összegzése és megvilágítása (Az OKDT Dokumentációs Tagozata Oktatási Bizottságával együtt) 8. p.

²²¹ Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács elnöksége megvitatta a Tanács ügyrendjét. 375. p.

A gyűjtőkori munkálatokkal összefüggésben 1963. november 20-án ülésezett a Tanács, napirenden a történelemtudományi kutatás és oktatás szakkönyvtári ellátottságának vizsgálatára kialakított bizottság összefoglaló jelentése volt. Az OKDT elfogadta azt a javaslatot, mely szerint:

- az ókori történeti szakirodalmat az MTA Könyvtára,
- a középkor és újkor szakirodalmát a Budapesti Egyetemi Könyvtár,
- a legújabb kor szakirodalmát az Országgyűlési Könyvtár gyűjti.²²²

Az OKDT Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának ülésén, a beérkezett tanulmányok ismertetése történt meg a bírálóktól érkezett vélemények alapján. Megtárgyalták továbbá az 1964-es pályázatok tervezett témáit, az OKDT 1963. évi kiadványait, az 1964. évi kiadványtervét, illetve a költségek felhasználását.²²³

A könyvtári állományvédelem, mint minden könyvtártípust érintő kérdés szerepelt a Tanács 1964. március 3-i ülésén. A jelentést az Állományvédelmi, Raktározási és Mikrofilm Szakbizottság készítette el, amely a restaurálás és konzerválás, a könyvkötés és a mikrofilmezés területeit ismertette.²²⁴

A Tanács az 1964. áprilisi ülésén a könyvtáros továbbképzés és a technikumi könyvtárak kérdésén túl Varga Béla OKDT-t bíráló cikkét is tárgyalta. Megállapították, hogy az OKDT ugyan a magyar könyvtárügy szinte minden kérdésével foglalkozott, és szakbizottságainak munkája során több kérdést is megoldott, de tény, hogy a könyvtárosok tájékoztatása a feladatokról, célokról, eredményekről nem kellő mértékű, ehhez a szaksajtó adhat segítséget. Mivel a Tanács is kritikus volt saját munkájával szemben, így munkájának elemzését napirendre tűzte a jövőben.²²⁵

²²² Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1963. november 20-án tartott ülése. 262. p.

²²³ Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának ülése : 1963. december 4. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/161/44. 1-2. p.

²²⁴ Rácz Aranka, N.: A könyvtári állományvédelem kérdései az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács előtt. 265. p.

²²⁵ Rácz Aranka, N.: A könyvtáros továbbképzés és a technikumi könyvtárak az OKDT napirendjén. 330. p. Lásd még Varga Béla: Vitatkozzunk gondjainkról! 140-142. p. Ebben az írásban az alábbi kritikát fogalmazta meg Varga Béla: „Aggasztó, hogy az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács egyre jobban elveszti jelentőségét. E nagyon fontos testület munkájának hatását egyre kevésbé érezzük. Egy-két ülés tapasztalataiból ítélve, mintha az élettől kissé elszakadt, meddő és öncélú, akadémikus jellegű viták színtere lenne.” 141. p.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának feladattervét – annak új épületbe való költözése miatt – helyezték elsőként napirendre az 1964. évi májusi ülésen. A tudományos könyvtárak közötti munkamegosztás szempontjából a kérdés kiemelt jelentőségű volt. A Tanács javasolta, hogy az új épület tervét, valamint a könyvtár feladatait egy szélesebb körű fórum, pl. a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre vitassa meg.

A második pont a közművelődési könyvtárügyön belül betöltött szerepük miatt fontos városi könyvtárak fejlesztési tervének megvitatása volt.²²⁶

Az OKDT az év közepén 1964. június 20-án tartott ülésén foglalkozott az ETO teljes, magyar nyelvű kiadásával.²²⁷

Fülöp Géza A Könyvtáros 1964. évi 5. számában adott áttekintést az OKDT szakbizottságainak, így többek között a Képzési és Továbbképzési Szakbizottság, valamint a Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottság aktuális tevékenységéről.

A Képzési és Továbbképzési Szakbizottság február 18-án megtárgyalta a *Könyv és könyvtár a magyar társadalom életében az államalapítástól 1849-ig* című Kovács Máté összeállításában, az ELTE Könyvtártudományi Tanszéke által szerkesztett művet, és a Tanszék jegyzettermét is.

A Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottság a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztályával közösen adta ki 1962 decemberében a könyvtártudományi kutatások 1963/1965. évi programját, kutatási tematikáját. 1964-re a Művelődésügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó könyvtárak közül 15 intézmény 111 kutatási témát jelentett be. Ezek közül 57 országos, 28 helyi jellegű, míg 26 más könyvtártudományhoz, szaktudományhoz kötődő témát képviselt.²²⁸

²²⁶ Rácz Aranka, N.: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának feladattervével és a városok könyvtárügyével foglalkozott az OKDT. 394. p.

²²⁷ Megkezdődnek az ETO teljes magyarnyelvű kiadásának munkálatai. 169. p.

²²⁸ Fülöp Géza: Mivel foglalkoznak az OKDT Szakbizottságai? 265-267. p. Lásd még Az 1964. évi könyvtártudományi kutatások. 111-118. p. A kutatók között Kovács Ilona: Olvasási kultúra Magyarországon a két világháború között című témájával. 114. p. Lásd még Fülöp Géza: Az 1964. évi könyvtártudományi pályázat eredménye. 90. p. A beérkezett nyolc pályamű közül ötöt díjazott a Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottság, 1964-ben. 90. p. Lásd még Az 1964. évi könyvtártudományi pályázat eredménye. 395. p. Lásd még Pályázati felhívás : [1965]. 1-2. p. Lásd még Az 1965. évi könyvtártudományi kutatások. 3-14. p. Az OKDT Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottsága a bejelentett kutatási témákat egybehangolta. 4. p. Lásd még Pótlás és kiegészítés „Az 1965. évi könyvtártudományi kutatások”-hoz. 277-281. p. A KMK Tudományos és Szakkönyvtárak Osztálya és az OKDT Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottsága a következő ötéves terv kutatási időszakához készülő könyvtártudományi kutatási terv összeállításához bekérte, a többi – nem a Művelődésügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó -

A tudományos és szakkönyvtárak módszertani részlegeinek vezetői 1964. október 21-én tartották első értekezletüket a KMK szervezésében. Ennek során Módszertani Munkabizottságot alakítottak, amely 1964. december 4-én tartotta első ülését.²²⁹ „Pataky Ernő tag értékelte az októberi eredményeket, kiemelve: hogy az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács időközben megtartott ülésén is több hivatkozás történt az anketra, mint a könyvtárközi együttműködés új példájára.”²³⁰

1964 novemberében az OKDT átszervezésére vonatkozóan a korábbi tapasztalatokat figyelembe véve határozott az elnökség. Az átalakítást az eddigi működés során fellépő nehézségek, valamint a könyvtárügy fejlődése tette indokolttá. A Tanács szervezetében az alábbi változtatásokat kellett végrehajtani:

- az elnökség létszámának csökkentése,
- a Tanács munkájában kevésbé aktív tanácsstagok tagságát revízió alá kell vonni, helyükre szükség esetén új tagokat kell választani,
- a végrehajtandó személyi változások előkészítésére rendkívüli bizottságot hoznak létre, melynek tagjai: Kondor Istvánné, Kovács Máté, Rácz Aranka, Jóború Magda, Barabási Rezső, Páldy Róbert.
- új szakbizottsági rendszert kell kialakítani.

A Tanács működési feltételeinek javítása érdekében a költségkeretének fokozatos emelését kérte a minisztériumtól. A Tanács elnöksége a rendelkezésére álló összegre évenként felhasználási tervet készített, melyet a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztálya hagyott jóvá. Az elnökség az összeg felhasználásáról évenként beszámolt a Tanácsnak.²³¹

A Tanács 1964 decemberi ülésén az 1963/1964. évi munkaprogram lezárása, és az új munkaprogram összeállítása volt napirenden. A megvitatásra került jelentés a Tanács és

könyvtárakban folyó kutatási témákat. 277. p. Lásd még Fülöp Géza: Az 1965. évi könyvtártudományi pályázat eredménye. 421-422. p. Lásd még Fülöp Géza: A könyvtártudományi kutatás helyzete : 1965. 423-441. p. Lásd még Az OKDT Kiadványi Szakbizottságának határozata. 442-443. p. Az OKDT Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottsága, 1965. október 14-i ülésén vitatta meg Fülöp Géza könyvtártudományi kutatásokkal kapcsolatos 1965. évről készített beszámolóját. A szakbizottság megállapította, hogy az 1960-ban tartott anket óta ez az első olyan összefoglalás, amely részletesen elemzi a könyvtártudományi kutatásokat. 442. p.

²²⁹ A tudományos és szakkönyvtárak módszertani munkabizottságának határozatai. 396. p.

²³⁰ A tudományos és szakkönyvtárak módszertani munkabizottságának határozatai. 396. p.

²³¹ Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács átszervezése. Határozatok-javaslat. Budapest, 1964. november. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/162/45. 1. p.

szakbizottságainak munkáját vizsgálta, a Tanács feladatkörével, a szakbizottságok szerepével, a KMK és a Tanács kapcsolatával, az átalakuló szervezettel és a munkamódszerek kialakításával foglalkozott.²³²

Az elnökség fontosnak tartotta más hazai és nemzetközi szervezetekkel való együttműködési feltételeinek biztosítását. Ennek eredményeképpen alkották meg az együttműködést szabályozó határozatot az OKDT, a KMK és a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre esetében. A KMK feladata, hogy a Tanács által megjelölt, a minisztérium által jóváhagyott fejlesztési út megvalósítását segítse elő. Kiemelendő a kapcsolatban, hogy a könyvtártudományi kutatások és kiadványok gondozásával összefüggő munkát a szakbizottság titkára, mint a KMK külső munkatársa végzi. Ehhez hasonlóan személyes a kapcsolat a képzés és továbbképzés terén is. A Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Körével a nemzetközi kapcsolatok és a továbbképzés területén terveztek további együttműködést.

A Tanács nemzetközi kapcsolatot tartott fent más országok könyvtárügyi tanácsaival – Szovjetunió, Csehszlovákia, NDK (Német Demokratikus Köztársaság), Bulgária, Ghána, Finnország és NSZK (Német Szövetségi Köztársaság) –, illetve szakmai szervezetek, pl. az IFLA szakbizottságaival.

A partnerség során írásos anyagokat cseréltek ki kölcsönösen, levelezéseket kezdeményeztek, személyes kapcsolatokat alakítottak ki.²³³

Az 1963-ban született döntés eredményeképpen, a korábban már említett és hiányosságként megfogalmazott könyvtáros szakmai tájékoztatás elősegítésére 1965-ben jelentek meg a Könyvtári Minerva kötetei, a magyar könyvtárügy útmutatójaként. Az első kötetet a Tudnivalók a használathoz címmel adták ki. Ebben a bevezetés után Kovács Máté *A magyar könyvtárak országos rendszere* című áttekintését olvashatjuk. A kötet a következőkben a hálózati felépítés alapján történő csoportosítás segítségével képet ad a könyvtárakról. Az ismertetett adatok a könyvtárak nagyságától és súlyától függenek. A legkisebb könyvtárak esetében az alapadatok szerepelnek a kiadványban, míg a nagyobb könyvtárak leírása kiegészül a könyvtár többnyelvű elnevezésével, katalógusaival,

²³² Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács ülése. 92. p.

²³³ Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kapcsolatai a könyvtárügy más országos jellegű szerveivel. Budapest, 1964. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/162/52. 1-5. p.

történetével, főhatóságával, gyűjtőkörének ismertetésével, kötelezpéldány részesedésének bemutatásával, valamint olvasótermeinek, tájékoztató munkájának, egyéb szolgáltatásainak, állományának részletes leírásával, a dolgozók számával, a könyvtárról szóló irodalommal, a könyvtár kiadványaival. A második kötet mutatókat tartalmaz, illetve az országos könyvtárügyi intézmények bemutatása történik meg kiváló szakemberek által.²³⁴

A könyvtári szaksajtó kérdése visszatérő témaként jelent meg a Tanács előtt. Már 1958. június 23-án tárgyaltak erről, s ezt követően is többször kerültek szóba e terület hiányosságai. Az 1965. november 26-án tartott ülésen részben az 1958-as értékelés óta bekövetkezett differenciálódás, fejlődés, és a könyvtárügy elméleti problémáival foglalkozó hazai szakirodalom publikációs lehetőségeinek megoldatlansága miatt ismét napirenden volt a téma. A vitaanyagot N. Rácz Aranka, az OKDT titkára terjesztette elő. A feladatok pontos elhatárolását és egyes kiadványok esetében a kiadvány színvonalának emelését tartották szükségesnek.²³⁵

1965 őszén a Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottság az elmúlt öt évben végzett könyvtártudományi kutatómunkáját értékelte, majd a következő öt év programtervezetét vitatta meg, melyet az OKDT teljes ülése elé tárnak.²³⁶

1966 májusában a Művelődésügyi Minisztérium Távlati könyvtártudományi kutatási programot hirdetett meg. Pályázni önálló vagy munkaközösségben végzett kutatással lehetett. Az 1966-ra javasolt témák a következők voltak:

- A közművelődési könyvtárakban jelentkező olvasói igények vizsgálatának módszertana.
- Gyakorlati szakemberek szakirodalmi igényeinek tanulmányozása és értékelő elemzése.
- A hazai tudományos kutatás és a termelés külföldi szakirodalommal való ellátottságának vizsgálata valamely szakterületen.

²³⁴ Székely Dániel: A magyar könyvtárügy útmutatója. 88-89. p. Lásd még Szelle Béla: Könyvtári Minerva : 1965. 50-51. p. Ebben az ismertetésben a szerző kiemeli, hogy a magyarországi könyvtárak nagyon nélkülözött, új korszerű adattára jelent meg, az OSZK KMK gondozásával és az OKDT támogatásával. 51. p. Lásd még Faragó Lászlóné: A Könyvtári Minerva megjelenése elé. 77-83. p.

²³⁵ Rácz Aranka, N.: Az OKDT határozatai a könyvtárügyi szaksajtó továbbfejlesztésére. 25. p.

²³⁶ Rácz Aranka, N.: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács munkájáról. 721. p.

- A katalógusokkal kapcsolatos olvasói igények.
- Munka- és időelemzések, költségszámítások a könyvtári munka valamely területén.
- Dokumentációs szolgáltatásokkal kapcsolatos munka- és időelemzések, költségszámítások. A szolgáltatások felhasználásának vizsgálata.²³⁷

A távlati terv részeként az 1967-1968-ra javasolt kutatási témák az alábbiak szerint kerültek meghirdetésre:

- A közművelődési könyvtárak helye és szerepe a művelődési intézmények rendszerében.
- Az irodalmi ízlésfejlődés vizsgálati módszerei.
- A nagyobb közművelődési könyvtárak tájékoztató szolgálatának kifejlesztése.
- A szakirodalmi szükségletek jelentkezésének és kielégítésének problémái a közművelődési könyvtárakban.
- A különböző munkafolyamatok gazdaságosságának összehasonlító vizsgálata azonos vagy hasonló feladatkörű tudományos és szakkönyvtárakban.
- A térítéses könyvtári szolgáltatások problémái a tudományos és a szakkönyvtárakban.
- A tudományos és szakkönyvtári, illetve dokumentációs szolgáltatások átfedései egy-egy meghatározott tudományág területén, az átfedések megszüntetésének lehetőségei.
- A társadalomtudományi könyvtárak szakirodalmi tájékoztatási szolgálatának továbbfejlesztése.
- A nemzeti szakbibliográfia szerepe a nemzeti bibliográfiák rendszerében.
- Hálózati, regionális és szakmai központi katalógusok.
- Szakirodalmi szükségletek és beszerzés.²³⁸

²³⁷ Pályázati felhívás. 110. p. Lásd még A könyvtártudományi kutatás távlati programja : 1966-1970. 204-209. p. A nyolc fő téma: 1. Társadalmi összefüggések, tervezés és szervezés. 2. A könyvtári és dokumentációs munka vezetése, értékelése és gazdaságossága. 3. Igénykutatás. 4. Az olvasószolgálat kérdései. 5. Szakirodalmi tájékoztatás. 6. Az állomány kérdései. 7. Információ - tárolás és visszakeresés. 8. Könyv- és könyvtártörténet. Lásd még A művelődésügyi miniszter 158/1966. (M. K. 15.) M. M. számú utasítása a könyvtárakban folytatható kutatómunkáról. 210. p. Lásd még A könyvtártudományi pályázat eredményei 1966-ban 367-369. p. Lásd még Frey Tamásné: Kutatómunka a magyarországi könyvtárakban. 14-27. p. Kovács Mátét szakmai konzulensként kérte fel a KMK. 15. p.

²³⁸ Pályázati témák : 1967-1968-ra. 369-370. p. Lásd még Az 1967. évi bejelentett könyvtártudományi kutatások. 348-357. p. Lásd még Frey Tamásné: Könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatások 1968-ban. 58-63. p. Lásd még Papp István-Zircz Péter: Tudományos kutatómunka a könyvtárakban. 183-190. p. Lásd még Könyvtártudományi kutatások : 1968-1970. Összeáll. Kondor Imréné. 190-204. p. Ebben az összesítésben szerepel az 1969-ben befejezett, a KMK-ba bejelentett könyvtártudományi kutatások jegyzékében Kovács

A pályázatokat két példányban, jeligével ellátva kellett leadni, azokat az OKDT bírálta el.

Az OKDT 1966-os évben végzendő munkáját meghatározta az ezzel az évvel kezdődő ötéves terv, azonban a könyvtárügy irányító szervei csak két évre terveztek, ezért a Tanács is ennek megfelelően alakította ki saját feladattervét.

Az 1966/1967-re tervezett munkaterve a teljes ülések és a tagozatok üléseinek programjából tevődött össze. Ez két részből állt: a kétéves munkatervből és a hosszabb távra szóló, távlati tématervből. A teljes ülések 1966-ra az alábbi témákat ölelték fel:

- a könyvtártudományi kutatások ötéves programja,
- a magyar könyvtárügy nemzetközi kapcsolatai,
- a bibliográfiai munka tervezésének és koordinálásának problémái.

1967-re a következő témák megtárgyalása lett előirányozva:

- a magyar könyvtárügy rendszerének alapelvei,
- a könyvtári törvény végrehajtása,
- könyvtárügyünk személyi ellátottsága és a könyvtárosképzés rendszere,
- gyűjtőköri kódexről szóló rendelettervezet,
- a gazdasági irányítás új rendszere és a könyvtári munka kapcsolata.²³⁹

Máté több írása, így Az egyetemi könyvtárosképzés két évtizede (Könyvtártudományi tanulmányok 2. köt.), Közlés és közművelés (Nyelv és kommunikáció 1. kötetében), A könyvtárszociológia alapp problémái (Könyvtártudományi tanulmányok 1. köt.). Munkacsoportban: A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében. 2. köt. 1849-1945. Szerk. Kovács Máté. 193-194. p., Az 1969/70. évi könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatások jegyzékében szerepel Kovács Máté: A bibliológia alapp problémái a szocialista társadalomban. 202. p.

²³⁹ Rácz Aranka, N.: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács munkaterve. 189. p. Az OKDT távlati témái:

A könyvtárak feladatai a korszerű tömegközlési eszközök rendszerében, Könyvtár és népművelés, Az olvasás és a könyvtári szolgáltatások szerepe a korszerű alsó- és középfokú oktatásban, A könyvtárak szerepe a felnőttoktatásban, A könyvtárak és a felnőttoktatás, A könyvtári szolgálat problémái és továbbfejlesztésének lehetőségei egy meghatározott tudományágban, a kutatómunka, illetve a gyakorlat támogatása szempontjából, A könyvtári szolgálat problémái és továbbfejlesztésének lehetőségei egy meghatározott termelési ágban, A könyvtári tanácsok, könyvtárközi bizottságok munkája és feladatai, A könyvtári hálózati rendszerek továbbfejlesztése, A könyvtárak könyvtárközi és hálózatközi együttműködése, Központi és regionális szolgáltatások, Állományvizsgálatok egy-egy kiválasztott tudomány illetve termelési ág könyvtári ellátottsága és a rendelkezésre álló könyv- és folyóiratanyag elegendősége és időszerűsége szempontjából, A természettudományok bibliográfiai feltárásának problémái, A muzeális különgyűjtemények problémái, A könyvtártudományi kutatások értékelése és további tervezése, A könyvtárügy 1971-1975. évekre szóló tervezésének előkészítése. A tervhez kötődően cél anketók rendezése is, így témák szerint: Az ETO fejlődése és a szakkatalógusok szerkesztésének ezzel kapcsolatos kérdései, A könyvtárügy egysége, A könyvtárosok képzésével és továbbképzésével kapcsolatos kérdések, Az ajánló bibliográfia problémái, A közművelődési és szakkönyvtárak együttműködése, A könyvtár szerepe a korszerű általános és középiskolai oktatásban, A könyvtár szerepe a tudományos munkában és a termelésben. A Tanács munkatervéhez igazodva dolgozzák ki munkatervüket a szakbizottságok. Az OKDT ügyvezető elnöksége folyamatosan napirendre tűzi az egyes szakbizottságok munkájának értékelését, így kezdte meg a Könyvtárépítési és Berendezési Szakbizottságét.

Az OKDT 1966. október 18-án tartotta kihelyezett ülését Kaposváron, a bibliográfiai tevékenység további szükséges összehangolása céljából. E téren már az 1961-es gödöllői országos konferencián megkezdődött a munka, majd ezzel kapcsolatban az OKDT Bibliográfiai Szakbizottsága 1963 decemberében javaslatokat terjesztett elő, melynek lényege, hogy a nemzeti bibliográfiával kapcsolatos koordinációs munkáért az OSZK, az ajánló bibliográfiák összehangolásáért és tervszerűségük biztosításáért a KMK legyen a felelős, míg a szakbibliográfiai tevékenység irányítása és koordinálása az országos szaktájékoztatási központok feladatává tehető. Papp István a javaslatok figyelembevételével terjesztette elő referátumát, melynek témája egy későbbi jogi szabályozás szempontjából megvizsgálni a bibliográfiák koordinációjával kapcsolatos problémákat. A Tanács a kérdés rendezése előtt a Dokumentációs és Bibliográfiai Tagozat véleményének kikérését is javasolta.

Gombocz István A magyar könyvtárügy nemzetközi kapcsolatai című referátumát adta elő.

240

N. Rác Aranka, az OKDT titkára a kihelyezett ülésen történtek összefoglalásában kiemelte, hogy azért esett a választás a kaposvári helyszínre, mert itt a közművelődési könyvtárak fejlődése a korszerű könyvtári létesítményeken is meg tapasztalható.

189-190. p. Lásd még Csűry István: A könyvtárügy szerepe és fejlődési tendenciái az új gazdasági mechanizmusban. 83-104. p. Lásd még Walleshausen Gyula: Az új irányítási rendszer és a könyvtárak. 108-113. p. Lásd még Királyi Ernő: Az új gazdaságirányítási rendszer és a szakirodalmi tájékoztatás : az AGROINFORM tapasztalataiból. 111-113. p.

²⁴⁰ Sz. J. : Az Országos Könyvtári [!Könyvtárügyi] Tanács. 389. p. Lásd még Kovács Máté levele az OKDT tagjaihoz a kaposvári kihelyezett üléssel kapcsolatban. Budapest, 1966. szeptember 5. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/65. 1 p. Idézet: „Az OKDT a korábbi években több ízben rendezte ülését valamely vidéki városban (pl. Debrecenben, Dunaújvárosban, Gödöllőn). Több szempontból hasznosnak látszik és lehetőség is van rá, hogy az őszi első ülést - ezekhez hasonlóan - az idén Kaposvárott rendezzük meg. Kitűnő alkalom lenne ez arra, hogy a Tanács tagjai megismerjék Somogy megye könyvtárügyét az új megyei könyvtárat, egy-két új vagy a közelmúltban korszerűsített járási és községi könyvtárat. Ennek érdekében meg kellene toldanunk a tanácsülés napját még egy nappal, amikor autóbusszal meglátogatnánk a Megyei Könyvtár által megtekintésre javasolt könyvtárakat. Előre láthatólag a marcali, és a fonyódi járási és kéthelyi, mesztegnyői községi könyvtárakat.” A programra előzetesen kellett jelentkezni. 1. p. Lásd még Az OKDT 1966. október 18-19-i kaposvári ülése és a vele kapcsolatos könyvtárlátogatások programja. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/66. 1 p. Lásd még Tájékoztató az OKDT 1966. október 19-i könyvtárlátogatásához. Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár, 1966. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/79. [9] p. Lásd még Jegyzőkönyv felvétel 1966. október 18-án Kaposváron, az OKDT ülésén. Budapest, 1966. október. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/83. 7 p. Lásd még Rác Aranka, N.: Tájékoztató az OKDT 1966. október 18-19-i kaposvári üléséről. Budapest, 1966. november 9. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/84. 3 p.

Megtekintették az új megyei könyvtárat, másnap pedig a megye néhány új, most épülő járási és falusi könyvtárát is.²⁴¹

1966-ban a könyvtárosok számára ismét egy nélkülözhetetlen segédanyag került kiadásra az OKDT jóvoltából. Ez a kiadvány A könyvtári szolgálat jogi szabályozása II. (melynek első kötete 1958-ban jelent meg). A kötet jogszabályi vonatkozásban nyújtott a könyvtárügy egészére kiterjedő áttekintést.²⁴²

N. Rácz Aranka a Könyvtáros című folyóiratban az 1967-es év első negyedéről számol be, amely időszakban az elnökség ülésein a kétéves munkaterv végrehajtásával foglalkoztak. A kétéves program keretében a korábban már ismertetett témákon túl a Tanács illetve az egyes tagozatok az alábbi előterjesztéseket vitatták meg:

- a szakreferensi rendszer kérdései, és hazai alkalmazásának lehetőségei,
- a dokumentációs és bibliográfiai tagozat 1967. évi munkaprogramja,
- beszámoló a FID tevékenységéről és nemzeti képviseltről,
- a járási könyvtárak funkciórendszere, gyűjtőköre, szervezeti problémái, módszertani munkájának kérdései,
- a helyismereti gyűjtemények problémái,
- a gyermekkönyvtárak és a gyermekek könyvtári szolgálatának módszertani irányítása,
- a 14 éven felüli ifjúság könyvtári szolgálata.²⁴³

Az év második felében az üléseken túl, sor került a Tanács szervezeti változására is. A Közművelődési Könyvtári Tagozat mellett néhány állandó (gyermekkönyvtári, a helyismereti munkával és az ifjúsági szolgálat kérdéseivel foglalkozó) és időszakos (járási könyvtárak problémáival foglalkozó) munkabizottság alakult. A Dokumentációs és Bibliográfiai Tagozat keretében megalakult a FID magyar nemzeti bizottsága Lázár Péter elnökletével, és megkezdte működését a Statisztikai Munkabizottság.

A Képzési és Továbbképzési Szakbizottság elnöke Havasi Zoltán lett, titkára Szelle Béla. Az Országos Osztályozó Bizottságot Sebestyén Géza vezette, titkára Babiczky Béla.²⁴⁴

²⁴¹ Rácz Aranka, N.: A bibliográfiai tevékenység összehangolása és a könyvtárügy nemzetközi kapcsolatai. 725. p.

²⁴² Tóth András: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása II. 298-299. p.

²⁴³ Rácz Aranka, N.: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács munkájából. 260. p.

²⁴⁴ Rácz Aranka, N.: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tevékenysége. 476. p.

Az OKDT 1968. június 19-20-án Békés megyében, a Békéscsabai Megyei Könyvtárban (Békéscsaba fennállásának 250. évfordulója alkalmából), illetve a második napon a százéves fennállását ünneplő Gyulai Járási Könyvtárban tartotta évi vidéki ülését.^{245 246} Az első napon Sallai Istvánnak A közművelődési könyvtárügy fejlődési iránya, különös tekintettel a magyar közművelődési könyvtárügyre című tanulmánya került előadásra, másnap a Pataky Ernő - Bereczky László szerzőpáros a tudományos és a szakkönyvtári hálózatokról szóló összegzését ismertette.^{247 248} Az eseményről két helyi lap, a Békés Megyei Népszó, és a Gyulai Hírlap is beszámolt ugyanazzal a szövegezéssel rövid hír keretén belül. „Kétnapos szümpoziont rendeztek a megyei könyvtárvezetők részére június 18-án és 19-én. Az első nap Békéscsabán, a második napon pedig Gyulán tanácskoznak a könyvtárvezetők.”^{249 250}

²⁴⁵ Békés megyében tartja ülését az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács. 3. p. Lásd még OKDT ülés Békés megyében. 454. p.

²⁴⁶ Az előkészületekről két írásos feljegyzés is fennmaradt a fogadó könyvtár részéről. Feljegyzés a Megyei Könyvtár 1968. május 6-án tartott munkaértekezletéről. Ekkor Lipták Pál a Megyei Könyvtár igazgatója ismertette a következő feladatokat, miszerint az OKDT békéscsabai és gyulai ülésre júniusban kerül sor, 40-50 fő részvételével. Rácz Aranka titkárnő előre érkezik, hogy lefoglalja a szállást. Ha készen lesz a sarkadi ifjúsági könyvtár, az OKDT egy kihelyezett tanácskozását ott tartanák meg. BML (Békés Megyei Levéltár, Békéscsaba) VIII_707_c_10_kotet_munkaertekezletek_1968. 1-2. p.

Egy következő munkaértekezleten – közeledve az OKDT üléséhez – Lipták Pál szintén ismertette a következő feladatokat: „Az OKDT ülése június 19-20-án, Békéscsabán és Gyulán. Szállásügyek kívánság szerinti rendezése, kiadvány a megye eredményeiről, jellegzetességeiről, Varga István intézze el a tanácsi étkeztetést. Némedi, vonatok, autó. Itthon rendbe kell rakni a könyvtár valamennyi részét, a kíváncsi szemek előtt a rendetlenségeket eltüntetni. Csoportvezetők tájékoztassák a kollégákat.” Feljegyzés a Megyei Könyvtár 1968. június 4-én tartott munkaértekezletéről. BML VIII_707_c_10_kotet_munkaertekezletek_1968. 1. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968. június 19-20. között Békéscsabán és Gyulán tartott kihelyezett ülésére. Budapest, 1968. május 14. Küldte Kovács Máté, elnök. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/166/30. 3 p. Kovács Máté ismertette, azért esett a választás Békés megyére, mert a megyei könyvtár évek óta jó, sok vonatkozásban iskolát teremtő munkája miatt megérdemli, hogy a Tanács a helyszínen szerezzon tapasztalatokat e munka eredményeiről. 1. p. Lásd még Jegyzőkönyv felvétel 1968. június 19-i békéscsabai kibővített OKDT ülésen. Békéscsaba, 1968. június 19. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/166/62. 34 p. Lásd még Jegyzőkönyv felvétel 1968. június 20-i gyulai kibővített OKDT ülésen. Gyula, 1968. június 20. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/166/68. 19 p.

²⁴⁷ Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 313. p. Lásd még Nagy Enikő: Jogszabályok, ajánlások, irányelvek a közkönyvtári tájékoztatásban a kezdetektől a könyvtári törvényig. 45-53. p. Lásd még Futala Tibor: „Public library”- csata 1968-ban : avagy először Sallai István Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya című OKDT - előterjesztésének kor - és szakmatörténeti dokumentumként való publikálásához. 240-255. p.

²⁴⁸ Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968. június 19-20-i ülésének programja. BML VIII_707_a_8_doboz_1968_3_kotet. Békéscsabán könyvtárlátogatások, kirándulás, míg Gyulán a Megyei Könyvtár és a Kner Nyomda megtekintésére került sor. 1. p.

²⁴⁹ Két napos szümpozion : [Békéscsaba-Gyula, 1968. június 18-19.] 8. p.

²⁵⁰ Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968. június 19-i ülésének jelenléti íve. BML VIII_707_a_8_doboz_1968_3_kotet. 1 p. Lásd még OKDT tanácsülés Békéscsaba : 1968. június 19-20. A szálláskérések összesítése és beosztása. BML VIII_707_a_8_doboz_1968_3_kotet a listán, Kovács Máté 1 ágyas szobát kért június 18-19-re. 1. p.

1968 végén a Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottság odaítélte az 1968. évi könyvtártudományi pályázat díjait. A pályázatra 9 pályamű érkezett be, ebből 6 nyert díjat.

I. díj Bényei Miklós: A megyei könyvtárak tájékoztató szolgálata, jutalma 5000,-Ft

II. díj Halász Béla - Katsányi Sándor: A nagyobb közművelődési könyvtárak tájékoztató szolgálatának fejlesztése, díjazása 3000,-Ft

4 db 2000,-Ft-os III. díj került kiosztásra; Gallai Ervin: Szakirodalmi információ a mezőgazdaságban, Bicskei Gábor - Bicskei Gáborné: Közművelődési könyvtáraink helye és szerepe művelődésügyünk rendszerében, Mészáros Antal: A megyei könyvtár tájékoztató szolgálata, Polónyi Péter: A fejlődés eredményei és korlátai egy közművelődési könyvtárhálózat működési adatainak tükrében című pályaművek kerültek díjazásra.²⁵¹

Kovács Máté ezen könyvtártudományi kutatásokkal készítette elő a gyakorlati feladatok megvalósítását, melyben ő maga is példát mutatott. A díjnyertes pályaműveket, kutatási eredményeket megjelentette az általa szerkesztett Könyvtártudományi Tanulmányokban. A kiadványsorozat létrehozásának célja a szakmai publikációs lehetőségek bővítése volt, melyet egyrészt a tanulmányok közlését lehetővé tevő kötetek egy-két évente való megjelentetése, másrészt a vitafórum jellegű Könyvtári Figyelő biztosítása, olvasható a bevezetőben. A kiadványban Kovács Máténak *A könyvtárszociológia alapproblémái* címmel jelent meg tanulmánya. Fő kutatási területként a társadalmi szükséglet, az egyéni igények, és a könyvtári munka társadalmi hatásának vizsgálatát jelölte meg.²⁵²

A következő év elején 1969. január 24-én az iskolai könyvtárak helyzetével összefüggésben a Tanács teljes ülése vitatta meg Arató Ferenc, az OPKM igazgatójának Az iskolai könyvtárak fejlesztésének elvei és problémái című előterjesztését. Az előadó az oktató munkával való kapcsolat kiépítésének fontosságát, az iskolai könyvtárak anyagi és személyi feltételeinek megteremtését sürgette, amelyet a tagok is támogattak.²⁵³

²⁵¹ Rácz Aranka, N.: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács munkájáról. 275. p. Lásd még Rácz Aranka, N.: Az OKDT hírei. 90-91. p.

²⁵² Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. 10-11. p. Lásd még Pálvölgyi Endre: Könyvtártudományi Tanulmányok (1. köt.). 170-175. p. Az évkönyv megjelenéséhez kötődően Lásd még Tóth András: Könyvtártudományi Tanulmányok I. című szemléjét. 241-242. p. A kötet alapadatai: Könyvtártudományi tanulmányok : 1968. Szerk. Kovács Máté, Rácz Aranka. Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1968, 612 p. (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kiadványa ; 26.) Lásd még a megjelent kötetéről Kiss István: Könyvtártudományi Tanulmányok. 304-306. p. című írását, melyben kiemeli, hogy „Kovács Máté azon szerzők közé tartozik, akik a legtöbbet foglalkoznak a könyvtárnak mint művelődési intézménynek társadalmi szerepével.” 305. p.

²⁵³ Rácz Aranka, N.: Az OKDT hírei. 90. p. Az 1969-es év szakbizottsági üléseinek tanulmányozásához Lásd még Rácz Aranka, N.: Az OKDT hírei. 134. p. Lásd még Az OKDT vitájából. 62-64. p. Lásd még

Az 1950-1968 közötti időszakról ad átfogó képet az a közművelődési könyvtárakról készült referátum²⁵⁴, melyet az 1969-ben tartott Országos Népművelési Konferencia elé terjesztettek, 1969. március 31-én pedig az OKDT is megvitattott. A referátum fő mondanivalójával, célkitűzéseivel, szellemével a tagok egyetértettek.²⁵⁵

1969. október 22-23-án a Veszprémi Vegyipari Egyetem és a Veszprém Megyei Könyvtár (Eötvös Károly Megyei Könyvtár) adott helyt az OKDT ülésének.

A veszprémi ülésorozatot megelőzően, a fennmaradt levéltári források alapján az alábbi szervezési folyamat körvonalazható. Kovács Zoltán könyvtárigazgató Káldi Pál rektor úrnak adott tájékoztatást az OKDT titkárának, N. Rácz Arankának azon kéréséről, hogy a soron következő ülés megrendezésére a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtárában kerülhessen sor. „Mivel az OKDT érdeklődése lehetőséget ad arra, hogy könyvtárunk és egyetemünk munkáját egy országos szerv funkcionáriusainak bemutassuk, az ülés számára való hely biztosítását számunkra előnyösnek tartom és kérem Rektor Úr engedélyét a könyvtár olvasótermének az említett két nap délelőttjén való igénybevételére. Veszprém, 1969. szeptember 16.”²⁵⁶ Kovács igazgató úr programszervező tevékenysége a Veszprémi Vegyipari Tudományos Intézmények műszaki könyvtárainak meglátogatására²⁵⁷, és a Veszprémi Vegyipari Tudományos Intézmények műszaki könyvtárainak²⁵⁸ megtekintésére is kiterjedt. A nagyszabású ülésorozat előzményeként említendő meg az 1969. január 9-én tartott ülés anyaga, amikor az OKDT Könyvtárigazgatási Szakbizottsága megvitatta Bereczky László javaslatát a tudományos és szakkönyvtárak tervezési és beszámolási rendszerének átalakítására, és határozott a tervezetnek az OKDT illetékesei elé terjesztéséről. Az átdolgozott változatot az OKDT Tudományos és Szakkönyvtári Tagozata Veszprém, október 22-én vitatta meg.²⁵⁹

Jegyzőkönyv készült az OKDT 1969. január 24-én a Művelődésügyi Minisztériumban tartott üléséről. In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/167/2. 18 p.

²⁵⁴ Futala Tibor - Kovács Máté - Sallai István: A közművelődési könyvtárak helyzete és fejlődése. 5-24. p.

²⁵⁵ S.G.: Az OKDT vitájából. 25. p.

²⁵⁶ Kovács Zoltán könyvtárigazgató levele Káldi Pál rektor úrnak. Veszprém, 1969. szeptember 16. PE Levéltár (Pannon Egyetemi Levéltár) Veszprém 8/a 10. d. 86/1969. 1. p. Lásd még Kovács Zoltán könyvtárigazgató levele Veszprém Szálló Igazgatósága részére. Ebben mintegy 40 fő elszállásolását kéri, az OKDT megbízásából. Veszprém, 1969. szeptember 17. PE Levéltár 1/c 107. d. 25-200/1969. 1. p.

²⁵⁷ Kovács Zoltán könyvtárigazgató levele Majdik Ferenc igazgatónak. Veszprém, 1969. szeptember 18. PE Levéltár 1/c 107. d. 25-203/1969. 1. p.

²⁵⁸ Kovács Zoltán könyvtárigazgató levele Csikós Rezső igazgatónak. Veszprém, 1969. október 3. PE Levéltár 1/c 25. 219/1969. 1. p.

²⁵⁹ Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 317. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács idei őszi teljes ülésére, 1969. október 22-23. között Veszprém

Az OKDT szintén a veszprémi plenáris ülésén tárgyalta Horváth Tibor előterjesztésében A magyarországi könyvtárak műszaki fejlesztésének irányelvei című tervezetét. Az OKDT a javaslatot kisebb módosításokkal elfogadta, és a Művelődésügyi Minisztériumtól a műszaki fejlesztési irányelvek eljuttatását kérte a könyvtárakhoz, valamint az illetékes főhatóságokhoz. Az OKDT Tudományos és Szakkönyvtári Tagozata ugyanott, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtárában október 23-án Bereczky László fentebb említett betérjesztését vitatta meg, a Közművelődési Tagozat pedig a megyei könyvtárban a szakmunkásképző intézetek könyvtári helyzetével foglalkozott.²⁶⁰

Az ülésről részletes beszámolót olvashatunk A Könyvtáros című szaklapban. Horváth Tibor már említett tanulmányában a gépesítési irányelvek alapjának a tudományos és technikai forradalom, illetve az ebből eredő nagyobb tájékoztatási igényeket tartja, melynek célja az irodalom korszerű feltárása, annak garantált szolgáltatása, és a racionalizálás, az erőforrások célszerűbb felhasználása. A könyvtárügyben a gépesítés felülről lefelé hat, súlypontja a központi szolgáltatások köre, a gépesítés következő szintje az országos könyvtáraké, majd a harmadik szint a szakkönyvtárak gépesítése. A központi szint egyszerűbb regisztráló nyilvántartásától lefelé haladva hatékonyabb feltérési módokat kell alkalmazni. A gépesítés szellemi előfeltételei: a képzés (az alapképzésben, illetve céltanfolyamokon), a fenti témák szervezett kutatása, és tanácsadó szolgálat létrehozása. A tervezetet a Tanács élénk vita után elfogadta.

A második napon a szakmunkásképző intézetek könyvtáraival kapcsolatosan a megyei könyvtárban Kisfaludy Sándor, az OPKM osztályvezetője tartott előadást A szakmunkásképző intézetek könyvtárai címmel. A vita alapja az OPKM Módszertani Osztálya által a szakmunkásképző intézetekben 1967/1968-ban és 1968/1969-ben végzett felülvizsgálatról készült jelentés volt. A vizsgálatba bevont intézetek az ország minden részét képviselték, annak során figyelembe vették az iskolák nagyságrendjét és a szakmai megoszlását is. A két felülvizsgálat során 40 intézményt látogattak meg.

A jelentés eredményeinek ismertetése után a témával részletesen foglalkozó Közművelődési Tagozat a következő határozatokat fogalmazta meg:

tartott kihelyezett ülésére. Budapest, 1969. szeptember 17. Küldte Kovács Máté, elnök. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/167/29. 3 p.

²⁶⁰ Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 324. p. Lásd még Jegyzőkönyv felvétel 1969. október 22-23-i veszprémi OKDT ülésén. Veszprém, 1969. október 22-23. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/167/32-34.

- A szakmunkásképző intézetek főhatóságai tekintsék a szakmunkástanulók olvasási kultúrájának fejlesztését az oktató-nevelő munka szerves részének.
- Meg kell határozni a szakmunkásképző intézetek könyvtárainak jellegét, azok legyenek az ifjúság általános művelődését szolgáló könyvtárak.
- A főhatóságok törekedjenek arra, hogy e könyvtárak szakszerűen vezetett és színvonalas szolgálatot nyújtó, korszerű ifjúsági könyvtárakká, a munkásfiatalok nevelésének és képzésének fontos tényezőjévé váljanak. Ennek érdekében gondoskodjanak az állománygyarapítás irányításáról. A főhatóságok írjanak elő fejlesztési normákat vagy irányszámokat, adjanak ki iskolai könyvtári ügyrendet, legyen módszertani irányítás, illetve gondoskodjanak az iskolai könyvtárosok alapképzéséről és folyamatos, rendszeres továbbképzéséről. Kiemelték, hogy a szakmunkásképző intézetek jó kapcsolatokat tartsanak fenn a közművelődési könyvtárakkal.

A cikkben részletes tájékoztatást kapunk a tudományos és szakkönyvtárak tervezési és beszámolási rendszerének javasolt változtatásairól. A módosítások lényege, hogy a tudományos és szakkönyvtárak vezessék be a népgazdasági 5 éves tervekhez igazodó távlati tervezés és a szakaszos ellenőrzés rendjét.²⁶¹

Az OKDT 1968-1970. évi tevékenységéről, a Könyvtári Figyelőben megjelent tájékoztatásában N. Rácz Aranka ismerteti, hogy az OKDT kétéves munkaterve 1969-ben lezárult, és az 1970-es év működésére vonatkozóan kiegészítő munkatervet készítettek, amely a III. Országos Könyvtáros Konferencia előkészítésével kapcsolatos feladatokat tartalmazta. Részletezte a szakbizottságok munkájának alakulását, ezen belül a Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottság tevékenységét is. Megállapította, hogy 1969-ben az operatív feladatok számának csökkenésével párhuzamosan a szakbizottság tevékenysége csökkent, illetve csak az utóbbi időben tisztázódtak a könyvtártudományi kutatásokkal kapcsolatos további tennivalói. A KMK-val való megállapodás alapján az operatív és adminisztrációs feladatokat a KMK végezte, míg a szakbizottság meghatározta a kutatások irányát, értékelő szaktestületként működött, számba vette a könyvtártudományi

²⁶¹ A könyvtárak műszaki fejlesztésének irányelvei : az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács ülése. 25-26. p. Lásd még hr: A könyvtárak műszaki fejlesztésének ügye az OKDT előtt. 57-59. p. A beszámoló készítője ismerteti, hogy „Kovács Máté, az OKDT elnöke zárszavában a termelés és a tudomány szempontjából fűzött megjegyzéseket az anyaghoz, s a gépesítést az elkövetkezendő idő egyik fő könyvtárpolitikai feladatának ítélte.” 59. p.

kutatásokat, kiadványokat. A szakbizottság az 1971-1975 közötti tervidőszak könyvtártudományi tervének kialakításában is részt vett.²⁶²

Az OKDT a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia után készítette el kétéves munkatervét, hogy közreműködhesen a konferencia ajánlásaiban megfogalmazottak megvalósításában. A témák meghatározása, ütemezése során igazodni kellett a Művelődésügyi Minisztérium Könyvtári Osztályának tervéhez. Így a Tanács teljes ülése 1971 őszén foglalkozott a magyar könyvtáraknak a nemzetközi könyvévhez kötődő feladataival is. Ezen kívül a Tanács ülésezett a szakfelügyeletről, a bibliográfiai tevékenységről, a könyvtártudományi kutatómunka továbbfejlesztéséről, a könyvtárosok és szakirodalmi tájékoztatók képzésének rendszeréről, valamint a központi könyvtári szolgáltatások továbbfejlesztésének 5 éves tervéről.²⁶³

Az OKDT kétnapos kihelyezett ülést tartott Debrecenben, 1971. október 14-15-én. A jelenlevők az első napon az egyetemi könyvtárban Bereczky László - Zircz Péter: A könyvtártudományi kutatómunka továbbfejlesztéséről, majd másnap a Református Kollégium Nagykönyvtárában Fügedi Péterné: A bibliográfiai munka helyzete és problémái hazánkban című előadásait hallgatták meg.^{264 265}

²⁶² Rác Aranka, N.: Tájékoztató az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968-1970. évi tevékenységéről. 263-266. p. Lásd még Az OKDT 1970. évi munkaterve. Budapest, 1970. március 13. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/168/5. 2 p. Lásd még Tájékoztató az OKDT 1968-1970-es években végzett tevékenységéről. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/168/7. 24 p.

²⁶³ Mivel foglalkozik 1971/72-ben az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács? 533. p. A Nemzetközi Könyvévhez kötődően Lásd még Kovács Máté (íjf.): Nemzetközi Könyvév : 1972. 132-134. p. Lásd még 1972 : a könyv éve. 76-77. p.

²⁶⁴ Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1971. október 14-15-én Debrecenben tartott kihelyezett ülésére. Küldte Kovács Máté, elnök. Budapest, 1971. szeptember 21. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/169/45. 1 p.

²⁶⁵ Módos László gyűjteményi igazgató levele Bartha Tibor püspök Úr részére, Az Országos Könyvtári és Dokumentációs Tanács debreceni ülése tárgyában. Debrecen, 1971. október 18. Részlet a levélből: „Elnök Kovács Máté egyetemi tanár volt, részt vettek a Művelődésügyi Minisztérium képviselői, a Tanács tagjai és Kiss Imre megyei tanács elnökhelyettes. [...] Nagykönyvtárunkra nézve megbecsülésnek tekinthető, hogy ez a legmagasabb könyvtári szerv részben itt ülésezett és ezzel különös érdeklődést mutatott könyvtárunk iránt. Az előadások után megtekintették a résztvevők a könyvtárat is és annak kiállítását, sőt a múzeumi kiállítást is. A Tanács elnöke kifejezte köszönetét Püspök Úrnak, mint aki közismerten meleg támogatója az egyházi gyűjteményügynek és mindent megtesz, hogy az ezekben őrzött nemzeti kincs kellő gondozás mellett közkinccs legyen.” TtREL (Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár, Debrecen) I. 1. c. 635.768_1971. 1. p. Lásd még Kovács Máté levele Kiss Imrének, a Hajdu-Bihar Megyei Tanács elnökhelyettesének a debreceni kihelyezett üléshez kötődően. Budapest, 1971. szeptember 28. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/169/62. 1 p. Kovács Máté korábbi telefonbeszélgetésükre hivatkozva jelzi, az OKDT idei kétnapos ülése október 14-15-én lenne Debrecenben. Szeretné, ha a tanácskozáson részt venne az elnökhelyettes, és felszólalna a megye és a város nevében, majd üdvözlőné a résztvevőket. „Tájékoztatómra megemlítem, hogy a Tanács a könyvtárügy és a dokumentációs tevékenység országos összefogó szerve, 1953 óta működik. A legfontosabb könyvtárügyi és dokumentációs

A korábban ismertetett könyvtártudományi kutatásokhoz kötődő pályázati rendszer kezdetben jól működött, majd – mivel 1968 után nem volt újabb pályázati kiírás – működése abbamaradt.

Az országos könyvtártudományi pályázat felújítására a KMK 1972 februárjában tett kísérletet, egyrészt a folyó kutatások központi irányítása, másrészt a KMK munkatársai a könyvtárlátogatások szakmai és nem szakmai beszélgetésein szerzett tapasztalatai miatt. Ezek során ugyanis sok olyan fiatal könyvtárossal találkoztak, akik lehetőség híján nem tudtak bekapcsolódni sem az ország könyvtári közéletébe, sem a könyvtártudományi kutatómunkába. A kiírt pályázatra 44 pályázótól, 36 (19 vidéki, 17 budapesti) pályamű érkezett (a pályázók és pályaművek száma közti különbség abból adódott, hogy munkaközösségek is nyújthattak be pályázatot). 5 anyagot nem tudtak elfogadni.²⁶⁶

Az OKDT ülésein 1972-ben megvitatták az új könyvtári törvény, valamint a könyvtárosok új képesítési, illetve munkaköri utasításának tervezetét, az olvasásszociológiai vizsgálatok tanulságait, a könyvtárépítés távlati programját, és a könyvtári szaksajtó helyzetét is.²⁶⁷ Az OKDT közreműködésével lezajlottak az IFLA (38. közgyűlése, témája: Az olvasás a változó világban, 1972. augusztus 29.) és a FID (36. konferenciája, témája: A kis és kevésbé iparosított országok részvétele a világ dokumentációs tevékenységében és az információcserében, 1972. szeptember 2-9.) budapesti rendezvényei. A két rendezvény jó alkalom volt a magyar könyvtár- és dokumentációügy teljesítményének, fejlettségi szintjének bemutatására.²⁶⁸

problémák, intézkedési tervek a keretében kerülnek megvitatásra. Évente 1-1 kétnapos ülést valamelyik vidéki városunkban tartja. Debrecenben második alkalommal ülésezik.” 1. p. Lásd még Jegyzőkönyv készült az OKDT ülésén, 1971. október 14-én Debrecenben a KLTE tanácstermében. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/169/65. 11 p. Lásd még Jegyzőkönyv készült az OKDT ülésén, 1971. október 15-én Debrecenben a Református Egyházkerületi Kollégium Nagykönyvtárában. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/169/66. 12 p.

²⁶⁶ Pintér Márta: Az országos könyvtártudományi pályázat felújítása. 614-615. p. Lásd még Havasi Zoltán: A könyvtárosok tudományos tevékenységéről. 229-239. p.

²⁶⁷ Mivel foglalkozik 1971/72-ben az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács? 533. p. Lásd még Jegyzőkönyv készült az OKDT elnökségének kibővített ülésén 1970. május 29-én a Művelődésügyi Minisztériumban. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/168/10. 11 p. Az ülésen Kovács Máté úgy vélte, hogy az új törvényre még nem érett az idő, annak létrehozására meg kell várni az információs rendszer kialakulását. 8-9. p.

²⁶⁸ Munkálatok az 1972. évi IFLA- és FID-rendezvényekkel kapcsolatban. 200. p.

Összegzés

Az OKT és OKDT Kovács Máté elnöki tisztsége alatt a célul kitűzött könyvtári egység megteremtéséhez jelentős mértékben hozzájárult, tanácsadói szerepét a minisztérium számára hatékonyan töltötte be. Mindehhez a működés során szükség volt a feladatok és hatáskörök pontos meghatározására, a könyvtárügy alakulásában bekövetkező változások során a szervezeti felépítés, elnevezés megváltoztatására is.

Kovács Máté a szervezet átalakításával, stabilizálásával elősegítette a Tanács hatékony működését. Munkásságának eredményei kimutathatóak a szakmai munka elméleti megalapozása, a jogszabályok létrejötte, a könyvtári hálózat és az infrastruktúra fejlesztése, a könyvtárosképzés megszilárdítása, a szakmai tájékoztatás hatékonyabbá tétele kiadványok, folyóiratok, valamint konferenciák, ankétok, ülések szervezése terén.

Kovács Máté tevékenysége jól mutatja, hogy az egész pályáját végig kísérő rendszerben történő gondolkodás, a könyvtárügy fejlődéséért végzett áldozatkészség nem volt hiába való.

3.6 Az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszékének élén (1956-1972)

Kovács Máté az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszékét²⁶⁹ a modern könyvtári szolgálat és szakirodalmi tájékoztatás korszerű tanműhelyévé és a könyvtártudományi kutatómunka bázisává fejlesztette. Mind gyakorlati, mind elméleti ismereteit, hazai és külföldön szerzett tapasztalatait alapul véve kezdett hozzá a kissé merev, erősen történelmi beállítottságú képzés megreformálásához. Átalakította a képzés tananyagát, tantervét, programját, módszertanát. Úgy látta el reformmunkálatait, hogy azok kidolgozása során kikérte a könyvtárak vezetőinek, munkatársainak, és a már végzett könyvtár szakos hallgatóknak a véleményét. A gyakorlati életből kiindulva a tananyagot a szak- és közművelődési könyvtárak, a szakirodalmi tájékoztatási intézetek igénye szerint fejlesztette tovább. Vezetése alatt a Tanszék és a magyar könyvtárügy valamennyi szerve

²⁶⁹ A Tanszék történetének hiánypótló összefoglalásában képet kaphatunk Kovács Máté tanszékvezetői tevékenységéről Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története című munkájából. 63-105. p.

és intézménye, valamint a magyar könyvtáros szakma között jelentős szakmai kapcsolat alakult ki.²⁷⁰

Kovács Máté 1956-ban lett a Tanszék vezetője. Ugyancsak ebben az évben jelent meg a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi. 5. számú törvényerejű rendelete, a könyvtárügy szabályozásáról, mely létrejöttében Kovács Máténak jelentős szerepe volt.

A Tanszék munkájának átszervezése során törekedett a folytonosság fenntartására, ugyanakkor igyekezett a – különböző szakmai szervezetekben betöltött pozíciói során tapasztalt – szükséges változtatásokat mihamarabb végrehajtani. Ennek eredményei hamar jelentkezték, melynek jó példája az 1958. június 18-án lebonyolított, első könyvtártudományi doktori szigorlat. Summa cum laude minősítést kapott Szilágyi János, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője.²⁷¹

1958 júniusában, a könyvtárosképzés megindításának 10. évfordulója alkalmából került sor arra az összejövetelre, ahol a végzett fiatal könyvtárosok számolhattak be arról, hogy hogyan tudják hasznosítani mindennapi életükben az egyetemen tanultakat. A megbeszélés két fő kérdés köré csoportosult: az egyik a könyvtárosok hivatástudatával és gyakorlati szakmai munkájával, míg a másik a tudományos kutatómunka körülményeivel és lehetőségeivel volt összefüggésben.²⁷²

Az egyetemen folyó szakmai munkát az országos irányító szervek is figyelemmel kísérték. Az OKT 1958. július 7. és 9. között Debrecenben tartott értekezletén, nagy gonddal tárgyalta a hazai könyvtárosképzés és továbbképzés akkori helyzetét, a fejlesztés irányait. Az értekezlet eredményeképpen különválasztották a szakképzést és a továbbképzést. Az új képzési rendszer kidolgozásához igazodási pontot az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének képzési terve adott. Az OKT foglalkozott a könyvtárakban tevékenykedő, de egyetemi végzettséggel nem rendelkezők képzésével is, számukra felsőfokú szaktanfolyamot indítottak az 1955/1956-os tanévtől, ahol az egyetemi levelező tagozat tananyagát sajátíthatták el.²⁷³

²⁷⁰ Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. 12-13. p.

²⁷¹ Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. 70-72. p.

²⁷² Kovács Máté: A fiatal könyvtárosok helyzete és problémái. 503. p.

²⁷³ Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. 75-76. p.

A hazai könyvtárosképzésben kifejtett tevékenység eredményeit nemzetközi viszonylatban is meg kívánták vizsgálni. Erre jó lehetőséget kínált az 1958 márciusában Prágában megrendezésre került I. Nemzetközi Könyvtárosképző Konferencia, melyen hazánkat Kovács Máté és Kőhalmi Béla képviselte.

A konferencia gondolatát Jaroslav Drtina, a prágai Károly Egyetem Könyvtártudományi Tanszékének vezetője vetette fel. A konferencián részt vevő országok: Csehszlovákia, Szovjetunió, Jugoszlávia, Lengyelország, Német Demokratikus Köztársaság és Magyarország.

A prágai konferencia három fő célt tűzött ki maga elé:

- országonként előzetes tájékoztatást kívánt nyújtani a könyvtárosképzés fejlődéséről, helyzetéről, szervezeti kereteiről és kapcsolatairól, ehhez minden ország alappreferátumot készített francia vagy orosz nyelven,
- a szakképzés időszerű kérdéseinek tapasztalatcseréjét,
- valamint azt, hogy az egyes országok képzőintézményei rendszeresen megvitathassák közös problémáikat.

A konferencián lezajlott beszélgetésekből kirajzolódott a kétszakos, valamint az ötéves képzés irányába mutató fejlődés irányvonala is.

Kovács Máté a képzés elméleti, történeti és gyakorlati követelményeinek összeegyeztetését, e követelmények egyensúlyának megoldási lehetőségeit fejtette ki.²⁷⁴

A II. nemzetközi konferenciát a Berlini Humboldt Tudományegyetem Könyvtártudományi Intézete készítette elő, és 1962 májusában rendezték meg. A résztvevő országok: Bulgária, Csehszlovákia, Szovjetunió, Lengyelország, Német Demokratikus Köztársaság, Románia és Magyarország. A konferencián megvitattott kérdések közül a legfontosabbak: a könyvtártudománynak, illetve bibliológiának melyek azok az ismeretágai, amelyeket a könyvtárosoknak tanulniuk kell, és a felsőfokú tanulmányaik során meg kell hogy ismerjenek. Ezen kívül arról folyt eszmecsere, hogy szakismereti és kiegészítő ismeretágak (pl. tudománytörténet, irodalom- és művészettörténet) szerepeljenek-e a tananyagban, és ha igen, milyen mértékben.

A feladat tehát a szakképzés tárgyainak megállapítása, a kutatási szemlélet és módszertani kérdések megvitatása lett. Meghatározták, hogy mely tárgyakra van szükség az oktatás

²⁷⁴ Sipos Melinda: Kovács Máté a prágai és berlini konferencián. 79-80. p.

során, ezek: könyvtártan, olvasó- és olvasásismeret, könyvtártörténet, könyvismeret, könyvtörténet, bibliográfia, dokumentáció, tudományismeret, tudománytörténet. Ezen túl irányelveket fogalmaztak meg arra vonatkozóan, hogy a képzőhelyek folyamatosan álljanak kapcsolatban egymással, rendszeresen ismertessék eredményeiket, egymásnak küldjék meg kiadványaikat és oktatási segédanyagaikat. A konferencián Kovács Máté *A könyvtártörténet fontosabb tudományelméleti és pedagógiai problémái* címen tartott referátumot.²⁷⁵

1961-ben jelent meg *Az oktatási reform és a könyvtárak* című tanulmánya, melyben bemutatta a különböző könyvtáraknak a kultúrában, elsősorban az oktatásban és a tudományokban játszott szerepét.²⁷⁶ Kovács Máté ebben az olvasás, a könyvek, más kiadványok és a könyvtárak szerepét emelte ki, és a közkönyvtárak oktatást támogató szerepét közvetlen és közvetett oldalról közelítette meg. A közvetlen szerep az iskolai ifjúsági könyvtárakra, közművelődési könyvtárakra, egyetemi és főiskolai könyvtárakra hárul. Ez utóbbiak esetében felidézte a szegedi egyetemi és főiskolai konferencia tanulságait, mely szerint e könyvtártípus képviselői ki tudják szolgálni a felsőfokú tudományos kutatómunka igényeit. Az oktatók könyvtári szükségleteinek biztosítását is fontosnak tartja, és – különösen az általános és középiskolai pedagógusok könyvtári ellátottsága terén – az OPK szolgáltatásainak fejlesztését sürgeti. A közvetett szerep a felnőttek szempontjából közelíthető meg; elsődlegesen a közművelődési könyvtárak felnőtt részlegeire, másodlagosan a tudományos és szakkönyvtárakra számít e téren.²⁷⁷

Ebben az időszakban a fentiek alapján megfogalmazódott, szakmai igények szerint átalakuló egyetemi képzésre jelentkezők a következő képzési formák közül választhattak:

- nappali tagozati képzés két szakon, öt éven keresztül,

²⁷⁵ Kovács Máté: Szocialista könyvtárosképzés : az európai szocialista országok könyvtárosképző főiskoláinak és egyetemi tanszékeinek II. nemzetközi konferenciája Berlinben, 1962. május 20-26. között. 74. p. Lásd még Kovács Máté: Az egyetemi és főiskolai könyvtárosképzés az európai szocialista országokban. 377-382. p. című írását, melyben több szempontból – társadalmi összefüggések, célok, könyvtárosképző intézmények, tantervek, tudományos képzés, hallgatók bemutatásán keresztül – tekinti át Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, Német Demokratikus Köztársaság, Románia és a Szovjetunió képzését.

²⁷⁶ Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. 80. p.

²⁷⁷ Kovács Máté: Az oktatási reform és a könyvtárak. 2-4. p. Mintha a mai nap hallanánk szavait: „Az oktatás és nevelés sokat tehet az olvasási kultúra fejlesztéséért, a jó könyvek és más hasznos kiadványok megkedveltetéséért, a házi könyvtárak gyűjtéséért, a közkönyvtárak megismertetéséért és használatának általánossá tételéért, sőt még a könyvtárosi életpálya megkedveltetéséért is. [...] Az olvasás személyes szükségletté való fejlesztése, mint alapvető feladat mellett rá kell nevelni fiatalságunkat az írásművek helyes értékelésére, a jó könyvek rendszeres gyűjtésére és gondozására és a könyvtárak használatára is.” 5. p.

- rendes levelező tagozati képzés, két szakon, hat éven keresztül,
- kiegészítő levelező tagozati képzés, egy szakon, három évig,
- rendes esti tagozati képzés, két szakon, hat éven keresztül,
- kiegészítő esti tagozati képzés, egy szakon három évig.²⁷⁸

A választott képzési formától függetlenül az egyetemi hallgatók a következő fő tárgyak ismeretanyagában mélyedhettek el:

- könyvtártan,
- olvasó- és olvasásismeret,
- könyvtártörténet,
- könyvismeret és könyvtörténet,
- bibliográfia és dokumentáció,
- tudományismeret- és történet.²⁷⁹

A képzés nappali tagozaton párhuzamosan bármely természettudományi és bölcsészettudományi szakkal, rendes levelező és esti tagozaton magyar és történelem szakkal volt párosítható, mely 1963-tól vált általánossá minden tagozaton.²⁸⁰

Kovács Máté az általa oly fontosnak tartott kutatómunkát az egyetemen is szorgalmazta. Ezt hangsúlyozandóan az általa vezetett OKDT Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottsága pályatételeket jelölt ki országos kutatási tervében, melyeken belül egyes témákra lehetett pályázni. Kovács Máté részt vett a bírálásban és jutalmat javasolt a jól sikerült munkák elkészítőinek.²⁸¹

²⁷⁸ Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. 83. p.

²⁷⁹ Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. 87. p.

²⁸⁰ Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. 92. p.

²⁸¹ Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. 91. p. Lásd még Az OKDT és az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének együttműködését – a könyvtártudományi kutatásokkal és pályázatokkal, kiadványokkal összefüggésben – több alkalommal a Tanszéken megtartott ülések során.

Az első az OKDT Kiadványi Szakbizottságának ülése, mely 1964. március 2-án volt az 1964. évre bejelentett könyvtártudományi kutatási témák elbírálásáról, illetve az OKDT 1964-1966-os kiadványtervéről. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 283. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1964. március 2-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1964. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető. In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/162/3. 1 p.

A következő ülés 1964. december 7-én az OKDT Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottsága az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén tartott ülésén az 1964. évi könyvtártudományi pályázatra beérkezett munkákat bírálta el, és az 1964-re tervezett kiadványok megjelenését, illetve az 1965. évi kiadási tervet tekintette át, vitatta meg. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 288. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1964. december 7-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1964. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető és Fülöp Géza titkár, egyetemi adjunktus. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/162/32. 1 p.

Az OKDT Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottsága az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén 1965. január 11-én tartott ülést a könyvtárügy továbbfejlesztése szempontjából fontos kutatási témák kijelöléséről, az 1965. évi könyvtártudományi pályázati témákról és az OKDT 1965/1967. évi kiadványtervéről tárgyalt. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 289. p.

Az OKDT Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének helyiségében 1965. november 16-án tartott ülése a könyvtártudományi kutatások ötéves (1966-1970) tervéről tárgyalt, majd a szakbizottság december 1-jei, ugyanott tartott ülésén az 1965. évi könyvtártudományi pályázatra beérkezett munkák elbírálását és díjainak odaítélését végezte el. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 294. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1965. november 16-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1965. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető és Fülöp Géza titkár, egyetemi adjunktus. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/163/54. 1 p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1965. december 1-jei ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1965. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető és Fülöp Géza titkár, egyetemi adjunktus. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/163/58. 1 p.

Az OKDT Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottsága az előző évben befejezett, illetve az 1966-ban folytatódó könyvtártudományi kutatási témákat bírálta el az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén, 1966. január 10-én. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 296. p. Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1966. január 10-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1965. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető és Fülöp Géza titkár, egyetemi adjunktus. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/11. 1 p.

Az OKDT Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1966. március 2-án az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén tartott ülése egyebek között az 1966. évi könyvtártudományi pályázat pályatételeinek kijelölésével foglalkozott. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 297. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1966. március 2-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1966. február 24. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető és Fülöp Géza titkár, egyetemi adjunktus. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/32. 1 p.

Az eddigiektől eltérően más szakbizottság is ülésezett a Tanszéken. Ennek példája, amikor 1966. december 19-én az OKDT Országos Osztályozási Bizottsága az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének gyakorlótermében tartott ülésén az ETO 78 osztály revíziójával, a földrajzi segédtablázatok problémáival, a 3 K- és más, nem hivatalos jelzetek átszakozásával foglalkozott, továbbá beszámolókat hallgatott meg a magyar fejlesztési javaslatokról és az ETO magyar kiadásának helyzetéről. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 303. p.

Tovább folytatódott a Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottság ülése, melyet 1967. június 28-án az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének helyiségében tartottak, a könyvtárakban folyó kutatásokat értékelték és az OKDT kiadványtervét vitatták meg a résztvevők. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 307. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1967. június 28-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1967. június 14. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/165/59. 1 p.

Az OKDT Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén tartott ülése a magyar könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatások helyzetét tárgyalta meg a KMK vitaanyaga alapján. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 316. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1968. november 12-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1968. október 22. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/166/72. 1 p. Lásd még Kovács Máté – Fülöp Géza: Feljegyzés az OKDT Szakbizottságának 1968. november 12-i üléséről. Budapest, 1968. november 25. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK

Az egyetemen létrehozták a magyar könyv és könyvtárkultúra történetének forrásértékű kiadványát. *A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében* című munka két, a fejlődést az államalapítástól 1945-ig számbaevő kötetben jelent meg (az első kötet 1963-ban, míg a második 1970-ben).²⁸²

Az egyetemi könyvtárosképzés fejlesztése ezt követően is folyamatosan a tervszerűség jegyében folytatódott. Az oktatás állandó megújításához felhasználták a szakmai szervezetek által megfogalmazott igényeket, a korábbi képzések tapasztalatait, a könyvtáros szakma fejlődésének eredményeit. Ennek köszönhetően az 1971-es tanévben már a következő négy tagozaton folyt a képzés.

Az ötéves nappali kétszakos képzésre, valamint a hatéves levelező tagozatra érettségi vizsga után lehetett jelentkezni. E két tagozatra a felvételi vizsga írásbeli és szóbeli részből állt.

A kiegészítő tagozat hároméves volt, erre egyetemi diplomával és könyvtárosi, bibliográfusi vagy dokumentátori munkakörrel lehetett jelentkezni. Erre a tagozatra nem

Kézirattár Fond 210/166/80. 3 p. Lásd még Javaslat az 1969-ben kiírandó könyvtártudományi pályázat pályázati témáira. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/166/81. 1 p.

Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén 1972. április 25-én tartott ülésen Kovács Máté elnökletével megalakult az OKDT Kutatáspolitikai Szakbizottsága. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 350. p. Lásd még Jegyzőkönyv készült 1972. április 25-én az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén, az OKDT Kutatáspolitikai Szakbizottságának alakuló ülésén. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/170/12. 15 p. Kovács Máté összegezte a Szakbizottság tevékenységének alakulását: „Az OKDT-nek ez a Szakbizottsága a Művelődésügyi Minisztérium javaslattevő szerveként már 1960-ban megkezdte munkáját más formában, mivel akkor még az Akadémiai Szakbizottság is másként működött. Menetközben azonban kiderült, hogy utóbbi kizárólag történeti témákkal foglalkozik. Az 1960. évi könyvtártudományi ankét volt az első, amely szakmánk problémáit áttekintette. A Szovjetunióban például a könyv területén jelentkezett elsősorban a kutatás megszervezésének igénye. A mi területünkről Sebestyén Géza készített áttekintést. 1963-64-re alakult ki nálunk az első kutatási terv, melynek végrehajtása központilag történt. Az 1965-70-es terv már erősebben decentralizáltnak mondható. Ez viszont eléggé ellenőrizhetetlenné lett, ami a jelentésekből kitűnik. A könyvtárügyi konferencia kimondotta, hogy a kutatási munkákat folytatni kell. Zircz Péter és Papp István kidolgozott erre vonatkozó tervének eredménye ennek a bizottságnak a megalakulása. 2. p. [...] Az OKDT tanácsulése és a Művelődésügyi Minisztérium osztályvezetői értekezlete hozta létre ezt a bizottságot. E pillanatban a Művelődésügyi Minisztérium felügyelete alatt álló könyvtárak kutatási feladatait kell először gondoznunk. Munkatervet és ügyrendet kell készíteni. [...] Úgy vélte, hogy a Kutatáspolitikai Szakbizottság nagyobb feladatkört alakíthat ki magának, mint korábban. A feladatkör rétegesen tevődik össze. [...] Nagy lehetőség, hogy más határterületek kutatásaival kapcsolatot keressünk. Végül mi nemcsak az országos szintű problémák gondozására kell, hogy gondot fordítsunk, hanem a könyvtárakban és a tájékoztató intézetekben folyó, nemcsak helyi jellegű kutatásokat is támogatnunk kell.” 9. p.

Az OKDT Képzési és Továbbképzési Szakbizottságának 1972. június 7-én az ELTE BTK tanácstermében tartott ülése alkalmával megvitatták az olvasószolgálatos könyvtárosok továbbképző tanfolyamának a KMK által készített tervezetét. Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. 352. p. Lásd még Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Képzési és Továbbképzési Szakbizottságának 1972. június 7-i ülésére. Helye: ELTE BTK tanácssterme. Küldte: Havasi Zoltán elnök, Szelle Béla, titkár. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/170/13. 1 p.

²⁸² Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. 102. p.

kellett külön felvételi vizsgát tenni, de ha szükségesnek ítélték a jelentkezővel szakmai tárgyú felvételi beszélgetést folytattak.

A továbbtanuló tagozat kétéves volt, melyre azok nyerhettek felvételt, akik a debreceni vagy szombathelyi főiskolán szereztek könyvtáros - népművelő diplomát. E mellett a jelentkezőnek felsőfokú könyvtárosi munkakörrel és a továbbtanulást szükségesnek tartó munkahelyi igazolással is rendelkeznie kellett.

Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén folyó kutatási munkálatok is lendületesen folytatódtak, melynek eredményeképpen készítették elő *A magyar könyv ötszáz éve* című monográfiát, de Kovács Mátét annak elkészülte előtt, 1972. augusztus 29-én elragadta a halál, éppen akkor, amikor az IFLA Budapesten ülésezett.²⁸³

Részlet Tolnai Gábor Kovács Máté temetésén elhangzott búcsúbeszédéből:

„...oktató munkája mellett kiemelkedő szerepet játszott Kovács Máté a Művelődésügyi Minisztérium tanácsadó szervének, az OKDT tevékenységében, amelynek elnöke volt. A Tanács az ő vezetése alatt betöltötte feladatát. Aligha van a magyar könyvtárügynek olyan kérdése, amellyel a Tanács vagy valamelyik tagozata, az elnök közvetlen vagy közvetett irányításával ne foglalkozott volna. Helyesen ismerte fel a könyvtárak új szerepét változó világunkban és fáradhatatlanul vett részt az új feladatok megfogalmazásában, illetve a megoldásukra irányuló törekvések összehangolásában, irányításában.”^{284 285}

Kovács Máténak az ELTE Könyvtártudományi Tanszékéért végzett tevékenysége, gondolatisága és értékteremtő szellemisége a mai napig tetten érhető a Tanszék életében. Ennek egyik ékes bizonyítékaként a professzor születésének 100. évfordulóján az ELTE Bölcsészettudományi Karán termet neveztek el róla.

²⁸³ Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. 102-104. p. Lásd még Bényei Miklós: Kovács Máté előadás-vázlata az IFLA budapesti kongresszusára : 1972. 48-50. p.

²⁸⁴ Kovács Máté : 1906-1972. 598. p.

²⁸⁵ Kovács Máté : 1906-1972. 461. p. A Könyvtári Figyelő című folyóirat szerkesztősége, amelynek 4 évig volt szerkesztőbizottsági tagja, így búcsúzik Kovács Mátétól: „A bizottság üléseiről sohasem maradt távol, pedig sokféle elfoglaltsága között nehezen tudott rá időt szakítani, s olykor terhes is volt ez már számára az utóbbi időkben, egészségi állapotának megromlása óta. Nem dirigálni, nem szerepelni jött, hanem segíteni; eleven összetartó ereje volt munkaközösségünknek – nemcsak a közéleti ember rutinjával, amely megkönnyítette homályos kérdések megvilágítását, szétfolyó viták mederbe terelését, bonyolult helyzetekben a kiút felismerését, hanem az ember jószándékával, nyíltságával, közvetlenségével is, amely mindehhez kedvező, baráti légkört teremtett.” 461. p.

4. A lokalizáció és a globalizáció kettőssége Kovács Máté életútján

4.1 Kovács Máté nemzeti identitásának meghatározói

E tárgykörön belül kívánok összegzést nyújtani Kovács Máté szülőföldről, magyarságról, nemzeti identitásról vallott nézeteiről, az ehhez könyvtári vonatkozásban kötődő helyismereti tevékenységéről, azaz arról, hogy – mai kifejezésekkel élve – a lokalizáció és a globalizáció, mint kettős szemlélet, hogyan jelent meg könyvtárpolitikai tevékenységében, illetve, hogy gondolatait hogyan lehet áthelyezni jelenünkbe, a 21. századba.

Mindenekelőtt néhány alapvető mozzanatot kell kiemelni azon történeti eseményekből, melyek Kovács Máté szemléletére, gondolkodásmódjának kialakulására, későbbi cselekedeteire nagymértékben hatottak. Át kellett élnie két világháborút, az ország területi változásait, forradalmait. Ezek az események olyan gazdasági, politikai, társadalmi kérdéseket vetettek fel, melyekre megoldásokat, kapaszkodót, biztató kiemelkedési lehetőséget kellett találni az egyén és a közösség szintjén. Mindezen folyamatok hozzájárultak a nemzeti identitás kereséséhez is, melynek problematikája több, ez időben született írásában is megjelenik.

Ennek egyik példája a *Korszerű magyar élethivatás* címmel megjelent írása 1939-ből, melyben így fogalmaz:

„...létkérdéssé vált, hogy a lehető legvilágosabban és a lehető legjózanabbul felmérhessük összes erőforrásainkat, megmászhatatlan adottságainkat, felismerhessük történeti élethivatásunk mai lehetőségeit és előfeltételeit, hogy egységes köztudattal, világos célkitűzéssel, szellemi és gazdasági erőforrásaink felszabadításával és összefogásával állhassunk sorompóba a jobb magyar jövőért és egyben a kárpáti életegység visszaállításáért.”²⁸⁶

Megfogalmazta továbbá, hogy mindig az adott népnek kell kivívnia különállását, majd ezután lehet az egymásra utalt népeket nagyobb egységekbe, szerves életközösségekbe szervezni.

²⁸⁶ Kovács Máté: *Korszerű magyar élethivatás*. 209. p.

A magyar nép a kárpáti népek közül anyagi, szellemi és társadalmi műveltségével emelkedhet ki.²⁸⁷ Ebben a nézetében nagyon erős párhuzamot lehet felfedezni közte, és a háború előtti korszak egyik legjelentősebb kultúrpolitikusa, Klebelsberg Kuno által megfogalmazott kultúrfölény eszmeisége között.

Klebelsberg kultúrpolitikájának és iskolareformjának alapja a neonacionalizmus, a kultúrnacionalizmus volt. Az ország megcsonkítása, természeti kincseinek elvesztése súlyos politikai és gazdasági helyzetet idézett elő, mely alapvetően bizonytalanságot ébresztett a jövővel kapcsolatban. Magyarország számottevő hadsereggel nem rendelkezett, gazdasági ereje minimális, a lakosság hangulata letargikus volt. Mi adhatott mégis reményt a felemelkedésre?

Klebelsberg szerint minél több emberben ki kell bontakoztatni a nemzeti érzést, a nemzeti büszkeséget, melynek alapja, hogy a magyarok nem rendelkeznek ugyan különleges anyagi-gazdasági értékekkel, de hatalmas kulturális értékek birtokában vannak. Az ezeréves európai kultúra tekintetében felette állnak a trianoni békeszerződés nyomán létrejött szomszédos országok – az ún. „utódállamok” – új államalkotó népein, és ez a kultúrfölény teszi lehetővé a kilábalást az igen nehéz helyzetből. Ehhez modern, európai szintű oktatási-nevelési intézményrendszerre volt szükség.²⁸⁸

Mint azt a későbbiekben látni fogjuk, Kovács Máté munkássága nem csupán eszmeiségében hasonlít Klebelsbergére. Kettejük tevékenységében több azonosságot is felfedezhetünk: mindketten egy vesztes háború utáni, félig lerombolt, legnagyobb gazdasági és kulturális értékeitől megfosztott országban kezdték meg missziójukat.

Különös hangsúlyt fektettek a hagyományos magyar kultúra értékeinek újbóli megismertetésére, az elesett rétegek felemelésére, valamint a modern és friss ismeretek beépítésére az iskolai képzés különböző szintjein. Az ezzel együtt járó intézményi reformoknak is mindketten nem csupán szószólói, hanem aktívan résztvevői is voltak.

Végül – de nem utolsósorban – mindkettejük tevékenységében tetten érhető az a törekvés, hogy az eredményeket nemzetközi viszonylatban igyekeztek értékelni.

Kovács Máté a megújulás, kibontakozás lehetőségének alapját a népi közösség felé való fordulásban látta biztosítotttnak.

²⁸⁷ Kovács Máté: Korszerű magyar élethivatás. 209-218. p.

²⁸⁸ Mészáros István : Klebelsberg iskolareformja. 42-43. p.

Az 1939-ben *Magyar hivatástudat és magyar parasztság* című írásában kifejtette, hogy a közösségi alapokon történő megújulás a továbbfejlődés egyetlen útja. Ehhez fontos a falu szerepének megerősödése politikai, szellemi, gazdasági téren egyaránt. A közösségi szervezettség teheti egyenrangúvá a falut a várossal, s így biztosíthatja a nép összetartozásának érzését, megújulását. Az egyetemes magyar kultúrának, a sajátos magyar szellemiség és az európai korszerűség szintézisében kell testet öltenie. Megállapította, hogy a magyar önszemlélet, közösségi tudat, élethivatás kialakításának, fenntartásának fontos eszköze a nemzetnevelés.²⁸⁹

E nemzetnevelő terv első kísérleti állomása volt, amikor 1939 októberében Táj- és népkutató tanfolyamot tartottak ötven fiatal gimnáziumi tanár számára, mivel felismerést nyert, hogy a magyarság az újjáéledő Európában csak akkor haladhat együtt a koráramlattal, ha a népi műveltség értékeit számba veszi. Ezzel ugyanis nem csupán saját identitását erősíti, hanem egy nagyobb közösség gazdagodását segíti, egyúttal saját helyét is pontosabban meghatározza az európai kulturális életben, feltárva ezzel a meglévő értékek mellett a behozandó hiányosságokat is. A tanfolyamnak kettős célja volt: egyrészt a kutatóképzés megvalósítása, ezért áttekintették a népi műveltség egyes területeit, rámutattak a felkutatandó és összegyűjtendő népi hagyományok gyűjtési, valamint feldolgozási módozataira, másrészt minden egyes alkalommal kitértek arra is, hogy a népi műveltség akkori értékeit a köznevelés miként hasznosíthatta.²⁹⁰

A kulturális hagyományok megismertetése mellett a nemzetnevelés másik alapvető eszközének a korszerű irodalomszemléletet tartotta, melyről *Magyar irodalomszemlélet, magyarságismeret és irodalmi nevelésről* szóló 1944-es cikkében így ír:

„A korszerű irodalomszemlélet nyilvánvalóvá tette, hogy a fejlett európai nemzetek irodalmához hasonlóan a magyarság irodalma és költészete sem az élet és lélek dísze, hanem teljesebb és érettebb emberségnek, a tisztultabb magyarságnak, a magyar élet törvényszerűségének tárháza.”²⁹¹

Ennek gyakorlati megvalósulásaként Tárnok Jánossal közösen megjelentették a *Szülőföldismeret és közösségi tudat irodalmi nevelésünkben* címmel készített óravázlatot,

²⁸⁹ Kovács Máté: *Magyar hivatástudat és magyar parasztság*. 378. p.

²⁹⁰ Kovács Máté: *A magyar önszemlélet új útjain*. 40. p.

²⁹¹ Kovács Máté: *Magyar irodalomszemlélet, magyarságismeret és irodalmi nevelés*. 109. p.

melynek alapján a debreceni Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnázium II. osztályában 1942 áprilisában órát is tartottak.²⁹²

Kovács Máté a háború utáni munkásságában a megváltozott kultúrpolitikai irányvonalnak megfelelően ugyan, de igyekezett továbbvinni ezt a szellemiséget.

Ezt tükrözi a Nemzeti Parasztpárt választási nagygyűlésén 1947 augusztusában *Segítsen az értelmiség, hogy műveltségünket európaivá tehessük* címmel tartott beszéde is, melyben kiemeli:

„Mi magyarok – mondta – európaiak akarunk maradni minden körülmények között. A magyar demokrácia akkor épülhet szilárd talajra, ha a művelt lelkekre épül, ha a nemzeti közösség olyan művelt emberekből áll, akik képesek határozott állásfoglalásra, érdekeik felismerésére.”²⁹³

Az az attitűd, mely a hazai szemlélet változását minden körülmények között igyekezett a nemzetközi áramlatokhoz igazítani, tetten érhető Kovács Máté könyvtárpolitikusi pályáján is. Gondoljunk a Nyári Egyetem szervezésére, külföldi tanulmányútjaira, könyvtárosképzésre, konferenciákra. Külföldi útjainak köszönhetően az itthoni viszonyokat nemzetközi összehasonlításban értékelhette, és tapasztalatait hazai környezetben hasznosíthatta.

4.2 A helyismereti tevékenység alakulása a 20. század második felében

A professzor a kulturális életben kiemelkedő szerepet szánt a helyismeretnek, helytörténetnek, honismeretnek egyaránt. Ezirányú munkásságának bemutatása előtt érdemes áttekinteni főbb pontjaiban azt, hogy hogyan alakult a helyismereti tevékenység a 20. század második felében.

Elsőként a szegedi és a debreceni egyetemi könyvtár igényeként mutatkozott meg a tájanyag feltárása. 1951-ben a DEK révén indult meg a tiszántúli bibliográfia előkészítése. 1953-tól a megyei könyvtárak feladata lett a helytörténeti anyag és a megyére vonatkozó kurrens irodalom teljességre törekvő gyűjtése. Ez azonban a hiányos személyi és tárgyi feltételek miatt nehezen tudott minden könyvtárra vonatkozóan érvényesülni.²⁹⁴

²⁹² Kovács Máté - Tárnok János: Szülőföldismeret és közösségi tudat irodalmi nevelésünkben. 46-67. p.

²⁹³ Kovács Máté: Segítsen az értelmiség, hogy műveltségünket európaivá tehessük. 4. p.

²⁹⁴ Bényei Miklós: Genius loci - A helyismereti tevékenységről. 15. p.

Az Országos Széchényi Könyvtár Módszertani Osztálya 1954-ben foglalkozott először a helyismereti-helytörténeti gyűjtemények szervezésével.²⁹⁵

1955-ben a könyvtárak munkáját segítő már több cikk, valamint egy módszertani tanácsadó füzet is megjelent. Ezekkel is igyekeztek a megyei, járási, helyi népkönyvtárak helyismereti gyűjtő és feltáró tevékenységét is serkenteni.

Ezt követően Országos Ankétot szerveztek a tájbibliográfiákról, a Könyvtári Tájékoztató című folyóirat külföldi cikkeket ismertetett, a Könyvtári elnevezések és meghatározások c. szabványba bekerült a helyismereti bibliográfia és katalógus fogalma.

1955-ben július 1-jétől lett önálló osztály a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban a Budapest Gyűjtemény. Ez további új lendületet adott annak a már előző évben megindult törekvésnek, hogy a Budapest történetének bibliográfiája című munka elkészüljön.

1957-től megindult a megyei sajtóbibliográfiák kiadása is.

1958-ban a Minisztérium három egyetemi könyvtárat a – szegedit, pécsit, debrecenit –, valamint az FSZEK-t és a Miskolci Megyei Könyvtárat tájkönyvtári funkciókkal bízta meg, és ezt a feladatot a többi megyei könyvtár is megkapta saját területére vonatkozóan.²⁹⁶

A könyvtárak helytörténeti és honismereti állományának gyors javulását idézte elő a művelődési miniszter 2/1960-as (V.25.) M. M. számú rendelete a sajtótermékek köteles- és tiszteletpéldányairól²⁹⁷, mely alapján a helyi nyomdák termékeiből kötelespéldányt rendelt a megyei könyvtárak számára.

Az 1961-ben Gödöllőn megtartott Országos Bibliográfiai Értekezlet állásfoglalása alapján 1962-től szükségessé vált a kurrens, helyi vonatkozású dokumentumok gyűjtése, személyi feltételek biztosítása, valamint részletes útmutató segítségével az egységesség

²⁹⁵ Gerő Gyula: A helyi információtól a könyvtártörténet-írásig : gondolatok a közhasznú információról, a helyismeretről, a könyvtáros feladatairól, a helytörténet- és a könyvtártörténet-írásban. 4. p.

²⁹⁶ Bényei Miklós: Genius loci - A helyismereti tevékenységről. 16. p. Lásd még Havasi Zoltán levele Kovács Máténak. Szeged, 1960. június 4. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/62. 1 p. Idézet a levélből: „Kedves Barátom! Tájékoztatom megküldöm a Könyvtárpolitikai Szakbizottság számára készített két előterjesztésem másolatait. Legutóbbi beszélgetésünk alkalmával különös érdeklődésedet tapasztaltam a tájkönyvtári feladatok kérdésében. Nem véletlen, hisz ebben is Te voltál a kezdeményező idestova egy évtizede. Azért is küldöm Neked is előterjesztéseimet, mert néhány illetékes bizonyos közönyt tanúsít e témában. Már gondoltam arra is, hogy addig is, míg az ügy megjárja a szakbizottsági fórumot, nem kellene-e esetleg a szakajtóban jelentkezni e témával? Persze alaposabb kidolgozás után. Ezt most a szegedi ankét, jegyzetek alapján, szabadon elmondott előadásomról készített magnetofonszalag lehallgatása után vettem papírra, mint az előadás magvát. Egyébként a két előterjesztés között szoros összefüggés van. A hálózatok együttműködésének kidolgozásakor kizárólag a könyvtárpolitikai vonatkozásokra szorítkoztam, mert Csúry Pistától hallottam, őt is felkérték hasonló előterjesztésre. Gondolom, ő igazgatásilag is alaposabban vizsgálódik. Elküldtem neki is téziseim egy példányát. ...” 1. p.

²⁹⁷ A művelődésügyi miniszter 2/1960. (V. 25.) MM számú rendelete a sajtótermékek köteles- és tiszteletpéldányairól. 457-461. p.

megteremtése. Kiemelték, hogy a helyismereti gyűjteményi feladatok ellátását elsődlegesen a megyei könyvtárak végezzék, a tájkönyvtárak pedig szervezéssel és a módszertani segítségnyújtással foglalkozzanak.

A könyvtárak e téren végzett munkáját nagyban segítette, hogy az 1960-as években újra megindult a honismereti mozgalom, megszorodott a helytörténetírások száma. Tehát nemcsak a kínálati oldal jelent meg, hanem immár a felhasználói oldal is igényelte a helyismereti információkat.²⁹⁸

Az eddig elvégzett munka összefoglalásaként született meg 1972-ben Csomor Tibor *Magyarország honismereti bibliográfiája*. Ehhez Kovács Máté írt előszót, melyben hangsúlyozza:

„Mint a mai fejlett társadalmak tagjai általában, mi is egyre tudatosabban hármaskötöttségben élünk. Mind többen és rendszeresebben tájékozódunk a nagyvilág és az emberiség életének eseményeiben. Mind többen és mind jobban igyekszünk áttekinteni országunk és népünk életének egészét, fejlődésük céljait, eredményeit és nehézségeit. Egyre többen és szervezettebben benne élünk szűkebb környezetünk: szülőföldünk, lakóhelyünk, munkahelyünk kisvilágában.”²⁹⁹

4.3 Kovács Máté helyismereti, helytörténeti, honismereti tevékenysége

Kovács Máté a Hazafias Népfront Budapesti Bizottságának művelődéspolitikai tervét, annak alelnökeként, a Művelődési Bizottság elnökeként 1958 szeptemberében jelentette meg. Ebben hangsúlyozta, hogy az állami és tanácsi igazgatás, valamint a tömegszervezetek által munkahelyeken szervezett művelődéspolitikai tevékenységeknek a lakóhelyen végezhető kulturális munkában is meg kell nyilvánulniuk. Így ennek megfelelően az állami és tömegszervezeti művelődéspolitikai feladatok mellett, a Hazafias Népfront sajátos kulturális feladatainak meghatározása szintén fontos a párhuzamosságok elkerülése érdekében.

Megállapítja, hogy a kulturális élet és a művelődéspolitikai három területen függ össze:

- Alkotás szintjén: a kultúra továbbfejlesztése: irodalom, művészetek, tudományok alkotó művelése.
- Oktatás szintjén: a kulturális életre való felkészítés, oktatás óvodától az egyetemig.

²⁹⁸ Bényei Miklós: Genius loci - A helyismereti tevékenységről. 16-17. p.

²⁹⁹ Csomor Tibor: Magyarország honismereti bibliográfia. I. köt. Előszó Kovács Máté. 5. p.

- Közművelődés szintjén: a kultúra eredményeinek társadalmi felhasználása, a közösség és az egyén életében.

Kovács Máté a korszak kultúrpolitikai céljainak megvalósítása mellett egyéb előremutató célok véghezvitelét is fontosnak tartotta. Így például lényeges szerepet szánt az ifjúság korszerű nevelésének, a szakképzésnek, az általános iskoláskorúak teljes beiskolázásának, a politechnikai oktatás és az olvasómozgalom megszervezésének, a film ismeretterjesztésben játszott szerepének, valamint a gyermek- és ifjúsági könyvtárak létesítésének is.

Ezen céloknak rendelte alá a munka megszervezését is. E szerint szükséges egy 8-10 főből álló előkészítő bizottság, mely megtárgyalja a tervezetet, és javaslatot tesz az elnökségnek az egyes feladatkörök programba iktatásáról vagy elhagyásáról. Az elnökség dönt a javaslatról és jóváhagyja a művelődéspolitikai munkatervet, majd közli a kerületi népfrent-bizottságokkal.³⁰⁰

Kovács Máté az 1958. december 4-én kezdődő, a Hazafias Népfrent Budapesti Bizottsága által az időszzerű kérdések megvitatására szervezett kétnapos konferencia keretében ismertette a Hazafias Népfrent művelődéspolitikai programját.³⁰¹

A kulturális munka bemutatása során a művelődés és társadalom összefüggéseire helyezi először a hangsúlyt, majd rámutat gazdagon illusztrált adatokkal az eredményekre és nehézségekre. Ezt követően jellemzi a Népfrent kulturális munkáját, melyben a művelődés támogatását, a helyi igényekhez való igazodást hangsúlyozza, a társadalom egészének új és magasabb kulturális életének színvonalas emelésére.

Ennek megfelelően részletezi a konkrét feladatokat összehangolva a központi feladatokkal, kerületi programpontokkal. Mindehhez számba veszi a technikai, személyi, infrastrukturális feltételeket is. Tehát a rá jellemző módon az elméleti megalapozottság után a gyakorlati megvalósítás szintjére helyezi a teendőket.³⁰²

Mindezen szellemben készültek el a későbbi évek művelődéspolitikai irányelvei is.

³⁰⁰ Kovács Máté: A Hazafias Népfrent Budapesti Bizottsága Művelődéspolitikai feladatköréről. Budapest, 1958. szeptember 20. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/228/1. 1-12. p.

³⁰¹ Meghívó a Hazafias Népfrent Budapesti Bizottsága 1958. december 4-én és 5-én tartandó konferenciára. Budapest, 1958. november 27. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/228/7. 1 p.

³⁰² Kovács Máté: A Népfrent kulturális munkája. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/228/8. 1-5. p.

A Hazafias Népfront honismereti tevékenysége 1960-tól indult meg jelentősen, amikor kapcsolatot létesítettek a Népművelési Intézettel. Ehhez alapot a Népművelési Intézet által kiadott *Irányelvek a honismereti szakkörök munkájához* című dokumentum adott.

Mint már korábban említésre került, ebben az időszakban országszerte lendületet kapott a honismereti munka, melyet jól tükröz, hogy megyénként honismereti napokat, tájjelleggel népzenei rendezvényeket rendeztek, melyek az évek folyamán hagyományossá váltak.³⁰³

A Hazafias Népfront külön hangsúlyt fektetett az ismeretterjesztésre. Mivel a hallgatóság más és más korosztályú, érdeklődésű és foglalkozású volt, ezért az előadásoknak mind tematikailag, mind módszerüket tekintve különbözőnek kellett lennie. Azért, hogy a tevékenység hatékonyan történjen, az ismeretterjesztő munka értékelésére 1961-ben tartalmi, szervezeti szempontoknak megfelelően kérdésköröket állítottak össze a szervezők számára.³⁰⁴

Az ismeretterjesztő munka zenei, képzőművészeti, irodalmi, tudományos (természettudományi, társadalomtudományi) téren folyt előadások keretében, vitafórumokon, továbbá múzeumok látogatásán, országjáráson keresztül. Külön kiemelték a helytörténeti munka végzését is. Ez elsősorban a hagyományok ápolását, a lakóhely történetének, múltjának megismertetését, megszerettetését, értékes néprajzi anyagának megmentését, megőrzését, gyűjtését, felkutatását jelentette. Ehhez kerületenként helytörténeti akcióbizottságok alakultak, melyek helytörténeti kiállításokat szerveztek, valamint azokon a helyeken, ahol megfelelő adottságok vannak, mint a történeti múlt, településtörténet, néprajzi hagyományok vannak, szorgalmazták a helytörténeti múzeumok létesítését is. Oktatás terén fontosnak tartották, hogy nagyobb nyomatékkal kell tanítani az általános iskolákban a lakóhelyismeretet.³⁰⁵

³⁰³ Beszámoló a honismereti mozgalom 10 éves munkájáról és feladatairól. Budapest, 1970. szeptember. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/231/21. 8-9. p.

³⁰⁴ Irányelvek az ismeretterjesztő munka felméréséhez. Budapest, 1961. július. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/228/36. 1-2. p.

³⁰⁵ Jelentés a Hazafias Népfront budapesti kulturális munkájáról és feladatairól. Budapest, 1962. október. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/228/39. 1-8. p.

A honismereti tevékenység szervezettségének elérése érdekében több konferenciát szerveztek így, pl. 1962-ben Esztergomban Országos Helytörténeti Konferenciát tartottak, melynek eredményeképpen még szervezettebben folytatódhatott a helytörténeti munka.³⁰⁶

A helytörténeti, honismereti munka továbbszervezésének szempontjából jelentős esemény az 1966. május 19-én és 20-án tartott szolnoki konferencia a honismereti mozgalomról. Itt Kovács Máté *A lokálpatriotizmus ma, mint a község- és várospolitikai feladatok segítője*-címmel tartott előadást.

A lokálpatriotizmus fontosságát, értékét foglalja össze a következőképpen:

„Sok ezer éves tapasztalat, hogy egy-egy város, falu, táj életének alakulása elsősorban az ott élők munkájától függ. Minden közösség kicsi vagy nagy, csak maga teremtheti meg a saját jó vagy rossz életkörülményeit.”³⁰⁷

A természeti és társadalmi viszonyok azonban jelentősen meghatározzák a fejlődés lehetőségeit.

Az akkori magyar viszonylatban Kovács Máté úgy látta, hogy a város- és községfejlesztés, az ipar, mezőgazdaság, közlekedés és kereskedelem helyi továbbfejlesztése, a helyi politikai, társadalmi és kulturális élet korszerűsítése aktuális és szükségszerű folyamat.

Ehhez a tevékenységhez a közösség tagjai személyes közreműködéssel, anyagi hozzájárulással, szellemi munkával járultak hozzá. Mindez például megnyilvánult az óvodák, diákotthonok, művelődési házak, könyvtárak létesítésében, tevékenységében, műemlékek védelmében, múzeumi gyűjtésben egyaránt.

A lokálpatriotizmus – vallja – alapvető jelenség, mintegy erőforrás a társadalom életében, hiszen ez meghatározó szereppel bír a nemzeti fejlődésre nézve, mely nem csupán a helyi eredmények összessége, hanem több annál, végső minőségében is más.

A helyi és országos fejlődés kölcsönösen kiegészíti, és feltételezi egymást, biztosítva így a társadalmi fejlődést. E kettősség csak akkor lehet és maradhat szilárd, ha szervesen beépül az emberiség egyetemes fejlődésének társadalmilag és történelmileg lehetséges korszerű áramába is.

Ezeknek a folyamatoknak a sikeressége eltérő.

³⁰⁶ Gerelyes Ede – Kovács Máté: Tájékoztató a budapesti helytörténeti mozgalom eddigi tevékenységéről és feladatairól. Budapest, 1970. december 28. In: Kovács Máté kéziratosa. OSZK Kézirattár Fond 210/231/38. 1. p.

³⁰⁷ Kovács Máté: *A lokálpatriotizmus ma*. 7. p.

Lehet, hogy *megelégedettség* vagy *hiányérzet* alakul ki egy-egy közösség életével kapcsolatban, ilyenkor az egyik fékezi, a másik előrelendíti a helyi közösség tevékenységét, társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális életének korszerű fejlődését. Ott tud eredmény születni, ahol a lakosságot érdekeltté tudják tenni saját sorsára nézve, és így a közösségért való cselekvésre lehet buzdítani.

A helyi fejlődés nagymértékben kihat az országosra is, ezért az adott település vezetésének a következő két szemléletet nem lehet követnie, ha fejlődni akar.

- Az egyik a *provincializmus*, ebben az esetben a helyi közösség kiszakad az országos vérkeringésből, függetlenedik, nem használja ki adottságaiban rejlő erejét, melynek oka lehet, hogy a vezetés elhanyagolja a települést vagy a lakók közömbösséget mutatnak lakóhelyük iránt.
- A másik a *centralizmus*, amikor a felsőbb vezetés minden lényegi döntést magáénak tulajdonít, mely a helyi adottságokat nem figyelembe veendő döntésekhez vezet.

Mindenképpen meg kell határozni a lokálpatriotizmus megvalósítása érdekében a *nevelés* és a *mozgósítás* eszközeit az adott közösségek esetében. Egyrészt a helyi életviszonyok közvetlen segítése által a város- és községpolitika terén – iparosítással, közlekedéssel, egészségügyi ellátással, kulturális intézményekkel –, másrészt a helyi múlt értékeinek feltárásával, a lokálpatrióta tudat erősítésével, azaz műemlékvédelemmel, a népi élet tárgyi emlékeinek, szellemi értékeinek összegyűjtésével.³⁰⁸

Kovács Máté alelnökként 1966 augusztusában *Tájékoztató a Hazafias Népfront budapesti és kerületi bizottságai által végzett ismeretterjesztő munkáról az 1965/1966 népművelési évadban, és második félévi feladataink* címmel készített részletes összefoglalót. Ebben az ismeretterjesztő munkáról, baráti találkozókról, kiállításokról, vitafórumokról ad átfogó képet, majd újabb előremutató javaslatokat fogalmaz meg ezekkel kapcsolatosan.³⁰⁹

³⁰⁸ Kovács Máté: A lokálpatriotizmus ma. 7-10. p.

³⁰⁹ Kovács Máté: Tájékoztató a Hazafias Népfront budapesti és kerületi bizottságai által végzett ismeretterjesztő munkáról az 1965/1966. népművelési évadban, és második félévi feladataink. Budapest, 1966. augusztus 8. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/229/13. 1-8. p.

1966. november 17-én tartott elnökségi ülésen napirendi programként szerepelt „*A 25 éve történt*” akciósorozat programja, melyet Kovács Máté ismertetett.³¹⁰

Ebben a korábbi tevékenységek fenntartása mellett újabb célul jelölték ki, hogy egyfelől a történelmi eseményeket a lakosságnak meg kell ismernie a nemzeti érzés növelése érdekében, másfelől pedig meg kell becsülni azokat, akik e történelmi események részesei voltak, és ma is tevékenyen részt vesznek a mindennapok eseményeiben.³¹¹

Mindezek a szerveződések, elméleti munkák, gyakorlati tennivalók egy szervezettebb irányítást hívtak életre.

A Hazafias Népfront Országos Tanácsának Elnöksége 1968. május 31-i ülésén elhatározta, hogy munkájának támogatására három országos jellegű társadalmi bizottságot hoz létre, melyek a következők:

- Mezőgazdasági,
- Város- és Községpolitikai,
- Honismereti Bizottság.

Ez utóbbi elnökéül Ortutay Gyulát, elnök-helyetteséül Kovács Mátét választották meg.³¹²

A Honismereti Bizottság feladatait a következőképpen jelölték ki:

„Terjedjen ki társadalmi tevékenységekre, amelyek a haza jobb megismerését, az egészséges lokálpatriotizmus ápolását, a történelmi múlt hagyományainak felelevenítését, és a hazaszeretet elmélyítését szolgálják. Mindezt segítik például a nemzeti évfordulók megünneplése, a helytörténet művelése hivatásos és amatőr közreműködéssel, történelmi emlékek ismertetése, műemlékek gondozása, természetvédelem, tájak, települések fejlődésének feltárása.”³¹³

Ennek megfelelően Töltési Imre, a Honismereti Bizottság titkára elkészítette a munkaprogramot, melyet három fő témakör köré csoportosított:

- Nemzeti hagyományok élővé tétele egyrészt a nemzeti évfordulók ünneplése, másrészt a helytörténet művelése által. Ez utóbbihoz kapcsolódóan emlékek

³¹⁰ 1966. évi november 10-én megtartott ügyvezető elnökségi ülés határozatai. In: Kovács Máté kéziratosa. OSZK Kézirattár Fond 210/229/18. 1. p.

³¹¹ A Hazafias Népfront Budapesti Bizottságának javaslata a „25 éve történt” akciósorozatra. Budapest, 1966. november 10. In: Kovács Máté kéziratosa. OSZK Kézirattár Fond 210/229/17. 1. p.

³¹² Kovács Máté felkérése a Honismereti Bizottság alelnöki tisztjének betöltésére. Budapest, 1968. június 8. In: Kovács Máté kéziratosa. OSZK Kézirattár Fond 210/229/48. 1. p.

³¹³ Előzetes irányelvek a Hazafias Népfront választott testületei mellett működő társadalmi bizottságok tevékenységére. Budapest, 1968. június 6. In: Kovács Máté kéziratosa. OSZK Kézirattár Fond 210/229/50. 6-7. p.

kutatása, krónikaírás, tájak, települések története, műemlékek védelme, természetvédelem, honismereti mozgalom, helytörténeti szakkörök.

- Szomszéd népekkel való viszony ápolása.
- Nemzeti létünk kérdései.³¹⁴

A Honismereti Bizottság 1968-1972 közé tett programjában ekképpen határozott szerepét illetően:

- eszmeileg formálja és erősítse a nemzeti tudatot,
- ápolja az egészséges lokálpatriotizmust, hazafiságot, nemzetköziséget,
- segítse elő hazánk, népünk, történelmi múltunk, hagyományaink, anyagi és szellemi értékeink jobb megismerését, megbecsülését.

Hagyományismeret terén szükségesnek tartották a helytörténeti kutatást: a magyarországi nemzetiségek, népek értékeinek összegyűjtését és megőrzését; a honismeret megjelenését a nevelésben; és a krónikaírás továbbfejlesztését is.³¹⁵

Mindehhez módszereket is kijelöltek:

- országos értekezletek, viták, ankétok szervezése, a fejlődő tömegkommunikációs lehetőségek kihasználásával,
- társadalmi - mozgalmi szervezetekkel való kapcsolatfelvétel,
- honismereti mozgalom erősítése.³¹⁶

A megújult feladatok megfelelő szakmai ellátásának biztosításához korszerű tudással felvértezett szakemberekre is szükség volt. Ezért kellett előrelépni az oktatás-továbbképzés terén is. Az új oktatási formák már a középiskolákban is megjelentek honismereti szakkörök, táborok formájában. 1966-tól a Népművelési Intézet évente kétszer vagy összevontan hosszabb időtartammal rendezte meg a megyei honismereti szakreferensek

³¹⁴ Töltési Imre: A Honismereti Bizottság munkaprogramja. Budapest, 1968. június 12. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/229/52. 1-2. p.

³¹⁵ A Hazafias Népfront Országos Elnöksége mellett működő társadalmi bizottságok működési elvei és programja. Budapest, 1969. január 20. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/230/2. 8-10. p.

³¹⁶ A kitűzött célok megközelítését célzó módszerek, akciók az 1969. évre. Budapest, 1969. február 8. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/230/3. 2-3. p.

konferenciáját. A megyei szakreferensek megyei szintű továbbképzéseket tartottak a megfelelő helyismereti tevékenység folytatása érdekében.³¹⁷

A tanítóképzésben, tanárképzésben 1969-től bevezették a népművelés-könyvtár szakosok számára a szakkör vezetéséhez szükséges ismeretek tantervesült programját négy félévre lebontva. Ennek tananyagrészei:

Egy község életének, munkájának, fejlődésének megismerése, dokumentálása, krónikairás, néprajzi anyaggyűjtés, szociológiai ismeretek, a helyismereti gyűjtemény létrehozásával, helytörténeti anyagok szerkesztésével, régészettel, műemlékekkel, idegenforgalommal kapcsolatos ismeretek, mindez gyakorlattal kiegészítve az adatgyűjtésre, forráskezelésre, technikai eszközök kezelésére vonatkozóan. Az utolsó félévben a hallgatók egy kis kiállítással, arról készült prospektussal, esetleg helytörténeti tanulmánnyal, krónikarészlettel bizonyítják felkészültségüket.³¹⁸

1969 novemberében Kovács Máté Molnár Jánostól a Művelődésügyi Minisztérium miniszterhelyettesétől és Baráti József a Hazafias Népfront Országos Tanácsának tikárától kapott felkérést arra, hogy a Hazafias Népfront Országos Elnöksége mellett működő Honismereti Bizottság és az Országos Helytörténeti Bizottság közös gondozásában 1970-től megjelenő Honismeret-helytörténet című kiadványsorozat szerkesztőségi bizottságának tagja legyen.

„Közreműködésében biztosítékát látjuk annak, hogy a kiadványokkal a kibontakozóban lévő honismereti-helytörténeti mozgalom számára megfelelő elméleti, tartalmi és gyakorlati segítséget tudunk nyújtani.” Ezzel Kovács Máté személyének és munkásságának adóztak méltó elismeréssel.³¹⁹

1970 szeptemberében beszámoló készült a honismereti mozgalom 10 éves munkájáról és feladatairól.

Ebben megfogalmazták a honismeret fogalmát:

„Sokan inkább mozgalomnak nevezik, amely történelmi, szociológiai, ipartörténeti, kultúrpolitikai, művészeti, demográfiai, etnográfiai stb. tudományelemeket is tartalmaz.

³¹⁷ Beszámoló a honismereti mozgalom 10 éves munkájáról és feladatairól. Budapest, 1970. szeptember. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/231/21. 40-41. p.

³¹⁸ A tanítóképző intézetekben és a tanárképző főiskolákon bevezetendő honismereti szakkörök programjatervezet 1969-re. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/230/8. 1-4. p.

³¹⁹ Kovács Máté felkérése a Honismeret - Helytörténet című kiadványsorozat szerkesztőségi bizottság tagjának. Budapest, 1969. november 24. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/230/26. 1. p.

Való igaz, hogy a honismeret tarkább, vegyesebb képlet, mint szinte bármely más tudomány.”³²⁰

A honismeretet tehát interdiszciplináris tudományterületként kezelik. A honismereti - helytörténeti kutatás tudományosságának kritériumaként a tipikus és sajátos, az általános és az egyes helyes kapcsolatának megteremtését tartják.

A beszámoló a további fontos megállapításokat teszi:

A honismereti mozgalom élő kapocs az ország fejlődése szempontjából az általános és a helyi specifikumok között, beleillesztve az utóbbit az előbbi folyamatba. Ezen túl sajátos módon köti össze a múltat a jelenrel, így alapja lehet a helyes történelem és nemzetszemlélet elterjedésének. Az ily módon kialakuló lokálpatriotizmus határozhatja meg a hazához való viszony reális tartalmát.

A honismereti munka gyűjtőpontoszerű, hiszen egybefog több ismeretágot, viszont hatásában messze szétsugárzik. Ez alapján lehet eljutni a múlttól a jelenig, falutól a városig, a helyitől az országosig, a népek közötti, majd a nemzetközi kapcsolatokig is.

A visszatekintés a honismerethez köthető szervezetek, intézetek kapcsolatát is áttekinti. Így a honismeretnek a levéltárakkal, múzeumokkal, könyvtárakkal, iskolai szakkörökkel, az oktatással-képzéssel való kapcsolatát is.

Állásfoglalásként hangsúlyozza a munka megfelelő irányítását, a módszertani irányítás szükségességét, a műemlékvédelem, helyi irodalmi hagyományok gyűjtésének szerepét, a krónikaíró mozgalom felerősödését.³²¹

1970-ben a Művelődéspolitikai Bizottság keretén belül alakult meg a Budapesti Helytörténeti és Helyismereti Bizottság. Az 1971. évi feladat- és munkatervében a helytörténeti tevékenység társadalmi erőinek összefogását szorgalmazta, ehhez ajánlásokat tett, anyagot gyűjtött, módszertani anyagot állított össze, pályázatokat írt ki.

Vitákat, tapasztalatcseréket szervezett többek között helytörténeti kiadványokról, kerületi helytörténeti tevékenységről, ismeretterjesztésről.

³²⁰ Beszámoló a honismereti mozgalom 10 éves munkájáról és feladatairól. Budapest, 1970. szeptember. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/231/21. 1. p.

³²¹ Beszámoló a honismereti mozgalom 10 éves munkájáról és feladatairól. Budapest, 1970. szeptember. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/231/21. 1-49. p.

Fő feladatul tűzte ki a kerületi helytörténeti és helyismereti bizottságok megalakulásához a segítségnyújtást, a főváros egyesülésének 100. évfordulójára való készülődést, valamint a Budapesti Helytörténeti Konferencia megrendezését is.³²²

A konferencia keretén belül 1971 novemberében Kovács Máté *A helytörténeti mozgalom Budapesten* címmel tartott főreferátumot.

Ebben megfogalmazta a fejlődés további céljait, lehetséges irányait. Ezen belül igen nagy hangsúlyt fektetett az addig összegyűjtött adatanyagban való tájékozódásra, valamint az információ feltárására, közzétételére.

A helytörténeti, helyismereti kutatómunka tervszerű továbbfejlesztéséhez szükségesnek tartotta alapfogalmak, szakkifejezések meghatározását. Ezek alapján:

- Helytörténet: az érdeklődés tárgya szerint irányul tájra, országrészre, igazgatási területekre, települési egységre, megyére, járásra, városra, városrészre, községre.
- Helyismeret: egy kiválasztott hely geológiai, földrajzi, természeti adottságai, helyi települési, népességi adatai, urbanisztikai színvonala, társadalmi, gazdasági, politikai viszonyai kerülnek az érdeklődés központjába.
- Honismeret: hazánk részeinek, értékeinek, természeti kincseinek, történeti emlékhelyeinek, műemlékeinek, népesedési, néprajzi adottságainak, sajátosságainak, gazdasági, kulturális viszonyainak ismerete.

Így a helytörténet tájra, országrészre, megyére, járásra, városra, városrészre, mint szűkebb környezetre irányuló kutatás, mely mint mikrovilág, része a nemzeti és egyetemes makrovilágnak, amelyben szervesen egybetartozik a múlt – jelen – jövő, a természet-társadalom, az egyén és különféle közösségek sora: család, munkahely.³²³

A fentebb említett célkitűzések megvalósulásáról, az elvégzett munka eredményéről, valamint további új feladatokról *A honismeret és könyvtárainkról* szóló írásában, 1972-ben értekezik.

Elsőként a közvetlen és a közvetett megismerés szerepét elemzi a honismereti munkában.

³²² Kovács Máté: A Budapesti Helytörténeti és Helyismereti Bizottság 1971. évi feladat- és munkaterve. Budapest, 1970. december 17. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/231/36. 1-2.

³²³ Kovács Máté: A helytörténeti mozgalom Budapesten. 20-21. p.

„A szülőföld és a lakóhely, a munkahely és a pihenő-üdülőhely ismerete és szeretete elsősorban közvetlen személyes megismerésen alapszik, a ragaszkodás mértéke és a fejlesztésben való közreműködés készsége, vagy a közömbösség, sőt az elvágódás, illetve elszakadás foka főként a személyes tapasztalatok, és élmények milyenségétől függ, s attól a közérzettől, amely az egyéneken, családokban, kisebb-nagyobb közösségekben a konkrét helyi életgyakorlatban kialakul.”³²⁴

A közvetlen megismerés kibővül a közvetett megismeréssel, melyek a következőképpen csoportosíthatók:

- helyi élő hagyományok, mint a családok, csoportok, rétegek értékelési szokásai és magatartásformái,
- természetes közlési rendszerek, mint a beszéd, ének, gesztus, mimika, tánc útján elsajátítható közösségi értékek,
- technikai közlési rendszerek, mint írás és olvasás, kiadvány és könyvtár, valamint az audio-vizuális közlések révén megszerezhető s társadalmilag hasznosítható értékek.

Ezt követően a honismeret és a könyvtárak kapcsolatában a következő megállapításokat teszi:

- A honismereti kutatás és nevelés eszköze, forrása az írásos közlés rendszere: kéziratok, nyomtatott dokumentumok, melyek őrzői az irattárak, levéltárak, könyvtárak.
- A honismereti kutatásban és nevelésben is az írásbeli dokumentumok, és ezek gyűjteményei érvényesülnek a természetes közlési rendszerekkel, tárgyi emlékekkel, audio-vizuális közlési rendszerek egyes formáival.
- E tevékenység során a honismereti kutatás, nevelés, valamint a könyvtárak kölcsönösen kapcsolódnak össze egymással. Mindez abban mutatkozik meg, hogy az emberek igénye a szülőfölddel kapcsolatos információk gyűjtése, melyet a könyvtárak felismertek, és kiszolgálják azokat.

Az eredmények és a pozitívumok ismertetése mellett Kovács Máté – a rá jellemző módon – nem feledkezik meg a hiányosságokról sem. Megállapítja, hogy a gyűjtemények fejlesztése, feltárása igen-igen eltérő az egyes könyvtárak között.

³²⁴ Kovács Máté: A honismeret és könyvtáraink. 27. p.

A gyűjtés egyes helyeken gyűjtőkörben pontosan definiált, míg máshol nem. Van, ahol tudatos a gyűjtés, van, ahol esetleges.

Feldolgozás terén sincs egységesség. A leltár- és betűrendes katalógus mellett ritka a szakkatalógus, nincs földrajzi, életrajzi, arckép-, álnévkatalógus. A feltárások sem kellően részletezettek, nem végzik el a gyűjteményes művek feltárását, a folyóirat és hírlapok cikkeit sem.

A használat mértéke sem azonos. A megőrzés és a használat helyes arányát is meg kell találni.

A gyűjteménykezelésben tetten érhető eltérések fő okai között említhetők a szemléletbeli, valamint az anyagi és szellemi ellátottság területén jelentkező különbségek. Akadály a magánosoktól való vásárlás, nincs keret a kéziratok beszerzésére, mikrofilmek, xeroxmásolatok készítésére. Ezeket a hiányosságokat mielőbb ki kell küszöbölni.

Kiemeli továbbá, hogy a könyvtáraknak helytörténeti-honismereti témakörből tájékoztatási tevékenységet is kell folytatni.

E területen végzett munkálkodás fontosságát maguk az intézmények is felismerték.

Több könyvtár adott tájékoztatást arról, hogy a működési területére vonatkozó írásbeli dokumentumanyag egészét is figyelemmel kísérte, tehát azt is, ami saját gyűjteményében nem volt meg. Ezekről rendszeres áttekintést kellett hogy nyújtson, mégpedig az újakról folyamatosan, a régebbiekről visszamenőlegesen.

A tájékoztatási tevékenység fejlesztésében jelentős szerepe volt a Szegedi Egyetemi Könyvtár munkájának, amely 1945-től megjelenő országos lapokból és a legfontosabb 100 folyóiratból központilag gyűjtötte ki és küldte szét a helytörténeti – helyismereti vonatkozású cikkek címléírását az illetékes megyei könyvtárnak. A feladat hatékonyabb viteléhez jelentős előrelépést jelentett a Veszprémi Megyei Könyvtár kezdeményezése, melynek eredményeképpen 11 megyei könyvtár további 150 lap átvizsgálását végezte.

A folyamatosan frissülő ismeretanyag feldolgozása, repertorizálása mellett azonban nem volt elhanyagolható a korábbi szakirodalom megismerése sem, így további összefogás kellett.

Szükséges továbbá a tájékoztatás műfajainak és eszközeinek kialakítása. Ennek alapján a fő műfajok: a bibliográfia, a helytörténeti bibliográfia, továbbá a különböző tematikus, személyi, földrajzi bibliográfia és a kurrens bibliográfia. Eszközök közül a kartotékok és a publikációk váltak a leginkább használtakká.

Az elméleti tézisek felállítása és a gyakorlati feladatok meghatározása mellett Kovács Máté azonban nem feledkezik meg az emberi oldalról sem. Meglátása szerint ugyanis csak a felhasználók, és a könyvtárosok együttműködése biztosítja a helyismereti gyűjtemények fejlődését, szakszerű és hatékony felhasználását.

A felhasználók részéről a támogatás lehet:

- szellemi jellegű: szemlélet, ami elősegíti a fejlődést,
- anyagi, dologi természetű: helységek, felszereltségek biztosítása, költségkeret biztosítása,
- személyes közreműködés: személyes felkutató munka, szakértelem a gyűjtemény fejlesztésében, feldolgozásában,
- honismereti szakkör, könyvtári baráti kör létrehozása.

Könyvtárosok részéről:

- a honismereti kutatás és nevelés valóságos könyvtári és tájékoztatási szükségleteit mérjék fel,
- körvonalazzák a kívánatos fejlesztés szemléleti, szellemi, anyagi, technikai feltételeit,
- meg kell győzni a felsőbb szerveket, felhasználókat, hogy megnyerhessék közreműködésüket a fejlesztési tervek megvalósításához,
- tevékenyen részt vesznek a honismereti szakkörök, könyvtári baráti körök létrehozásában.³²⁵

Összegzés

Kovács Máté bemutatott munkásságának értékelése során érdemes megvizsgálni, hogy annak eredményeit hogyan hasznosíthatjuk mindennapjainkban.

Érdemes ezt egy mindannyiunk létezését, cselekedeteit igen erősen meghatározó momentumon, nevezetesen azon keresztül vizsgálnunk, hogy információs társadalomban élünk. Ebben két fogalom, a lokalizáció és a globalizáció fogalma egymás ellentételezéseként, ugyanakkor erősítéseként jelenik meg.

³²⁵ Kovács Máté: A honismeret és könyvtáraink. 27-31. p.

„A globalizáció a Földet behálózó rendszer, melynek ellenpólusa, a lokalizáció, a lehető legkisebb területen élő emberi közösségek világainak megnyilvánulása. Amíg a globalizáció a közöset, az egységeset jelenti, addig a lokalizáció az eredetit.

A lokális identitás és legitimitás megszerzése vált korunk egyik legsikeresebb vállalkozási ágává.”³²⁶ Ennek az identitásnak a kialakításában fontos szerepe lehet a helytörténet megismerésének, a helyi értékek elsajátításának.

A mai könyvtárosok feladata, hogy Kovács Máté és kortársai által összegyűjtött, valamint az újonnan megjelenő anyagok a mai korszerű technikák által elérhetővé váljanak, és biztosítsák eme szellemi, anyagi örökség átvételét, ápolását.

Kovács Máté korában a hagyományos dokumentumok feltárásának megteremtése legalább olyan nehéz feladat volt, mint most, amikor az olvasói igényekhez igazodva a helyi, nemzeti értékek digitalizálását végzik a könyvtárosok.

Bár a bennünket körülvevő világ, a társadalmi berendezkedés, a technikai – anyagi lehetőségek tára gyökeresen megváltozott azóta, az akkor megjelölt célok korunkban új értelmet nyernek. Helyünk és helyzetünk pontos meghatározása a mai, modern Európában talán fontosabb, mint valaha.

Európai Unió polgárként tapasztalhatjuk, hogy szükséges a közösségi tudat felerősítésének gondolata, hiszen mindig vannak, akik valami oknál fogva nem ismerik fel a közösségi összetartozás előnyeit. Hangsúlyoznunk kell tehát, hogy ahogyan a lokális értékek figyelembe vétele nélkül nem biztosítható a globális fejlődés fenntartása, úgy a globális fejlődés eredményei a lokális problémák kezelésére is megoldást nyújthatnak. Az Európai Közösség tagjaiként hagyományaink, kulturális értékeink hangsúlyozása és beépítése a közösség életébe ugyanúgy célunk és érdekünk, mint más nemzetek eredményeinek, értékeinek megismerése és felhasználása saját helyi célkitűzéseink megvalósításához.

³²⁶ Sebestyén György: Légy az információs társadalom polgára! 19-20. p.

5. Kovács Máté kultúra elméletének és gyakorlatának hatása a közművelődésre

5.1 Kovács Máté kultúr- és művelődéspolitikája

„A műveltség nem dísz, nem sujtás életünkön. A műveltség az életünk alapja. Politikai, gazdasági, társadalmi felszabadulás. Ez újra értékeli az egyes élethivatásokat” – vallja Kovács Máté.³²⁷

1943-ban került az Országos Köznevelési Tanácshoz, a magyar közoktatás akkori szakmai irányító testületéhez. Ennek feladata az volt, hogy oktatási-nevelési kérdésekben tanácsadó szervként működjön a művelődési kormány mellett. A Tanács részt vett a pedagógusok továbbképzésének szervezésében, az általános iskolák tantervének kidolgozásában, irányította a tankönyvek írását és dolgozott a nevelőképzés reformján. Innen került a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba, melynek előbb az Elnöki Osztály vezetője, majd pedig államtitkára lett.³²⁸

A második világháború befejeződése, a demokratikus gondolkodású magyarság, azon belül a parasztság életének különböző kérdései iránt élénk érdeklődést tanúsító, a problémával főként pedagógiai, népművelési, irodalmi téren foglalkozó Kovács Máté életében és pályáján is döntő változást hozott. Országosan hasznosíthatta tudását, tapasztalatait. Ekkor lett tagja a szegényparasztság, a népi származású értelmiség jelentékeny részét tömörítő Nemzeti Parasztpártnak.³²⁹

Az 1945-ben elkészített *A magyar köznevelés korszerű kifejlesztésének tervében* jól tükröződik művelődéspolitikai koncepciója. Égető kérdéssé vált a köznevelés megreformálása, melyben pedagógusok, állami szakemberek egyaránt részt vettek.³³⁰

Úgy látta, hogy a magyar szellemi, társadalmi és gazdasági élet tervszerű megújulásából ez a törekvés nem maradhat ki. A köznevelés szerinte elavult, korszerűtlen, melyet a több

³²⁷ Kovács Máté: A nép tanítói a népi demokráciában. In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/28/100. [2.] p.

³²⁸ Horváth Márton: Kovács Máté művelődéspolitikai tevékenysége a koalíció időszakában. 19-20. p.

³²⁹ Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikusi tevékenysége. 7-8. p.

³³⁰ Horváth Márton: Kovács Máté művelődéspolitikai tevékenysége a koalíció időszakában. 20-21. p.

évtizedes iskola- és kultúrpolitikai gondolkodásmód, valamint szemlélet következményeként értelmezett.

Meglátása szerint a fő hibák:

- esélyegyenlőtlenség,
- a köznevelés céljaiban, szervezeti felépítésében meglévő hibák, ellentmondások,
- az alkalmazott módszerek, taneszközök,
- hiányos volt a tanulók személyiségének alaposabb ismerete,
- a tanulók közösségi életének megoldatlansága,
- a tehetségek kiválasztásának, érvényesülésének hiányosságai,
- a nevelőképzés terén mutatkozó elmaradások.

Hiányolta továbbá a munka minőségének és mennyiségének emelése érdekében a munkásság és parasztság intézményes és szakszerű hivatásra való nevelését. Kovács Mátét a felvetett problémák megoldásában két szempont vezérelte: az egyik az egyetemes magyar érdekek szolgálata, a másik a közösségi gondolkodás előtérbe helyezése.

Az iskola- és kultúrpolitikai egyoldalúságból eredt az iskolaszervezet aránytalansága is. Kritikát fogalmazott meg az oktatás szinte minden területéről:

- a meglévő gimnáziumi oktatás-nevelés túl elméleti, gyakorlati nevelésre alkalmatlan,
- a reáliskolák megszüntetése hiba volt,
- kapkodó intézkedések jellemezték a tanítóképző-intézetet és a líceumot átalakító intézkedéseket,
- a meglévő oktatási, kulturális intézményhálózatban – meglátása szerint – nem lehetett megvalósítani a felnőttek nevelésének két nagy területét: a túlkorosak intézményes képzését, nevelését, és az iskolán túli népművelést sem.

Úgy vélte, hogy a köznevelésben erős a széttagoltság (óvoda, népiskola, alsó- és középfokú szakoktatás, általánosan művelő iskolázás, főiskola, egyetem, felnőttek oktatása és nevelése), ezért ezek a kultúrát terjesztő intézmények öncélúak lettek. Nehézzé vált a tudatosuló hajlam, és képesség szerint való pályaválasztás is. Mindez a közös kulturális elszigetelődés a társadalom lelki széttagoltságához vezetett. A tanterv agyonzsúfolt volt az általánosan művelő és a szakoktatási intézményekben is. A tananyag nem állt kapcsolatban

az élet valóságával. A tankönyvek terjedelmét, anyagának összeállítását, szellemi színvonalát a kiadói érdek határozta meg. A nevelőképzés nem adott kellő elméleti és gyakorlati ismeretet.

Mindezek ismeretében a reform elkerülhetetlennek látszott.

Kovács Máté megközelítése alapján a köznevelés korszerűsítésének alapvető kritériuma az, hogy demokráciára épülhessen, valamint a kiválasztás és érvényesülés mértéke a hajlam és a képesség legyen.³³¹

Azonban csupán az oktatás módszereinek, eszköztárának és struktúrájának megváltoztatása önmagában kevés lett volna mindazon célkitűzések megvalósítására melyeket Kovács Máté maga elé tűzött, ezért szükségesnek látta a kulturális intézményrendszer megújítását is. Ebben hátrányt jelentett, hogy az állam és egyház jóvoltából egymás után épültek az angol, francia, olasz, német kultúra terjesztésére szolgáló előkelő nevelőintézmények, ugyanakkor nem született a magyar népi kultúrát szolgáló döntés, és nem jöttek létre ilyen intézmények sem.

A közművelődési reform kapcsán a VKM közreműködésével *Művelődéspolitikai Tájékoztató* jelent meg 1946-ban annak érdekében, hogy a művelődéspolitikai téren bekövetkezett átalakulásról, annak alapelveiről, elkészült részleteiről mindenki tudjon tájékozódni. E kiadvány azt is szolgálta, hogy mindenki hozzászólhasson, véleményt alkothasson a koncepcióról, mert a közművelődés megreformálása csak közös erővel valósulhatott meg. Ebben a kiadványban is írtak a nyolcosztályos iskolarendszerről, de ennek részleteiről külön adtak ki kötetet, melyben az általános iskola teljes óratervét és tantervét közölték. Ezen kívül kiadták az *Útmutatás az általános iskola szervezésére* című munkát is.³³²

Bassola Zoltán a kultuszminisztérium államtitkára a következőkben jelölte meg a minisztérium szellemiségét a korszerű miniszteri tisztviselőről tartott előadásában: „A kultuszminisztérium feladata az emberi és nemzeti műveltség fenntartásának és továbbfejlesztésének biztosítása, a művelődés feltételének megteremtése és a jövő nemzedékek emberré és magyarrá való nevelésének megszervezése. [...] Tudatosan,

³³¹ Kovács Máté: A magyar köznevelés korszerű újjászervezésének fő kérdései. 6-7. p.

³³² A mai magyar művelődéspolitikai. Interjú Kovács Mátéval. 2. p.

szaktudás és szakműveltség birtokában végzett igazságosságra törekvő és felelősségtudattal áthatott munkateljesítmény lebegjen állandóan előttünk.”³³³

Az 1945-1948 közötti időszak a szabadművelődés korszaka volt. E fogalomba a koalíciós időszak valamennyi népművelési irányzata és tevékenysége beletartozott, így különösen a különböző pártok kultúrpolitikai tevékenysége is. Tehát a szabadművelődés azon polgári demokratikus színezetű népművelési munkát és elvek összességét jelentette, amelyek 1945-1948 között az állami népművelés hivatalos irányzatává váltak.

A szabadművelődés művelődéspolitikai elveit a polgári szemlélet határozta meg. Az irányításban, az elvi kialakításában jelentős szerepet játszottak a két világháború között kialakult különböző „népi” jellegű elképzelések. Lényeges különbség azonban az, hogy amíg a népművelésben más műveli a népet, a szabadművelődésben maga művelődik a nép. A szabadművelődési irányzat képviselői a kultúra igazi forrásának a népi, paraszti kultúrát tekintették.³³⁴

A magyar nemzeti kultúra és az egyetemes kultúra kapcsolódásában különösen a magyar népi kultúra megismerésének szükségességét emelte ki, valamint hangsúlyozta a nemzeti sajátosságok, és a nemzeti tudat fontosságát. Sürgette ugyanakkor az ország elszigeteltségéből való kilépést, és a nemzetközi kapcsolatok helyreállítását. Javasolta ennek érdekében, hogy legyen kulturális hírszolgálat, jöjjenek létre külföldi magyar intézetek és tájékoztató könyvtárak is.³³⁵

Kovács Máté a következőképpen számolt be a közművelődési reformról 1947-ben. A hároméves kulturális terv két főkövetelmény kielégítésére törekedett a közművelődés területén:

- a közművelődési intézményekben esett háborús károk újjáépítésére
- a közművelődési reform végrehajtására.

³³³ Új szellem a minisztériumban. 10. p.

³³⁴ Koncz Gábor: Művelődési Otthonok : komplex elemzés :1945-1985. Avagy: „...a jó gyakorlat törvényre emelését gyorsítsuk meg...” . 20. p.

³³⁵ Bényei Miklós: Kovács Máté, a művelődéspolitikus. 34-37. p.

A közművelődési reform a következőkből tevődött össze:

- Az alkotó kulturális munka (tudomány, művészet) támogatása, melynek eredményei biztosítják a szellemi önállóságot.
- A kultúrára való képesség kifejlesztése, a köznevelés korszerű reformja által.
- A kultúraterjesztés és a hozzá kapcsolódó intézményrendszer – a szabadművelődés, színház, film, rádió, sport - tervezett, korszerű megszervezése.

A közművelődési reform legfőbb törekvése az volt, hogy a kulturális olló összébb záródjon, a művelődés, kulturálódás minden társadalmi réteg számára megvalósulhasson.³³⁶

A kulturális olló összébb zárásának megvalósulását több szinten képzelte el.

- Intézményi szinten:
Óvodák létesítésével, falusi iskolák fejlesztésével, tanyai internátusokkal, középiskolák földrajzilag arányosabb telepítésével, munkás- és parasztfiatalok közép- és felsőfokú tanulmányainak kormányzati támogatásával, a népi kollégiumok számának bővítésével, a dolgozók iskolájának megszervezésével.
Hangsúlyozta a szabadművelődés biztosítását a falusi és üzemi kultúrházak által, továbbá a kultúrtermek építését, népkönyvtárak, népkönyvtári központok létrehozását, a művelődés decentralizálását.
- Kulturális és oktatási területen:
Javasolta egy új iskolai rendszer kidolgozását, melyen többek között egységes középiskolát értett 10-14 éves diákok számára, ahol egyesülnek a polgári iskola, középiskola első - negyedik, és a népiskolák ötödik - nyolcadik osztályai, a jobb minőség reményében.
- Gazdasági szinten:
Támogatta a nevelési adó, majd a kulturális adó bevezetését is.³³⁷

Mindezeket csak jelentős anyagi beruházással lehetett megvalósítani, hiszen „ha nem adjuk meg a kultúrának azt, ami a kultúráé, a ráváró nagy feladatok megoldására képtelen lesz”-fogalmazta meg Kovács Máté.³³⁸

³³⁶ Kovács Máté: Közművelődésünk reformjai. A Nemzeti Parasztpárt hároméves terve. 173. p.

³³⁷ Bényei Miklós: Kovács Máté, a művelődéspolitikus. 35. p.

³³⁸ Kovács Máté: Közművelődésünk reformjai. A Nemzeti Parasztpárt hároméves terve. 173. p.

Gondolatait, Koncz Gábornak, a művelődési házak ezen időszakának vizsgálata kapcsán tett megállapítása jól tükrözi, mely szerint:

„Nem látogatják, mert nem változik – és nem változik, mert nem látogatják.”³³⁹

Vagyis a reformok előtt nem szabad elmenekülni, mert annak súlyos következményei lehetnek, bármilyen közművelődési intézményről legyen is szó. A művelődési otthonoknak pedig ezen a területen igen nagy jelentősége volt, hiszen differenciált kulturális intézmény híján, egyes lakóhelyeken a közösségi művelődés egyetlen intézményeként közvetítették a kultúrát.³⁴⁰

Ezen időszak kultúrpolitikájának legfontosabb eredményei közé sorolható, hogy a professzor és munkatársai tevékenysége nyomán kialakult a kötelező nyolcosztályos általános iskola, valamint a dolgozók iskolájának magyarországi rendszere, továbbá jelentősen fejlődött az iskolán kívüli népművelés és a vidéki könyvtárak helyzete is.

Kovács Máté a magyar könyvtárügy meghatározó alakjaként is tovább folytatta megkezdett tevékenységét a közművelődés felemelkedésért.

1949 után már a debreceni egyetemi könyvtár igazgatójaként realizálta azokat az új lehetőségeket, amelyeket a felsőoktatás, a tudományos kutatás és a közművelődés terén megvalósíthatott.³⁴¹ 1953-ban jelent meg *A magyar könyvtárügy országos szervezetének időszerű kérdései* című írása, majd 1954-ben *Könyvtáraink jelentősége művelődéspolitikánkban* című munkája.

1952-1953 között a debreceni könyvtári igazgatóság mellett az Akadémiai Könyvtár vezetését is rábízták. Az Országos Könyvtárügyi Tanács tagjaként részt vett az első magyar könyvtári törvény előkészítésében. *A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzése és művelődéspolitikai jelentősége* című tanulmányt 1956-ban írta.

1957-től az OKT tagjaként, majd elnökeként kiemelt feladatának érezte a közművelődési könyvtárak fejlesztését. A megyei és városi könyvtárak épületeit, felszereltségüket, állományukat és személyzetüket tekintve európai színvonalra emelte.

³³⁹ Koncz Gábor: *Művelődési Otthonok : Komplex elemzés :1945-1985*. Avagy: „... a jó gyakorlat törvényre emelését gyorsítsuk meg...”. 15. p.

³⁴⁰ Koncz Gábor: *Művelődési Otthonok : Komplex elemzés :1945-1985*. Avagy: „... a jó gyakorlat törvényre emelését gyorsítsuk meg...”. 15-16. p.

³⁴¹ Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikusi tevékenysége. 8. p.

1956-1972 között az ELTE BTK Könyvtártudományi Tanszékének egyetemi tanára volt, mely pozíciójában elsősorban a korszerű és folyamatosan megújuló szakemberképzésen keresztül próbálta a közművelődés helyzetét javítani.

Az 1956 utáni iskolarendszer tartalmi és formai szempontból egyaránt az 1945 és 1950 között bevezetett reformokon alapult. Persze az idő múlásával szükségessé vált a felismert hiányosságok pótlása, a kialakult szabályok felülbírálása, melynek eredménye volt az 1961-es oktatási törvény is, mely kíváncsággal fogalmazta meg a szakrendszerű oktatás kiterjesztését is.³⁴²

5.2 Az oktatási reform

Kovács Máté a következő jelentős, 1961-es oktatási reform véghezvitelében is szerepet vállalt. Ebben az életre való nevelés fontosságát hangsúlyozta az óvodától az egyetemig. Az életre való oktatás fogalmába a politikai és gazdasági, kulturális és egészségügyi élet alapvető követelményei is beletartoznak. A nevelés feladataul a következő négy alapvető célt jelölte meg:

- a munkára,
- a világnézet, erkölcs, ízlés formálására,
- a kulturális életre,
- az egészséges életmód korszerű formáira való nevelést,

mindezt egyszerre a társadalmi valóság követelményei szerint. Ezek a megjelölt célok és az általuk megvalósuló magatartási formák az ember életében nem egymástól elszigetelten vannak jelen, hanem kölcsönösen léteznek.

A kulturális élet három fő területét a következőképpen jelölte meg:

- az új alkotások létrehozása az irodalom és művészetek, a tudományok és technika terén,
- az életre való intézményes előkészítés, az oktatás és nevelés minden formájában, és végül
- a művelődés értékeinek társadalmi felhasználása.

³⁴² Romsics Ignác: Magyarország története a XX. Században. 454-455. p.

Mint azt korábban már láthattuk, Kovács Máté szerint a kulturális nevelést két oldalról kell megkülönböztetni, a közművelődés és az iskolai rendszer felől.

A közművelődés természetes közlésmódokon – ismeretterjesztésen, színjátszáson, táncművészen, éneklésen –, és technikai közlésmódokon – íráson, nyomtatáson (könyv, könyvtár), kép- és hangrögzítésen (film, hanglemez, hangszalag), a kép- és hangközlésen (televízió, rádió) – alapul, melyek az 1960-as évek elejére már jelentősen elterjedtek a társadalomban.

Az oktatási reform célja az, hogy a közművelődés tárgykörei megjelenjenek a hagyományos (irodalom, nyelv, történelem) és az új tárgykörök (könyves, könyvtári, filmes, rádiós, televíziós ismeretek) rendszerében és tananyagában. Például irodalom esetében ne csak az írók és műveinek, hanem azok társadalmi hatásának megismertetése is legyen cél, és a művet megjelentető különböző információhordozók általi megjelenítési módok (könyvnyomtatás, színjátszás, film, rádió, televízió) közti különbségekre is térjen ki.

A fentiek figyelembevételével tehát az oktatásban a következő területeket kellett jelentősen fejleszteni:

- az iskolán belüli és iskolán kívüli gyakorlati foglalkozások rendszerét,
- az olvasás megszerettetését, hiszen az olvasmány helyes megválasztása elősegíti a könyvek gyűjtését, a könyvtárak használatát,
- érzékletes technikai közlésmódok használatát, pl. film, rádió, televízió,
- természetes közlésmódon alapuló művelődési ágak megismertetése (pl. színjátszás, ének- és táncművészet) művészeti tevékenységek, ismeretterjesztő szakkörök, valamint múzeumok, műemlékek, kiállítások látogatása által.

A közművelődés mindezt a maga eszközeivel közvetlenül (az iskola, tanulók, pedagógusok által) vagy közvetve (a szülők által) nyújtja az oktatási reform megvalósítása érdekében.³⁴³

5.3 Népművelés – Közművelődés

Következő, a témában jelentős munkája 1964-ben jelent meg, *A népművelés-tudomány fontosabb tudományelméleti problémái* címmel. Ebben a népművelés fogalmát Kovács Máté három területre tagolja:

³⁴³ Kovács Máté: Oktatási reform és közművelődés. 3-5. p.

- *sajátos belső világ*: ez a társadalmi valóság folyamatait, tárgyi jelenségeit, intézményeit foglalja magába,
- *közös határterületek*: társadalmi környezet, kulturális élet, társadalmi összefüggések, objektív szükségletek és szubjektív igények, valamint hatások, melyeket a népművelési gyakorlat a társadalom életében kivált,
- *a népművelés fejlődéstörténete*: főbb tendenciáinak számbavétele.

A közművelődési folyamatokban két megismerési formát különített el:

- *Közvetett megismerést*, mely a valóságról szerzett személyes tapasztalatok feldolgozásából ered, pl. irodalmi, művészeti, tudományos, és technikai alkotások személyes átélése.
- *Közvetlen megismerés*, mely a valóságból indul ki, amikor az irodalmi, művészeti, tudományos és technikai alkotások a természet, a társadalom vagy a gondolkodás valóságának közvetlen szemléletéből, érzékeléséből és új értelmezéséből fakadnak. Ez az emberiség kollektív kultúrájának alkotó továbbfejlesztése, új értékekkel való gazdagítása.

A folyamat ereje abban van, hogy az átélt irodalmi, művészeti, tudományos, és technikai alkotás vagy közlés, mint szellemi erőközpont átrendezi, befolyásolja a tudattartalmat, gondolkodást, erkölcsi felfogást, ízlést, az egész akaratot és magatartást.

A népművelés jelentősége ebben a befolyásolásban van.

Az általános nevelési és művelődési folyamatok különböző hatással a közművelődés valamennyi közlési rendszerében jelen vannak.

- *A természetes közlésmód*: társadalmi hatása kisebb, pl. kifejező mozgások, gesztusok, mimikák, ének, tánc stb. Minősége eltérő, hiszen az eredhet műkedvelő vagy művészeti forrásból.
- *Technikai közlésmód*: társadalmi tömeghatása nagyobb, pl. kiállítás, sajtó, tömegkönyv, rádió, televízió. Itt a minőség is azonos, azonban – mivel nem érhető el mindenütt egyformán – településenként szintbeli különbségeket idézhet elő. Ennek kiküszöbölését leggyorsabban a rádió, televízió, sajtó, könyv és könyvtár, hanglezem, lemezjátszó, hangszalag, magnetofon teszi lehetővé. Mindezek mellett

a kultúra fejlődése, megújulása érdekében szükség van a természetes közlésmódon alapuló rendszerekre is.

Kovács Máté külön ügyelt a művelődő emberek és a művelődési szakemberek képzésének helyes megalapozására.

A művelődő személyiség képzési szintjei megközelítésében az alábbiak:

Az alapképzés és nevelés szintjén:

- alapszint: a családi és óvodai nevelés,
- középszint: az általános iskoláztatás,
- felsőszint: középiskolázás.

A szakképzés és szakmai nevelés szintjén:

- alapszint: a szakmunkásképzés,
- középszint: a technikumi képzés,
- felső szint: a főiskolai és egyetemi képzés.

A művelődési szakemberek képzése során a következő témakörök oktatására kívánt hangsúlyt helyezni:

- Alaptudományok: a logika, etika, esztétika, művelődéstörténet, művelődéstudomány.
- Rokontudományok: a neveléstudomány, pszichológia.
- A népművelés-tudomány és a közművelődési rendszerek ismeretárai: népműveléstudomány, népművelés-történet, szakmódszertan, rádió, televízió, filmtudomány, muzeológia, művészettudományok, bibliológia, élőszavas ismeretterjesztés elmélete és módszertana, zenetudomány, táncstudomány, színháztudomány.
- Társstudományok és a népművelődés: A művelődő ember adottságainak, lehetőségeinek megismerése, pl. pszichológián, fiziológián, szociológián, művelődésszociológián és egyéb társstudományokon keresztül.

A népművelés terén fontos a művelődő személyiségének és a művelődő közösségnek a népművelő személyiségével való kapcsolata a nevelés, művelődés anyagán, annak tartalmán keresztül. Szükség van kidolgozott pályatükörré, ami rendszerbe foglalja mindazokat az ismereteket, melyek a népművelők szakmai és általános műveltségét továbbfejlesztik, és jól megjelennek a képzésük során is.³⁴⁴

³⁴⁴ Kovács Máté: A népműveléstudomány fontosabb tudományelméleti problémái. 132-191. p.

A népművelésért, közművelődésért folytatott összetett tevékenység mindenképpen indokoltta tette a tapasztalatok országos tanácskozás keretében történő megvitatását is. Erre 1970-ben, az Országos Népművelési Konferencia adott lehetőséget.

A konferencia jó alkalmat teremtett arra, hogy a jeles szakemberek negyedszázados értékelést adjanak múlt - jelen - jövő vonatkozásában a művelődés három fő területéről; a nevelés- és oktatásügyről, a közművelődésről, valamint a könyvtárügyről.

Kovács Máté ekkor jelentette ki, hogy a népművelés fogalma tovább már nem tartható és alkalmazható tevékenységük leírására, mert szűkebb értelmezést tesz lehetővé, mint a közművelődés. Felhívta a figyelmet arra, hogy mindenképpen elemezni és fejleszteni kell a felnőttek és fiatalok iskolán kívüli és iskolán túli művelődését, vagyis a közművelődést. Megállapította, hogy a negyedszázados fejlődés eredményeként a korábbinál többen vették igénybe az ismeretterjesztés, a műkedvelő mozgalmak, az alkotó- és szakkörök, a könyvkiadás, a sajtó, a könyvtárak, a film, a televízió, a rádió kínálta lehetőségeket, és használták fel ezek személyiség-, tudat- és ízlésformáló hatásait, mindenki a maga képességeinek, életkorának, családi lehetőségeinek, műveltségi szintjének megfelelően.³⁴⁵

Összegzés

Kovács Máté művelődéspolitikusként azt vallotta, hogy a gazdasági, társadalmi, politikai, és a kulturális fejlődés szerves egységet alkot, kölcsönhatásban van egymással, így fejlődésük együttesen következhet be. Egész tevékenysége során figyelembe vette, hogy a jelen a múltból, a jövő a múlt és jelen együtteséből valósul meg. A múlt értékeiből nem szabad a jó értékeket elvetni, azokat meg kell tartani, és a jelenbe beépíteni.

Demokratikus elvei mentén azt vallotta, hogy esélyegyenlőséget kell biztosítani a társadalmi, földrajzi, és vagyoni elvektől függetlenül.³⁴⁶

„Kovács Máté a kultúra egységéből indult ki, a szellemi és az anyagi kultúra, az elméleti és gyakorlati tudás szoros összekapcsolódását vallotta, az általános embernevelés és a szakmai képzés helyes egyensúlyára törekedett.”³⁴⁷

³⁴⁵ Kovács Máté: Közművelődés és könyvtári kultúra a szocialista társadalom viszonyai között. Gondolatok az Országos Népművelési Konferencia alkalmából. 379-380. p.

³⁴⁶ Bényei Miklós: Kovács Máté, a művelődéspolitikus. 34-35. p.

Munkássága, nevelési szemlélete nem csupán kora kultúrpolitikájának alakulásában játszott fontos szerepet. A – többek között – általa életre hívott intézmények megújulva, jelen korunk kihívásainak megfelelően, továbbra is biztosítják a kultúra, a kulturális javak hozzáférhetőségét mindenki számára. A gazdasági, politikai és kulturális fejlődés egységéről, valamint a magyar és egyetemes kultúra kapcsolatáról vallott nézetei Európai Unió csatlakozásunk tükrében új értelmet nyerhetnek, és útmutatásul szolgálhatnak kulturális társadalmunk jövőbeni továbbfejlődéséhez szükséges célkitűzéseinek megfogalmazásakor.

³⁴⁷ Bényei Miklós: Kovács Máté, a művelődéspolitikus. 36. p.

6. Kovács Máté és a tehetséggondozás

„A tehetség az eredetiségből származik; ez pedig nem egyéb, mint
a gondolkodás, látás, értelmezés és ítélet különleges módja.”
(Guy de Maupassant)³⁴⁸

6. 1 A tehetség és a tehetséggondozás

Kovács Máté életpályája, sokoldalú szakmai tevékenysége során különös hangsúlyt kapott a tehetséggondozás kérdése. Diákként, majd szakemberként közvetlenül is átélhette a tehetség és tehetséggondozás előnyeit, pl. a Collegium Hungaricum Szövetség ösztöndíjasaként, Hankiss János professzorral való kapcsolatában, a debreceni Nyári Egyetem³⁴⁹ szervezésekor, és ezeket megtapasztalva felismerte kiemelt jelentőségét.

Hazai és nemzetközi tapasztalatai hatással voltak ez irányú tevékenységének eredményeire, melyek munkásságának szinte minden területén kimutathatóak, így kezdetben a középiskolai tanárként vezetett önképzőkörök hatékony működésében is.

Kovács Máté 1931. szeptember 1-jétől lett a Nyíregyházi Államilag Segélyezett Ágostai Hitvallású Evangélikus Kossuth Lajos Reálgymnázium helyettes tanára, ahol az első tanévben a nyíregyházi egyetemi és főiskolai hallgatók Szabolcs vezér bajtársi törzsének törzsfője volt. Szervezett egy dísz- és egy kultúrtáborozást, ahol megnyitóbeszédet mondott, továbbá az iskola liceális előadássorozatában *Az írói egyéniség és a modern szépirodalom* címen tartott előadást.³⁵⁰

Az 1932/1933-as tanévben, tanári feladatai ellátása mellett, a VI. osztály osztályfőnöke, az ifjúsági könyvtár őre, tanárkari jegyző volt. Ezen tevékenységei mellett továbbra is aktív résztvevője volt a különböző kulturális rendezvényeknek. Beszédet mondott Nyíregyháza város közönségének márciusi ünnepén, a Szabolcs vármegyei Bessenyei Kör Aranyemlékünnepe *Arany János lelki fejlődése* című tanulmányát olvasta fel, a Bessenyei Kör liceális szakosztályában *A francia gótika remekei* címmel vetített képes előadása volt. Az

³⁴⁸Citatum : idézetek <<http://www.citatum.hu/kereso.php?kereses=tehets%E9g&lap=3>> [2009. 07. 01.]

³⁴⁹Lásd még A Nyári Egyetem első tíz éve : 1927-1936. 32 p.

³⁵⁰A Nyíregyházi Államilag Segélyezett Ág. Hitv. Ev. Kossuth Lajos Reálgymnázium 71. évi értesítője az 1931-32. évről : Debreceni Tankerület : 1931/32. tanév. 26., 29., 31. p.

áprilisi szülői értekezleten *Hogyan tanuljunk?* címmel tartott szabadelőadást.³⁵¹ Amint az a felsorolt, széleskörű tevékenységeiből is kitűnik, Kovács Máté már ekkor igyekezett olyan újszerű pedagógiai eszközöket bevonni munkájába, illetve hallgatóinak, tanítványainak olyan példákat felmutatni, amelyek segítségével a diákok hatékonyabban sajátíthatták el az ismereteket, könnyebben bontakoztathatták ki tehetségüket.

Az 1933/1934. tanévben minden addiginál több közösségi feladatban vállalt szerepet: a nyíregyházi Rotary Club titkára, a debreceni Nyári Egyetemi tanfolyam titkára, a nyíregyházi Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szabolcs Vezér bajtársi törzsének törzsfője és a Szabolcsi Szemle szerkesztő bizottságának tagja volt. A felsoroltakon túl kiemelkedő munkát végzett a Bessenyei Önképzőkör alapító társelnökeként 1933. szeptember 29-től. Ekkorra már lehetővé vált, hogy a tanulók többsége egyéni hajlamainak megfelelően több körnek is a tagja legyen, és ezáltal a saját érdeklődési körének leginkább megfelelő tevékenységet végezhesen. Az önképzőköri rendezvényeken jellemzően beszédeket, felolvasásokat, könyvismertetéseket tartottak, szavaltak, énekeltek.³⁵²

Pályája folytatásaként a Debreceni M. Kir. Állami Fazekas Mihály Gimnáziumban az 1935/1936., majd 1936/1937. tanévben tanári munkája mellett a Petőfi Önképzőkör vezetésével segítette a tehetséges tanulók érvényesülésének támogatását. A rendes üléseken szavalatok, önálló irodalmi, zenei és természettudományi tanulmányok, eredeti versek és elbeszélések, valamint zeneszámok kerültek előadásra.

Közreműködésével kiadásra került az összesen hat számot megélt *Tavaszi* című ifjúsági folyóirat, mely értekezéseket, elbeszéléseket, verseket, beszámolókat közölt, és sportrovata is volt. Pályatételeket írtak ki irodalmi, képzőművészeti, történelmi témákban.³⁵³ Az önképzőkör fejlődését mutatja, hogy a második tanévben a rendes üléseken túl nyilvános iskolai ünnepélyt is rendeztek. A mindennapokhoz kapcsolódó irodalmi, szociológiai, pedagógiai és honvédelmi kérdések hálás közönségre találtak. Különösen nagy volt az érdeklődés a nemzet sorskérdései iránt. A velük kapcsolatos tartalmas hozzászólások, viták

³⁵¹ A Nyíregyházi Ág. H. Ev. Kossuth Lajos-Reálgymnázium 72. évi értesítője : Debreceni Tankerület : 1932/33. tanév. 12., 16., 22. p.

³⁵² A Nyíregyházi Ág. H. Ev. Kossuth Lajos-Reálgymnázium 73. évi értesítője : Debreceni Tankerület : 1933/34. tanév. 22., 60-62. p. A nyíregyházi évekhez kötődően Lásd még Szerafinné Szabolcsi Ágnes: Kovács Máté nyíregyházi évei : (1931-1935).In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 16. évf. 4. sz. (2007) 46-51. p. és Szerafinné Szabolcsi Ágnes: Kultúrpolitika, iskola, könyvtár : a kultúrpolitika hatása Nyíregyháza középfokú iskolai könyvtáira a két világháború között. Nyíregyháza, 2007, 232 p. írásait.

³⁵³ A Debreceni M. Kir. Állami Fazekas Mihály Gimnázium Hatvanharmadik Értesítője az 1935-36. iskolai évről : Debreceni Tankerület. 37-38. p.

változatossá és élénké tették a kör életét. Továbbra is pályatételeket írtak ki, melynek tematikája a magyar irodalom, történelem, képzőművészeti témakon túl vallásos tárgyú költeménnyel, Debrecen múltjáról szóló elbeszéléssel, német nyelvvel és fizikával is bővült.³⁵⁴

Kovács Máté és a tehetséggondozásban jelentős szerepet vállaló önképzőkörök kapcsolatának lezáró szakasza a Debreceni M. Kir. Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumában az 1941/1942. iskolai év volt, ahol az önképzőkör ülésein a korábbi évek munkájához hasonlóan szavalatok, szabadelőadások, felolvasások, zenei előadások, írásbeli bírálatok hangzottak el.³⁵⁵

Kovács Máté több év távlatából, a köznevelési reform kapcsán, 1946-ban az önképzőkörök szerepét a tehetséggondozással összefüggésben így értékelte:

„Az önképzőkör is azért alakult, mert az iskolában csak a régi irodalmat tanították, a tanulók viszont a korszerű új magyar irodalom iránt is érdeklődtek, s ezért csináltak önképzőkört, ahol olvashattak, ahol megismerkedhettek a modern írókkal is. Magát az iskolát kell olyanná alakítani, hogy a nevelés egész feladatát vállalhassa. Olyan iskolát kell alkotnunk, amely lehetővé teszi, hogy a tanulók kiválasztása elsősorban a tehetség szerint menjen végbe. A tanuló hajlama, képessége szerint lehetővé váljon az átmenet az iskolatípusok között. A tanulóknak biztosítsa az iskola mindazt, amit a társadalom és a tanuló elvár, és ami iránt a tanuló érdeklődést mutat.”³⁵⁶

Kiemelkedő jelentőségű, hogy a fentebb említett többirányú tevékenysége mellett korabeli tehetségkutatás keretében időt és energiát szánt a félreeső falusi és tanyasi iskolákban tanuló tehetséges gyermekek felfedezésére, hogy így biztosítsa továbbtanulásuk lehetőségét közép-, illetve felsőfokon.³⁵⁷

Kovács Mátét a tehetséggondozás témaköre nem csak pedagógusi pályája alatt foglalkoztatta, további munkája során is központi kérdés maradt, s intézményes keretek között is igyekezett azt érvényesíteni.

A köznevelési reformban megjelenő oktatáspolitikai elgondolásai, a középiskolai és egyetemi tanári pályája, a Nyári Egyetem főtitkársága során szerzett tapasztalatok

³⁵⁴ A Debreceni M. Kir. Állami Fazekas Mihály Gimnázium Hatvannegyedik Értesítője az 1936-37. iskolai évről : Debreceni Tankerület. 36-37. p.

³⁵⁵ A Debreceni M. Kir. Középiskolai Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnáziumának Évkönyve az 1941-42. iskolai évről. 44. p.

³⁵⁶ Kovács Máté levele. Budapest, 1946. augusztus 13. In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/22/8. 5. p.

³⁵⁷ Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikusi tevékenysége. 7. p.

birtokában 1943. január 1-jei hatállyal került át a debreceni tankerületi főigazgatósághoz szakelőadói teendők ellátására, majd ez év július 1-től az Országos Köznevelési Tanács ügyvezető igazgatója lett.

1945 tavaszán, amikor az Ideiglenes Nemzeti Kormány Debrecenből Budapestre költözött, és május 15-én az Országos Köznevelési Tanács működése megszűnt, Kovács Mátét gimnáziumi igazgatói minőségben osztották be a Vallás- és Köznevelési Minisztérium fogalmazói karába.³⁵⁸ Farkas László, a minisztérium jogi osztályának vezetője így emlékszik vissza erre az időszakra:

„Teleki Géza első ügybeosztása 1945. május 20-án jelent meg. 11 ügyosztály maradt, melyek közé tartozott az a nevelési osztály, amely a nevelés általános elvi kérdésével foglalkozott, továbbá az Országos Köznevelési Tanács ügyeivel, s a tehetséges gyermekek kiválasztásának irányításával, ami már Hóman idejében megindult, akkor ennek Szombatfalvy György lett a gazdája. A nemzetiségi elvi kérdések is ide tartoztak. Ennek az osztálynak Kovács Máté lett a vezetője, volt debreceni tanár, majd állami gimnáziumi igazgató. Ő nem a Teleki-féle debreceni minisztériummal jött fel, hanem már Szinyei-Merse Jenő alatt be volt osztva az Országos Köznevelési Tanácsba. A nevelés elvi kérdéseiben nagyon otthonos, jó tanárnak és kiváló szervezőnek ismertem meg.”³⁵⁹

A III. nevelésiügyi ügyosztály ekkor a következő területekért volt felelős: a nevelés és a nemzetiségi ügyek elvi kérdéseiről, a tankönyvek felülvizsgálatáért, nevelők átképzéséért, reformok előkészítéséért, az Országos Köznevelési Tanács ügyeiért, tehetséges gyerekek kiválasztásának irányításáért, a köznevelésre vonatkozó adatok gyűjtéséért.³⁶⁰

6. 2 A tehetséggondozás hazai története röviden

Ahhoz, hogy Kovács Máténak a tehetséggondozásban vállalt áldozatos szerepét még inkább érzékeltetni lehessen, érdemes röviden felvázolni a magyar tehetséggondozás történetét.

A hazai tehetségvédelem első, megalapozó szakasza 1903-ban kezdődött el, amikor Nagy László gyermekpszichológus megalapította a Gyermektanulmányi Bizottságot. Jelentős tevékenysége nyomán folyóiratok, cikkek, konferenciák, tanulmányok sora indult el a

³⁵⁸ Bényei Miklós: Kovács Máté, az államtitkár. 279. p.

³⁵⁹ Farkas László: Hómantól Ortutayig : történelmi évek egy magyar minisztériumban : 1934-1949. 68-69. p.

³⁶⁰ Welker Ottó: A művelődésügyet irányító minisztériumok szervezete, ügybeosztása és vezető tisztviselői : 1945-1984. 3. p.

gyerekek vizsgálataival, neveléslélektani kutatásaival összefüggésben. Ezt a szakaszt Nagy László 1931-ben bekövetkezett halála zárta le. Személye azért is jelentős, mert Kovács Máté a tehetséggondozás és az 1945 előtti köznevelésről szóló áttekintésében mintaként Eötvös József, Nagy László munkásságát emeli ki.³⁶¹

A második szakasz 1935 és 1948 közé tehető. 1935-ben a sárospataki gimnáziumban indult meg az a kezdeményezés, melynek célja az volt, hogy egy bizonyos közegeben megtörténjen a potenciális tehetségek felkutatása, a tehetségígéretes korszerű diagnosztikai módszerekkel történő megvizsgálása, szelektálása, a tehetségnevelő módszerek kidolgozása és alkalmazása, a szükséges anyagi alap előteremtése, és a kiválasztott kollégiumi diákok elhelyezése. Az akkori sárospataki gimnáziumi nevelés számára jelentős ösztöndíjak álltak rendelkezésére, ám ezeket csak olyan tanulók kaphatták, akik előzőleg gimnáziumi tanulmányi eredményükkel és magatartásukkal bizonyították, hogy érdemesek a támogatásra. A falusi és tanyai szegényparasztság gyermekei azonban – ha még oly tehetségesek voltak is –, nem kerülhettek be a gimnázium első osztályába, mert ezek a családok még a viszonylag előnyös oktatási költségeket sem voltak képesek előteremteni. A szakemberekben csak 1934-ben tudatosult, hogy a falvak legtehetségesebb szegény sorsú gyermekei számára is meg kell teremteni a gimnáziumba jutás lehetőségét. Ennek érdekében a tanítóképző főiskola vezetősége új, speciális célú ösztöndíjalapot létesített. 1935 szeptemberében a tanári kar megtartotta az első tehetségvizsgát, s ezzel megkezdődött a hazai tehetségvédő mozgalom második szakasza, amely fokozatosan más református gimnáziumokban is megjelent, majd ebből nőtt ki 1941-ben az Országos Magyar Falusi Tehetségmentés intézménye.

Ettől fogva – 1941- től –, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium iskolapolitikájának szerves része lett a tehetségvédelem, melynek szervező alakja a már említett Szombatfalvy György, aki a *Társadalomtudomány* című folyóirat főszerkesztője, a Minisztériumhoz beosztott gimnáziumi igazgató volt. A programhoz kötődő rendelet 1941. szeptember 9-én jelent meg (57.436/1941. V. K. M.).³⁶²

Ez a Hóman-féle rendelet úgy intézkedett, hogy az állami, királyi katolikus, községi, izraelita felekezeti, társulati és magánjellegű fiú- és leánygimnáziumok nyilvános és

³⁶¹ [Kovács Máté]: Az Országos Neveléstudományi Intézet szervezésének terve. Budapest, [1948]. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/22/45. 4. p.

³⁶² A m. kir. Vallás- és közoktatásügyi miniszter 1941. évi 57. 436. sz. rendelete, a tehetséges falusi szegény tanulók gimnáziumi iskoláztatásának előmozdítására szolgáló járulékok megállapításáról. 3702-3703. p.

magántanulóitól a tehetséges falusi szegény tanulók gimnáziumi iskoláztatásának előmozdítására bizonyos járulékokat szedjenek, s az így begyűlt összeget az előző évben létesített Horthy Miklós-ösztöndíjalapnak fizessék be, amely ösztöndíj- és nevelési alapként szerepelt.³⁶³ Hóman közismerten a tehetségek, s ezen belül a népi tehetségek támogatására törekedett. Ugyancsak ebben az évben megtörtént az Országos Tehetségkutató Intéző Bizottság felállítása is. Ez évente 600 tehetséges, de szegény sorsú falusi gyermek ingyenes középiskolai beiskolázását támogatta.³⁶⁴

A sikeres tehetségvizsgálat után, 1942 ősztől, a falusi szegény gyerekek már intézményi keretek között kerülhettek a gimnáziumba, ahol tovább tanulhattak, és internátusbeli elhelyezésükről az állam gondoskodott.³⁶⁵

Az 1942/1943. évtől kezdve versenyvizsgálatokat tartottak, s a területi hovatartozást figyelembe véve a minisztérium osztotta szét a vizsgát sikeresen kiállt tanulókat a nevelésükkel megbízott iskolába.³⁶⁶

A jellem megítélése a versenyvizsgán két szempontból volt fontos: egyrészt pszichológiai jellemként (a bevéselt lelki jegyek vizsgálata), másrészt az egyén etikai irányultságát, morális beállítódását mérték fel.³⁶⁷ Ennek lépései a következők voltak:

A kérdőív a „Bejelentés a képességvizsgálatra” címet viselte. Ez nagyon alapos, és szinte mindenre kiterjedő előzetes jellemzést adott a tanulóról. A tanítók töltötték ki a jelentkezési lap személyiség leírására vonatkozó adatait, mely először az általános adatokat, családi körülményeket, a tanuló tanulmányi eredményeit tükrözte. Elemzési szempont volt a gyermek továbbtanulási szándéka, a szülők segítségének formái, az, hogy milyen pályához volna kedve, mit tesz szabad idejében stb. Jellemezni kellett továbbá egyéni képességét, tehetségét, olvasási szokásait, tulajdonságait: fellépését, mozgását, érintkezését, vérmérsékletét, alaphangulatát, felfogását, figyelmét, emlékezését, gondolkodását, akaratát, egyéniségének alapvető jegyeit, képzelő erejét, munkakészségét, megbízhatóságát, rendszeretét, tisztaság iránti hajlamát, kezűgyességét, rossz szokásait, fogyatékoságát. Az orvos által kitöltendő adatok a külső megjelenésre, egészségi állapotára vonatkoztak.³⁶⁸

A következő lépés a tanulók írásának elemzése volt a házi dolgozatok alapján, mely lehetett a legjobb barátról vagy olvasmányról készített írás. Ez elárulta a külső rendre, a

³⁶³Harsányi István: Az iskolai tehetséggondozás története Magyarországon. 314-332. p.

³⁶⁴Romsics Ignác: Magyarország története a XX. Században. 184-185. p.

³⁶⁵MOL VKM iratai XIX-I-1-j

³⁶⁶Harsányi István: Az iskolai tehetséggondozás története Magyarországon. 332. p.

³⁶⁷Csorba Zoltán: A jellem megítélése a versenyvizsgán. 259. p.

³⁶⁸MOL VKM iratai XIX-I-1-j

tisztaságra, helyes tagolásra való törekvést, ami lehetett ösztönös vagy szoktatott. Utalhatott benső rendezettségre, ami világos, áttekinthető egyéniséget sejtetett. A másik szempont a dolgozat tartalmának elemzése volt.³⁶⁹ Rajzfeladatot is kaptak különböző témákban. Külön írásos próbákat tartottak. Ezek után a gyerekek személyesen megjelentek, majd a szóbeli vizsgán két részből álló feladatot kellett megoldaniuk, az egyik egy vers felolvasása, a másik két velős mondás megértése.³⁷⁰

A tehetségesnek látszó gyermeket – a népiskola V. vagy VI. osztályából – a tanítója terjesztette fel megfelelő bizonyítékokkal (az előbb ismertetett kérdőív alapján) a versenyvizsgára történő behívás érdekében a tankerületi főigazgatóhoz, aki a vizsgázókat elosztotta a vizsgáztatásra kijelölt gimnáziumok között. A vizsgára hívást a gimnáziumok tették, előzetes szűrés után. Amennyiben szükség volt rá, a behívottak útiköltségét az alap megtérítette, elhelyezésükről is gondoskodott. Sok helyen a vendéglátó iskola étellel is ellátta őket.

A vizsgáztató tanárokat külön tanfolyamokon képezték ki a módszerek és az eredmények értékelése tekintetében. Az eljárás nem az elraktározott tudást állapította meg, hanem a képességeket.

„A gyermek teljesen a maga képességeire van utalva: életében először kell éreznie, hogy sorsának irányítása a saját tehetségétől függ.”³⁷¹

Kovács Máté a minisztériumban közvetlenül találkozott a tehetségek problémájával, hiszen a beérkezett kérelmek és értékelések alapján történt a támogatás odaítélése. A pályázó gyermekek kéziratos anyagaiban jól látható, hogy azokat ő látta el kézjeggyel. Ez azt mutatja, hogy egyenként elemezte, gondolhatta át a különböző helyről érkező, gyakran megrázó sorsú gyermekek adatait, azokon keresztül szembesülve a társadalom mély problémáival. A véleményezés során mindig kérte, hogy a tanuló pályájának, eredményeinek alakulásáról tájékoztassák. Ez is mutatja, hogy nem az egyedi, egyszeri eset érdekelte, hanem az emberek és életpályájuk alakulása.³⁷²

³⁶⁹ Csorba Zoltán: A jellem megítélése a versenyvizsgán. 260. p.

³⁷⁰ MOL VKM iratai XIX-I-1-j

³⁷¹ Szondy György: Tehetségmentés. 195-199. p.

³⁷² MOL VKM iratai XIX-I-1-j

Kovács Máté a háború utáni évek demokratikus művelődéspolitikájának és köznevelésének kialakításában is jelentős szerepet vállalt. E téren megjelenő írásai egyaránt tükrözik a tehetség helyzetével kapcsolatos megállapításait és kritikáit.

1945 novemberében készített jelentésében a tehetséggondozással kapcsolatosan így összegezte a VKM nevelési ügyosztálya eddigi fontosabb munkáját: „A tehetséges tanulók országos versenyvizsgáját az idei tanév elején is megtartottuk és a tehetségesnek mutatkozókat, igyekeztünk úgy gondozásba venni, hogy tanulmányaikat eredményesen folytathassák. A kiválasztás és gondozás nagyarányú kifejlesztését neveléspolitikánk egyik alaptételévé kellene tennünk.”³⁷³

A kialakulóban lévő vagy tervbe vett feladatok közül kiemelte a tehetségkiválasztás és -gondozás továbbfejlesztését, egyrészt a kiválasztás módszereinek a magyar lelkület igényeihez való fokozottabb alkalmazásával, másrészt a megfelelő tehetségek internátusi elhelyezésével, könyv- és ruhasegéllyel való támogatásával, végül a valamilyen irányban rendkívül tehetségesek különleges kiképzésével.³⁷⁴

A köznevelési reform koncepciójában – a demokratikus nevelés híveként –, az iskolaszervezet átalakításának legjobb megoldását abban látta, ha az biztosítja azt, hogy az arra való emberek a nekik megfelelő helyre jussanak, és az egyes iskolák között átmenetek legyenek. Mindenki végezhesse el a neki tehetsége, szorgalma alapján megfelelő legjobb iskolát, és szerezhesse meg a legjobb képesítést függetlenül attól, hogy milyen társadalmi és vagyoni viszonyok között él. Elképzelése szerint a mozaikszerűen egymás mellett álló iskolatípusokat egységes rendszerben kell összefogni, és a magyar lélek sajátosságainak megfelelően kell kiépíteni.

Demokratikus lesz a köznevelés – vallja –, ha meg tudja szüntetni a legnagyobb igazságtalanságot, a kultúra értékeinek igazságtalan elosztását, vagyis ha mindenkinek egyformán lehetővé teszi, hogy az emberi kultúra értékeiből annyit éljen át, annyit tegyen magáévá, amennyit tehetsége és szorgalma szerint magának meg tud belőle hódítani,

³⁷³ Kovács Máté: Tájékoztató a III. Nevelési Ügyosztály I. ügyköréről, II. eddig végzett munkásságáról, III. kialakulóban levő vagy tervbe vett munkálatairól. Budapest, 1945. november 18. In: Kovács Máté kéziratosa. OSZK Kézirattár Fond 210/11/34. [4.] p.

³⁷⁴ Kovács Máté: Tájékoztató a III. Nevelési Ügyosztály I. ügyköréről, II. eddig végzett munkásságáról, III. kialakulóban levő vagy tervbe vett munkálatairól. Budapest, 1945. november 18. In: Kovács Máté kéziratosa. OSZK Kézirattár Fond 210/11/34. [8.] p.

illetve ha lehetővé teszi, hogy a folytonos kiválasztás, a folytonos versenyzés beiktatásával mindig az értékesebb, tehetségesebb ember jusson előre.

Hangsúlyozta, hogy a kiválasztás, az előhaladás mértéke a tehetség alapján kell, hogy megvalósuljon, ennek eszközét pedig az állandó versenyvizsgázás bevezetésében látta. Ez nemcsak azért volt fontos, hogy a megfelelő magasabb műveltséget kívánó hivatásokra a szellemileg legalkalmasabbakat választhassák ki, hanem azért is, hogy a tehetséges tanulókat az eddiginél alaposabb felkészültségre, nagyobb elmélyedésre készíthessék.³⁷⁵ Szavait tovább idézve: „mai iskolázásunk az átlagosak iskolája. A tehetségesek rendszerint unják az egy helyben topogást, és nem szereznek olyan felkészültséget, nem nyújtanak olyan teljesítményt, mint amelyet tehetségüknél fogva követelnénk tőlük. Döntő fontosságú az is, hogy a tanulók már az iskolában megtanulják, átéljék, megszokják a demokrácia élet eszményeit és életgyakorlatát.”³⁷⁶

„A legelső követelmény, hogy mindenki, minden tanuló olyan képzést kapjon, amelyik lehetővé teszi, hogy az életben a maga adottságainak, képességeinek megfelelő munkahelyet betölthessen és amely azért fontos, mert az iskola egyre nagyobb szerepet vállal a nevelésben. Tudjuk, hogy régebben a társadalom végezte el a nevelés legnagyobb részét. Az iskola átvállalja a társadalom nevelő tevékenységét. A másik követelmény, hogy a tanuló az egész magyar társadalomból rekrutálódjék.”³⁷⁷

Véleménye szerint tehát az iskolának a nevelés egész feladatát vállalnia kell, annak a tanulót minden tekintetben egész emberré kell emelnie.³⁷⁸ A tehetség érvényesülésében fontosnak tartotta még a tehetséges írók, költők, képző- és zeneművészek anyagi biztonságának megteremtését, és javasolta a kandidátusi intézmény meghonosítását is.³⁷⁹

6. 3 A tehetséggondozás könyvtárügyi vonatkozásai

A fent ismertetett időszakban kialakult gondolatvilága, munkafelfogása, szervezőképessége érhető tetten a későbbi időszakokban, a könyvtárügy egységének

³⁷⁵ Kovács Máté: Köznevelésünk reformja. 1946. január 31. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/22/7. 1-6. p.

³⁷⁶ Kovács Máté: Köznevelésünk reformja. 1946. január 31. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/22/7. 6. p.

³⁷⁷ Kovács Máté levele. Budapest, 1946. augusztus 13. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/22/8. 1-2. p.

³⁷⁸ Kovács Máté levele. Budapest, 1946. augusztus 13. In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/22/8. 4. p.

³⁷⁹ Bényei Miklós: Kovács Máté, az államtitkár. 282. p

kialakításában, a könyvtárosképzés megszervezésében, a hallgatói, munkatársi kapcsolatok alakulásában, valamint a kutatói munka ösztönzésében végzett munkája során is.

Szakmailag jól felkészült, komoly hivatástudattal és művelődéspolitikai szemlélettel rendelkező könyvtárosok kerültek ki mind munkatársai közül, mind hallgatói sorából, akik a megfelelő képzési struktúra elsajátítása után, a magyar művelődésügy, könyvtárügy és a kulturális élet más területén is helytálltak.³⁸⁰

Egyetemi tanszékvezetőként 1963-tól szervezőképességének hatásai, eredményei mellett jól láthatóak voltak arra irányuló törekvései is, hogy a tehetséges fiataloknak lehetőséget biztosítson a kibontakozásra. Ebben az évben jelent meg többek között A Könyvtáros folyóiratban a *Könyvtáros hallgatók* írák c. rovat, amely a hallgatók könyvtári gyakorlaton szerzett tapasztalatait rögzítette.

Szintén jelentős eredmény, hogy megindultak a könyvtártudományi kutatások, amelyet a könyvtárosok egyre növekedő önállósággal végeztek. Az OKDT Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottsága pályatételeket jelölt ki az országos kutatási terven belül és ezekre a témákra pályázatokat írtak ki. Megerősödött az egyetemi - akadémiai színvonalon folytatott kutatómunka igénye és a legaktuálisabb eredmények bekerültek az egyetemi oktatásba. Tehát a – ma úgy mondanánk – kései tehetséggondozás területén is eredményeket ért el: a pályázatokon, kutatásokon keresztül a már pályán lévő szakembereknek is lehetőséget biztosított kvalitásaik bizonyítására. Kovács Máté aktívan foglalkozott a Tanszéken végzett hallgatók helyzetével, egyetem utáni sorsával is.

Rendszeresen érdeklődött a hallgatók karrierje és szakmai tapasztalatai iránt.³⁸¹ Számon tartotta az üres könyvtárosi álláshelyeket, és mindig átgondolva, megfelelő hallgatót javasolt az állás betöltésére. Ugyanakkor a hallgatók igényeit is felmérte, feljegyezte, és támogatta őket elhelyezkedésükben. Mindezekről a professzor jegyzetei is tanúskodnak.³⁸²

³⁸⁰ Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. 13. p. Lásd még Arnóth Károly - Vajda Kornél: Kovács Mátéra emlékezve. 42-47. p. Lásd még Suppné Tarnay Györgyi: Kovács Máté hatása szakmai életutamra a könyvtáros generációk felkészítésében. 49-53. p. Lásd még Kovács Mária: Kovács Máté hatása a szombathelyi könyvtáros képzésre. 36-46. p. Lásd még Kertész Gyuláné: Emlékeim Kovács Mátéről. 46-48. p.

³⁸¹ Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története. 91-92., 96. p.

³⁸² Kovács Máté által gyűjtött álláslehetőségek. In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/117/1-10.

Összegzés

A köznevelési reform koncepciójának középpontjában álló alapgondolat egész életpályáján meghatározó maradt: „Ha egy élethivatásra jogot adó oklevelet adunk ki, akkor erre megfelelő felkészültséget is kell adni.”³⁸³ Tudatosan egy életpályában gondolkodott, annak nemcsak egy adott pillanatnyi kivetített szakaszát tekintette alapul, hanem arra vonatkozóan kész stratégiát állított fel. Többek között ez a szemlélet, a tudatos és tervszerű gondolkodási mód emelte ki őt és munkásságát pályatársai közül, valamint ennek köszönhetően épültek be és élnek tovább egyes gondolatai mai kultúra- és művelődésfejlesztési szemléletünkben.

³⁸³ Kovács Máté: Köznevelésünk reformja. 1946. január 31. In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/22/7. 14. p.

7. Összegzés

Kovács Máté gondolatainak továbbélése a 21. században

Az 1960-as években az audio-vizuális közlési rendszerek és a számítástechnika egyre tömegesebb méretű elterjedése és alkalmazása miatt több szakemberben felmerült a kérdés: milyen szerepe lesz a könyveknek és egyéb nyomtatott dokumentumoknak a jövő társadalmában és tudományos munkájában?

McLuhan kanadai egyetemi tanár, sokat idézett véleménye az, hogy az írás és olvasás történeti szerepét betöltötte, s a mai elektronikus világban az audio-vizuális közlési rendszerekkel és a számítógépek lehetőségeivel szemben fokozatosan háttérbe szorul. Szembefordul ezzel a másik tábor, amelynek képviselője például Robert Escarpit aki *A könyv forradalma* című ismert könyvében arra próbál rávilágítani, hogy a kiadványkészítés és könyvterjesztés szervezete, technikája és módszere nem merevedett meg, képes rugalmasan hozzáigazodni a mai társadalmak tömegméretű kommunikációs szükségleteihez.

Kovács Máté ezzel kapcsolatos gondolatai is a jelenbe hatóak. Több tanulmányban tette közzé álláspontját a könyv, és az újonnan megjelenő adathordozók várható hatásáról az emberek mindennapi életében. *Gutenberg és a modern ember világa* című írásában a következőképpen foglalja össze nézeteit:

„Gutenberg találmánya technikai jellegű, de nem csak technikai jelentőségű. Az emberi művelődés s az emberiség kibontakozásának egyik legfontosabb elősegítője, mely véleménye szerint a szellemi közlés egyik új technikai módjának a megteremtésével lehetővé tette az emberiség kollektív tudásának felhalmozódását és tömegméretű elterjedését.”³⁸⁴

„A nyomdászati technika képes volt együtt fejlődni az emberiséggel. Kérdés azonban, hogy a közelmúlt és a jelen vitathatatlan nagy eredményei után mit ígér a jövő: vajon az audio-vizuális tömegközlési rendszerek térhódítása következményeként nem csökken-e az írásbeli közlés rendszerének és ezen belül Gutenberg eddig fejlődőképesnek bizonyult találmányának jelentősége is? Vannak kutatók, akik úgy vélik, hogy a fogalmi – nyelvi -

³⁸⁴ Kovács Máté: *Gutenberg és a modern ember világa*. 636. p.

írásbeli közlési rendszer betöltötte történelmi hivatását, és a jövőre fokozatos hanyatlását jósolják. A tények azonban mást bizonyítanak. Évről évre nő és egyre többféle formában jelenik meg a kiadványok tömege: könyv, időszaki lap stb.”³⁸⁵

Másik tanulmányában így elmélkedik e kérdésről:

„Vajon az audio-vizuális közlési módok és rendszerek szükségképpen háttérbe szorítják-e az írásbeli közlést, mint ahogyan azt McLuhan és vele együtt sokan mások is vélik és hirdetik? Vagy pedig a technikai tömegközlési rendszerek megmaradnak egymás mellett és sajátos adottságaiknak megfelelően ésszerű feladat- és munkamegosztás alapján egymással versenyezve próbálják elérni, hogy az emberiség minél nagyobb része, lehetőség szerint mielőbb minden tagja, hozzájusson azokhoz a kulturális értékekhez, szellemi táplálékokhoz, amelyek személyi adottságaiknak minél teljesebb kifejlesztéséhez és a közös feladatokban való eredményes közreműködésükhöz szükségesek?”³⁸⁶

Kovács Máté azt vallja, hogy a társadalmi fejlődés során létrejött változások nem váltják fel egymást, hanem több-kevesebb átalakulással tovább élnek egymás mellett. A technikai tömegközlési rendszerek nem ellenfélként állnak egymással szemben, kialakulóban van feladat- és munkamegosztásuk, továbbá az együttműködésnek az a módja, amely lehetővé teszi, hogy közös erőfeszítéssel töltsék be hivatásukat a társadalom életgyakorlatában.

A társadalmi igények növekedésének és az audio - vizuális közlési rendszerek versenyének hatására a kiadványkészítés és terjesztés folyamatának egészében és a könyvtárak rendszerének, szolgáltatásainak fejlesztésében gyökeres újításokat valósítottak meg. Rugalmasan igyekeztek hozzáidomulni a mai társadalom tömegméretű kommunikációs igényeihez. Ennek bizonyítéka, hogy az olcsó tömegkönyvek nagyipari előállításával és a terjesztési hálózat sűrítésével, valamint a propaganda megerősítésével a könyvkiadás máris átütő sikert aratott. A jövő lehetőségeiről, kilátásairól folyó vitákban azonban eddig kevesebb figyelmet fordítottak az olvasók számának és összetételének várható alakulására.³⁸⁷

Kijelenthető tehát, hogy mindazok a kérdések, amelyek Kovács Máté munkássága során meghatározók voltak, s amelyek alapján munkatársai és az őket követő generációk számára

³⁸⁵ Kovács Máté: Gutenberg és a modern ember világa. 637. p.

³⁸⁶ Kovács Máté: A könyv, a könyvtár és az olvasás mai világunkban. 636. p.

³⁸⁷ Kovács Máté: A könyv, az olvasás és a könyvtárak világéve. 317. p.

alapvető feladatokat jelölt ki, napjainkban is foglalkoztatják a könyvtári területen dolgozó szakembereket.

A Kovács Máté által megfogalmazott célok – a szükséges információk gyors és hatékony elérésének biztosítása, ezen belül a könyvtárak szerepének meghatározása, a tevékenységek felosztása és hálózatba szervezése, az infrastruktúra folyamatos bővítése és modernizálása, az oktatás rendszerének a változó igényekhez történő alakításán keresztül, a tehetségek kiváló szakemberekké képzése – mindegyike jelenünkben is meghatározza e terület feladatait és tevékenységeit.

Kovács Máté könyvtárügyért végzett munkásságát sokrétűség, megfontoltság, kellő körültekintés, a hatékony problémamegoldás jellemezte. Alakjának tisztelete, szellemisége az utódokban, tanítványok cselekedeteiben tovább él. Nevét viseli a Kovács Máté Városi Könyvtár Hajdúszoboszlón; a Kovács Máté Kör a Debreceni Tudományegyetemen; és az 1996-ban létrejött Kovács Máté Alapítvány.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetet mondok Barátné dr. habil. Hajdu Ágnesnek, a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Főiskolai Kar főiskolai tanárának, témavezetőmnek, hogy lehetővé tette munkám sikeres elvégzését és dolgozatom megírását. Köszönöm szakmai támogatását, valamint dolgozatom alapos és kritikus átnézését.

Hálás vagyok Prof. habil. Dr. Sebestyén Györgynek, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézet egyetemi tanárának, aki szakmai tanácsaival, támogatásával alapvetően hozzájárult dolgozatom elkészítéséhez.

Köszönetem fejezem ki a Kovács Máté Alapítványnak pályázati, szakmai téren nyújtott tanácsaikért, segítőkészségükért.

Bibliográfia

1.018/1956. (III. 9.) számú minisztertanácsi határozat a könyvtárügyről szóló 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet végrehajtásáról. 138-141. p.

In: Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye : 1956. Budapest : Közgazd. és Jogi K., 1957. 485 p.

I. Országos Könyvtáros Konferencia határozata.

In: Könyvbarát, 2. évf. 12. sz. (1952) 24-27. p.

A II. Országos Könyvtáros Konferencia.

In: A Könyv, 5. évf. 6. sz. (1955) 241-244. p.

A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia.

In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 1. sz. (1971) 3-50. p.

11-2-49/1953. /X.17./ Np. M. sz. utasítás A könyvtárak könyvállományának védelméről. 105-112. p.

In: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. 1. köt. Szerk. Takács József. Budapest : Országos Könyvtárügyi Tanács (később OKT), 1958. 303 p. (Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai ; 2.)

213/1951. (XII. 18.) M. T. számú rendelet tudományos célokra kötelespéldányok beszerzéséről. 370-371. p.

In: Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye : 1951. Budapest : Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, 1952. 431 p.

1956. évi 5. számú törvényerejű rendelet a könyvtárügy szabályozásáról. 33-34. p.

In: Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye : 1956. Budapest : Közgazd. és Jogi K., 1957. 485 p.

Az 1961. évi III. törvény az oktatásról : Budapest, 1961. október 17. 248-254. p.

In: Magyar történeti szöveggyűjtemény : 1914-1999. 2. köt. Szerk. Romsics Ignác. Budapest : Osiris, 2000. 560 p. (Osiris tankönyvek)

Az 1964. évi könyvtártudományi kutatások.

In: Könyvtári Figyelő, 10. évf. 3-4. sz. (1964) 111-118. p.

Az 1964. évi könyvtártudományi pályázat eredménye.

In: Könyvtári Figyelő, 10. évf. 6. sz. (1964) 395. p.

Az 1965. évi könyvtártudományi kutatások.

In: Könyvtári Figyelő, 11. évf. 1. sz. (1965) 3-14. p.

1966. évi november 10-én megtartott ügyvezető elnökségi ülés határozatai.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/229/18. 1 p.

Az 1967. évi bejelentett könyvtártudományi kutatások.

In: Könyvtári Figyelő, 13. évf. 5. sz. (1967) 348-357. p.

Az 1971. évi külföldi tanulmányutak jegyzéke.
In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 5. sz. (1972) 541-547. p.

1972 : a könyv éve.
In: Magyar Könyvszemle, 87. évf. 1. sz. (1971) 76-77. p.

Aczél György: Közelkép Kádárról.
In: Rubicon, 11. évf. 6. sz. (2000) 4-11. p.

Az Állami Gorkij Könyvtár gyűjtőkörét tárgyalta az OKDT (később Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács).
In: Könyvtáros, 20. évf. 2. sz. (1970) 78. p.

Az általános tudományos és szakkönyvtárak 1961. évi adatai.
In: Könyvtári Figyelő, 8. évf. 5-6. sz. (1962) 217-232. p.

Andorka Rudolf - Falussy Béla: Az időmérleg változásai : 1963-1977.
In: Szociológia, 1982. 3. sz. 325-349. p.

Antal Andrea: Egymillió lakás.
In: História, 17. évf. 9-10. sz. (1995) 47-48. p.

APA Style Essentials. <<http://psychology.vanguard.edu/faculty/douglas-degelman/apastyle/>>
[The Publication Manual of the American Psychological Association (6th ed., 2010) and the APA Style web site (<http://www.apastyle.org/>) provide a comprehensive reference guide to writing using APA style, organization, and content.] [2013. 04. 05.]

Arató Krisztina - Németh István: Európa megosztottság és egyesítés között : 1945-1995. 95-130. p.
In: 20. századi egyetemes történet. 2. köt., 1945-1995. Európa. Szerk. Diószegi István, Harsányi Iván, Németh István. Budapest : Korona, 1997. 537 p.

Arnóth Károly - Vajda Kornél: Kovács Mátéra emlékezve.
In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 21. évf. 8. sz. (2012) 42-47. p.

Áttekintés az Országos Könyvtárügyi Tanács és a Szakbizottságok 1960. I. félévi munkájáról. Budapest, 1960. június 22.
In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/67. 4 p.

Babiczy Béla: Kovács Máté : 1906-1972.
In: Magyar Könyvszemle, 89. évf. 1. sz. (1973) 89-90. p.

Balázs Sándor - Szabolcska Ferenc: A műszaki termelési könyvtári hálózat : a statisztikai adatfelmérés tükrében. 1. r.
In: Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 5. évf. 1. sz. (1958) 8-17. p.

Balázs Sándor - Szabolcska Ferenc: A műszaki termelési könyvtári hálózat : a statisztikai adatfelmérés tükrében. 2. r.

In: Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 5. évf. 2. sz. (1958) 1-14. p.

Barabási Rezső : 1921-1972.

In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 1. sz. (1972) 3-4. p.

Barabási Rezső : 1921-1972.

In: Könyvtáros, 22. évf. 4. sz. (1972) 189-190. p.

Barabási Rezső: Az 1969. évfolyam elé.

In: Könyvtári Figyelő, 15. évf. 1. sz. (1969) 3. p.

Barabási Rezső: Az Országos Könyvtárügyi Tanács munkája és feladatai.

In: Magyar Könyvszemle, 71. évf. 3. sz. (1955) 224-226. p.

Bart István: Világirodalom és könyvkiadás a Kádár-korszakban. Budapest : Osiris, 2002. 170 p.

Bártfai Imréné: A magyarországi műszaki könyvtárosképzés kialakulása és fejlődése napjainkig.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 13. évf. 9-10. sz. (1966) 880-893. p.

Bauer Tamás: „Egy évtized gazdasági fejlődése” Magyarországon. 105-152. p.

In: Bauer Tamás: Tervgazdaság, beruházás, ciklusok. Budapest : Közgazd. és Jogi Kvk., 1981. 622 p.

Békés Csaba: A Kádári külpolitika : 1956-1968.

In: Rubicon, 9. évf. 1. sz. (1998) 19-22. p.

Békés megyében tartja ülését az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács.

In: Békés Megyei Népújság, 23. évf. 142. sz. (1968. június 19.) 3. p.

Bencsik Péter: A Kádár-rendszer állama : 1957-1989. 281-314. p.

In: A magyar állam története : 1711-2006. Szeged : JATEPress, 2010. 447 p.

Bencsik Péter: A Rákosi-rendszer állama : 1949-1956. 223-254. p.

In: A magyar állam története : 1711-2006. Szeged : JATEPress, 2010. 447 p.

Benedek Miklós: Könyvtárberendezési kiállítás.

In: Észak-Magyarország, 22. évf. 147. sz. (1966. június 23.) 4. p.

Bényei Miklós: Genius loci - A helyismereti tevékenységről. Budapest : Könyvtári Intézet, 2004. 182 p.

Bényei Miklós: Kovács Máté. Budapest : Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2005. 199 p. (Tudós tanárok - tanár tudósok)

Bényei Miklós: Kovács Máté, az államtitkár.

In: Könyvtári Figyelő, 54. évf. 2. sz. (2006) 277-283. p.

Bényei Miklós: Kovács Máté előadás-vázlata az IFLA budapesti kongresszusára : 1972.
In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 21. évf. 11. sz. (2012) 48-50. p.

Bényei Miklós: Kovács Máté, a művelődéspolitikus. 31-40. p.
In: Könyv és könyvtár. Kovács Máté emlékének. Szerk. Suppné Tarnay Gyöngyi.
Debrecen : KLTE Könyvtára, 1997. 309 p.

Bényei Miklós: Kovács Máté és a Debreceni Egyetemi Könyvtár Évkönyve.
In: Könyvtári Figyelő, 56. évf. 2. sz. (2010) 277-284. p.

Bényei Miklós: Kovács Máté és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete.
In: Könyvtári Figyelő, 22. (58.) évf. 4. sz. (2012) 781-790. p.

Bényei Miklós: A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében : 1849-től 1965-ig.
In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 3. sz. (1971) 251-252. p.

Bereczky László: Könyvtári vonatkozású időszaki kiadványok. 207-218. p.
In: Könyvtári Minerva. 2. köt. Fel. szerk. Faragó Lászlóné. Budapest : OSZK KMK, 1965.
234 p.

Bereczky László: Könyvtártudományi tanulmányok : 1969.
In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 2. sz. (1971) 177-178. p.

Bereczky László: Könyvtártudományi és Módszertani Központ. 173-178. p.
In: Könyvtári Minerva. 2. köt. Fel. szerk. Faragó Lászlóné. Budapest : OSZK KMK, 1965.
234 p.

Bereczky László: A magyar szakkönyvtárak és feladataik.
In: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve (később Az OSZK Évkönyve), 1961-1962.
172-190. p.

Bereczky László - Zircz Péter: A könyvtártudományi kutatómunka továbbfejlesztése.
In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 4. sz. (1971) 295-300. p.

Berend T. Iván: A szocialista gazdaság fejlődése Magyarországon : 1945-1975. Kézirat.
Budapest : Tankönyvkiadó, 1989. 298 p.

Beszámoló a honismereti mozgalom 10 éves munkájáról és feladatairól.
Budapest, 1970. szeptember.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/231/21. 49 p.

Beszámoló a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1971. évi munkájáról. Az OKDT és a KMK munkájából.
In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 2. sz. (1972) 135-143. p.

Beszámoló az Országos Szabadművelődési Tanács teljes üléséről.
In: Új Szántás, 2. évf. 1. sz. (1948. január) 9-20. p.

Beszélő számok.

In: A Könyvtáros, 10. évf. 4. sz. (1960) 257-258. p.

Bihari Mihály: Kádár & rendszere.

In: Rubicon, 11. évf. 7-8. sz. (2000) 54-56. p.

Bilecz Endre: A polgárosodás és a demokratizálódás zsákutcai a mai magyar társadalomban. 32-47. p.

In: Arat a magyar : a Szociálpolitikai Értesítő és a Fejlődés-tanulmányok sorozat különszáma. Budapest : MTA Szociológiai Kutató Intézete, 1988. 353 p.

Bíró Vera: Az 1972. június 2-i osztályvezetői értekezlet határozatai. Budapest, 1972. június 2.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/170/22. 4 p.

Borhi László: Az Egyesült Államok és a szovjet zóna.

In: História, 18. évf. (1996) 9-10. sz. 10-13. p.

Borhi László: Kádár és az Egyesült Államok.

In: Múltunk, 57. évf. 1-2. sz. (2012) 35-74. p.

Borhi László: Magyar-amerikai kapcsolatok : 1942-1989.

In: História, 32. évf. 3. sz. (2010) 3-13. p.

Bölgöny József: Magyarország kormányai : 1848-1992. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1992. 486 p.

Budai Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács februári ülése.

In: A Könyvtáros, 10. évf. 4. sz. (1960) 262. p.

Budai Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács idei első üléséről.

In: A Könyvtáros, 10. évf. 3. sz. (1960) 209. p.

Budai Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács júniusi üléséről.

In: A Könyvtáros, 10. évf. 8. sz. (1960) 578-579. p.

Budai Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács legutóbbi üléséről.

In: A Könyvtáros, 10. évf. 2. sz. (1960) 89. p.

Budai Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács legutóbbi üléséről.

In: A Könyvtáros, 11. évf. 2. sz. (1961) 82. p.

Budai Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács üléseiről.

In: A Könyvtáros, 10. évf. 7. sz. (1960) 495. p.

Burucs Kornélia: A „második műszak”.

In: História, 17. évf. 9-10. sz. (1995) 49-51. p.

Céljaink és feladataink a VII. pártkongresszus tükrében.

In: A Könyvtáros, 10. évf. 1. sz. (1960) 1-4. p.

Cholnoky Győző: A hazai könyvtárközi kölcsönzés helyzete és problémái.

In: Könyvtári Figyelő, 20. évf. 4. sz. (1974) 295-310. p.

Citatum : idézetek <<http://www.citatum.hu/kereso.php?kereses=tehets%E9g&lap=3>>
[2009. 07. 01.]

Csapodi Csaba - Tóth András - Vértesy Miklós: Magyar könyvtártörténet. Budapest : Gondolat, 1987. 541 p.

Csomor Tibor: Magyarország honismereti bibliográfia. 1. köt. Előszó Kovács Máté. 5-6. p.
Budapest : Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1972. 955 p.

Csorba Zoltán: A jellem megítélése a versenyvizsgán.

In: Társadalomtudomány, 22. évf. 2. sz. (1942) 259-265. p.

Csúry István: A hazai könyvtárvizsgálatok időszerű kérdései.

In: Magyar Könyvszemle, 73. évf. 1. sz. (1957) 1-13. p.

Csúry István: A könyvtárügy szerepe és fejlődési tendenciái az új gazdasági mechanizmusban.

In: Könyvtári Figyelő, 13. évf. 3. sz. (1967) 83-104. p.

Csúry István: A Központi Bizottság tudománypolitikai irányelvei és a könyvtárak.

In: Könyvtári Figyelő, 16. évf. 2. sz. (1970) 117-124. p.

Dácz Éva: Az IFLA 31. Helsinkii és 32. Hágai kongresszusa.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 14. évf. 4. sz. (1967) 261-270. p.

Darabos Pálné: A Műszaki Könyvtárügyi Tanácsról.

In: Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 5. évf. 4. sz. (1958) 36-43. p.

A Debreceni M. Kir. Állami Fazekas Mihály Gimnázium Hatvanharmadik Értesítője az 1935-36. iskolai évről : Debreceni Tankerület. Közzétette Úr Márton. Debrecen : Városi Ny., 1936. 69 p.

A Debreceni M. Kir. Állami Fazekas Mihály Gimnázium Hatvannegyedik Értesítője az 1936-37. iskolai évről : Debreceni Tankerület. Közzétette Úr Márton. Debrecen : Városi Ny., 1937. 69 p.

A Debreceni M. Kir. Középiskolai Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnáziumának Évkönyve az 1941-42. iskolai évről. Közzétette Jausz Béla. Debrecen : Intézet Igazgatósága, 1942. 63 p.

Dezsényi Béla: Sz. Németh Mária: A központi folyóirat címjegyzékek kérdései.

In: Magyar Könyvszemle, 75. évf. 3. sz. (1959) 318-320. p.

Dobi Edit: A legrégebbi szerveződiák.

In: Nyári Egyetem, 2002. 2. sz. 7. p.

Dokumentumok a magyar közoktatás reformjáról : 1945-1948. A kötetet összeáll. és a bevezetőt írta Dancs Istvánné. Budapest : Kossuth, 1979. 861 p. (Források a magyar népi demokrácia történetéhez ; 3. köt.)

Dokumentumok a szabadművelődés történetéhez : 1945-1949. A kötetet összeáll. és a bevezetőt írta Dancs Istvánné. Budapest : Kossuth, 1988. 734 p. (Források a magyar népi demokrácia történetéhez ; 7. köt.)

Drabancz M. Róbert - Fónai Mihály: A magyar kultúrpolitika története : 1920-1990. Debrecen : Csokonai Kiadó, 2005. 262 p.

Droppánné Debreczeni Éva: Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története : különös tekintettel a könyvtári gyűjtemény alakulására. 2. köt., 1958-1990. Budapest : Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (később OPKM), 2003. 526 p.

Az egyetemi könyvtárak 15 éves távlati fejlesztési terveinek elbírálására alakult Szakbizottság.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/19. 1 p.

Egyetemi Könyvtári Konferencia : Szeged, 1959. december 10-12. Sajtó alá rend. Bereczky László. Budapest : OSZK KMK, 1960. 260 p. (Új könyvtári füzetek ; 1.)

Az Egyetemi Könyvtárosok Országos Konferenciájának – Szeged, 1959. december 10-12. – határozati javaslati. Szeged, 1959. december 12.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/74. 3 p.

Előzetes irányelvek a Hazafias Népfront választott testületei mellett működő társadalmi bizottságok tevékenységére. Budapest, 1968. június 6.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/229/50. 7 p.

Európai Kultúra-Magyar Kultúra : 1945-2000. Szerk. N. Szabó József. Nyíregyháza : Bessenyei György Kiadó, 2000. 206 p.

F.T.: A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia ajánlásairól.

In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 3. sz. (1971) 187-189. p.

Faragó Lászlóné: A Könyvtári Minerva megjelenése elé.

In: Könyvtári Figyelő, 11. évf. 2-3. sz. (1965) 77-83. p.

Faragó Lászlóné: A könyvtártudományi kutatások tervét tárgyalta az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács.

In: A Könyvtáros, 13. évf. 2. sz. (1963) 69. p.

Faragó Lászlóné: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács : OKDT. 121-128. p.

In: Könyvtári Minerva. 2. köt. Fel. szerk. Faragó Lászlóné. Budapest : OSZK KMK, 1965. 234 p.

Faragó Lászlóné: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács ülése.

In: A Könyvtáros, 13. évf. 8. sz. (1963) 472. p.

Farkas László: Hómantól Ortutayig : történelmi évek egy magyar minisztériumban : 1934-1949. Szerk. Varga Domokos. Budapest : OPKM, 2002. 121 p.

Fejlődési tendenciák az Amerikai Egyesült Államok könyvtárügyében. Kivonat. Készítette Ungvári Gyula. Budapest : OSZK KMK, 1971. 44 p.

Feljegyzés a Megyei Könyvtár 1968. május 6-án tartott munkaértekezletéről. BML (Békés Megyei Levéltár, Békéscsaba) VIII_707_c_10_kotet_munkaertekezletek_1968. 2 p.

Feljegyzés a Megyei Könyvtár 1968. június 4-én tartott munkaértekezletéről. BML VIII_707_c_10_kotet_munkaertekezletek_1968. 1 p.

Feljegyzés az Országos Könyvtárügyi Tanács Elnökségének 1959. szeptember 10-én az Országos Műszaki Könyvtár Könyvtáros Klubjában tartott üléséről. Budapest, 1959. szeptember 16.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/66. 5 p.

Felkay András: Magyarország és a Szovjetunió kapcsolata a Kádár-rendszer évei alatt : 1956-1988. 215-227. p.

In: Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században : tanulmányok. Szerk. Romsics Ignác. Budapest : Teleki László Alapítvány, 1995. 313 p.

Ferenczy Endréné: Jóború Magda : 1918-1982.

In: Az OSZK Évkönyve, 1981. 7-11. p.

Fodor Zoltán: Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács Könyvtárügyi és Könyvtárpolitikai Szakbizottságának 1957. június 12-i első üléséről.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/20. 4 p.

Fodor Zoltán: Törvény a könyvtárügy szabályozásáról.

In: A Könyvtáros, 6. évf. 3. sz. (1956) 161-163. p.

Fogarassy Miklós: A közgyűjteményi együttműködés alapelvei.

In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 3. sz. (1972) 254-265. p.

A fordulat évei : politika ; képzőművészet ; építészet : 1947-1949. Szerk. Ständeisky Éva [et al.]. Budapest : 1956-os Intézet, 1998. 346 p.

Frey Tamásné: Könyvtár- és tájékoztatástudományi kutatások 1968-ban.

In: Könyvtári Figyelő, 15. évf. 1. sz. (1969) 58-63. p.

Frey Tamásné: Kutatómunka a magyarországi könyvtárakban.

In: Könyvtári Figyelő, 13. évf. 1-2. sz. (1967) 14-27. p.

Futala Tibor: „Public library”- csata 1968-ban : avagy előszó Sallai István Közművelődési könyvtárügyünk fejlődési iránya c. OKDT-előterjesztésének kor- és szakmatörténeti dokumentumként való publikálásához.

In: Könyvtári Figyelő, 9. (45.) évf. 2. sz. (1999) 240-255. p.

Futala Tibor - Kovács Máté - Sallai István: A közművelődési könyvtárak helyzete és fejlődése.

In: Könyvtári Figyelő, 15. évf. 1. sz. (1969) 5-24. p.

Fügedi Péterné: Az Országos Könyvtárügyi Tanács Bibliográfiai Munkabizottságának Nemzeti Bibliográfiai Szekciója.

In: Magyar Könyvszemle, 78. évf. 2-3. sz. (1962) 235. p.

Fülöp Géza: Az 1964. évi könyvtártudományi pályázat eredménye.

In: Könyvtáros, 15. évf. 2. sz. (1965) 90. p.

Fülöp Géza: Az 1965. évi könyvtártudományi pályázat eredménye.

In: Könyvtári Figyelő, 11. évf. 5-6. sz. (1965) 421-422. p.

Fülöp Géza: Kovács Máté pályája, művelődés- és könyvtárpolitikai tevékenysége. 5-16. p.

In: Kovács Máté emlékkönyv. Szerk. Szelle Béla. Budapest : Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 1983. 261 p.

Fülöp Géza: A könyvtárosképzés rendszere : a felsőfokú könyvtárosképzés. 179-191. p.

In: Könyvtári Minerva. 2. köt. Fel. szerk. Faragó Lászlóné. Budapest : OSZK KMK, 1965. 234 p.

Fülöp Géza: Könyvtártudomány és bibliológia : Kovács Máté könyvtárelméleti koncepciója. 41-52. p.

In: Kovács Máté emlékének. Szerk. Suppné Tarnay Györgyi. Debrecen : KLTE Könyvtára, 1997. 309 p.

Fülöp Géza: A könyvtártudományi kutatás helyzete : 1965.

In: Könyvtári Figyelő, 11. évf. 5-6. sz. (1965) 423-441. p.

Fülöp Géza: Mivel foglalkoznak az OKDT Szakbizottságai?

In: Könyvtáros, 14. évf. 5. sz. (1964) 265-267. p.

Fülöp Géza emlékkönyv : művelődéstörténeti és könyvtártudományi írások. Szerk. Barátné Hajdu Ágnes. Budapest : ELTE Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék, 1999. 225 p.

Fülöp Mihály - Sipos Péter: Magyarország külpolitikája a XX. Században. Budapest : Aula, 1998. 494 p.

G.V.: A városi könyvtárak kérdéseit vizsgálja az OKDT különbizottsága.

In: Könyvtári Figyelő, 9. évf. 6. sz. (1963) 313-314. p.

Gerelyes Ede - Kovács Máté: Tájékoztató a budapesti helytörténeti mozgalom eddigi tevékenységéről és feladatairól. Budapest, 1970. december 28.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/231/38. 11 p.

Gerő András – Pető Iván: Befejezetlen szocializmus : képek a Kádár-korszakból. Budapest : Tegnapi és Ma Alapítvány, 1997. 240 p.

Gerő Gyula: Eredmények, gondok, feladatok.
In: A Könyv, 5. évf. 1. sz. (1955) 2-6. p.

Gerő Gyula: A helyi információtól a könyvtártörténet-írásig : gondolatok a közhasznú információról, a helyismeretről, a könyvtáros feladatairól, a helytörténet- és a könyvtártörténet-írásban. <<http://www.ki.oszk.hu/3K/valcikkek/valcikkekk0405/gero.html>> [2006. 11. 03.]

Gerő Gyula: A magyar könyv 10 éve kiállítás.
In: Magyar Könyvszemle, 71. évf. 3. sz. (1955) 227-236. p.

Gombocz István: Az IFLA 36. Közgyűlése.
In: Magyar Könyvszemle, 87. évf. 2-3. sz. (1971) 214-219. p.

Gombocz István: Az IFLA 1968. évi konferenciája.
In: Magyar Könyvszemle, 85. évf. 1. sz. (1969) 70-75. p.

Gombocz István: Az IFLA 1969. évi konferenciája.
In: Magyar Könyvszemle, 86. évf. 1-2. sz. (1970) 134-138. p.

Gombocz István: Az IFLA 1970. évi moszkvai közgyűlése.
In: Könyvtári Figyelő, 15. évf. 4. sz. (1970) 348-352. p.

Gombocz István: Az IFLA 1971. évi közgyűlése.
In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 4. sz. (1971) 305-312. p.

Gombocz István: Az IFLA 1972. évi budapesti kongresszusa.
In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 6. sz. (1972) 575-584. p.

Gombocz István: A Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége : IFLA-FIAB.
Budapest : OSZK KMK : MKE, 1972. 124 p.

Gombocz István: Központi csereszolgálatok.
In: Az OSZK Évkönyve, 1958. 194-226. p.

Gombocz István: A magyar könyvtárak nemzetközi kiadványcseréje. Budapest : OKDT, 1963. 70 p. (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kiadványai ; 16.)

Gombocz István: A magyar könyvtárügy kapcsolatainak távlati terve. Budapest, 1960. 14 p. KI (Könyvtári Intézet) 2-3085. Kézirat.

Gombocz István: Tagságunk nemzetközi könyvtári szervezetekben. 141-153. p.
In: Könyvtári Minerva. 2. köt. Fel. szerk. Faragó Lászlóné. Budapest : OSZK KMK, 1965. 234 p.

Gombocz István: Az UNESCO bibliográfiai munkája. Budapest : Országos Könyvtárügyi Tanács, 1958. 62 p. (Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai ; 1.)

Gombos Károly: A könyvtárügy második öt éves tervének irányelveihez.
In: A Könyvtáros, 10. évf. 8. sz. (1960) 565-567. p.

Grétsy László: Kik foglalkoznak a dokumentációval?

In: Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 9. évf. 5. sz. (1962) 37-39. p.

Gyarmati György: Demokráciából a diktatúrába : 1945-1956. Budapest : Kossuth, 2010. 104 p. (Magyarország története ; 20.)

A gyermekek és az ifjúság könyvellátásáról tárgyalt az Országos Könyvtárügyi Tanács.

In: A Könyvtáros, 11. évf. 8. sz. (1961) 476. p.

Gyermekkönyvtárügyi Konferencia : határozati javaslatok.

OPKM irattár. Igazgatói levelezés. Belföldi 1958-1960. 964/ 1960. 3 p.

Györe Pál: A könyvtáros, mint kommunikátor.

In: Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 8. évf. 2. sz. (1961) 20-24. p.

Györe Pál - Parányi Györgyné: A műszaki gyűjtőköri kódex előkészítése.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 12. évf. 7. sz. (1965) 552-564. p.

Hanák Gábor: Konszolidáció és „interaktív” televíziózás.

In: História, 18. évf. 9-10. sz. (1996) 23-25. p.

Hankiss Elemér: Kelet-európai alternatívák. Budapest : Közgazd. és Jogi Kvk., 1989. 406 p.

Hankiss János (ifj.): A 75 éves jubileumi nyári nyelvtanfolyam megnyitó ünnepsége.

In: Nyári Egyetem, 2002. 2. sz. 1. p.

Haraszthy Gyula: Bibliográfiai problémák a gödöllői értekezés után.

In: Könyvtári Figyelő, 9. évf. 1. sz. (1963) 1-9. p.

Haraszthy Gyula: Dezsényi Béla : 1907-1972.

In: Az OSZK Évkönyve, 1970-1971. 7-9. p.

Haraszthy Gyula: Gombocz István : 1921-1973.

In: Az OSZK Évkönyve, 1970-1971. 25-27. p.

Haraszthy Gyula: Gombocz István pályaképe.

In: Az OSZK Évkönyve, 1982-1983. 7-11. p.

Haraszthy Gyula: Könyvtári utazás Vas megyében.

In: A Könyvtáros, 12. évf. 11. sz. (1962) 665-666. p.

Haraszthy Gyula: Könyvtárügyünk néhány fontos kérdése az Országos Könyvtárügyi Tanács 1957. évi munkájának tükrében.

In: A Könyvtáros, 7. évf. 1. sz. (1957) 5-7. p.

Haraszthy Gyula: Központi könyvtárügyi szolgáltatások. 155-171. p.

In: Könyvtári Minerva. 2. köt. Fel. szerk. Faragó Lászlóné. Budapest : OSZK KMK, 1965. 234 p.

Haraszthy Gyula: A magyar könyvtárügy tíz éve.
In: A Könyv, 5. évf. 3. sz. (1955) 97-104. p.

Haraszthy Gyula: Az országos gyarapodási jegyzékek külföldön és Magyarországon.
In: Az OSZK Évkönyve, 1963. 136-160. p.

Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1957. június 17-i ülése.
In: A Könyvtáros, 7. évf. 2. sz. (1957) 95. p.

Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszerű kérdései.
In: Magyar Könyvszemle, 73. évf. 4. sz. (1957) 311-324. p.

Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács szakbizottságainak munkája.
In: A Könyvtáros, 8. évf. 9. sz. (1958) 641-643. p.

Haraszthy Gyula: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és szakbizottságai.
In: A Könyvtáros, 7. évf. 5. sz. (1957) 328-330. p.

Harsányi István: Az iskolai tehetséggondozás története Magyarországon. 313-336. p.
In: Tehetséggondozás az iskolában : pedagógiai és pszichológiai tanulmányok a tehetséges tanulók felismeréséről és képzéséről. Szerk. Ranschburg Jenő. Budapest : Tankönyvkiadó, 1989. 463 p.

Harsányi István: A Magyar Népi Művelődési Intézet : történeti áttekintés és dokumentumok.
In: Kultúra és Közösség, 9. évf. 4. sz. (1982) 16-39. p.

A „Hatvanas évek” emlékezete : az Oral History Archívum gyűjteményéből. Válogatta és összeállította Molnár Adrienne. Budapest : 1956-os Intézet, 2004. 234 p.

„Hatvanas évek” Magyarországon : tanulmányok. Szerk. Rainer M. János. Budapest : 1956-os Intézet, 2004. 509 p.

Havasi Zoltán: Elvek és tervek : a könyvtárügy második ötéves tervének irányelveihez.
In: A Könyvtáros, 10. évf. 10. sz. (1960) 738-740. p.

Havasi Zoltán: A könyvtárosok tudományos tevékenységéről.
In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 3. sz. (1972) 229-239. p.

Havasi Zoltán levele Kovács Máténak. Szeged, 1960. június 4.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/62. 1 p.

Hay Diana, az MTA Akadémiai Levéltára osztályvezetőjének Kovács Máté Akadémiai Könyvtári tevékenysége címmel megtartott előadása. Kovács Máté Alapítvány szervezésében, Budapesten a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában 2012. november 12-én megtartott ülés keretében.

A Hazafias Népfrent Budapesti Bizottságának javaslata a „25 éve történt” akciósorozatra. Budapest, 1966. november 10.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/229/17. 6 p.

A Hazafias Népfrent Országos Elnöksége mellett működő társadalmi bizottságok működési elvei és programja. Budapest, 1969. január 20.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/230/2. 10 p.

Héberger Károly: A tudománypolitikai irányelvek néhány könyvtári vonatkozása.

In: Könyvtári Figyelő, 16. évf. 1. sz. (1970) 37-42. p.

Héberger Károly - Móra László: Felülvizsgálatok a műszaki egyetemi könyvtárakban.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 12. évf. 5-6. sz. (1965) 446-454. p.

Hegy Nándor: A vállalati tájékoztatási egységek (szakkönyvtárak) feladatai és működése az új gazdasági mechanizmusban.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 14. évf. 1. sz. (1967) 1-12. p.

Helyismereti Bibliográfiai Munkabizottság [ülése].

In: Könyvtári Figyelő, 8. évf. 5-6. sz. (1962) 207. p.

Hodinka László: Lécesné Mesterházi-Nagy Márta: Speciális műszaki kiadványfajták a könyvtári gyakorlatban.

In: Magyar Könyvszemle, 81. évf. 4. sz. (1965) 373-374. p.

Honvári János: XX. Századi magyar gazdaságtörténet. Budapest : Aula, 2006. 484 p.

Horváth Magda: Az Egyetemi Könyvtárak konferenciája.

In: Magyar Könyvszemle, 76. évf. 3. sz. (1960) 337-338. p.

Horváth Márton: Kovács Máté művelődéspolitikai tevékenysége a koalíció időszakában. 17-26. p.

In: Kovács Máté emlékkönyv. Szerk. Szelle Béla. Budapest : Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 1983. 261 p.

Horváth Viktor: Könyvek és könyvtárak államosítása Magyarországon : 1949-1960.

In: Az OSZK Évkönyve, 1975. 233-261. p.

Horváth Zsolt: Életszínvonal-politika, üdültetés.

In: História, 17. évf. 9-10. sz. (1995) 55-57. p.

Hozzászólások a felszabadulás utáni magyar könyvtárügy kronológiájához.

In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 1. sz. (1971) 82-85. p.

hr: A könyvtárak műszaki fejlesztésének ügye az OKDT előtt.

In: Könyvtári Figyelő, 16. évf. 1. sz. (1970) 57-59. p.

Hubai László: A parlament politikai és társadalmi összetétele. 225-245. p.

In: A magyar parlament : 1944-1949 : tanulmányok. Szerk. és a függelék összeállította Hubai László és Tombor László. Budapest : Gulliver, 1991. 320 p.

Az IFLA, a FID budapesti rendezvényeinek vázlatos programja.
In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 4. sz. (1972) 361-378. p.

Az IFLA, a FID és a könyvtáros egyesületek : az IFLA 1971. évi közgyűlésén elfogadott határozatok.
In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 1. sz. (1972) 42-49. p.

Az IFLA és a FID budapesti konferenciájának előkészítő munkálataiból.
In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 4. sz. (1971) 313-315. p.

Az IFLA és a FID budapesti konferenciájának előkészítő munkálataiból.
In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 1. sz. (1972) 50-51. p.

Irányelvek az ismeretterjesztő munka felméréséhez. Budapest, 1961. július.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/228/36. 2 p.

Irányelvek a témacsoportvezetők működéséhez. Budapest, 1961. június 2.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/73/109. 2 p.

Jánszky Lajos: Könyvtári törvény.
In: Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 3. évf. 1. sz. (1956) 31. p.

Jánszky Lajos: Műszaki könyvtárosok képzése és továbbképzése.
In: Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 5. évf. 2. sz. (1958) 15-21. p.

Jánszky Lajos - Láng Imre: A FID 28. konferenciája : Hága, 1962. szeptember 24-29.
In: Könyvtári Figyelő, 8. évf. 9-10. sz. (1962) 386-396. p.

Javaslat az 1969-ben kiírandó könyvtártudományi pályázat pályázati témáira.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/166/81. 1 p.

Javaslat az Országos Könyvtárügyi Tanács 1957. évi munkatervére : június-december.
Budapest, 1957. május 14.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/6. 2 p.

Javaslat az Országos Könyvtárügyi Tanács szakbizottságaira. Budapest, 1957. május 14.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/6. 2 p.

Javaslat az Országos Könyvtárügyi Tanácsnak Országos Könyvtárügyi Tanácsá történő átalakításáról. Budapest, 1962. február 28.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/160/5. 1 p.

Jegyzőkönyv felvétel 1966. október 18-án Kaposváron, az OKDT ülésén. Budapest, 1966. október.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/83. 7 p.

Jegyzőkönyv felvétel 1968. június 19-i békéscsabai kibővített OKDT ülésén. Békéscsaba, 1968. június 19.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/166/62. 34 p.

Jegyzőkönyv felvétel 1968. június 20-i gyulai kibővített OKDT ülésen. Gyula, 1968. június 20.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/166/68. 19 p.

Jegyzőkönyv felvétel 1969. október 22-23-i veszprémi OKDT ülésen. Veszprém, 1969. október 22-23.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/167/32-34.

Jegyzőkönyv készült 1972. április 25-én az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén, az OKDT Kutatáspolitikai Szakbizottságának alakuló ülésén.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/170/12. 15 p.

Jegyzőkönyv készült az OKDT 1969. január 24-én a Művelődésügyi Minisztériumban tartott üléséről.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/167/2. 18 p.

Jegyzőkönyv készült az OKDT elnökségének kibővített ülésén 1970. május 29-én a Művelődésügyi Minisztériumban.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/168/10. 11 p.

Jegyzőkönyv készült az OKDT ülésén, 1971. október 14-én Debrecenben a KLTE tanácstermében.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/169/65. 11 p.

Jegyzőkönyv készült az OKDT ülésén, 1971. október 15-én Debrecenben a Református Egyházkerületi Kollégium Nagykönyvtárában.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/169/66. 12 p.

Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1959. december 7-i elnökségi üléséről.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/73. 14 p.

Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. április 25-én az Országos Műszaki Könyvtárban tartott kibővített üléséről.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/39. 3 p.

Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. június 27-én tartott évzáró üléséről.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/68. 4 p.

Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. december 20-án tartott üléséről.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/96. 6 p.

Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1961. március 31-én tartott elnökségi üléséről.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/159/18. 6 p.

Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács 1962. március 5-én tartott elnökségi üléséről.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/160/7. 4 p.

Jegyzőkönyv az Országos Könyvtárügyi Tanács Sztálinvárosban, 1959. november 12-13-án a Városi Tanács épületében megtartott üléseiről.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/69. 19 p.

Jelentés a Hazafias Népfrent budapesti kulturális munkájáról és feladatairól. Budapest, 1962. október.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/228/39. 13 p.

Johancsik János: Magyarország külpolitikája : 1918-1999. [S. l.] : L'Harmattan : Zsigmond Király Főiskola, 2010. 342 p. (Társadalomtudomány : a Zsigmond Király Főiskola és a L'Harmattan Kiadó közös sorozata)

Jónás Károly – Veredy Katalin: Az Országgyűlési Könyvtár története : 1870-1995. Budapest : Magyar Országgyűlés, 1995. 65 p. <<http://www.ogyk.hu/e-konyvt/pdf-konyv/konyv02.pdf>> [2013. 06. 17.]

A jövő a múlt és a jelen egységére épül : emlékkötet a száz esztendeje született Kovács Máté tiszteletére. A kötetet szerk. Hangodi Ágnes. Debrecen : Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, 2007. 274 p.

Kalmár Melinda: Ennivaló és hozomány : a kora kádárizmus ideológiája. Budapest : Magvető, 1998. 281 p.

Katona Jenő: Dezsényi Béla : 1907-1972.

In: Könyvtáros, 22. évf. 11. sz. (1972) 651. p.

Katsányi Sándor: Kisközségek könyvtári ellátása. Előterjesztés az OKDT Közművelődési Könyvtári Tagozatához. Veszprém, 1967. október. 7 p. KI 4-3186. Gépirat.

„Kell egy műhely” : a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) negyven éve : 1959-1999. Tematikus szám.

In: Könyvtári Figyelő, 20. (56.) évf. 4. sz. (2010) 605-862. p.

Kéki Béla: A magyar könyvkiadás és könyvterjesztés szervezete. 219-229. p.

In: Könyvtári Minerva. 2. köt. Fel. szerk. Faragó Lászlóné. Budapest : OSZK KMK, 1965. 234 p.

Keresztury Dezső: A magyar könyv tizenöt éve.

In: Az OSZK Évkönyve, 1959. 150-155. p.

Kertész Gyula: Balatoni beszélgetések : a könyvtárak, múzeumok és levéltárak vezetőinek országos tanácskozása. Siófok, 1971. július 12-14.

In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 5. sz. (1972) 558-564. p.

Kertész Gyuláné: Emlékeim Kovács Mátéről.

In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 21. évf. 11. sz. (2012) 46-48. p.

Két napos szümpozion : [Békéscsaba-Gyula, 1968. június 18-19.].

In: Békés Megyei Népújság, 23. évf. 138. sz. (1968. június 14.) 8. p.

Két napos szümpozion : [Békéscsaba-Gyula, 1968. június 18-19.].
In: Gyulai Hírlap, 9. évf. 45. sz. (1968. június 14.) 8. p.

Kinevezések az Országos Könyvtárügyi Tanácsba.
In: A Könyvtáros, 6. évf. 6. sz. (1956) 404. p.

Királyi Ernő: Az új gazdaságirányítási rendszer és a szakirodalmi tájékoztatás : az AGROINFORM tapasztalataiból.
In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 2. sz. (1971) 111-113. p.

Kiss István: Könyvtártudományi Tanulmányok.
In: Könyvtáros, 20. évf. 5. sz. (1970) 304-306. p.

Kiss Jenő: A magyar könyvtárak. Budapest : Múzsák Közművelődési Kiadó : OSZK KMK, 1988. 129 p.

Kiss Tamás, T.: A magyarországi kulturális minisztériumokról : 1867-1993. Budapest : Villányi úti Konferenciaközpont és Szabadegyetem Alapítvány : Eötvös Alapítvány, 1993. 600 p.

Kiss Tamás, T.: Fordulatok folyamatok : fejezetek a magyarországi kormányok kultúrpolitikáiról : 1867-2000. Budapest : Új Mandátum Kiadó, 2002. 187 p.

A kitűzött célok megközelítését célzó módszerek, akciók az 1969. évre. Budapest, 1969. február 8.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/230/3. 3 p.

A KMK 1972. évi tevékenysége.
In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 3. sz. (1972) 341-346. p.

KóKay György: A könyvkereskedelem Magyarországon. Budapest : Balassi Kiadó, 1997. 154 p.

Koncz Gábor: Komplex elemzés a művelődési otthonokról : 1945-1985. 31-102. p.
In: A szabadművelődéstől a közösségi művelődésig. Szerk. Beke Pál és Deme Tamás. Budapest : Széphalom Könyvműhely, 2003. 399 p. (Rejtett kulturális forrásaink ; 3.)

Koncz Gábor: Művelődési Otthonok : komplex elemzés : 1945-1985. Avagy: „...a jó gyakorlat törvényre emelését gyorsítsuk meg...”.
In: Szín, 7. évf. 1-2. sz. (2002) 15-54. p.

Kondor Imréné: A gyűjtőkori együttműködés hírei.
In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 2. sz. (1972) 230-232. p.

Kondor Istvánné - Pajkossy György - Takács József: Mit végzett az elmúlt évben?
In: Könyvtáros, 5. évf. 12. sz. (1955) 532-534. p.

Kopátsy Sándor: Kádár és kora. Budapest : C.E.T. Belvárosi Kiadó, 2001. 200 p. (C.E.T.-gondolat könyvek)

Korompai Gáborné: Kovács Máté. 133-135. p.

In: Pedagógusok arcképcsarnoka. Főszerk. Ungvári János. Debrecen : Karácsony Sándor Neveléstörténeti Egyesület, 2004. 262 p.

Korompai Gáborné: Kovács Máté, mint a Debreceni Egyetemi Könyvtár igazgatója. 53-66. p.

In: Kovács Máté emlékének. Szerk. Suppné Tarnay Györgyi. Debrecen : KLTE Könyvtára, 1997. 309 p.

Kovács András: Filmkészítés a hatvanas években.

In: História, 18. évf. 9-10. sz. (1996) 21-23. p.

Kovács Éva: Öt nap tanulás-egy nap munka.

In: História, 17. évf. 9-10. sz. (1995) 44-46. p.

Kovács Ilona: Angliai mozaik.

In: OSZK Híradó, 1964. 225-226. p.

Kovács Mária: Kovács Máté hatása a szombathelyi könyvtáros képzésre.

In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 21. évf. 10. sz. (2012) 36-46. p.

Kovács Máté : 1906-1972.

In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 5. sz. (1972) 461. p.

Kovács Máté : 1906-1972.

In: Könyvtáros, 22. évf. 10. sz. (1972) 596-599. p.

Kovács Máté: Beszámoló a nagy szovjet enciklopédia szerkesztőségében szerzett tapasztalatokról.

In: Akadémiai Értesítő, 61. köt. 506. sz. (1954) 264-280. p.

Kovács Máté: A Budapesti Helytörténeti és Helyismereti Bizottság 1971. évi feladat- és munkaterve. Budapest, 1970. december 17.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/231/36. 5 p.

Kovács Máté: A Debreceni Egyetemi Könyvtár a szocialista fejlődés útján.

In: Könyvbarát, 2. évf. 10. sz. (1952) 8-11. p.

Kovács Máté: A Debreceni Egyetemi Könyvtár és az üzemi könyvtárak együttműködése.

In: Könyvbarát, 1. évf. 3. sz. (1951) 58. p.

Kovács Máté: Egyetem és könyvtár együttműködése Debrecenben.

In: Felsőoktatási Szemle, 3. évf. 1. sz. (1954) 37-42. p.

Kovács Máté: Az egyetemi és főiskolai könyvtárosképzés az európai szocialista országokban.

In: A Könyvtáros, 13. évf. 7. sz. (1963) 377-382. p.

Kovács Máté: A fiatal könyvtárosok helyzete és problémái.

In: A Könyvtáros, 8. évf. 7. sz. (1958) 503-504. p.

Kovács Máté: Francia könyvtárügy-francia könyvtárak : beszámoló az 1965. novemberében tett franciaországi tanulmányútról.
In: Könyvtári Figyelő, 12. évf. 5-6. sz. (1966) 387-404. p.

Kovács Máté: Gondolat-szilánkok : egy emberjelölt életkönyvének a margójáról : 1927.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/6/1. 10 p.

Kovács Máté: Gutenberg és a modern ember világa.
In: Nagyvilág, 13. évf. 4. sz. (1968) 636-638. p.

Kovács Máté: A Hazafias Népfront Budapesti Bizottsága Művelődéspolitikai feladatköréről. Budapest, 1958. szeptember 20.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/228/1. 12 p.

Kovács Máté: A helytörténeti mozgalom Budapesten. 11-26. p.
In: Budapesti Helytörténeti Konferencia : 1971. Szerk. Susits Imre. Budapest : Fővárosi Népművelési Tanács, 1972. 150 p.

Kovács Máté: A honismeret és könyvtáraink. 27-31. p.
In: Honismereti tanulmányok. Írta Glatz Ferenc [et al.] ; szerk. Dömötör Ákos. Budapest : NPI, 1972. 36 p. (Honismereti útmutató szakkörvezetők számára ; 12.)

Kovács Máté: Jelentés az 1968. október 28.-november 6. közötti bulgáriai tanulmányútról.
In: Szemelvények, 1967-68. 1969. 30-32. p.

Kovács Máté: Jelentés az egyetemi könyvtárhálózatok tizenötéves távlati tervének bírálatára alakult bizottság munkájáról. Budapest, 1959. április 18.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Fond 210/157/26. 2 p.

Kovács Máté: Korszerű magyar élethivatás.
In: Országépítés, 1. évf. 2. sz. (1939) 209-220. p.

Kovács Máté: A könyv, a könyvtár és az olvasás mai világunkban.
In: Könyvtáros, 22. évf. 11. sz. (1972) 635-639. p.

Kovács Máté: A könyv, az olvasás és a könyvtárak világéve.
In: Könyvtáros, 22. évf. 6. sz. (1972) 315-322. p.

Kovács Máté: Könyvtáraink fejlődése az elmúlt másfél évtizedben. 9-13. p.
In: A magyar könyv tizenöt éve : 1945-1960. Budapest : Művelődésügyi Minisztérium, 1960. 23 p., 29 t.

Kovács Máté: Könyvtáraink jelentősége művelődéspolitikánkban. 109-143. p.
In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve, 1954 (1.) Debrecen, 1955. 468 p.

Kovács Máté: Könyvtáraink másfél évtizede.
In: A Könyvtáros, 11. évf. 5. sz. (1961) 257-262. p.

Kovács Máté: A könyvtári törvény előkészítése.

In: A Könyv, 5. évf. 4. sz. (1955) 150-152. p.

Kovács Máté: A Könyvtáros másfél évtizedes évfordulója. Fogalmazvány. Budapest, 1966. április 30.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/37. 4 p.

Kovács Máté: Könyvtárpolitikánk alapproblémái.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/2-210/156/13. Fogalmazványok.

Kovács Máté: A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/23-210/158/31. Fogalmazványok. Az anketon elhangzó előadás vázlata. 210/158/59. 4 p.

Kovács Máté: A könyvtártudomány a szocialista tudománypolitikában.

In: Magyar Könyvszemle, 77. évf. Különszám. (1961) 7-34. p.

Kovács Máté: Közművelődés és könyvtári kultúra a szocialista társadalom viszonyai között : gondolatok az Országos Népművelési Konferencia alkalmából.

In: Könyvtáros, 20. évf. 7. sz. (1970) 379-384. p.

Kovács Máté: A közművelődési könyvtárak helyzete. 201-221. p.

In: Országos Népművelési Konferencia : előkészítő tanulmányok. 2. köt. Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1970. 240 p.

Kovács Máté: Közművelődésünk reformjai. A Nemzeti Parasztpárt hároméves terve.

In: Köznevelés, 3. évf. 8. sz. (1947) 173. p.

Kovács Máté: Köznevelésünk reformja. 1946. január 31.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/22/7. 14 p.

Kovács Máté: A lokálpatriotizmus ma.

In: Népművelés, 13. évf. 1. sz. (1966) 7-10. p.

Kovács Máté: A Magyar Enciklopédia előkészítése.

In: Magyar Könyvszemle, 71. évf. 1-2. sz. (1955) 148-150. p.

Kovács Máté: Magyar hivatástudat és magyar parasztság.

In: Országépítés, 1. évf. 3. sz. (1939) 375-380. p.

Kovács Máté: Magyar irodalomszemlélet, magyarságismeret és irodalmi nevelés. 109-132. p.

In: Magyarságtudomány és nemzetnevelés. Szerk. Kiss Árpád, Kovács Máté. Debrecen : Városi Ny., 1944. 223 p. (A debreceni könyvek. Magyar nevelés ; 3.)

Kovács Máté: A magyar könyv- és könyvtárkultúra a szocializmus kezdeti szakaszában 3. r.

In: Magyar Könyvszemle, 77. évf. 1. sz. (1961) 1-43. p.

Kovács Máté: A Magyar Könyvszemle új évfolyamai a korszerű igények tükrében.
In: Magyar Könyvszemle, 73. évf. 4. sz. (1957) 399-404. p.

Kovács Máté: A magyar könyvtárak országos rendszere. XI-XXXVI: p.
In: Könyvtári Minerva. 1. köt. Fel. szerk. Faragó Lászlóné. Budapest : OSZK KMK, 1965. XLII, 684 p.

Kovács Máté: A magyar könyvtári törvény alapelvei, célkitűzései és művelődéspolitikai jelentősége.
In: Magyar Könyvszemle, 72. évf. 3. sz. (1956) 181-201. p.

Kovács Máté: A magyar könyvtárügy szervezetének időszzerű kérdései. 59-136. p.
In: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve : 1953. 1. r. Debrecen, 1954. 373 p.

Kovács Máté: A magyar köznevelés korszerű újjászervezésének fő kérdései.
In: Köznevelés, 1. évf. 1-2. sz. (1945) 6-8. p.

Kovács Máté: A magyar önszemlélet új útjain.
In: Magyar Lélek, 2. évf. 1. sz. (1940. január) 40-41. p.

Kovács Máté: Nemzetközi konferencia az egyetemi és főiskolai könyvtárosképzés időszzerű kérdéseiről.
In: A Könyvtáros, 8. évf. 6. sz. (1958) 403-406. p.

Kovács Máté: A nép tanítói a népi demokráciában.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/28/100. [4] p.

Kovács Máté: A Népfront kulturális munkája.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/228/8. 5 p.

Kovács Máté: A népműveléstudomány fontosabb tudományelméleti problémái.
In: Népművelési Értesítő, 4. évf. 4. sz. (1964) 130-204. p.

Kovács Máté: A népműveléstudomány a szocialista társadalomban.
In: Népművelés, 6. évf. 11. sz. (1959) 6-7. p.

Kovács Máté: Az oktatási reform és a könyvtárak.
In: A Könyvtáros, 11. évf. 1. sz. (1961) 1-6. p.

Kovács Máté: Oktatási reform és közművelődés.
In: Népművelés, 8. évf. 1. sz. (1961) 3-5. p.

Kovács Máté: Az Országos Könyvtárügyi Tanács a mai magyar könyvtárpolitikában.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/52. 8 p. Fogalmazvány.

Kovács Máté: Az Országos Könyvtárügyi Tanács a mai magyar könyvtárpolitikában.
In: A Könyvtáros, 9. évf. 2. sz. (1959) 90-92. p.

Kovács Máté: Az Országos Könyvtárügyi Tanács ügyvitelének néhány kérdése. Budapest, 1959. január 12.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/5. 3 p.

Kovács Máté: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács eddigi munkája és további feladatai.

In: Könyvtáros, 15. évf. 6. sz. (1965) 315-321. p.

Kovács Máté: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács szervezetének és működésének továbbfejlesztése. Budapest, 1972. május 18.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/170/15. 5 p.

[Kovács Máté]: Az Országos Neveléstudományi Intézet szervezésének terve. Budapest, [1948].

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/22/45. 35 p.

Kovács Máté: Az OSZK Híradóról könyvtárügyünk szemszögéből.

In: OSZK Híradó, 12. évf. 1-2. sz. (1969) 1-2. p.

Kovács Máté: A pártkongresszus után.

In: A Könyvtáros, 13. évf. 2. sz. (1963) 59-60. p.

Kovács Máté: Segítsen az értelmiség, hogy műveltségünket európaivá tehessük.

In: Szabad Szó, 49. évf. 193. sz. (1947) 4. p.

Kovács Máté: Szabó Ervin a magyar szocialista művelődéspolitikában és könyvtári kultúrában : 1877-1918.

In: Könyvtáros, 18. évf. 9. sz. (1968) 507-514. p.

Kovács Máté: Szocialista könyvtárosképzés : az európai szocialista országok könyvtárosképző főiskoláinak és egyetemi tanszékeinek II. nemzetközi konferenciája Berlinben, 1962. május 20-26. között.

In: Könyvtári Figyelő, 9. évf. 2. sz. (1963) 74-80. p.

Kovács Máté: Tájékoztató a könyvtárügyi és a könyvtárak távlati fejlesztési tervének elkészítéséhez. Budapest, 1959. január 17.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/7. 7 p.

Kovács Máté: Tájékoztató az OKT Szakbizottságainak néhány teendőjéről. Budapest, 1959. május 30.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/53. 2 p.

Kovács Máté: Tájékoztató a III. Nevelési Ügyosztály I. ügyköréről, II. eddig végzett munkásságáról, III. kialakulóban levő vagy tervbe vett munkálatairól. Budapest, 1945. november 18. In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/11/34. [8] p.

Kovács Máté: Tájékoztató a Hazafias Népfront budapesti és kerületi bizottságai által végzett ismeretterjesztő munkáról az 1965/66. népművelési évadban, és második félévi feladataink. Budapest, 1966. augusztus 8.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/229/13. 8 p.

Kovács Máté: A Tanácsköztársaság könyvtári öröksége.

In: Könyvtáros, 19. évf. 3. sz. (1969) 123-132. p.

Kovács Máté: Tervezet az általános tudományos és tudományos szakkönyvtárak gyűjtőkörének megállapítására és feladatkör szerinti besorolására. Budapest, 1956. május 2.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/154/12. 6 p.

Kovács Máté: Tizenöt éves a Könyvtáros : közreműködés a korszerű könyvtárosi közgondolkodás kialakításában.

In: Könyvtáros, 16. évf. 6. sz. (1966) 307-308. p.

Kovács Máté: Az UNESCO budapesti népművelési tanácskozása : a résztvevő országok kulturális helyzete.

In: Népművelés, 15. évf. 8. sz. (1968) 3-7. p.

Kovács Máté (ifj.): Nemzetközi Könyvév : 1972.

In: Magyar Könyvszemle, 88. évf. 1-2. sz. (1972) 132-134. p.

Kovács Máté Alapítvány < <http://kovacsmatealapitvany.hu/> > [2013. 04. 18.]

Kovács Máté által gyűjtött álláslehetőségek.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/117/1-10.

Kovács Máté emlékkönyv. Szerk. Szelle Béla. Budapest : Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 1983. 261 p.

Kovács Máté felkérése a Honismeret - Helytörténet című kiadványsorozat szerkesztőségi bizottság tagjának. Budapest, 1969. november 24.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/230/26. 1 p.

Kovács Máté felkérése a Honismereti Bizottság alelnöki tisztjének betöltésére. Budapest, 1968. június 8.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/229/48. 1 p.

Kovács Máté felkérése az Országos Könyvtárügyi Tanács Képzési és Továbbképzési Szakbizottság munkájába. Budapest, 1957. november 23.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/35. 1 p.

Kovács Máté levele. Budapest, 1946. augusztus 13.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/22/8. 5 p.

Kovács Máté levele Kiss Imrének, a Hajdu-Bihar Megyei Tanács elnökhelyettesének a debreceni kihelyezett üléshez kötődően. Budapest, 1971. szeptember 28.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/169/62. 1 p.

Kovács Máté levele Kovács [sic] Zoltánnak a veszprémi kihelyezett üléssel kapcsolatban. Budapest, 1969. november 1. PE Levéltár (Pannon Egyetemi Levéltár, Veszprém) 8/a 10. d. 98/1969. 1 p.

Kovács Máté levele az OKDT tagjaihoz a kaposvári kihelyezett üléssel kapcsolatban. Budapest, 1966. szeptember 5.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/65. 1 p.

Kovács Máté szakfelügyeleti megbízása. Budapest, 1959. november 25.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/73/42. 1 p.

Kovács Máté szakirodalmi munkássága és a róla szóló irodalom 1983-tól 2006-ig : bibliográfia. Összeállította Fehér Anita. Debrecen, 2006. 14 p.

Kovács Máté – Fülöp Géza: Feljegyzés az OKDT Szakbizottságának 1968. november 12-i üléséről. Budapest, 1968. november 25.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/166/80. 3 p.

Kovács Máté - Köhalmi Béla: Prága : Nemzetközi konferencia az egyetemi könyvtárosképzésről. 178-188. p.

In: Külföldi tanulmányutak : 1958. Budapest : OKT, 1959. 198 p. (Könyvtárosok tapasztalatcseréje ; 2.)

Kovács Máté - Szekeres Pál: Tájékoztató a könyvtárügy és a könyvtárak távlati fejlesztési tervének elkészítéséhez. Budapest, 1959. január 3.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/4. 8 p.

Kovács Máté - Tárnok János: Szülőföldismeret és közösségi tudat irodalmi nevelésünkben. 46-67. p.

In: Nevelőmunka az általános iskolában. Szerk. Kiss Árpád. Budapest : VKM, 1947. 214 p.

Kovalcsik József: A kultúra csarnokai : a közösségi művelődés szinterei-utópiák, mozgalmak, társadalomszervezés: a művelődési otthonok kialakulása. 3. köt., A társadalmi-kulturális tevékenységek szinterei a felszabadulás után. Budapest : Művelődéskutató Intézet, 1986. 370 p.

Kovács Zoltán könyvtárigazgató levele Csikós Rezső igazgatónak. Veszprém, 1969. október 3. PE Levéltár 1/c 25. 219/1969. 1 p.

Kovács Zoltán könyvtárigazgató levele Káldi Pál rektor úrnak. Veszprém, 1969. szeptember 16. PE Levéltár 8/a 10. d. 86/1969. 1 p.

Kovács Zoltán könyvtárigazgató levele Majdik Ferenc igazgatónak. Veszprém, 1969. szeptember 18. PE Levéltár 1/c 107. d. 25-203/1969. 1 p.

Kovács Zoltán könyvtárigazgató levele a Veszprém Szálló Igazgatósága részére. Veszprém, 1969. szeptember 17. PE Levéltár 1/c 107. d. 25-200/1969. 1 p.

Kozocsa Ildikó, Cz.: A könyv-, irat- és grafikai restaurátorok első országos szakmai találkozója.

In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 1. sz. (1972) 52-58. p.

Kőhalmi Béla: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtörténeti, Bibliográfiai és Dokumentációs Munkabizottsága. 129-133. p.

In: Könyvtári Minerva. 2. köt. Fel. szerk. Faragó Lászlóné. Budapest : OSZK KMK, 1965. 234 p.

Kőhalmi Béla: A tudományos tájékoztatás fejlődése hazánkban : 1945-1965. Lekt. Kovács Máté. Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1967. 574 p. (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kiadványa ; 25.)

Könyv és könyvtár. XVIII. Kovács Máté emlékének. Szerk. Suppné Tarnay Györgyi. Debrecen : Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára, 1997. 309 p.

A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében : 1849-től 1945-ig. Összeáll. Kovács Máté. Budapest : Gondolat, 1970. 722 p., 20 t. (Nemzeti Könyvtár : művelődéstörténet)

A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében : az államalapítástól 1849-ig. Összeáll. Kovács Máté. Budapest : Gondolat, 1963. 758 p. (Nemzeti könyvtár : művelődéstörténet)

Könyvkiadók és könyvterjesztők Magyarországon. Szerk. Zöld Ferenc. Budapest : Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, 1987. 219 p.

A könyvtárak műszaki fejlesztésének irányelvei : az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács ülése.

In: Könyvtáros, 20. évf. 1. sz. (1970) 25-27. p.

A könyvtárak ügyét szolgálta : Kovács Máté nevét vette fel a hajdúszoboszlói városi könyvtár.

In: Hajdú-Bihari Napló, 38. évf. 133. sz. (1981. június 9.) 1. p.

Könyvtárberendezési kiállítás nyílik Miskolcon.

In: Észak-Magyarország, 22. évf. 142. sz. (1966. június 17.) 4. p.

Könyvtári ellátás és könyvtárhasználat a III. ötéves terv időszakában az általános nyilvános könyvtárak országos hálózatában : 1966-1970. Budapest : OSZK KMK, 1972. 36 p.

Könyvtári Minerva. 1. köt. Fel. szerk. Faragó Lászlóné. Budapest : OSZK KMK, 1965. XLII, 684 p.

Könyvtári Minerva. 2. köt. Fel. szerk. Faragó Lászlóné. Budapest : OSZK KMK, 1965. 234 p.

Könyvtári munka elemzése tíz községben. 1-2. r.

In: Könyvtári Figyelő, 10. évf. 1-2. sz. (1964) 35-57. p.

Könyvtári munka elemzése tíz községben. 3-4. r.

In: Könyvtári Figyelő, 10. évf. 3-4. sz. (1964) 147-168. p.

A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. 1. köt. Szerk. Takács József. Budapest : Országos Könyvtárügyi Tanács, 1958. 303 p. (Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai ; 2.)

A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. 2. köt. Összeáll. és szerk. Takács József. Budapest : Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, 1966. 360 p. (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kiadványa ; 17.)

A könyvtárközi kölcsönzés megszervezése.
In: A Könyvtáros, 8. évf. 1. sz. (1958) 28-29. p.

Könyvtárosok békegyűlése.
In: A Könyvtáros, 8. évf. 7. sz. (1958) 492. p.

A könyvtárosok, bibliográfusok és dokumentálók pályájának, képzésének és továbbképzésének alakulása, mai helyzete és fejlődésének további lehetőségei és feltételei. Összeáll. Kovács Máté, Babiczky Béla, Csendes János, Szelle Béla. Budapest : 1970. 74 p. KI 4-6258. Gépirat.

A Könyvtárosok boltjában : [Reklám].
In: Könyvtári Figyelő, 8. évf. 9-10. sz. (1962) 425. p.

A könyvtárosok szakmai továbbképzése : vitaanyag. [Budapest, 1963]. 8 p. + 2 mell. KI 4-4204. Gépirat.

Könyvtárosok zsebkönyve. Összeáll. Bereczky László, Kiss Jenő, Papp István. Budapest : OKDT, 1964. 167 p.

A Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szakbizottság : 1957.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/14. 2 p.

A könyvtártudományi kutatás távlati programja : 1966-1970.
In: Könyvtári Figyelő, 12. évf. 4. sz. (1966) 204-209. p.

A könyvtártudományi kutatási pályázat : 1963. évi díjai.
In: Könyvtári Figyelő, 9. évf. 5. sz. (1963) 207-208. p.

A könyvtártudományi kutatások : 1963-65. évi programja.
In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/73/146. 5 p.

A könyvtártudományi kutatások : 1963-65. évi programja : pályázati felhívás.
In: Könyvtári Figyelő, 8. évf. 9-10. sz. (1962) 415-425. p.

Könyvtártudományi kutatások : 1968-1970. Összeáll. Kondor Imréné.
In: Könyvtári Figyelő, 16. évf. 3. sz. (1970) 190-204. p.

Könyvtártudományi kutatások : 1970-1971. Összeáll. Pintér Márta.
In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 4. sz. (1971) 300-304. p.

A könyvtártudományi pályázat eredményei 1966-ban.
In: Könyvtári Figyelő, 12. évf. 5-6. sz. (1966) 367-369. p.

Könyvtártudományi tanulmányok : 1968. Szerk. Kovács Máté, Rácz Aranka.
Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1968. 612 p. (Könyvtártudományi tanulmányok ; 1. köt.) (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kiadványa ; 26.)

Könyvtártudományi tanulmányok : 1969. Szerk. Kovács Máté, Rácz Aranka.
Budapest : NPI, 1970. 734 p. (Könyvtártudományi tanulmányok ; 2. köt.) (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kiadványa ; 27.)

Könyvtártudományi tanulmányok : 1970 : a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia teljes dokumentumanyaga. Szerk. Kovács Máté és Rácz Aranka. Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1971. 508 p. (Könyvtártudományi tanulmányok ; 3. köt.) (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kiadványa ; 28.)

Könyvtártudományi tanulmányok : 1971-1972. Szerk. Kovács Máté, Rácz Aranka.
Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1974. 349 p. (Könyvtártudományi tanulmányok ; 4. köt.) (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kiadványa ; 29.)

Könyvtártudományi tanulmányok : 1975 : az egyetemi és főiskolai könyvtárak 2. országos konferenciájának anyaga. Szerk. Csűry István [et al.]. Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1975. 251 p. (Könyvtártudományi tanulmányok ; 5. köt.) (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kiadványa ; 30.)

A könyvtárügy készülő új ötéves tervének irányelveit az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács teljes üléseken vitatta meg.
In: Könyvtáros, 16. évf. 1. sz. (1966) 15. p.

A könyvtárügy második ötéves tervének irányelvei.
In: A Könyvtáros, 10. évf. 6. sz. (1960) 401-408. p.

Köpeczi Béla: A magyar kultúra útja : 1945-1985. Budapest : Kossuth, 1986. 291 p.

A közművelődési könyvtárak állománygyarapításának néhány jellegzetessége : 1968-1972.
Budapest : OSZK KMK, 1974. 56 p.

A közművelődési könyvtárak helyzete és fejlődése közművelődésünk mai rendszerében.
Összeáll. Kovács Máté, Sallai István, Futala Tibor. Budapest, 1969. 33 p.+14 t.

Külföldi könyvtári tanulmányúti beszámolók bibliográfiája. 1. r. Összeáll. Zsembery Anikó.
In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 2. sz. (1971) 159-167. p.

Külföldi könyvtári tanulmányúti beszámolók bibliográfiája. Összeáll. Zsembery Anikó.
In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 3. sz. (1971) 235-245. p.

Külföldi tanulmányutak.

In: Könyvtári Figyelő, 8. évf. 9-10. sz. (1962) 377-378. p.

Külföldi tanulmányutak : 1957. Szerk. Gerő Gyula. Budapest : OKT, 1958. 99 p.
(Könyvtárosok tapasztalatcseréje ; 1.)

Külföldi tanulmányutak : 1958. Szerk. Gerő Gyula. Budapest : OKT, 1959. 198 p.
(Könyvtárosok tapasztalatcseréje ; 2.)

Külföldi tanulmányutak : 1959. Szerk. Gerő Gyula. Budapest : OKT, 1961. 191 p.
(Könyvtárosok tapasztalatcseréje ; 3.)

Külföldi tanulmányutak : 1960. Összeáll. Gerő Gyula. Budapest : OKT, 1962. 254 p.
(Könyvtárosok tapasztalatcseréje ; 4.)

Külföldi tanulmányutak : 1961. Összeáll. Gerő Gyula. Budapest : OKT, 1962. 205 p.
(Könyvtárosok tapasztalatcseréje ; 5.)

Láng Imre: A társadalomtudományi információellátás fejlesztése : alternatívák és megoldás.

In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 2. sz. (1972) 171-183. p.

Láng Imre levele Kovács Máténak a könyvtártudományi kutatásokról. Budapest, 1961. május 31.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Fond Kézirattár 210/73/104. 2 p.

A legnagyobb hazai műszaki könyvtár története. Összeáll. Emmertné Szerőcsei Dóra.

<<http://www.omikk.bme.hu/tudtort/29/>> [2013. 04. 25.]

Lengyel László: A hatalom hálójában : az értelmiség és a kádárizmus. 139-150. p.

In: Társadalom és kultúra Magyarországon a 19-20. században. Tanulmányok. Szerk. Vonyó József. Budapest : Pro Pannónia Kiadói Alapítvány : Magyar Történelmi Társulat, 2003. 159 p. (Pannónia könyvek)

Litván György: Folytonosság és szakítás a Kádár-rendszerben.

In: Rubicon, 9. évf. 1. sz. (1998) 4-5. p.

A magyar gyermekkönyvtárügy helyzetéről és feladatairól tárgyalt az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács.

In: A Könyvtáros, 11. évf. 1. sz. (1961) 40. p.

Magyar Józsefné: A középfokú könyvtárosképző tanfolyam egy hallgató szemével.

In: A Könyvtáros, 12. évf. 7. sz. (1962) 400-401. p.

A magyar könyvtárosok II. Országos Konferenciája.

In: Magyar Könyvszemle, 71. évf. 3. sz. (1955) 227-229. p.

Magyar Könyvtárosok Egyesülete : ötven évének kronológiája : 1935-1985.

<<http://mke.info.hu/tevekenysege/kiadvanyok/kronologia/>> [2011. 02. 15.]

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének története : 1935-2009 : jubileumi kiadvány.
[Szerk. Bényei Miklós]. Budapest : MKE, 2011. 758 p.

A Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre.
In: Magyar Könyvszemle, 72. évf. 4. sz. (1956) 318-320. p.

Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 1. köt. Összeáll. Gerő Gyula. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 2009. 499 p.

Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 2. köt. Összeáll. Gerő Gyula. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 2009. 960 p.

Magyar könyvtártörténeti kronológia : 996-2007. 3. köt. Mutatók. Összeáll. Gerő Gyula. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 2009. 357 p.

Magyar közművelődési könyvtárak fölőspéldányainak központi rendezése.
In: Könyvtári Figyelő, 8. évf. 5-6. sz. (1962) 240. p.

A Magyar Népköztársaság Alkotmánya : 1949. évi XX. Törvény : Budapest, 1949. augusztus 20. 13-22. p.
In: Magyar történeti szöveggyűjtemény : 1914-1999. 2. köt. Szerk. Romsics Ignác. Budapest : Osiris, 2000. 560 p. (Osiris tankönyvek)

A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 2042-13/1952. számú határozata a könyvtárügy fejlesztéséről.
In: Népművelési Közlöny, 2. évf. 9. sz. (1952) 58-59. p.

A Magyar Népköztársaság Módosított Alkotmánya : 1971. évi I. törvény : Budapest, 1972. április 26. 296-306. p.
In: Magyar történeti szöveggyűjtemény : 1914-1999. 2. köt. Szerk. Romsics Ignác. Budapest : Osiris, 2000. 560 p. (Osiris tankönyvek)

Magyar Országos Levéltár. Országos Könyvtárügyi Tanács (később MOL OKT iratai) XIX-I-25

Magyar Országos Levéltár. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium iratai (később MOL VKM iratai) XIX-I-1-j

A magyar parlament : 1944-1949 : tanulmányok. Szerk. és a függelékét összeállította Hubai László és Tombor László. Budapest : Gulliver, 1991. 320 p.

A Magyar Távirati Iroda hírközlő és hírvevő berendezéseit tekintette meg az OKT Olvasószolgálati Szakbizottsága.
In: A Könyvtáros, 11. évf. 5. sz. (1961) 319. p.

A magyar történelem kronológiája : 1944-1990. Összeáll. Bencsik Péter.
Az érett Kádár-korszak : 1963-1972.
<<http://allamszocializmus.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=716579>> [2013. 05. 04.]

A magyar történelem kronológiája : 1944-1990. Összeáll. Bencsik Péter.
A korai Kádár-korszak : megtorlás és konszolidáció. 1956-1963.
<<http://allamszocializmus.lapunk.hu/?modul=oldal&tartalom=716567>> [2013. 05. 04.]

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtári [Fő]Bizottsága, az Országos Könyvtárügyi Tanács és az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának Könyvtártudományi Osztálya együttműködésének irányelvei. Részlet. Budapest, 1959. január 29.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond, 210/157/9. 2 p.

Magyarország művelődési viszonyai : 1945-1958. Szerk. Erdész Tiborné. Összeáll. A KSH Kultúrstatistikai Osztálya. Budapest : Közgazd. és Jogi Kvk., 1960. 342 p.

Magyarország művelődési viszonyai : 1960-1982. Szerk. Barta Barnabás ; írta és az adatokat összeáll. Erdész Tiborné [et al.]. Budapest : Kossuth, 1984. 307 p.

A mai magyar művelődéspolitiká. Interjú Kovács Mátéval.

In: Köznevelés, 2. évf. 13. sz. (1946) 2. p.

Medrey Zoltán: Tóth András: A kötelezpéldányszolgáltatás története Magyarországon.

In: Magyar Könyvszemle, 81. évf. 1. sz. (1965) 87-88. p.

Megalakult a Könyvtári Tanács.

In: A Könyvtáros, 3. évf. 4. sz. (1953) 22. p.

Meghívó a Hazafias Népfrent Budapesti Bizottsága 1958. december 4-én és 5-én tartandó konferenciára. Budapest, 1958. november 27.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/228/7. 1 p.

Meghívó a Könyvalap Bizottság 1956. május 31-i ülésére. Helye: OSZK. Budapest, 1956. május 24.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/154/11. 1 p.

Meghívó a Könyvtárügyi Tanács 1956. május 19-i ülésére. Helye: Népművelési Minisztérium. Budapest, 1956. május 16.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/154/10. 1 p.

Meghívó az OKDT Közművelődési Tagozata 1969. március 31-i ülésére. Budapest, 1969. március 17. 2 p. KI 4-3586. Gépirat.

Meghívó az Olvasószolgálati Szakbizottság 1957. november 5-i bemutatójára. Budapest, 1957.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/32. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1957. május 18-i ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1957. május 14.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/6. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958. május 19-i egész napos ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1958. május 13.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/20. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958. július 7-9. között tartandó ülésére. Helye: KLTE, Debrecen. Budapest, 1958. június 30. Küldte Kovács Máté, elnök.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/28. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1959. február 2-i ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1959. január 26. Küldte Kovács Máté, elnök.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/8. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1959. március 7-i elnökségi ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1959. február 28.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/16. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. február 15-i szakmai bemutatójára az Állami Gorkij Könyvtárba. Tárgy: Tömör raktározás első kísérletei, a gyarapodási jegyzékek gazdaságos készítési módja a Hollerith és fotó kombinációjával. Budapest, 1959. február 6. Küldte: Kovács Máté, elnök.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/11. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. április 25-i kibővített ülésére, az Országos Műszaki Könyvtár tanácstermébe. Egész napos ülés, részt vesznek az OKT szakbizottságainak elnökei és titkárai is. Napirend: A könyvtárügy második ötéves tervének irányelvei. Budapest, 1960. április 14. Küldte: Kovács Máté, elnök.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/36. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1960. december 20-i ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Napirend: Kovács Máté előadása Az oktatási reform és a könyvtárak címmel. Budapest, 1960. december 13. Küldte: Kovács Máté, elnök.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/88. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács 1962. március 5-i elnökségi ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1962. február 28. Küldte: Kovács Máté, elnök.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/160/6. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szakbizottsága 1957. június 12-i ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1957. június.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/15. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács Könyvtárpolitikai és Könyvtárügyi Szakbizottsága 1958. január 30-i ülésére. Helye: Művelődésügyi Minisztérium. Budapest, 1958. január 22. Küldte Kovács Máté, elnök.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/1. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi Tanács szétválasztási 1959. november 12-13-i ülésére. Helye: Városi Tanács épülete. Budapest, 1959. november 6. Küldte Kovács Máté, elnök.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/68. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968. június 19-20. között Békéscsabán és Gyulán tartott kihelyezett ülésére. Budapest, 1968. május 14. Küldte Kovács Máté, elnök.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/166/30. 3 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1971. október 14-15-én Debrecenben tartott kihelyezett ülésére. Küldte Kovács Máté, elnök. Budapest, 1971. szeptember 21.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/169/45. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács idei őszi teljes ülésére, 1969. október 22-23. között Veszprémben tartott kihelyezett ülésére. Budapest, 1969. szeptember 17. Küldte Kovács Máté, elnök.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/167/29. 3 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Képzési és Továbbképzési Szakbizottságának 1972. június 7-i ülésére. Helye: ELTE BTK tanácsterme. Küldte: Havasi Zoltán elnök, Szelle Béla, titkár.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/170/13. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1964. március 2-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1964. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/162/3. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1964. december 7-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1964. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető és Fülöp Géza titkár, egyetemi adjunktus.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/162/32. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1965. november 16-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1965. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető és Fülöp Géza titkár, egyetemi adjunktus.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/163/54. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1965. december 1-jei ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1965. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető és Fülöp Géza titkár, egyetemi adjunktus.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/163/58. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1966. január 10-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1965. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető és Fülöp Géza titkár, egyetemi adjunktus.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/11. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1966. március 2-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1966. február 24. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető és Fülöp Géza titkár, egyetemi adjunktus.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/32. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1967. június 28-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1967. június 14. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/165/59. 1 p.

Meghívó az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának 1968. november 12-i ülésére. Helye: ELTE Könyvtártudományi Tanszék. Budapest, 1968. október 22. Küldte Kovács Máté, elnök, tanszékvezető.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/166/72. 1 p.

Megkezdődnek az ETO teljes magyarnyelvű kiadásának munkálatai.

In: Könyvtári Figyelő, 10. évf. 3-4. sz. (1964) 169. p.

Megnyílt a könyvtárberendezési kiállítás Miskolcon.

In: Észak-Magyarország, 22. évf. 144. sz. (1966. június 19.) [12.] p.

Mészáros István: Klebelsberg iskolareformja. 41-47. p.

In: Gróf Klebelsberg Kuno emlékezete : 1994. Szerk. Klebelsberg Éva ; [közreadja a] Gróf Klebelsberg Kuno Alapítvány. Budapest : Gróf Klebelsberg Kuno Alapítvány, 1994. 91 p. (A Gróf Klebelsberg Kuno Alapítvány füzetek ; 1.)

Miklós Péter: A koalíciós évek állama : 1944-1949. 205-222. p.

In: A magyar állam története : 1711-2006. Szeged : JATEPress, 2010. 447 p.

Mivel foglalkozik 1971/72-ben az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács?

In: Könyvtáros, 21. évf. 9. sz. (1971) 533. p.

A m. kir. Vallás- és közoktatásügyi miniszter 1941. évi 57. 436. sz. rendelete, a tehetséges falusi szegény tanulók gimnáziumi iskoláztatásának előmozdítására szolgáló járulékok megállapításáról.

In: Magyarországi rendeletek tára : 1941. 75. évf. 9-10. füz. Budapest, 1941. 3702-3703. p.

Módis László levele Bartha Tibor részére, Az Országos Könyvtári és Dokumentációs Tanács debreceni ülése tárgyában. Debrecen, 1971. október 18. TtREL (Tiszántúli Református Egyházkerületi és Kollégiumi Levéltár, Debrecen) I. 1. c. 635.768_1971. 1 p.

Módszertani felülvizsgálatok és a könyvtárosképzés terve az Országos Könyvtárügyi Tanács előtt.

In: A Könyvtáros, 11. évf. 4. sz. (1961) 226. p.

Az MSZMP Központi Bizottságának határozata a gazdasági mechanizmus reformjáról : részlet : Budapest : 1966. május 25-27. 274-284. p.

In: Magyar történeti szöveggyűjtemény : 1914-1999. 2. köt. Szerk. Romsics Ignác. Budapest : Osiris, 2000. 560 p. (Osiris tankönyvek)

Az MSZMP Központi Bizottságának tudománypolitikai irányelvei. Budapest : 1969. június 27. 335-367. p.

In: A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatait és dokumentumai : 1967-1970. Budapest : Kossuth, 1974. 749 p.

Az MSZMP művelődési politikájának irányelvei. Budapest : 1958. július 25. 243-271. p.

In: A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatait és dokumentumai : 1956-1962. Budapest Kossuth, 1973. 636 p.

Múlt századi hétköznapiak : tanulmányok a Kádár-rendszer kialakulásának időszakáról. Szerk. Rainer M. János. Budapest : 1956-os Intézet, 2003. 385 p.

Munkálatok az 1972. évi IFLA- és FID-rendezvényekkel kapcsolatban.

In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 3. sz. (1971) 200. p.

A művelődési miniszter 164/1958 (M. K. 15.) M. M. sz. utasítása az általános tudományos és a tudományos szakkönyvtárakról.

In: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. 1. köt. Szerk. Takács József. Budapest : Országos Könyvtárügyi Tanács, 1958. 303 p. (Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai ; 2.)

A művelődési miniszter 77114/1960. sz. utasítása a könyvtári kutatómunka szabályozásáról. 222-224. p.

In: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. 2. köt. Összeáll. és szerk. Takács József. Budapest : Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, 1966. 360 p. (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kiadványa ; 17.)

Művelődéspolitikánk 25 éve : művelődéspolitikai tanácskozás (Budapest, 1983. december 15-16.). Összeáll. és szerk. Tóth István. Budapest : Kossuth, 1984. 272 p.

A művelődésügyi miniszter 2/1960. (V. 25.) M. M. sz. rendelete a sajtótermékek köteles- és tiszteletpéldányairól. 457-461. p.

In: A kulturális igazgatás kézikönyve. Budapest : Közgazd. és Jogi Kvk., 1977. 1318 p.

A művelődésügyi miniszter 103/1958. (M. K. 2.) M. M. sz. utasítása a műszaki termelési könyvtári hálózatról.

In: Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 5. évf. 1. sz. (1958) 1-5. p.

A művelődésügyi miniszter 148/1962. (M. K. 15.) M. M. sz. utasítása a közkönyvtári munkakörök képzéséhez kötéséről és a könyvtáros szakoktatásról. 184-187. p.

In: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. 2. köt. Összeáll. és szerk. Takács József. Budapest : Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács, 1966. 360 p. (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kiadványa ; 17.)

A művelődésügyi miniszter 158/1966. (M. K. 15.) M. M. számú utasítása a könyvtárakban folytatható kutatómunkáról.

In: Könyvtári Figyelő, 12. évf. 4. sz. (1966) 210. p.

Nagy Enikő: Jogsabályok, ajánlások, irányelvek a közkönyvtári tájékoztatásban a kezdetektől a könyvtári törvényig.

In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 17. évf. 11. sz. (2008) 45-53. p.

Nagy István, K.: A révfülöpi értekezéslet.

In: Új Szántás, 2. évf. 6. sz. (1948. június) 366. p.

A Nemzeti Parasztpárt programja : Budapest, 1945. szeptember. 440-448. p.

In: Magyar történeti szöveggyűjtemény : 1914-1999. 1. köt. Szerk. Romsics Ignác. Budapest : Osiris, 2000. 531 p. (Osiris tankönyvek)

A nemzetközi kiadványcsere 1960. évi adatai.

In: Könyvtári Figyelő, 9. évf. 1. sz. (1963) 17-20. p.

Nizsalovszky Endre: Tudományos dokumentáció és szerzői jog.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 18. évf. 8-9. sz. (1971) 607-625. p.

A Nyári Egyetem első tíz éve : 1927-1936. Debrecen : Városi Nyomda, 1937. 32 p.
<<http://mek.oszk.hu/04200/04280/html/>> [2013. 04. 05.]

Nyers Rezső: Kádár János és a reformok.

In: Rubicon, 11. évf. 7-8. sz. (2000) 50-53. p.

A Nyíregyházi Ág. H. Ev. Kossuth Lajos-Reálgimnázium 72. évi értesítője : Debreceni Tankerület : 1932/33. tanév. Szerk. Zsolnai (Zwick) Vilmos. Nyíregyháza : Klawter Ignác Könyvnyomda, 1933. 83 p.

A Nyíregyházi Ág. H. Ev. Kossuth Lajos-Reálgimnázium 73. évi értesítője : Debreceni Tankerület : 1933/34. tanév. Szerk. Zsolnai Vilmos. Nyíregyháza : Klawter Ignác Könyvnyomda, 1934. 87 p.

A Nyíregyházi Államilag Segélyezett Ág. Hitv. Ev. Kossuth Lajos Reálgimnázium 71. évi értesítője az 1931-32. évről : Debreceni Tankerület : 1931/32. tanév. Szerk. Zwick Vilmos. Nyíregyháza : Burger Béla Könyvnyomda, 1932. 89 p.

Az OKDT 1966. október 18-19-i kaposvári ülése és a vele kapcsolatos könyvtárlátogatások programja.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/66. 1 p.

Az OKDT 1970. évi munkaterve. Budapest, 1970. március 13.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/168/5. 2 p.

Az OKDT Bibliográfiai Szakbizottságának munkájából.

In: Könyvtári Figyelő, 16. évf. 1. sz. (1970) 59. p.

Az OKDT Kiadványi Szakbizottságának határozata.

In: Könyvtári Figyelő, 11. évf. 5-6. sz. (1965) 442-443. p.

Az OKDT Könyvtárigazgatási Szakbizottság ülése.

In: Könyvtári Figyelő, 13. évf. 3. sz. (1967) 106-107. p.

Az OKDT a regionális könyvtárközi együttműködés tervezetét tárgyalta.

In: Könyvtáros, 15. évf. 4. sz. (1965) 212. p.

OKDT tanácsülés Békéscsaba : 1968. június 19-20. A szálláskérések összesítése és beosztása. BML VIII_707_a_8_doboz_1968_3_kotet 1 p.

Az OKDT tudományos és szakkönyvtári és a dokumentációs tagozata : a tudományos és szakkönyvtárak feladatairól a népgazdasági információs rendszerben.

In: Könyvtári Figyelő, 13. évf. 3. sz. (1967) 107. p.

OKDT ülés Békés megyében.

In: Könyvtáros, 18. évf. 8. sz. (1968) 454. p.

Az OKDT vitájából.

In: Könyvtári Figyelő, 15. évf. 4. sz. (1969) 62-64. p.

Az OKT 1958. május 19-i ülésének határozatai.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/32. 2 p.

Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet : Gödöllő : 1961. szeptember 18-20.

Fényképalbum: <https://archivum.szie.hu/JaDoX_Portlets/flipdoc/index.html?id=6077>

[2013. 06. 20]

A fényképek egyedileg: <<http://lib.szie.hu/category/galeria/orszagos-bibliografiai-ertekezlet-godollo1961-szeptember-18-20>> [2013. 06. 20.]

Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet : Gödöllő : 1961. szeptember 18-19. Sajtó alá rend. Bereczky László ; a fényképeket kész. Hudetz József ; kiad. az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Budapest : OSZK KMK, 1962. 3 db köt.

1. köt., VI, 92, 19, 19 p.; 2. köt., Társadalomtudományi szakkönyvtári szekció ülése, 1961. szeptember 18-19. 93-284. p.; 3. köt., Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet anyagából. Budapest : OSZK, 1961. [85] p.

Országos Dokumentációs Bizottság [ülése].

In: Könyvtári Figyelő, 8. évf. 5-6. sz. (1962) 206-207. p.

Az Országos Dokumentációs Központ létesítése és szakmai dokumentációs központok szervezése tárgyában kiadott 4118/1949/136. számú kormányrendelet. 278. p.

In: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. 1. köt. Szerk. Takács József. Budapest : Országos Könyvtárügyi Tanács, 1958. 303 p. (Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai ; 2.)

Az Országos Könyvtáros Értekezlet határozata.

In: A Könyvtáros, 4. évf. 4. sz. (1954) 15. p.

Országos Könyvtártudományi Ankét : 1960. június 13-14.

In: A Könyvtáros, 10. évf. 9. sz. (1960) 641-645. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958. évi munkaterve.

In: A Könyvtáros, 8. évf. 2. sz. (1958) 94. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács 1958. július 7-9. között Debrecenben tartott ülésének jegyzőkönyve.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/29. 24 p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács elé.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/6. 1 p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács elnöksége az OKT kiadványtervét és az Országos Dokumentációs Tanács szervezésére vonatkozó javaslatot vitatta meg.

In: A Könyvtáros, 11. évf. 5. sz. (1961) 286. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács februári üléséről.

In: A Könyvtáros, 9. évf. 4. sz. (1959) 250. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács gyűjtőköri kódex előkészítéséről tárgyalt.

In: A Könyvtáros, 11. évf. 9. sz. (1961) 576. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács januári üléséről.

In: A Könyvtáros, 8. évf. 2. sz. (1958) 88. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács június 23-i ülése.

In: A Könyvtáros, 8. évf. 9. sz. (1958) 646. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai.

In: A Könyvtáros, 8. évf. 11. sz. (1958) 825-826. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai : [Reklám].

In: Könyvtári Figyelő, 7. évf. 7. sz. (1961) 444. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványaival kapcsolatos teendőkről. Budapest, 1959. május 3.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/32. 2 p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács a könyvtárközi kölcsönzés szabályozásáról és a tudományos és szakkönyvtárak mérőszámairól tárgyalt.

In: A Könyvtáros, 12. évf. 3. sz. (1962) 184. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács a kutatómunka 1962. évi tervével foglalkozott.

In: A Könyvtáros, 12. évf. 5. sz. (1962) 312. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács legutóbbi ülése.

In: A Könyvtáros, 8. évf. 1. sz. (1958) 14. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács legutóbbi üléséről.

In: A Könyvtáros, 7. évf. 3. sz. (1957) 177. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács májusi üléséről.

In: A Könyvtáros, 8. évf. 7. sz. (1958) 490. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács második üléséről.

In: A Könyvtáros, 7. évf. 1. sz. (1957) 5-7. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács megtárgyalta az 1961/62. évi munkatervét.

In: A Könyvtáros, 11. évf. 12. sz. (1961) 724. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács múlt évi utolsó üléséről.

In: A Könyvtáros, 9. évf. 2. sz. (1959) 108. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács munkaterve.

In: A Könyvtáros, 11. évf. 3. sz. (1961) 169. p.

Az Orsz[ágos] Könyvtárügyi Tanács október havi ülése.

In: A Könyvtáros, 7. évf. 6. sz. (1957) 428. p.

Az Országos Könyvtárügyi Tanács Szervezeti Szabályzata. 219-221. p.

In: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. 1. köt. Szerk. Takács József. Budapest : Országos Könyvtárügyi Tanács, 1958. 303 p. (Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai ; 2.)

Az Országos Könyvtárügyi Tanács Ügyrendje. 221-224. p.

In: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. 1. köt. Szerk. Takács József. Budapest : Országos Könyvtárügyi Tanács, 1958. 303 p. (Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai ; 2.)

Az Országos Könyvtárügyi Tanács és szakbizottságainak 1961/62. évi programja, főbb feladatok. Budapest, 1961. szeptember 20.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/159/40. 2 p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács.

In: Magyar Könyvszemle, 78. évf. 4. sz. 363. p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1963. november 20-án tartott ülése.

In: Könyvtári Figyelő, 9. évf. 5. sz. (1963) 262. p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968. június 19-20-i ülésének programja. BML VIII_707_a_8_doboz_1968_3_kotet 1 p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968. június 19-i ülésének jelenléti íve. BML VIII_707_a_8_doboz_1968_3_kotet 1 p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1971-1972. évi munkaterve. Budapest, 1971. május 19. 7 p. KI 4-6623. Gépirat.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1972. évi munkaprogramja.

In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 2. sz. (1972) 152-153. p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács átszervezése. Határozatok-javaslat. Budapest, 1964. november.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/162/45. 1 p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács elnöksége megvitatta a Tanács ügyrendjét.

In: A Könyvtáros, 13. évf. 6. sz. (1963) 375. p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kapcsolatai a könyvtárügy más országos jellegű szerveivel. Budapest, 1964.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/162/52. 6 p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kiadványai.

In: Könyvtári Figyelő, 11. évf. 1. sz. (1965) 75-76. p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Könyvtártudományi és Kiadványi Szakbizottságának ülése : 1963. december 4.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/161/44. 2 p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács munkája.

In: A Könyvtáros, 12. évf. 12. sz. (1962) 699-700. p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Oktatási Szakbizottsága a középfokú könyvtárosképző tanfolyam tantervéről tárgyalt.

In: A Könyvtáros, 12. évf. 7. sz. (1962) 401. p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Szervezeti és Működési Szabályzata. Budapest, 1962. [4] p. Klny. KI 2-1893.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Szervezeti és Működési Szabályzata.

In: Könyvtári Figyelő, 8. évf. 5-6. sz. (1962) 203-207. p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács Szervezeti és Működési Szabályzata.

In: A Könyvtáros, 12. évf. 10. sz. (1962) 595-596. p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács ülése.

In: A Könyvtáros, 12. évf. 8. sz. (1962) 444. p.

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács ülése.

In: Könyvtáros, 15. évf. 2. sz. (1965) 92. p.

Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsá alakult át az OKT.

In: A Könyvtáros, 12. évf. 7. sz. (1962) 380. p.

Az Országos Pedagógiai Könyvtár évkönyve : 1960. Budapest, 1961. 148 p.

P. R.: Az Országos Könyvtárügyi Tanács legutóbbi tanácskozásairól.

In: A Könyvtáros, 9. évf. 11. sz. (1959) 802-803. p.

P. R.: Az Országos Könyvtárügyi Tanács sztálinvárosi ülése.

In: A Könyvtáros, 10. évf. 1. sz. (1960) 8-9. p.

Pajkossy György: Sebestyén Géza : 1912-1976.

In: Az OSZK Évkönyve, 1974-1975, 7-10. p.

Pálvölgyi Endre: Könyvtártudományi tanulmányok : 1968.

In: Könyvtári Figyelő, 16. évf. 2. sz. (1970) 170-175. p.

Pályázati felhívás : [1965].

In: Könyvtári Figyelő, 11. évf. 1. sz. (1965) 1-2. p.

Pályázati felhívás.

In: Könyvtári Figyelő, 12. évf. 2-3. sz. (1966) 110. p.

Pályázati témák : 1967-1968-ra.

In: Könyvtári Figyelő, 12. évf. 5-6. sz. (1966) 369-370. p.

Pap János: A könyvtári törvény nyomában.

In: Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 3. évf. 2. sz. (1956) 1-5. p.

Papp István: Egy éve volt a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia...

In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 4. sz. (1971) 259-266. p.

Papp István: Köhalmi Béla : 1884-1970.

In: Könyvtári Figyelő, 16. évf. 1. sz. (1970) 3-4. p.

Papp István: A könyvtárügy egységéről : az egységes könyvtári rendszer, mint könyvtárpolitikai probléma.

In: Könyvtári Figyelő, 21. évf. 3. sz. (1975) 257-266. p.

Papp István: Az új könyvtári törvény előkészítéséről.

In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 1. sz. (1972) 5-22. p.

Papp István - Zircz Péter: Tudományos kutatómunka a könyvtárakban.

In: Könyvtári Figyelő, 16. évf. 3. sz. (1970) 183-190. p.

Parányi Györgyné: Legyen-e Magyar Könyvtárosok Egyesülete?

In: Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 4. évf. 1-2. sz. (1957) 64-69. p.

Pétervári László Béla: Konferencia Kovács Máté születésének 100. évfordulója alkalmából : pillanatképek. Hajdúszoboszló, 2006. november 10-11. DVD felvétel.

Pintér Márta: Az országos könyvtártudományi pályázat felújítása.

In: Könyvtáros, 22. évf. 10. sz. (1972) 614-615. p.

Pogány György: Egy folyóirat két címéről - szakmai és politikai háttérrel, a TMT ötvenedik évfolyama kapcsán.

In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 12. évf. 8. sz. (2003) 3-9. p.

Pogány György: Kovács Máté és a bibliofília. 67-77. p.
In: Kovács Máté emlékének. Szerk. Suppné Tarnay Györgyi. Debrecen : KLTE Könyvtára, 1997. 309 p.

Pogány György: Kovács Máté és a Magyar Enciklopédia.
In: Könyvtári Figyelő, 22. (58.) évf. 4. sz. (2012) 757-780. p.

Pogány György: A magyar könyvgyűjtő kalauza. Budapest : Kiss József Könyvkiadó, 2005. 317 p.

Pogány György: A magyar könyvtári szaksajtó vázlatos története. 1. r.
In: Könyvtári Figyelő, 6. (42.) évf. 4. sz. (1996) 585-596. p.

Pogány György: A magyar könyvtári szaksajtó vázlatos története. 2. r.
In: Könyvtári Figyelő, 7. (43.) évf. 1. sz. (1997) 13-25. p.

Pogányné Rózsa Gabriella: Tudomány vagy gyakorlat? : korabeli könyvtárszakmai gondolatok Kovács Máté és Mátrai László párhuzamos életrajz-vázlata kapcsán.
In: Könyvtári Figyelő, 22. (58.) évf. 3. sz. (2012) 525-548. p.

Pótlás és kiegészítés „Az 1965. évi könyvtártudományi kutatások”-hoz.
In: Könyvtári Figyelő, 11. évf. 4. sz. (1965) 277-281. p.

Rácz Aranka, N.: A bibliográfiai tevékenység összehangolása és a könyvtárügy nemzetközi kapcsolatai.
In: Könyvtáros, 16. évf. 12. sz. (1966) 725-726. p.

Rácz Aranka, N.: A járási könyvtárak kérdései az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács napirendjén.
In: Könyvtáros, 16. évf. 8. sz. (1966) 440-441. p.

Rácz Aranka, N.: A könyvtári állományvédelem kérdései az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács előtt.
In: Könyvtáros, 14. évf. 5. sz. (1964) 265. p.

Rácz Aranka, N.: A könyvtáros továbbképzés és a technikai könyvtárak az OKDT napirendjén.
In: Könyvtáros, 14. évf. 6. sz. (1964) 330-331. p.

Rácz Aranka, N.: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának feladattervével és a városok könyvtárügyével foglalkozott az OKDT.
In: Könyvtáros, 14. évf. 7. sz. (1964) 394-395. p.

Rácz Aranka, N.: Az OKDT határozatai a könyvtárügyi szaksajtó továbbfejlesztésére.
In: Könyvtáros, 16. évf. 1. sz. (1966) 25-26. p.

Rácz Aranka, N.: Az OKDT hírei.
In: Könyvtári Figyelő, 15. évf. 1. sz. (1969) 90-91. p.

Rácz Aranka: Az OKDT hírei.

In: Könyvtári Figyelő, 15. évf. 2-3. sz. (1969) 134. p.

Rácz Aranka, N.: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács munkája 1971-ben.

In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 2. sz. (1972) 144-151. p.

Rácz Aranka, N.: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács munkájából.

In: Könyvtáros, 17. évf. 5. sz. (1967) 260-261. p.

Rácz Aranka, N.: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács munkájáról.

In: Könyvtáros, 15. évf. 12. sz. (1965) 721. p.

Rácz Aranka, N.: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács munkájáról.

In: Könyvtáros, 19. évf. 5. sz. (1969) 274-275. p.

Rácz Aranka, N.: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács munkaterve.

In: Könyvtáros, 16. évf. 4. sz. (1966) 189-190. p.

Rácz Aranka, N.: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tevékenysége.

In: Könyvtáros, 17. évf. 8. sz. (1967) 475-476. p.

Rácz Aranka, N.: Tájékoztató az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1968-1970. évi tevékenységéről.

In: Könyvtári Figyelő, 16. évf. 3. sz. (1970) 263-269. p.

Rácz Aranka, N.: Tájékoztató az OKDT 1966. október 18-19-i kaposvári üléséről. Budapest, 1966. november 9.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/84. 3 p.

Rácz Aranka, N.: A vidéki szakemberek szakirodalmi ellátásának kérdése az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács előtt.

In: Könyvtáros, 15. évf. 5. sz. (1965) 258-259. p.

Rainer M. János: Bevezetés a Kádárizmusba. Budapest : L'Harmattan : 1956-os Intézet, 2011. 349 p.

Rainer M. János: A Kádár-korszak : 1956-1989. Budapest : Kossuth, 2010. 112 p.
(Magyarország története ; 22.)

Révai kétkötetes lexikona. 2. köt. K-ZS. Budapest : Révai Irodalmi Intézet, 1948. 642 p.

Benne Kovács Máté szócikk: Kovács Máté, 1906, irod.-történész, közoktatásügyi min. államtitkár. 77. p.

Romsics Ignác: Magyarország története a XX. Században. Budapest : Osiris, 1999. 662 p.

Rózsa György - Weger Imre: A FID C/3 Bizottságának ülése : Hága, 1962. október 1-2.

In: Könyvtári Figyelő, 8. évf. 9-10. sz. (1962) 397-400. p.

S. G.: Az OKDT vitájából.

In: Könyvtári Figyelő, 15. évf. 1. sz. (1969) 25-28. p.

Sallai István: Állítsuk könyvtárunkat a békeharc szolgálatába.

In: A Könyvtáros, 3. évf. 1. sz. (1953) 1-4. p.

Sallai István: Célok és tervek.

In: A Könyvtáros, 9. évf. 7. sz. (1959) 481-484. p.

Sallai István: Az európai szocialista országok könyvtárépítési és berendezési szakbizottságainak IV. konferenciája. Budapest : 1970. december 8-13.

In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 1. sz. (1971) 91-97. p.

Sallai István - Sebestyén Géza: A könyvtáros kézikönyve. Budapest : Gondolat, 1965. 831 p.

Sallai István - Sebestyén Géza emlékülés : 1986. április 23. Klny. Budapest, 1987. 19 p.

Sebestyén Géza: A könyvtári kutatások mai problematikája a külföldi szakirodalom tükrében. Lekt. Kovács Máté és Szekeres Pál. Budapest : OKT, 1962. 163 p. (Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai ; 15.)

Sebestyén Géza levele Kovács Máténak az 1960. június 13-14-i könyvtártudományi ankét anyagának megküldése. Budapest, 1960. május 31.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Fond 210/158/57. 1 p.

Sebestyén György: Édesapám, Sebestyén Géza...

In: Könyvtári Figyelő, 7. évf. 2. sz. (1997) 213-215. p.

Sebestyén György: Az egyetemi könyvtárosképzés ötven éve : az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének rövid története.

[Budapest] : ELTE Eötvös Kiadó, cop., 2001. 198 p.

In: A Könyvtártudományi Tanszék története Kovács Máté vezetése alatt. 63-105. p.

Sebestyén György: Légy az információs társadalom polgára! Budapest : ELTE Eötvös Kiadó, 2002, 366 p.

Sebestyén György: Szelle Béla : 1934-2008.

In: Könyvtári Levelező/lap, 20. évf. 3. sz. (2008) 12-13. p.

Sebestyén György: Tanítónk és barátunk : Fülöp Géza.

In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 3. sz. (2008) 429-437. p.

Simon Mária Anna: Műszaki könyvek központi címjegyzéke a megyei könyvtárakban.

In: Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 3. évf. 3. sz. (1956) 39-41. p.

Sipos Anna Magdolna: A magyar könyvtárjog története 1867-től napjainkig. Pécs : Alexandra, 2011. 263 p.

Sipos Anna Magdolna: Törvényről, törvényre.

In: Könyvtári Figyelő, 9. (45.) évf. 4. sz. (1999) 735-773. p.

Sipos Melinda: Kovács Máté a prágai és berlini konferencián. 79-82. p.

In: Kovács Máté emlékének. Szerk. Suppné Tarnay Györgyi. Debrecen : KLTE Könyvtára, 1997. 309 p.

Sipos Péter: Magyarország mozgástere a nagyhatalmi politikában, 1956-1985 : Magyarország külpolitikája.

In: História, 33. évf. 1-2. sz. (2011) 9-15. p.

Sonnevend Péter: A könyvtári rendszer. 241-292. p.

In: Könyvtárosok kézikönyve. 3. köt. A könyvtárak rendszere. Szerk. Horváth Tibor, Papp István. Budapest : Osiris, 2001. 356 p.

Soós Pál: Művelődés-politika-tudomány : válogatott tanulmányok. Nyíregyháza : Stúdium, 2000. 297 p.

Soós Pál: Szabó Ervin könyvtári és közművelődési törekvéseiről. Előadások a Nemzetközi Könyvvédebreceni ünnepén. Debrecen : KLTE, 1973. 71-84. p.

Standeisky Éva: Kádár és az értelmiség.

In: Rubicon, 11. évf. 6. sz. (2000) 26-31. p.

Standeisky Éva: Kultúra és politika Magyarországon (1945-1956). 121-137. p.

In: Társadalom és kultúra Magyarországon a 19-20. században. Tanulmányok. Szerk. Vonyó József. Budapest : Pro Pannónia Kiadói Alapítvány : Magyar Történelmi Társulat, 2003. 159 p. (Pannónia könyvek)

Suppné Tarnay Györgyi: Kovács Máté hatása szakmai életutamra a könyvtáros generációk felkészítésében.

In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 21. évf. 9. sz. (2012) 49-53. p.

Sz. J.: A könyvtártudományi kutatásokra kiírt pályázat eredménye és tanulságai.

In: Magyar Könyvszemle, 80. évf. 3. sz. (1964) 272. p.

Sz. J.: Az Országos Könyvtári [!Könyvtárügyi] Tanács.

In: Magyar Könyvszemle, 82. évf. 4. sz. (1966) 389. p.

Szabó-András Endre: Könyvtári adatok : 1884-1962. Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1966. 230 p. (Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács kiadványa ; 24.)

Szabó B. István: Irodalompolitika a hatvanas években.

In: História, 18. évf. 9-10. sz. (1996) 36-41. p.

Szabó József, N. : A Nemzeti Parasztpárt és a kultúra : 1945-1946. Nyíregyháza : Stúdium, 1995. 85 p. (Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének Közleményei)

Szabó Miklós: A klasszikus kádárizmus.
In: Rubicon, 9. évf. 1. sz. (1998) 12-18. p.

Szabó Miklós: A magyar társadalmi és nemzettudat az elmúlt harminc évben. 23-31. p.
In: Arat a magyar : a Szociálpolitikai Értesítő és a Fejlődés-tanulmányok sorozat különszáma. Budapest : MTA Szociológiai Kutató Intézete, 1988. 353 p.

Szathmáry Lajos: A szabadművelődés korszaka : 1945-1949.
In: Kultúra és Közösség, 4. évf. 1. sz. (1977) 5-33. p.

Székely Dániel: A magyar könyvtárügy útmutatója.
In: Magyar Könyvszemle, 83. évf. 1. sz. (1967) 88-89. p.

Székely Sándor: A Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre. 135-139. p.
In: Könyvtári Minerva. 2. köt. Fel. szerk. Faragó Lászlóné. Budapest : OSZK KMK, 1965. 234 p.

Szelle Béla: Könyvtári Minerva : 1965.
In: Könyvtáros, 16. évf. 1. sz. (1966) 50-52. p.

A Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár Könyvtárának története : (1920) 1945 – 2000.
<<http://lib.szie.hu/page/a-szent-istvan-egyetem-kosary-domokos-konyvtar-es-leveltar-konyvtaranak-tortenete>> [2013. 05. 06.]

A Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár Könyvtárának története : (1920) 1945 – 2000. A gödöllői könyvtár kialakítása.
<<http://lib.szie.hu/page/213-a-godolloi-konyvtar-kialakitasa>> [2013. 05. 06.]

A Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár Könyvtárának története : (1920) 1945 – 2000. A könyvtár feladatai az 1960-as években.
<<http://lib.szie.hu/page/214-a-konyvtar-feladatai-az-1960-as-evekben>> [2013. 05. 06.]

Szente Ferenc; Sallai István : 1911-1979.
In: Az OSZK Évkönyve, 1978. 13-14. p.

Szentirmai László: Szakemberek tájékozódási szokásainak vizsgálata a regionális funkció ellátása szempontjából.
In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 2. sz. (1972) 219-229. p.

Szentmihályi-émlékkötet. Szerk. Nagy Anikó. Budapest : OSZK : Osiris, 2000. 116 p.
(Nemzeti téka)

Szentmihályi János: A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia.
In: Magyar Könyvszemle, 87. évf. 1. sz. (1971) 73-76. p.

Szentmihályi János: Egy könyvtárosi életpálya és tanulságai : emlékezés Kőhalmi Bélára.
In: Magyar Könyvszemle, 96. évf. 2. sz. (1980) 109-116. p.

Szentmihályi János: Köhalmi Béla: A tudományos tájékoztatás fejlődése hazánkban : 1945-1965.

In: Magyar Könyvszemle, 84. évf. 1. sz. (1968) 113-116. p.

Szentmihályi János: A közművelődési könyvtárak feladatai a szakirodalommal való ellátás területén témakörből az OKT Könyvtárpolitikai és Olvasószolgálati Szakbizottsága együttes ülést tartott.

In: A Könyvtáros, 11. évf. 1. sz. (1961) 40. p.

Szentmihályi János: A magyar könyvtárügy 25 éves fejlődésének főbb irányai.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 17. évf. 3. sz. (1970) 183-202. p.

Sz[entmihályi] J[ános]: Az Országos Könyvtári és Dokumentációs Tanács.

In: Magyar Könyvszemle, 82. évf. 4. sz. (1966) 389. p.

Szepesváry Tamás: A műszaki könyvtárosképzés helyzete Magyarországon.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 12. évf. 9-10. sz. (1965) 805-811. p.

Szepesváry Tamás: Néhány gondolat a III. Országos Könyvtárügyi Konferencia munkájáról.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 18. évf. 4. sz. (1971) 251-258. p.

Szerafinné Szabolcsi Ágnes: Kovács Máté nyíregyházi évei : (1931-1935).

In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 16. évf. 4. sz. (2007) 46-51. p.

Szerafinné Szabolcsi Ágnes: Kultúrpolitika, iskola, könyvtár : a kultúrpolitika hatása Nyíregyháza középfokú iskolai könyvtáira a két világháború között. Nyíregyháza, 2007. 232 p.

Szondy György: Tehetségmentés.

In: Magyar Lélek, 5. évf. 5. sz. (1943) 195-199. p.

A SZOT Elnökségének határozata az üzemi, szakszervezeti könyvtárak munkájáról.

In: A Könyv, 5. évf. 4. sz. (1955) 189-191. p.

T. B.: A magyar könyvtárosok II. Országos Konferenciája.

In: Magyar Könyvszemle, 71. évf. 3. sz. (1955) 227-229. p.

Tájékoztatás az OKDT 1968-1970-es években végzett tevékenységéről.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/168/7. 24 p.

Tájékoztató a könyvtári szakfelügyelők tevékenységéhez. Budapest, 1960. január 12.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/73/46. 3 p.

Tájékoztató a könyvtártudományi kutatások 1963/65. évi programjáról : pályázati felhívás könyvtártudományi témák kidolgozására.

In: A Könyvtáros, 13. évf. 2. sz. (1963) 69. p.

Tájékoztató az OKDT 1966. október 19-i könyvtárlátogatásához. Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár, 1966.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/79. [9] p.

Tájékoztató az OKDT tagozati, szak és munkabizottsági munkaterveiről. Budapest, 1963. március.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/161/6. 10 p.

Tájékoztató az OKDT tevékenységéről. Összeáll N. Rácz Aranka. 1969. 1. sz. Budapest, 1969. február 19. 6 p. KI P1581. Gépirat.

Tájékoztató az OKT Szakbizottságaiban elhangzott észrevételekről a „Könyvtárpolitikánk alap-problémái” c. anyaggal kapcsolatosan. Budapest, 1958. április 11.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/156/14. 4 p.

Takács József: A szerzői jog új szabályozása.

In: Magyar Könyvszemle, 85. évf. 4. sz. (1969) 409-414. p.

A tanítóképző intézetekben és a tanárképző főiskolákon bevezetendő honismereti szakkörök programja-tervezet 1969-re.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/230/8. 4 p.

Társadalmi szükségletek, igények és hatásuk a könyvtári ellátásra és szakirodalmi tájékoztatásra. Szerk. Futala Tibor, Kondor Istvánné, Kovács Máté, Papp István, Zirc Péter, Sebestyén Géza. [A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia tézisei.]

In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 1. sz. (1971) 5-50. p.

Terebessy Ákos: A műszaki termelési könyvtári hálózat jelenlegi helyzete és fejlesztési lehetőségei a III. ötéves tervben.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 13. évf. 7. sz. (1966) 610-617. p.

Tervezet az 1960. évben rendezendő gyermekkönyvtári és gyermekirodalmi konferenciához.

Budapest, 1960. január 30.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/158/8. 4 p.

Tervezet a művelődésügyi miniszter utasítása a műszaki termelési könyvtári hálózatról. Budapest, 1957. május 13.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/155/6. 3 p.

Tervezet az Országos Könyvtáros Értekezlet megtartására.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/153/2. 2 p.

Tombor Tibor: Letéti raktár-tároló könyvtár.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 13. évf. 5-6. sz. (1966) 451-456. p.

Tomka Béla: Bevezetés Európa újabbbkori társadalom- és gazdaságtörténetébe. Szeged : Bölcsész Konzorcium, 2006. 188 p.

Tóth András: Gombocz István : 1921-1973.

In: Magyar Könyvszemle, 89. évf. 1. sz. (1973) 89. p.

Tóth András: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása II.

In: Magyar Könyvszemle, 83. évf. 3. sz. (1967) 298-299. p.

Tóth András: Könyvtártudományi Tanulmányok. I.

In: Magyar Könyvszemle, 87. évf. 2-3. sz. (1971) 241-243. p.

Tóth András: Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai.

In: Magyar Könyvszemle, 76. évf. 1. sz. (1960) 80-83. p.

Tóth András: Az Országos Könyvtárügyi Tanács újabb kiadványairól.

In: A Könyvtáros, 9. évf. 6. sz. (1959) 411-412. p.

Tóth Gyula: Kovács Máté : 1906-1972.

In: Könyvtáros, 31. évf. 8. sz. (1981) 489-493. p.

Tóth Gyula: Kovács Máté útja a könyvtárügybe.

In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 18. évf. 8. sz. (2009) 46-56. p.

Tóth Gyula: A Magyar Könyvtárosok Egyesületének III. Vándorgyűlése.

In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 4. sz. (1971) 318-319. p.

Tóth Gyula: A megyei-járási könyvtári hálózatok kialakítása. 1. r.

In: Könyvtári Figyelő, 22. (58.) évf. 2. sz. (2012) 217-239. p.

Tóth Gyula: A megyei-járási könyvtári hálózatok kialakítása. 2. r.

In: Könyvtári Figyelő, 22. (58.) évf. 3. sz. (2012) 437-461. p.

Tóth Gyula: A megyei-járási könyvtári hálózatok kialakítása. 3. r.

In: Könyvtári Figyelő, 22. (58.) évf. 4. sz. (2012) 671-690. p.

Tóth Gyula: A nagy közművelődési könyvtárak szerepe a vidéki műszaki értelmiség szakirodalmi ellátásában.

In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 4. sz. (1971) 288-294. p.

Tóth István: Két fordulat a Nemzeti Parasztpártban. 281-290. p.

In: Fordulat a világban és Magyarországon : 1947-1949. Szerk. Feitl István, Izsák Lajos, Székely Gábor. Budapest : Napvilág, 2000. 391 p.

Tóth István: A Nemzeti Parasztpárt története : 1944-1948. Budapest : Kossuth, 1972. 325 p.

Tóth István - Benkő Péter: A Nemzeti Parasztpárt megszűnésének folyamata : 1948-1949.

In: Párttörténeti Közlemények, 1987. 4. sz. 127-159. p.

Töltési Imre: A Honismereti Bizottság munkaprogramja. Budapest, 1968. június 12.

In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/229/52. 1-2. p.

Tudományos fokozatot nyert könyvtárosok.

In: Könyvtári Figyelő, 15. évf. 1. sz. (1969) 92. p. Kovács Máté *A magyar könyv és könyvtári kultúra a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakában c. disszertációja alapján az irodalomtudományok kandidátusa lett.* 92. p.

A tudományos és szakkönyvtárak módszertani munkabizottságának határozatai.

In: Könyvtári Figyelő, 10. évf. 6. sz. (1964) 396-398. p.

Új szellem a minisztériumban.

In: Köznevelés, 2. évf. 9. sz. (1946) 10. p.

Az UNESCO 1961-1962. évi könyvtári és dokumentációs programja.

In: Könyvtári Figyelő, 7. évf. 7. sz. (1961) 439-443. p.

Az UNESCO munkájából : 1972-nemzetközi könyvvév.

In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 1. sz. (1971) 98. p.

Az UNESCO munkájából : a dokumentációs kutatások előmozdítása.

In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 1. sz. (1971) 98-99. p.

Urbánné Horváth Júlia - Urbán László: A közművelődési könyvtárak működésének gazdasági elemzése. Budapest : OKDT, 1968. 299-361. p. Klny. Az OKDT Könyvtártudományi tanulmányok 1968 című kiadványából.

Utasítás-tervezet, tárgya: a művelődésügyi miniszter utasítása az általános tudományos és tudományos szakkönyvtárak gyűjtőkörük és feladataik szerinti csoportosításáról.

In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/154/4. 5 p.

Vadász Ferencné: A könyvtárosképzés rendszere : egyéb képzési formák. 192-206. p.

In: Könyvtári Minerva. 2. köt. Fel. szerk. Faragó Lászlóné. Budapest : OSZK KMK, 1965. 234 p.

Vadász Ferencné: A középfokú könyvtárosképzés története és dokumentumai : 1945-1976. Budapest : Népművelési Propaganda Iroda, 1980. 128 p.

Valuch Tibor: Értelmiség, politika, kultúra a Kádár-korszakban. 151-159. p.

In: Társadalom és kultúra Magyarországon a 19-20. században. Tanulmányok. Szerk. Vonyó József. Budapest : Pro Pannónia Kiadói Alapítvány : Magyar Történelmi Társulat, 2003. 159 p. (Pannónia könyvek)

Valuch Tibor: Hétköznapi élet Kádár János korában. 2. kiad. Budapest : Corvina, 2007. 191 p. (Mindennapi történelem)

Valuch Tibor: Magyarország társadalomtörténete : a XX. Század második felében.

Budapest : Osiris, 2011. 389 p.

Varga Béla: Vitatkozzunk gondjainkról!

In: Könyvtáros, 14. évf. 3. sz. (1964) 140-142. p.

Varga Sándor: A magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem : 1945-1957. Budapest : Gondolat, 1985. 425 p.

Varjas Béla: Beszámoló a magyar könyvtárügy fejlődéséről, jelenlegi helyzetéről és feladatairól.

In: Könyvbarát, 2. évf. 12. sz. (1952) 3-7. p.

Városunkban ülésezik a Könyvtárügyi Tanács.

In: Sztálinvárosi Hírlap, 2. évf. (1959. november 13.) 5. p.

Verseghy György: A társadalomtudományi irodalom kérdései a közművelődési könyvtárakban.

In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 3. sz. (1971) 209-224. p.

Verseghy György: A társadalomtudományi irodalom kérdései a közművelődési könyvtárakban : 2. közlemény.

In: Könyvtári Figyelő, 18. évf. 1. sz. (1972) 87-98. p.

Vértessy Miklós: Tombor Tibor: A könyvtári állomány védelme.

In: Magyar Könyvszemle, 79. évf. 4. sz. (1963) 387-388. p.

Vida István: Magyarország részvétele az 1968-as katonai invázióban.

In: História, 21. évf. 1. sz. (1999) 20-24. p.

Voit Krisztina: Az egyetemi könyvtárosképzés jubileumán.

In: Magyar Könyvszemle, 86. évf. 1-2. sz. (1970) 145. p.

Waldapfel Eszter, V.: A könyvtárosképzés és továbbképzés jövő feladatai : a kérdés vitája a Könyvtárügyi Tanács debreceni ülészakán.

In: A Könyvtáros, 8. évf. 10. sz. (1958) 732-735. p.

Wallshausen Gyula: Gallai Ervin: A mezőgazdasági bibliográfiai tájékoztatás kérdései.

In: Magyar Könyvszemle, 81. évf. (1965) 1. sz. 88-89. p.

Wallshausen Gyula: Könyvtárügyünk irányításának rendszere.

In: Könyvtári Figyelő, 11. évf. 1. sz. (1965) 17-31. p.

Wallshausen Gyula: Az új irányítási rendszer és a könyvtárak.

In: Könyvtári Figyelő, 13. évf. 3. sz. (1967) 108-113. p.

Welker Ottó: A művelődésügyet irányító minisztériumok szervezete, ügybeosztása és vezető tisztviselői : 1945-1984. Budapest, 1984. VII, 462 fol.

Zentai Béla: A tájékoztatás egyes problémái a gazdaságirányítás új rendszerében.

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 14. évf. 5-6. sz. (1967) 321-327. p.

Zircz Péter: A központi szolgáltatások fejlesztése-könyvtárügyi vállalkozások támogatása.

In: Könyvtáros, 21. évf. 11. sz. (1974) 699-701. p.

Zircz Péter: A magyar könyvtárpolitika alapjai : vázlat.
In: Az OSZK Évkönyve, 1976-1977. 219-233. p.

Zolnay Vilmos: Beszámoló a Könyvtárosok Országos Értekezletéről.
In: A Könyvtáros, 4. évf. 4. sz. (1954) 1-14. p.

Zöld Ferenc: A magyar könyvkiadás és könyvterjesztés története : 1945 : 1985.
In: Magyar Könyvszemle, 101. évf. 3-4. sz. (1985) 242- 261. p.

Zsámboki László: A személyzet létszám-, képzettségi és bérhelyzetének elemzése nyolc egyetemi könyvtárban.
In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 1. sz. (1971) 114-117. p.

Zsembery Anikó: Magyar könyvtárosok külföldön.
In: Könyvtári Figyelő, 17. évf. 2. sz. (1971) 157-158. p.

Zsidai József: A könyvtárközi együttműködés elvi alapjai. Budapest : OSZK KMK ; Miskolc : Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, 1984. 107 p.

Mellékletek

1. számú melléklet:

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtártudományi [Fő]Bizottsága, az OKT és az OSZK KMK Könyvtártudományi Osztálya együttműködésének irányelvei. Budapest, 1959. január 29.

2. számú melléklet:

Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványaival kapcsolatos teendőkről. Budapest, 1959. május 3.

3. számú melléklet:

Az Országos Könyvtárügyi Tanács és szakbizottságainak 1961/62. évi programja, főbb feladatok. Budapest, 1961. szeptember 20.

4. számú melléklet:

Az Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet : Gödöllő : 1961. szeptember 18-20. képeiből

5. számú melléklet:

Tájékoztató az OKDT 1966. október 19-i könyvtárlátogatásához. Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár, 1966.

6. számú melléklet:

Katsányi Sándor: Kisközségek könyvtári ellátása. Előterjesztés az OKDT Közművelődési Könyvtári Tagozatához. Veszprém, 1967. október

7. számú melléklet:

Meghívó az OKDT Közművelődési Tagozata 1969. március 31-i ülésére. Budapest, 1969. március 17.

8. számú melléklet:

Kovács Máté levele Kovács [sic] Zoltánnak a veszprémi kihelyezett üléssel kapcsolatban. Budapest, 1969. november 1.

9. számú melléklet:

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1971-1972. évi munkaterve. Budapest, 1971. május 19.

1. számú melléklet: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtartudományi [Fő]Bizottsága, az OKT és az OSZK KMK Könyvtartudományi Osztálya együttműködésének irányelvei.

1. A Könyvtartudományi Bizottság végzi a könyvtartudományi kutatómunka elvi irányítását. Ennek keretében meghatározza a könyvtartudományi kutatás fő irányait, kijelöli a feldolgozandó jelentősebb témákat, határoz a kutatások végzésére és támogatására a Könyvtartudományi Bizottság rendelkezésére álló anyagi eszközök felhasználásáról, elbírálja az általa kitűzött kutatási feladatok megoldásának színvonalát, állást foglal az OKT vagy a KMK Könyvtartudományi Osztálya felkérésére könyvtartudományi kutatással kapcsolatos ügyekben, javaslatot tesz az MTA illetékes szervei felé könyvtartudományi munkák kiadására és szorgalmazza ezen művek megjelentetését.

2. Az OKT a könyvtárpolitika országos irányító szerve; munkája során támaszkodik a könyvtartudomány eredményeire és hasznosítja a könyvtartudományi kutatásokat a könyvtári munka általános fejlesztésére irányuló könyvtárpolitikai és módszertani tevékenységében, határoz a könyvtartudományi és módszertani kutatások végzésére, rendelkezésre álló anyagi eszközök felhasználásáról, könyvtartudományi és módszertani kiadványok megjelentetéséről. Az egyes könyvtárügyi kérdések gondozására alakított szakbizottságok véleményt nyilvánítanak a területüket érintő könyvtartudományi kutatási programmal kapcsolatban, és javaslatokat tesznek kutatók, illetve kutatási munkaközösségek megbízására.

3. A KMK Könyvtartudományi Osztálya a könyvtartudományi kutatás állami irányító szerve. Ennek keretében gondoskodik a Könyvtartudományi Bizottság, vagy az OKT által kijelölt kutatási témák feldolgozásának megszervezéséről, a kutatási munkák folyamatos irányításáról és ellenőrzéséről, a Könyvtartudományi Bizottság és az OKT által kutatási célokra az OSZK rendelkezésére bocsátott anyagi keretek rendeltetésszerű felhasználásáról, az OKT kiadványainak megjelentetéséről.

4. A szervezett együttműködés fő formái: a munkatervek kölcsönös véleményezése, valamint az OSZK Könyvtartudományi és Módszertani Központ munkatársainak

személyes részvétele a Könyvtártudományi Bizottság és az OKT illetve annak szakbizottsági munkájában.

5. Az együttműködés irányvonalainak meghatározásán túlmenően szükséges külön szabályozni a Könyvtártudományi Bizottság és az OKT által könyvtártudományi kutatási és módszertani célokra a Könyvtártudományi Osztály rendelkezésére bocsátott anyagi keretek felhasználásának módját, továbbá az OKT kiadványainak megjelentetésével kapcsolatban a Könyvtártudományi Osztályra háruló feladatokat.

Budapest, 1959. január 29.³⁸⁸

³⁸⁸ A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtári [Fő]Bizottsága, az Országos Könyvtárügyi Tanács és az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának Könyvtártudományi Osztálya együttműködésének irányelvei. Budapest, 1959. január 29. Részlet. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond, 210/157/9. 1-2. p.

2. számú melléklet: Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványaival kapcsolatos teendőkről.

1. A kiadványok tématervét az OKT szakbizottságai állapítják meg a szakbizottság tagjai és a KMK Könyvtártudományi Osztályának javaslatai alapján. A tématervet az OKT elnöksége hagyja jóvá.
2. A kiadványok tartalmáért, minőségéért, színvonaláért az OKT illetékes szakbizottság elnöke viseli a teljes felelősséget.
3. A kiadványokkal kapcsolatos mindenféle adminisztrációs teendőt a Könyvtártudományi Osztály végzi az OKT megbízásából.
4. A szerzőket és a lektorokat az illetékes szakbizottságok és a Könyvtártudományi Osztály javaslatai alapján az OKT elnöksége jelöli ki.
5. Minden kiadványt általában két lektornak kell átvizsgálnia szakmai, tartalmi szempontból. Ezen kívül tartozik a szerzők által készített szöveget átvizsgálni az illető szakbizottság elnöke is.
6. A kézirat végleges sorsáról a szerkesztőbizottság dönt a két lektori vélemény, az illetékes szakbizottsági elnök véleménye és az eredeti kézirat alapján.
7. A kézirat átdolgozására ki nem terjedő stiláris lektorálást a sajtó alá rendezés keretében a Könyvtártudományi Osztály végzi.
8. A kiadványok példányszámát az OKT elnöksége állapítja meg a szakbizottságok és a Könyvtártudományi Osztály javaslatainak figyelembevételével.
9. Az elkészült példányszámok elosztásánál a következőképpen kell eljárni:
szerkesztőbizottság - 5, lektorok 2, minisztérium 2, szerző 2, MTA KB elnöke 1, OKT elnök, elnökhelyettesei 3, KMK Könyvtára 1, Egyetemi Könyvtártudományi Tanszék 1, Szerkesztői példány 2, KMK cseréjére 20, Magyar Könyvszemle, A Könyvtáros, a Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója szerkesztőségének 3, végül tartalék 10 példány. Ezen kívül a megjelent példányok 1 %-a, legfeljebb 15 példány.
10. A kiadványok eladási árát a következő irányelvek szerint kell megállapítani: Az árát a terjedelem határozza meg. 10 Ft-nál olcsóbb nem lehet, 3-4 ív 10,- Ft, 5-10 ív 15-20,- Ft, ha több 25-40,- Ft

Budapest, 1959. május 3.³⁸⁹

³⁸⁹ Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványaival kapcsolatos teendőkről. Budapest, 1959. május 3. In: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/157/32. 1-2. p.

3. számú melléklet: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és szakbizottságainak 1961/62. évi programja, főbb feladatok.

1. A Hazafias Népfrent, a Nőtanács és a SZÖVOSZ „Könyvbarát” mozgalmának szakmai támogatása, a tapasztalatok és eredmények értékelése.
2. A könyv- és könyvtárpropaganda és az olvasókkal való foglalkozás legjobb tapasztalatainak és módszereinek értékelése, új módszerek megvitatása.
3. A megyei könyvtárak gyűjtőkörével kapcsolatos tervezet megvitatása.
4. A kiadott törzsállományjegyzékek vizsgálata alapján leszűrt tapasztalatok, s a jegyzékek továbbfejlesztésére tett javaslatok megvitatása.
5. Közreműködés a könyvkiadásban tapasztalt hiányok begyűjtésében, a hiányok pótlására javaslatok kidolgozásában.
6. Közreműködés a tanácsi, szakszervezeti és iskolai könyvtárak együttműködésének kérdéseit tárgyaló munkaértekezlet rendezésében, vitájában.
7. Közreműködés Pest és Zala megyék általános felülvizsgálatában.
8. Három megyei könyvtár 1961. évi munkájáról szóló értékelés megvitatása.
9. A közművelődési könyvtári munka 1962/1963. évi irányelveinek megvitatása.
10. Szakkönyvtári funkciók meghatározása.
11. Országos értekezlet szervezése a dokumentációs felmérés eredményeinek és a dokumentáció továbbfejlesztésének megvitatására.
12. Az országos bibliográfiai értekezlet tapasztalatai alapján irányelvek kidolgozása a bibliográfiai tevékenység továbbfejlesztésére. [Kovács Máté bejegyzése:”Gyorsan foglalkozzunk vele.”] [1. p.]
13. A könyvtárközi kölcsönzés új rendjének megvitatása.
14. A központi raktározás megoldására kidolgozott javaslatok megvitatása.
15. A könyvtártudományi kutatómunka 1961. évi eredményeinek és 1962. évi tervének megvitatása.
16. Az alap-, közép- és felsőfokú képzés tematikájának, jegyzeteinek vizsgálata. Közreműködés a középfokú képzés tankönyveinek és a továbbképzés módszereinek kialakításában.
17. A történelem szakirodalmának gyűjtésére és felhasználására vonatkozó felülvizsgálat megszervezése. Az 1962/1963. évi könyvtári felülvizsgálatok tervének kidolgozása.

18. Könyvtárépítészeti és berendezési normák, illetve títustervek készítése.

Budapest, 1961. szeptember 20.³⁹⁰

³⁹⁰ Az Országos Könyvtárügyi Tanács és szakbizottságainak 1961/62. évi programja, főbb feladatok. Budapest, 1961. szeptember 20.
In: Kovács Máté kéziratosa hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/159/40. 1-2. p.

Kovács Máté a gödöllői munkaértekezleten

A tanácskozás résztvevői

4. számú melléklet: Az Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet : Gödöllő : 1961. szeptember 18-20. képeiből³⁹¹

³⁹¹ A fényképek egyedileg: <<http://lib.szie.hu/category/galeria/orszagos-bibliografiai-ertekezlet-godollo1961-szeptember-18-20>> [2013. 06. 20.]

15.20 h FONYÓD - Járási Könyvtár. Alapítási éve 1954.

Lakossága jelenleg 3251 fő. Már I. László király összeíró levele említi a települést. Jelentős fürdőhelyi fejlődése csak az utóbbi 30 évben indult meg. A törzslakosság mezőgazdasággal foglalkozik és jelentős az üdülőhelyi alkalmi munkások, alkalmazottak száma.

A nyári üdülőidényben lakossága meghaladja a 20.000-et.

A könyvtár 1965. augusztusa óta működik az új helyiségében, amely a járási tanács kezdeményezése alapján saját beruházásból és minisztériumi támogatásból épült. Berendezésével együtt mintegy 800.000,-Ft-ba került.

A könyvtár igazgatója László István tanár, kölcsönző Németh Józsefné, hálózati könyvtáros Nagy Károly és részfoglalkozású adminisztrátora Kovács Ilona.

1965. 1966. I. félév

Könyvállománya	10.856	11.560 kötet
Olvasóinak sz.	1.156	893 fő
Olvasóinak %-a	32,4	27,1 %
Kölcsönzési forg.	31.025	15.870 kötet

A községben 1 fiókkönyvtár működik.

5. számú melléklet: Tájékoztató az OKDT 1966. október 19-i könyvtárlátogatásához.

392

³⁹² Tájékoztató az OKDT 1966. október 19-i könyvtárlátogatásához. Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár, 1966. In: Kovács Máté kéziratos hagyatéka. OSZK Kézirattár Fond 210/164/79. [9] p., Fonyód [9.] p.

KATSÁNYI Sándor

Kisközségek könyvtári ellátása^{x/}I. A kisközségek közellátásának általános problémái

A kisközségek ellátása nemcsak a könyvtárosok számára gond, sőt nemcsak kulturális probléma: a közszolgáltatások megszervezése az aprófalvas körzetekben általában nehéz kérdés. Közismert tény, hogy a kisközséges települési rendszer évszázadokkal ezelőtti fejlettségi fokot és viszonyokat konzervált. Az is ismeretes, hogy a falvak lélekszáma állandóan csökken. A mezőgazdaság szocializálásával és gépesítésével ez a csökkenő tendencia még fokozódóban van. (1949-60 között az 1000 lakosnál kisebb falvak 68 százalékában fogyott a lakosság száma).

A szocialista faluhálózat távlati fejlesztési terve sem kívánja ezt a falutípust fejleszteni. A korszerű mezőgazdaság szempontjából ugyanis a jövőben nagyobb településközpontok és kislétszámú kísérleti lakótelepek együttese látszik ésszerűnek. Ebbe az irányba mutatnak a tsz-ek egyesítése és a közigazgatási hálózat változásai is: megkezdődött az apró falvak közös tanácsba történő összevonása. 1975-ig a tervek szerint 700 közös tanácsu község-hálózatot fognak létrehozni, ez mintegy 2000 települést érint. Mindezek ellenére olyan jelentős számú ember lakik s fog még sokáig lakni kisközségekben, hogy ellátásuk külön figyelmet érdemel.

A kisközségek közellátásának alapvető problémája az, hogy 2000-2500 fős lélekszám alatt még az alapfoku közintézmények (8 tantermes iskola, helyben lakó körzeti orvos, óvoda, üzletház stb.) fenntartása sem gazdaságos, ugyanakkor az itt élő állampolgároknak is joguk van az alapvető közszolgáltatásokhoz. Ez az ellentmondás egy módon oldódik meg: a közlekedési eszközök fejlődése lehetővé teszi a körzeti ellátási rendszer kiépítését. Ez történik az egészségügy, kereskedelem, iskolai ellátás terén egyaránt.

A távlati fejlődés tehát a falukörzetek kialakulása felé mutat, a közellátás terén pedig minden területen a magasabb színvonalat biztosító körzeti ellátás került előtérbe.

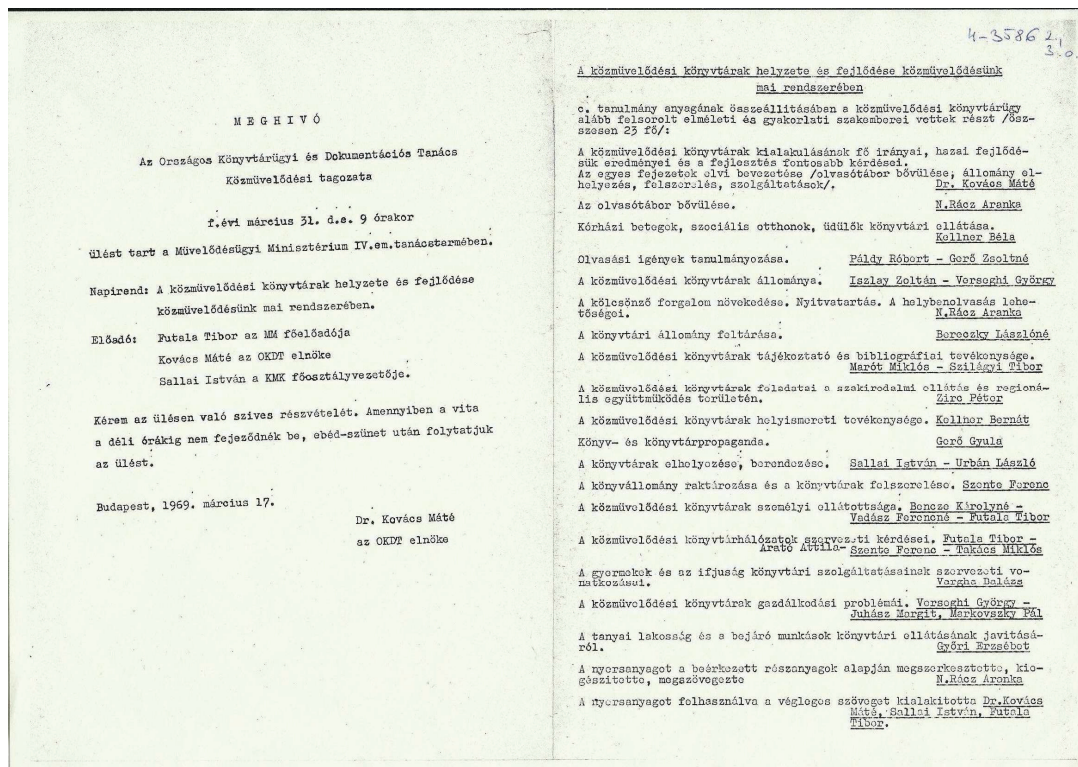
II. A kisközségek könyvtári ellátásának jelenlegi helyzete

A könyvellátás szervezetét tekintve a községi könyvtárak 1949 után kialakuló rendszere korszerű elvekre épült. A körzeti, majd az ezek szerepét átvevő járási könyvtárak letéti csere formájában voltak hivatva a községeket ellátni. A gyakorlat azonban nem közelítette meg az eredetileg helyes célkitűzéseket.

^{x/} Előterjesztés az OKDT közművelődési könyvtári tagozatához, 1967. (Sokszorosított anyag.)

6. számú melléklet: Katsányi Sándor: Kisközségek könyvtári ellátása. Előterjesztés az OKDT Közművelődési Könyvtári Tagozatához.³⁹³

³⁹³ Katsányi Sándor: Kisközségek könyvtári ellátása. Előterjesztés az OKDT Közművelődési Könyvtári Tagozatához. Veszprém, 1967. október. 7 p. KI 4-3186. Gépirat. [1.] p.

7. számú melléklet: Meghívó az OKDT Közművelődési Tagozata 1969. március 31-i ülésére.³⁹⁴

³⁹⁴ Meghívó az OKDT Közművelődési Tagozata 1969. március 31-i ülésére. Budapest, 1969. március 17. 2 p. KI 4-3586. Gépirat.

38/65.

ORSZÁGOS
KÖNYVTÁRÜGYI ÉS DOKUMENTÁCIÓS TANÁCS
Budapest
V. Szalay u. 8-10.

31 15

dr K o v á c s Zoltán elvtársnak
a Vegyipari Egyetem Könyvtára igazgatója
V e s z p r é m

Kedves Igazgató Elvtárs!

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács veszprémi
ülésének megrendezése és sikeres lebonyolítása érdekében
kifejtett szives fáradozásért Önnek és munkatársainak a Tanács
elnöksége nevében őszinte köszönetet mondok.

Budapest, 1969. november 1.

Kovács Máté
/dr. Kovács Máté/
az OKDT elnöke

a / a
Lana Strambach
67

8. számú melléklet: Kovács Máté levele Kovács [sic] Zoltánnak a veszprémi
kihelyezett üléssel kapcsolatban.³⁹⁵

³⁹⁵ Kovács Máté levele Kovács [sic] Zoltánnak a veszprémi kihelyezett üléssel kapcsolatban. Budapest, 1969. november 1. PE Levéltár (Pannon Egyetemi Levéltár, Veszprém) 8/a 10. d. 98/1969. 1 p.

4-6623
0 74

Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs
Tanács 1971-1972. évi munkaterve

I.

Az elnökségi ülések programja

1971.

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkaterve és az
1970. évi jelentése.

Előadó: Papp István, a KMK igazgatója
H.i.: 1971. május

Könyvtár- és tájékoztatásügyi nemzetközi konferenciák; az
IFLA és a FID 1972. évi budapesti közgyűlésének előkészítésében
és szervezésében való részvétel.

Előadó: IFLA; Kondor Istvánné
FID; Jánszky Lajos
H.i.: 1971. április

A Tanács különböző fórumai megtárgyalják a FID és az IFLA
1972. évi budapesti közgyűléseire, ill. szekcióüléseire kő-
szülő magyar referátumok szakmai állásfoglalásait.

H.i.: folyamatosan, a részvételi
program szerint

A III. Országos Könyvtárügyi Konferencia határozatai alapján
felmerülő új feladatok.

Előadó: Kondor Istvánné
H.i.: 1971. május

Az OKDT munkaterve 1971/72.

Előadó: dr. Kovács Máté
H.i.: 1971. április

9. számú melléklet: Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1971-1972.
évi munkaterve.³⁹⁶

³⁹⁶ Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács 1971-1972. évi munkaterve. Budapest, 1971. május
19. 7 p. KI 4-6623. Gépirat. [1. p.]

Függelék

A TÉMÁHOZ KÖTŐDŐ PUBLIKÁCIÓK, ELŐADÁSOK JEGYZÉKE

Könyvfejezet

Patkósné Hanesz Andrea: Kovács Máté kultúraelméletének és - gyakorlatának hatása a közművelődésre. In: Kultúra – Művészet – Társadalom a globalizálódó világban. A kultúráközvetítés elmélete és gyakorlata c. 2006. március 6-8. között rendezett nemzetközi konferencia előadásai. Felelős szerk. T. Kiss Tamás. Szeged: SZTE JGYPK Felnőttképzési Intézet, 2007. 109-115. p.

Patkósné Hanesz Andrea összeáll.: Kovács Máté kéziratok hagyatékából. Egy emberjelölt meglátásai : 1927 : Gondolat-szilánkok egy emberjelölt életkönyvének a margójáról : 1927 : Novellák, novella-vázlatok : 1929-1935. In: A jövő a múlt és a jelen egységére épül : emlékkötet : a száz esztendeje született Kovács Máté tiszteletére. Szerk. Hangodi Ágnes. Debrecen : Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, 2007. 241-268. p.

Patkósné Hanesz Andrea: Kovács Máté könyvtárpolitikai tevékenysége az Országos Könyvtárügyi Tanács és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tükrében. In: A jövő a múlt és a jelen egységére épül : emlékkötet : a száz esztendeje született Kovács Máté tiszteletére. Szerk. Hangodi Ágnes. Debrecen : Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, 2007. 27-37. p.

Patkósné Hanesz Andrea: Beszámoló a Kovács Mátéval kapcsolatos legújabb kutatásokról. In: A jövő a múlt és a jelen egységére épül : emlékkötet : a száz esztendeje született Kovács Máté tiszteletére. Szerk. Hangodi Ágnes. Debrecen : Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, 2007. 194-206. p.

Cikk, tanulmány

Patkósné Hanesz Andrea: Kovács Máté a magyar könyvtárügy fejlesztésének egyik meghatározó alakja. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 15. évf. 8. sz. (2006) 47-57. p.

Patkósné Hanesz Andrea: Kovács Máté és a tehetséggondozás. In: Könyvtári Figyelő, 56. évf. 2. sz. (2010) 269-276. p.

Előadás

Patkósné Hanesz Andrea: Kovács Máté kultúraelméletének és gyakorlatának hatása a közművelődésre. A kultúráközvetítés elmélete és gyakorlata. Nemzetközi tudományos konferencia, 2006. március 6-8. SZTE JGYTFK Közművelődési Tanszék, Szeged

Patkósné Hanesz Andrea: Kovács Máté könyvtárpolitikai tevékenysége az Országos Könyvtárügyi Tanács és az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács tükrében. Emlékünnepség Kovács Máté tanszékvezető professzor születésének centenáriuma

alkalmából. 2006. március 22. ELTE BTK Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék, Budapest

Patkósné Hanesz Andrea: Beszámoló a Kovács Mátéval kapcsolatos legújabb kutatásokról. Konferencia Kovács Máté születésének 100. évfordulója alkalmából. 2006. november 10-11. Kovács Máté Városi Művelődési Központ és Könyvtár, Hajdúszoboszló

Patkósné Hanesz Andrea: Kovács Máté és a tehetséggondozás. MKE 41. Vándorgyűlés, Debrecen. 2009. július 9-11.